

JAK ŽÍT A NEZBLÁZNIT SE

PhDr. LIDMILA PEKAŘOVÁ

JAK ŽÍT A NEZBLÁZNIT SE

PhDr. LIDMILA PEKAŘOVÁ

Poznání

© PhDr. Lidmila Pekařová, 2006

© Poznání, 2006

ISBN 80-86606-49-X

Obsah

Předmluva	11
I. Od narození až do školy	13
1. První starost rodičů	13
2. Mluvíme o citech.....	19
2.1 Dítě je milované, ale je i milující?	20
2.2 Nemoc v rodině a citové postoje	24
2.3 Citové vzory v rodině.....	25
3. Co s názory rodičů?	31
4. Já a můj bráška	33
5. Děda, babička a city dítěte.....	37
6. Od rána až do večera aneb co můžeme pokazit mezi třetím a sedmým rokem	39
6.1 Všichni stejně a bez úlev.....	39
6.2 Jdeme do školky a do práce.....	40
6.3 Cit při probuzení a odchod do školky	42
6.4 Cesta ze školky domů a povídání s rodiči	43
6.5 Chodíme nakupovat.....	45
7. Co je to dárek	47
7.1 Filip má svátek.....	48
8. Dětský pokoj.....	51
9. Co s tím, když zlobí.....	54
10. Jedeme na výlet.....	57
11. Televize, počítač a knihy.....	59
12. Kdy do školy a kdy ne?	62
13. Co nakonec?	67
II. Od první třídy do puberty.....	69
1. Bude mu šest a půjde k zápisu	69
1.1 Bez přípravy doma to nepůjde	71
2. Jak má vypadat zralý školák.....	73
2.1 Chce opravdu vědět to, na co se ptá.....	73
2.2 Zvládá rituály ráno a večer.....	74
2.3 Šaty si dává na jedno místo	77
2.4 Umí si připravit aktovku.....	79
2.5 Vydrží hodinu pracovat u stolečku a dokončí to, co začalo	81

2.6 Umí mluvit s dospělými.....	83
2.7 Hraje si s dětmi, nejen vedle nich.....	84
2.8 Je zvladatelné, umí se s rodiči dohodnout.....	88
2.9 Zná bezpečnostní pravidla.....	89
3. Citová výchova mladšího školáka.....	91
3.1 Jak učit dítě projevovat lásku.....	92
3.2 Pomáhání.....	96
3.3 Nemoc v rodině – musíme si pomáhat.....	97
3.4 Sourozenci.....	98
3.5 Sexuální výchova a cit.....	100
3.6 Příbuzní a láska dětí.....	102
4. Režim mladšího školáka.....	103
4.1 Domácí rozvrh hodin.....	103
Příloha 1: Rituál „jak vstávat“.....	105
Příloha 2: Obrázkový seznam „co do školy“.....	106
Příloha 3: Obrázkový domácí rozvrh školáka.....	107
4.2 Denní režim.....	110
4.3 Pokoj školáka.....	111
4.4 Osobní svoboda, zájmy a zábava školáka.....	114
4.5 Televize, počítač a četba.....	117
4.6 Školní výlet.....	120
4.7 Výlety s rodiči.....	122
4.8 Rodinné návštěvy.....	124
5. Učení ho nebaví, nic si nepamatuje.....	127
5.1 Když učení nejde a ambice dítěte jsou veliké, nastupuje nemoc.....	129
5.2 Žákovská knížka plná poznámek.....	130
5.3 Proč jsou děti agresivní a drzé.....	131
6. Úskalí puberty.....	146
6.1 Co patří k pubertě.....	146
6.2 Právo a svoboda.....	149
6.3 Hygiena a sex.....	152
6.4 Vlastní pokoj a soukromí.....	154
III. Od puberty k dospělosti.....	157
1. Studium nebo řemeslo.....	157
1.1 Kam s ním.....	157
1.2 Je chytrý a neučí se.....	159
1.3 Maturant, ale nezaměstnaný.....	162

2. Mladé lásky	164
2.1 Musíme se brát	165
3. Po maturitě a před promocí	168
4. Život s partou a zábava	173
IV. Dospělost a stáří.....	175
1. Známe vůbec své dítě?	175
1.1 Výchova byla stejná, děti jsou různé.....	177
2. Rodiče a jejich rady do života	179
2.1 Rodinné štěstí očima rodičů a dětí.....	181
2.2 Snacha a zeť – tchyně a tchán	183
3. Společné bydlení.....	188
4. Rodinné oslavy	193
5. Vliv staré generace na děti svých dětí	197
6. Závěr	199
Slovo autorky pro nejstarší čtenáře této knihy	200

Neposlušné dítě

Sedmiletou Báru přivedli rodiče do poradny. „Chceme vědět, co s ní máme dělat,“ řekl otec.

„Nikoho neposlechně, dělá si, co chce.“ Paní doktorka vzala Barču za ručičku a chtěla ji odvést z čekárny. Rodiče dostali pokyn čekat, po vyšetření se ukáže, jak to dál řešit.

Barča vypadala jako beránek. Jen na první pohled. Nečekaně vytrhla svoji ruku a ve dveřích vyplázla jazyk na překvapenou doktorku. Dovnitř ji nikdo nedostal.

Štěpán odpor nekladl.

Bylo mu deset a vyznal se. Na doktorku se usmíval. To možná neměl. Mohlo vzniknout podezření, že z toho má legraci. Ve škole nedával pozor, nevěděl, kde ostatní čtou, nepsal, ale škrábal, dokonce tak tlačil na pero, až udělal v sešitě díрку.

Poznámky ze školy byly už čtyři roky pořád stejné – „je nepozorný, neposlušný, neukáznělý“

Rodiče seděli pokorně v čekárně v napětí, zda mají dítě hloupé, nebo nevychované.

Dozvěděli se, že „chlapec je trochu neklidný“ (to věděli) a že „maminka má ubrat a tatínek má přidat“. To pro ně bylo nové. Jen to nechápali. Pokorně se rozloučili a hledali pomoc jinde...

Táta Martina to tak nenechal. Ve škole byl dvakrát. Kluk nosí jednu poznámku za druhou: „běhá po chodbě“, „křičí o přestávce“, „o malé přestávce chodí po třídě“...

Domluva to nevyřešila, zkusil výprask.

Odborník má chuť křičet:

„Výborně, jsme všichni skvělí!“

Chyba není v dětech.

Škoda, že není. Bylo by to jednodušší.

Předmluva

Jak žít a nezbláznit se? Odborník to má jednoduché. Vysvětlí nám, jak dítě vychovat k pořádku, jak k poslušnosti, k odpovědnosti, jak je milovat a neublížit, co říct, co nikdy neříkat, a když je výsledek nejistý, chyba je v nás, poněvadž jsme nejspíš nedodrželi recepturu. Odborník nás pak potěší, ať si z toho nic neděláme, a vysvětlí nám, že i naše nejušlechtlejší činy a pohnutky mohou mít původ v našich špatných vlastnostech. Psychologie, to je empirie, statistika, systém. Přesto v ní pořád hledáme odpovědi, návody a rady.

Život je zajímavý a jedinečný právě proto, že je bez záruky na štěstí, na úspěch, na peníze, na rodiče, na děti. Proto má lidstvo umění, proto se píší příběhy. Vzpomínáte, jak maminku s tatínkem trápilo, že je Brouček neposlušný a že bude jednou nešťastný? Netrapme se, když naše děti nejsou dokonalé, a hlaďme je i nedokonalé. Když prý člověka dlouho nikdo nehladí, vysychá mu mícha. Nejde o kuchařku nebo o návod, co kde zasadit, aby plody ze zahrádky byly chutné, nebo alespoň ke koukání. Ani mistrovi se vždycky dílo nepovede. Když se s odstupem let dívám na políčka, která jsem se snažil kultivovat, říkám si: škoda, že jsem tuhle knížku nečetl dřív. Ale i poučený rodič udělá spoustu chyb; stále však bude platit – jaká je rodina, takové je dítě. *Imprinting* překládal pan profesor Vondráček krásným českým slovem *ražba*; razí se charakter. Je pro něj rozhodující nejtůtlejší dětství. Reliéfy svých povah, budoucích úspěchů, selhání, lásek i nelásek si pak neseme celý život. A jako mince má svůj avers a revers, tak i osobnost dítěte má svůj rub a líc; a známe-li všechny aktéry dramatu, to jest většinou sami sebe, a přičteme svůj genetický vklad, jsou obě strany naší drahé mince obvykle dobře čitelné.

Čím jsem starší a čím častěji se ohlížím zpátky, tím víc v sobě nalézám svého otce a tím víc se poznávám ve svých dětech. Někdy z toho mám skoro strach. Co tedy máme dělat? Od časů, kdy se náš ještě napůl opičí předek začal z Božího dopuštění smát a plakat, pořád totéž; žít tak, aby jednou, až tu nebudeme, mohl náš dospělý potomek říct: děkuji vám, že jste mě měli rádi.

MUDr. Ladislav Pecháček

I. OD NAROZENÍ AŽ DO ŠKOLY

- první starost rodičů je vychovat poslušnost
- vytvořit návyky a samostatnost
- naučit odpovědnosti

1. První starost rodičů

Co znamená vychovat poslušnost a vychovat ji včas?

To znamená dohodnout se, co budeme na dítěti vyžadovat a co všichni v rodině začnou také dělat. Denně, opakovaně, pořád. Podmínkou úspěchu je, že neexistuje žádná výjimka, že si to nikdo v rodině neulehčuje a nikdo není na dítě takzvaně „hodnější“.

Důslednost

Jsme důslední. To slovo každý ve výchově zná, ale v praxi nevíme, o co jde, jak se to dělá. Neumíme ten výraz převést do našeho požadavku, kterému bude každý rozumět. Třeba i dědeček. Dítě respektuje naše pokyny už před druhým rokem věku. Základním úkolem rodiny je najít první situace, kde budeme jednotně vyžadovat stejný postup. Budeme vychovávat poslušnost. Co udělá dítě jinak, ihned musíme napravovat. Bez křiku, bez napomínání, bez plácání na zadeček. Jen ho klidně vezmeme za ručičku, zavedeme zpátky na místo, kde se stala chyba, a se slovy „teď to uděláme správně“ a s pohlažením trénujeme poslušnost.

Nadávky, výkřiky z křesla nebo od televize a zlobné průpovídky dospělých nezmění v chování dítěte vůbec nic. Naše agrese ho naučí chovat se vztekle, vzdorně, vzpouzet se pokynům. Agrese naše vyvolává agresi jeho.

Jsou to jednoduché situace:

Oblékání

Po návratu z vycházky se společně zouváme. Botičky si dává dítě pod naším dohledem na jedno místo, šálu, čepici, kamaše opět na stejné místo. Musí mít svoji skříňku, svůj věšák s několika háčky v přiměřené výšce, aby

mu nikdo nemusel nic podávat a od něho přebírat. Dělá to podle pokynů samo. Neutíká z chodby napřed do bytu a nenechává za sebou svršky jako had svlečenou kůži. Svléká se stejně jako dospělý, oba vedle sebe, bez napomínání, a nemá možnost z předsíně zmizet. První, co batole respektuje, je spolupráce. Táta mu podá čepičku, ono ji položí na správné místo a hledá v jeho tváři uznání.

Bez opakovaného, stále stejného výcviku se nikdy nenaučí rituálu – tedy návyku, který si po několika měsících už ani neuvědomí. Bude pracovat mechanicky, samostatně a úkony provádět zcela samozřejmě.

Hra

Dítě si chce hrát a chce podat další hračku. Máma souhlasí, ale předtím zahájí společný úklid toho, s čím si hrálo dosud. Nikdy nepřidá k rozházeným předmětům ještě další. Byl by to chaos podnětů – a to dítě unavuje. Navíc by vznikla neúnosná situace k uklízení. Nesmíme umožnit moment, že máma uklízí a dítě běhá nebo si dohrává. My dospělí jen podáváme do ruček díly stavebnice, postrkujeme auto k úklidu, srovnáme lepopřel a taktně je nasměrujeme do skříňky, kam už je batole vkládá samo. Pracujeme klidně, bez kritických poznámek, zpočátku víc dospělý, ale dítě je stále „v tahu činnosti“. Spolu odcházíme vybírat nové předměty.

Důležité je ladění osob a reakce na požadavek „chci“. Batole volá, že chce vláček. Tady je kritický bod. Někdo rozházené hračky uklidí a podá vláček, jiný projeví nelibost, že dítě něco chce, a nastoupí napomenutí, kritika a nesouhlas s volbou další hračky. Tady je nutné projevit radost. Chce si hrát s vláčkem? Reakce musí být pozitivní, radostná. „To bude hezké, hned ho připravím,“ řekne máma, nakoukne na polici, kde vlak čeká, a zahájí s dítětem úklid, tedy přípravu na další hru. Nikdy nesmí reagovat úderně a s hrozbou – „podívej se, jak to tady vypadá, co je toho roztahaného, a ty zase něco chceš“. To je útok, zlobná a negativně řešená situace. Dítě se stává nespokojeným a není vedeno k laskavému jednání, a už vůbec ne k pořádku, jen ke vzdoru a protestům.

Jídlo

Před jídlem uklidíme hračky, jdeme umýt ruce, učíme samostatně stát na stoličce u vysokého umyvadla a namáčet ruce pod tekoucí vodou. Rituál probíhá stále stejně. Krmíme v sedačce, neměníme místa a způsob práce. Pokud naučíme mytí rukou před jídlem, ale jednou je oťřeme vlhkým kapesníčkem, jindy vyzdvihneme dítě k umyvadlu, nebo mu ruce sami omyjeme a oťře-

me, čeká nás neúspěch. Protesty, vzdor, útky i odmítání jídla. Podmínkou k vytvoření návyků je neúprosná nutnost dělat vše pořád stejně, aby dítě už samo vzalo stoličku, postavilo ji k umyvadlu, pustilo kohoutek (ví, že páku musí mít uprostřed, aby byla voda vlažná), použije tekuté mýdlo a oplachuje. Následuje ručník a odnesení stoličky. Dospělý jen čeká a chválí. Později už jen čeká. Dítě to umí, ví, co má dělat, a rodič ho očekává s připraveným jídlem, až to bude udělané tak, jak to má být. Pomalu, pořád stejně a správně.

Nebezpečné situace

Když umí lézt po čtyřech a už si tróufne na schody, dostává pokyn: „Ty první a já za tebou. Ze schodů ale já první a ty až za mnou.“ Předvedeme výstup a sestup mnohokrát a vždy podle daného pravidla. Stejně táta, máma i ostatní. Přirozenou únikovou reakci můžeme čekat brzy. Dítě se rozběhne po chodbě i po čtyřech a obvykle zadečkem dopředu si to mete ze schodů. Rodič nesmí vykřikovat svůj nesouhlas. Tím nic nezmění. Táta křičí „stůj, co jsem řekl“ a dítě to vnímá jako komedii a radostně peláší dál ze schodů dolů a s pocitem, že si chceme hrát.

Poslušnost se pěstuje jinak. Táta nekřičí, ale mlčky doběhne dítě, postaví ho na nožičky, za ruku dovede až do středu chodby a se slovy „tak, a teď to uděláme správně“ ho laskavě dovede ke schodům, jde první a klidně opakuje: „Já první a ty po mně. Kdybys padal, já tě tady chytím.“

Úzkostné maminky projevují často i nevědomky emoce, volají opakovaně „nesmíš“ a „stůj“ a vysvětlují dítěti své pokyny, jak se to má správně dělat. Dítě jejich výklad vůbec nevnímá, pokukuje už po jiné zábavě a matka mluví jen do prázdna. Dítě se to naučí jen praktickým návratem zpět, udělat stejný projev jinak – správně.

Množství situací, které trénujeme mezi a prvním a druhým rokem, nesmí být mnoho. Pět až šest návykových rituálů dokáže dítě rychle přebírat a v polovině dalšího roku pak nemusíme řešit neposlušnost!

„Poslední“

Důležitým rituálem je usínání. Jedna přečtená pohádka nikdy nestačí, dítě nechce dočíst, ale stále číst. Pokud chceme navodit klidové usínání, musíme vytvořit návyk ukončení „ještě poslední“, nebo „teď pohádku spinakací – a dost“. Slova se musí opakovat stále stejná, proto je výhodné používat jedno slovo, které se hodí k pohádkám u postýlky i k ukončení houpáčky, hry s míčem, prostě k ukončení hry.

Poslušnost

To není strach z trestu, to je vytvořené přesvědčení – „takhle to budu dělat, protože to říká máma a táta, a proto je to tak dobře“. Za tyto pravdy bude v mateřské škole bojovat s ostatními a předvádět „jak je to správně“.

Chceme vychovávat, ale nevíme jak, a tak jen mluvíme, jak by to mělo dítě dělat, jak to některé jiné hezky zvládá, jak je to druhé dítě hezky vychované a hodné, a vyvoláváme u toho našeho zlobné pocity, protože nechválíme je. Není za co, protože nikdo ho nic nenaučil, a líbí se nám jiné, které něco dělá, čemu to naše nerozumí... A tak začne na ty hodné házet písek a trhá jim z ruky lopatičky. Nebo je kopne. Tady nejde o agresivní rysy, to nedělá naše dítě proto, že je špatné, to je jeho přirozená reakce, je to obrana, protože neví, jak to má dělat, aby se nám to líbilo.

O výchově nemůžeme mluvit, tu musíme dělat!

Nesmíme vyprávět, jak by to mělo být, poučovat dítě, že by mělo jít pomalu, že udělalo chybu, že nás neposlechlo. To jsou pořád jen únavné řeči. Stále mluvíme a mluvíme. A výsledek? Pořád to samé. Dítě nás neposlouchá.

Rodiče Jiřinky se dopracovali k názoru, že si každý den určí, kdo má „službu“ nad výchovou k poslušnosti. V sobotu a v neděli táta dopoledne, máma odpoledne, ve všední den večer táta hodinu, máma dvě hodiny. Kdo neměl službu, nic neřešil a nemluvil tomu druhému do jeho práce. Kdo sloužil, ten obouval, zouval, vedl, vracel, ukazoval „jak je to správně“. Druhý se do toho nepletl. Po půl roce už byly služby zbytečné, každý už mluvil a jednal za sebe, Jiřinka věděla, co musí a co nesmí, jen zkoušela, kdo povolí, kde najde skulinku na úlevu.

Můžeme si položit otázku: „Je to tak dobře?“ Nevnímá to dítě jako lhositelství jednoho z rodičů? Je to jedna z možností, kterou rodiče Jiřinky zvolili, a určitě minimalizuje zbytečné spory a neshody. V sehrané a trpělivé dvojici se nemusejí vůbec žádné služby zavádět. Ve většině párů se ale oba brzy unaví, jeden polevuje, druhému ztěžuje jeho důslednost. Je to o možnosti a o tom, jací oba jsme.

To, co budeme vyžadovat, naučíme dítě jen přímým vedením za ručičku, opakovaně, mnohokrát a hned po prvním roce.

Procházkou už nejsou jen na kočárku, ale s vedením za ruku, po chodníku. Celý rok budeme nacvičovat zastavení na okraji chodníku. Přejde čas, kdy nechce už být vedené za ruku, „běží samo“ a zkouší, co mu projde. Běží po chodníku a u kraje běží dál. Nezastaví se a nečeká. Obvykle s tím počítáme a čekáme na výchovný efekt. Reakce rodičů jsou ovšem různé. V tom špatném případě křičí „stůj“, běží za ním, naznačují potrestání a dítě vlečou přes silnici. Mechanicky, se spoustou průpovědek, které dítě nevnímá. Proč nevnímá? Protože samo nic v chování nezměnilo. Bere to jako hru na honěnou a bude to zkoušet znovu.

Špatná výchova

Máma křičí: „Stůj!“ Dítě běží dál, máma křičí: „Počkej, až tě chytím, tak uvidíš!“ Nakonec ho chytí a dítě má něco uvidět. Nevidí nic, jen pochopí, že jde o prázdné řeči-řeči-řečičky, a naučí se neposlušovat.

Křik jen povzbuzuje nebo nutí do vzdoru, ale nic nevychovává. Slovo má cenu v klidu, při vysvětlení, jinak je už jen na závalu. Dítě se dostává s nejbližšími do boje, do střetu, do hry „kdo s koho“. A rodič z toho vychází špatně. Dítě mu nevěří, nebere jeho projevy vážně, někdy se ho bojí, jindy ho provokuje a „nametává ho na lopatku“... Vítězství pro ně znamená jen pocit nejistoty; ruka, která ho má vést, vede různě, jednou vpravo, podruhé vlevo, v ničem není jasno. Nejsou žádná pravidla hry.

Dobrá výchova vypadá jinak

Dítě utíká z chodníku, máma mlčí a vybíhá. Doběhne dítě, uchopí jeho ruku a vrací se zpět se slovy: „Tak, a teď to uděláme správně.“ Nekřičí, je klidná, chová se pohodově.

Jde s dítětem do poloviny chodníku, pustí jeho ručičku, jde vedle něho a napřahuje ruku u okraje chodníku. Stále v klidu, bez výčitek, bez zloby, bez bušení na zadeček. Jen stálým návratem – „tak se to dělá správně“. „Teď to uděláme spolu a správně.“

Batole má pokyn, že na bílé křeslo může jen bez bačkůrek. Leze na křeslo, někdo mu ihned sundá bačkorky. Leze dolů, navlékáme mu botičky. Chce opět nahoru, zouváme botičky. Už zase dolů, tak navlékáme botičky.

Může nám to připadat únavné, ale je to hra. Míček házíme také pořád tam a zase zpět! A tahle hra přinese ohromný výsledek.

Bětuška

Uplynul rok a Bětuška už si umí sundávat bačkorky sama. Pokyn zná. Jde ke křeslu, zuje si bačkory, vyleze nahoru a vítězoslavně se dívá kolem sebe. Každý se ni usmívá. Sleze dolů, nazuje bačkory, běží pryč. Přiběhne, chce být u mámy, znovu bačkorky dolů, rychle na křeslo – ale co tady, máma si povídá s tátou, není tady nic na hraní, tak zase dolů, botičky nazout a běží se jinam...

Vydržela to jen třikrát. Je to moc práce a žádná legrace.

A je vychováno: „Dělám to takhle a jen to, co se mi líbí. Na křeslo mohu, ale když nechci, dělám něco jiného.“ A rodiče? Ti jsou v očích Bětky ti hodní, usměvaví, nezlobí se, jsou v blízkosti a Bětuška ví. Může dělat, co chce, ale podle určitých pravidel. A pořád chodit zpátky, to už ji nebaví. A tak to dělá správně.

2. Mluvíme o citech

Chceme mít dítě hodné, milé, citlivé, ale děláme vše proto, aby bylo:

- bezohledné
- lhostejné
- nepozorné vůči svému okolí
- bezcitné
- sobecké

Byla jsem letos na Slovensku.

Bylo nás v pokoji s rodiči a jejich dítětem šest, ale židli jen pět. Osmiletý kluk se posadil hned první. Matka zůstala stát. A otec? Nic. Na její pokyn k synovi „jdi, prosím, pro další sedačku“ řekl: „Nejdu.“ A matka? Přinesla sama malou stoličku, a také se na ni, k nohám všech ostatních, pokorně posadila.

A v českém autobuse?

Školák sedí, matka stojí, v rukách těžkou tašku. Dítě běží do dveří první, jeho batoh někdo odnese, ono má přednost!

Potkala jsem svoji spolužačku, dnes babičku velkého kluka. Nesla nákupy, jen se prohýbala. A kluk? Kopal do kamenů a na zádech neměl nic. Říkám: „Nazdar, to je vnuk?“ „Jo, to je náš Alešek.“ Povídám: „A on je nemocný?“ „Jéžíši!“ vyděsila se babička. „Vypadá špatně?“ Útočím dál: „Na co má ruce a kde má batoh s nákupem? Proč to nosíš ty?“ Odpověď byla lapidární: „Ale znáš to, dneska to tak je, ať si děti užijí život.“

Tyto děti budou mít za několik let svoje děti a povedou náš národ. Obětavá matka nebo babička má poskytovat dítěti čas, mít nápady k zábavě, ale nikdy nesmí posluhovat. Devízou lásky není služebná poslušnost a zajišťování pohodlí těm malým. Jsou roztomilí a umějí si dospělého rychle osedlat. Takové dítě bude v mnoha případech neschopné postarat se o sebe a o svoje mláďata, všechno bude vnímat jako nespravedlivou zátěž, jako životní smůlu, že „se to nedělá samo“.

Je to stejné jako ve vztahu dospělých. Pokud je muž vůči své ženě hrubý, je bezohledný, sobecký a lhostejný k jejímu trápení, je velkým omylem nové ženy představovat si, že k ní se bude chovat hezky. Bude, ale jen po dobu, kdy nemá svoji pozici upevněnou a ženu k sobě připoutanou. U dětí je to stejné. Babička, která nevnímá, že si čtyřletý vnouček dělá, co chce, která

plní každé jeho přání a nevnímá, že její přání jsou malému zcela lhostejná, může být velmi hodná žena, citlivá a milá vůči okolí, povolná a pracovitá, ale utváření dětské osobnosti neprospěje. Ona necítí, že vede dítě k necitlivému projevu.

Bezohlednost a surovost v jednání nevnímáme v předškolním věku, kde každý projev omlouváme a hodnotíme, že „je to moc hodné dítě“. Proč? Protože mu nic neodepíráme, protože mu ve všem vyhovujeme, protože mu už předem vytváříme takové podmínky, aby neprotestovalo. To malé stvoření to ukládá jako peníze do pokladničky a všechno to ze sebe vypustí v době puberty. Tam se jako úder objeví nečekaná zlomyslnost, drzost, vulgární odpor k autoritě, zloba při požadavku poslušnosti a projevy některých silnější typů se slabým genotypem přecházejí až do silácké útočnosti. Slzy takové matky synka, vychovaného v její trvalé pokoře, nikdy nedojmou, naopak. Pociťuje radost ze své síly, cítí, že ovládá náladu celé rodiny, a prožívá vítězství.

My dospělí neumíme včas posoudit nabubřelost čtyřletého dítěte, vnímáme rysy surové nadřazenosti až ve čtrnácti nebo patnácti letech. Tam se shodujeme – „je to zlobný kluk a týrá svoji matku“. Chyba. Měl jen rizikové geny a slabou, pokorně sloužící mámu.

Z takové poslušné maminky bude ještě pokornější babička a její podřízenost vůči vnoučeti poroste s její touhou po užitečnosti a po lásce. Má utkvělou představu, že „mít ráda toho roztomilého kloučka“ znamená vyhovět mu, aby se na babičku nerozzlobil... A je to.

2.1 Dítě je milované, ale je i milující?

„Maminečko, já tě mám moc ráda.“

„Dám ti velikou pusu.“

„Budeme se spolu mazlit?“

„Nesu ti kytíčku ze zahrady.“

Je to projev citu? Je, ale nemůžeme zůstat u lásky, která je projevovaná jen podle nálady a jen příjemným způsobem, kdy dítě nic nepřekonává, nic neobětuje, kdy neprožívá zátěž z lásky k někomu. Naučit dítě chovat se pozorně a citlivě, to je už i základ pro výchovu sexuální. My o lásce jen mluvíme, předvádíme jim, jak je máme rádi, dítě vnímá, jak je kým milované, ale samo neví, jak má být milovaná babička nebo máma. Musíme dítě navést k tomu, jak má lásku projevovat. Umět mít rád, tedy projevovat cit, když druhý něco potřebuje, vnímat, co ten velký člověk chce, co nemá, co mu

chybí, z čeho je ustaraný. Vytvářet praktické situace, kdy musí překonat svoji touhu jen si hrát, kdy „se zapře“, a i když se mu vůbec nechce, tak jde, podá, přinese, udělá. A někdy se i samo ubezpečuje: „To tě mám rád, že jo, babi?“ Když projevuje lásku jen podle své nálady a hravě, mazlí se, běhá pro kytičky, protože si hraje, je mu dobře, ale neučí se překonat něco v sobě, nesobecky udělat službu druhému. I když se mu vůbec nechce. Přinést pití, právě ve chvíli, kdy má máma žízeň, podat brýle, když děda na něco nevidí, přinést pantofle, táta je nemůže najít.

My dospělí se musíme naučit chápat rozdíl mezi splněným pokynem a vlastním dětským nápadem „pro nás něco vymyslet z lásky“. Aby každý v rodině uměl posilovat projevy dětské lásky – „slyšíš, babičku bolí nohy, co s tím?“. Naučit je něco přinášet a odnášet jako nacvičené opičky, to je k ničemu. Dítě není pes, kterému hodíme do vody klacek a on pro ten kus dřeva skočí. Dítě se učí myslet a citově vnímat pocity druhých.

Je nezbytné je naučit reagovat na naši touhu: „ach to mám žízeň“ nebo „mám tady pořád prázdnou vázičku“. Ono samo domyslí, co s tím, a to je veliký rozdíl oproti „posluhování“, kdy táta volá „podej mí“, „přines“, „odnes“. Dítě to splní, ale v určitém věku už „jako neslyší“ a vytváří si postoj odporu. Začíná si hájit svoji svobodu, ale bohužel na úkor citového vztahu s rodiči. A my dospělí hodnotíme jejich projevy jako nevychovanost, pubertální odmítání, prostě hledáme chyby na dětech. A ono je to opět jinak. My jsme to nezvládli.

Táta Kačenky byl moc hodný, ale měl pořád málo času. Máma chodila odpoledne do školky, měla úřad hned přes ulici. Ted' ale leží s chřipkou a táta má starosti. Svlékli se a zuli, uklidili nákup do ledničky, tříletá Kačka z tašky podávala jogurty a rohlíky a táta to uklízel.

Tak, a ted' chce Kačka pokojíček, panenky a bude si hrát. Budou s tátou vyrábět postýlku pro novou pannu. Táta kroucí hlavou a říká „na hraní dnes nemám čas“ a ptá se té své cáčorky, jak jí někdy říká: „Co myslíš, že mám udělat mámě? Pudink, nebo koktejl, porad', Kačko.“ Ta ale myslí na svoje chutě a hned se rozhoduje. „Udělej ten čokoládovej a s pěnou.“ Táta pochopil, kam míří. „Ten máš ráda ty,“ říká táta, „ale máma je nemocná a my pro ni musíme něco vymyslet, co má ona nejraději.“ Nechala debaty s tátou a courala se pomalu do pokojíčku. Hlavou se jí honila její nespokojenost. Nebylo to jako jindy – „všecko pro Kačenku“.

Prostá situace, ale efekt ve výchově nenahraditelný. Žádná velká slova, jen jasně postavená priorita „nemocná máma“, přednost, starost pro ostatní, hra stranou. A to je výchova.

Táta pokračoval i druhý den. Chodili v obchodě od pomerančů k čajům a džusům a Kačka se chtěla podívat na nové kočárky. „Dnes ne, spěcháme k mámě, aby neměla žízeň,“ řekl táta. Nečekal na žádné protesty a diplomatická moudra malé Kačky a položil otázku: „Co bych jí měl ještě koupit?“ „Já bych chtěla pítíčko,“ řekla Kačenka a opět měla starost jen o sebe. A táta? Jako by nic neslyšel a položil otázku: „Myslíš, že by máma měla chuť na kousek čokolády?“ Kačka kývla, ale nemyslela na mámu, myslela hned na tu největší čokoládu, aby zbylo hodně i na ni.

Táta měl před sebou jasný úkol. Byl lékař-pediatr a vnímal, že mají Kačenku citově orientovanou jen na sebe.

Už stáli u pokladny a táta ukazoval překvapení pro mámu. Koupil ji knížku, a než mohla Kačenka položit otázku, co koupil pro ni, zeptal se: „Co máš pro mámu ty, když je tak smutná a musí doma ležet?“ Kačenka se zamračila, vzala tátu za ruku a vraceli se zpět. Vybrala ovocného Kubíka. Sama ho pije ráda, tak dnes ho koupí pro mámu.

Začátek přemýšlení o druhém nastartoval chytrý a vnímavý táta „za pět minut dvanáct“. Odcházel domů a věděl, že první večerní povídání se zdravou mámou o výchově malé bude o citech.

Jsou city přijímané a city přicházející od nás k dítěti, ale i naopak, směrem k nám. A to se bez nás samo nenaučí. Máma musí umět sedět a čekat, až se o ni dítě postará.

První dva roky života dítě lásku jen přijímá a získává si svoji životní jistotu, půdu pod nohama a v teple své rodiny, která ho miluje, se rozvíjí jeho lidské projevy. Nepatří sem odmítání. Dítě hodí míč jednou, my ho sebereme, hodí podruhé a my sbíráme i potřetí, počtvrté ... nebo chytře změníme hru, ale neskončíme s poznámkou „už dost“. To byla komunikace batolete. Hází, jako by na nás mluvilo, a čeká odpověď. Jinak to zatím neumí.

V neděli ráno neví, že máme volný den a chceme spát, a tak pokřikuje z postele už v pět hodin a čeká náš smích a radost, že si to jejich „zlato“ chce hrát. Šťastný úsměv na tváři rodičů musí být pořád stejný jako v den, kdy se

narodilo, mělo dobrou váhu, začalo sát, kdy začalo období jejich chtěného rodičovství.

Chtít být rodičem je krásná touha, ale být rodičem je náročné. Přicházíme o bohémská rána ve volných dnech, o neorganizovaný život, o milostné hrátky bez rušivých výkřiků „já tady sám nebudu“.

Třetí rok je rokem diference. „**Co smím a co nesmím.**“ Ale bez afektivního křiku a hrozby – „dostaneš na zadek“. Je to rok „s průvodcem“ a každé poznání musí provázet pevná ruka táty nebo mámy, radost a smích. Jako bychom říkali: „Jsem tu jen pro tebe, ty mi nepřekážíš, mám radost, že něco chceš.“

Rozesmátý pohodový rodič, který učí bez zlobných průpovědek, naučí dítě už v tomto věku, co kam patří a jak se to dává na své místo. Stojí vedle dítěte, připravený ke hře, k pohlazení. Kabátek na háček, boty na rohožku, hrníček na stůl a hračky do bedny. Věšáčky jsou nízko nad zemí, je vytvořené trvalé místo na botičky, dětský ručník je lehce k dosažení, není pověšený vysoko, na nepřehledném místě.

- **nepodáváme**
- **nepřidržíme**
- **nesbíráme, co rozházelo**

Jsme pořád vedle něho, posilujeme jeho projevy, chválíme a pojmenováváme každou prováděnou činnost: „Teď dáme kabátek na věšáček, zujeme si botičky, odneseme hračky do bedny...“ **Všechno spolu, ale běhá dítě, rodiče ho jen chválí a sledují.**

Do tří let chce být pořád s někým velkým, děti nepotřebuje. Období končí první identifikací: „Já jsem“. Dosud jsme slyšeli „Alenka pojede“, „Pavlík chce“. Nastupuje nová etapa, sebeuvědomění: „já chci, „já budu“, „já sama“.

Máma Zdena přečetla hodně knih o výchově a měla ten nejlepší úmysl vychovávat malou Blaničku dobře. Táta Petr malou zbožňoval, ale s věšáčky nechtěl mít nic společného. Když v neděli uvařil, a to uměl moc dobře, nechal nádoby v myčce. Neuměl dát hrnek tam, kam patří, ale dal ho tam, kde bylo právě místo. Proto se o výchově dohodli. Do tří let to zvládne Zdenka a později už bude Blanička sama vědět, co a jak má být.

Ale nebylo. Blanička fungovala jen chvíli a začínala utíkat od bot i bundičky, nechávala za sebou svršky i přesto, že máma byla s ní.

Proč? Stala se malá chyba. Máma zavedla pořádek, Blanka mu rozuměla, všechno se zahájilo správně, ale netrpělivá máma nestála vedle malé pozorně

a nesledovala, jak uklízí, věší, rovná, nebyla připravena pohladit a dovést pohyb dítěte do konce s maximálním zájmem o jeho výkon. Máma Zdena se zapovídala s tátou nebo s babičkou, rovnala si své věci do skříně a dítěti nevěnovala svoji pozornost. A bylo to.

Pokud se v této době aktivně nezapojíme očima a dotečky do projevu dítěte, ztrácí rychle zájem. Nemá ještě vypěstovaný návyk, dělá to pro nás, pro pochvalu, hledá odměnu v úsměvu mámy, v jejím nadšení, jakou to má šikovnou holčičku.

A co táta? Jeho postoj je v pořádku? Je i není. Narozením dítěte se nezmění osobnost jednoho a druhého rodiče. V našem případě je táta citlivý chlap, ale podle norem Zdeny „bordelář“. Představuje si domácnost jako turistickou boudu uprostřed nepřístupných hor. Dohoda Zdeny a Petra se proto jeví rozumná. Předchází konfliktům, které by dítě nezdravě využilo. Navíc šlo o holčičku, proto je způsob pořádku vhodnější podle vzoru ženy. V případě kluka by to bylo složitější.

2.2 Nemoc v rodině a citové postoje

„Máma leží, pořád ji bolí břicho, táta šel na pivo.“

Rodiče jsou nemocní, co s dítětem? Pokud nejde o nic vážného, má se dítě už v předškolním věku učit pečovat o druhé. Co neumí, to můžeme usměrňovat i z postele. Jsou to někdy nezdařené pokusy, ale nakonec umí najít čisté prádlo, ručník na obklad, odnést použité hrnky – a mění se jeho pozice. Je najednou „velké“ a veledůležité. Samo ve svých očích roste a vidí obdiv u dospělých. A večer přichází ještě pochvala – „jak nám ta naše malá nemocnice pěkně fungovala“.

Dítě s horečkou a bolestí vyvolává u normálních rodičů starostlivost, účast a snahu dítě povzbudit a zabavit. Totéž ale musíme naučit i dítě v případě nevolnosti dospělých. Právě v této době se zakoření základ skutečné a nehrané citlivosti, schopnosti prožívat cizí neštěstí, pomáhat v nouzi a v bolesti. Řekneme si „je ještě malé“. Ale kdy bude tak akorát, abychom v něm mohli zasít semínko citu? Už nikdy. Naučí se žít samo pro sebe a vnímat nás jako svůj služební personál. Naučí se přijímat naše city jako samozřejmost s pocitem „jsem malý, to není moje věc“.

Třicetiletý muž, inženýr, čelil žalobě pro neposkytnutí pomoci a zanedbání péče. Žil sám jen s matkou a od svých sedmi let neměl otce. Ten zemřel. Odpoledne našel matku ležící na zemi s tím, že se pro bolest, která se rozlezla „všude“, nemůže postavit. Doma bylo neútulno, na stole chyběl standardní oběd, muž měl hlad a „s matkou se nedalo počítat“. Tak odešel. Zdržel se u kamaráda a při představě, jak to teď doma vypadá, tam zůstal přes noc. Druhý den, po práci, už matku doma nenašel. Náhodná návštěva ji našla ležet ve vlastní moči, hladovou, žízňovou, bez telefonu, se zlomeninou v kyčli. Pan inženýr žalobu nechápal. Na výtku uvedl: „Tak mi měla říct, co mám dělat.“

Měla jsem dvě otázky: „Kdo pečoval o vaši matku, když byla v minulosti nemocná?“ „Nikdo – dělala to vždycky všechno sama.“ A otázka druhá: „Vaší matce je šedesát let; jak máte doma rozdělené úlohy?“ Pan inženýr mé otázce nerozuměl. A tak jsem přidala: „Umíte se o sebe postarat?“ „Ano, chodím do práce.“ A dost.

Tak byl veden: „Jdi do školy, uč se – a o nic se nestarej.“

Poznámka autorky

Vysokoškolsky vzdělaný člověk, ale ve svých 30 letech nevěděl, kde doma mají prostěradla, nikdy nekrájel chleba ani pro sebe, natož pro matku, nikdy nikomu neposloužil v nemoci.

Otázka: Byl vinen?

Odpověď: Ne!

Zamyslete se nad vaší rodinou, jak by odpovídalo vaše dítě?

„Kdo je u vás nemocný a kdo se o něho stará?“

„Kdo ví, co se má donést tátovi, když leží a nemůže do práce?“

„Co se musí udělat, když se někdo po horečce vypotí?“

„Jak se nemocné mám připravit pomeranč?“

2.3 Citové vzory v rodině

Dítě je malé, ale není hloupé. Pokud známe jeho otázky a odpovědi, můžeme s tím pracovat. Je to živý materiál. A při práci s rodiči je dobře využitelný.

Je to denní svět dítěte z mateřské školy, kde se učitelka ptala a děti reagovaly:

- *Jak doma pomáhá máma tátovi a táta mámě?*
- *Která práce doma je tátova a která mámina?*

„Máma nadává tátovi, že pořád pije pivo, a zase mu ho kupuje.“

„Máma vaří a uklízí a nadává.“

„Táta má práci u televize, dívá se na fotbal.“

Z ordinace, co děti neví:

„Proč se babička zlobí na mámu, když táta vaří?“

„Proč každý nadává na dědečka a proč je babička tchyně?“

„Proč je paní Vondrová blbá, když nám dává jahody?“

„Máma nemá ráda Novákovi, ale pořád je k nám zve.“

„Táta lže. Byl doma, říkal, že je pryč, a máma říkala do telefonu, že doma není.“

„Máme nový vodovod. Táta ho ukradl na stavbě.“

„Rozbil jsem hrníček a byl jsem bit, ale táta rozbil vázu a smál se.“

„Hračka se sama rozbila a táta nás bil.“

„Proč táta křičí a kazí nám hraní, když nezlobíme?“

Posluhujeme, děláme úkony za děti a potom jim nadáváme. Rozbité hračky se nespraví naší zlobou, ani se dítě nestane dokonalým, když se nad ním snáší hromobití. Jsou lepší nápady. Velká bedna s barvou, náradím a smirkovým papírem, prostě malá dílna, a rozbité hračky dáváme do servisu. Opravování hraček je výchova. Nejde o hodnotu plastového auta, jde o postoj k životu. Video v neděli odpoledne je běžný program pro děti, aby mohli rodiče odpočívat. Ale odpolední hra na autoopravnu, kdy se z různých zbytků sestavují nové hračky, opraví se, natrou a předají dětem do dětského domova nebo se zanesou do školky či nemocnice, to je výchova a vytváření postoje k životu.

Chtějí nám rozumět a věřit. Nesmějí lhát, ale kolem nich se jenom „práší“, mají zdravit i tu „nemožnou“ paní, a když odejdou Novákovi, tak rodiče jen vzdychají: „Ach jo, to zase bylo.“ Ale dítě to vidí jinak: „Novákovi se pořád všemu smějí a drobí na zem a líbí se jim naše rybičky. Tak proč se máma zlobí a divně mluví, když od nás odejdou?“

Dítě lže pod vlivem vzoru a je problém lhát a vytvářet u malých rovný postoj. Obvykle se učí lhát od nás a našeho okolí. Někdy ale jejich projev jako lež jenom vypadá. Některé dítě jen „přibarvuje, co vidělo a slyšelo“, chce být zajímavé a vyvolat pozornost. Historky bývají úsměvné a není vhodné se vyjadřovat k „pravdě“. Dítě jen využívá fantazii, tak jak to známe i z textů

českých písniček: „Co se všechno nestane, když si dítě zamane, kuchyně se stane lesem a štokrle medvědem.“

Horší jsou lži účelové, smyšlené akce, „máme odpoledne nácvik besídky“, kdy vylhaným sdělením vzniká volný čas nebo odpadne neatraktivní práce doma. V takové situaci rychle přehodnotíme domácí řád, zátěž každého člena rodiny, probereme, co má kdo na starosti mimo své zaměstnání a školu, jak zvládáme mužský vzor pro kluka a ženský pro holčičku, hledáme odpověď na otázku „proč nám lže“, neboli co děláme špatně.

Ochranu vyžaduje lhaní ze strachu. Nejde o pohodlnost, a už vůbec nejde o žádný zisk. Bojí se trestu, pláče, výčitek, bojí se přiznat, kde bylo, co se stalo, ví, co bude následovat. Táta křičí, máma pláče, oba se hádají, nebo je někdo z nich jen smutný...

Lukáš měl starší rodiče, jeho mamince už bylo skoro padesát. Tátovi o deset méně, ale jednali oba stejně. „Jdeš ven, tak se pořádně oblečeš!“ A to pořádně, to bylo triko, mikina, svetr, kabát, čepice, šála, rukavice, a venku žádný mráz. Lukáš, dobře „nabalený“, se rozběhl za kamarády. Vrátil se „splavený“ od hlavy k patě. A byl výprask. „Podívej se, jak vypadáš, neumíš se chovat, jenom nám děláš trápení a zase budeš mít horečku.“

Lukáš měl rodiče rád, a tak lhal, schovával šálu a svetr v zahradě nebo se svlékal zpocený už na cestě, ve větru, a loudal se, aby vychladl a nebyl bit. A netrvalo dlouho a ležel s novou horečkou. Ale chodil za kluky nabalený, rodiče projevovali starost a nebyl bit.

Učil se lhát a měl s tím celý život velké problémy. Lhal později, i když nemusel, měl to už v sobě a bál se v situaci, kdy nebyl ohrožen. Lhal preventivně.

Jak máme řešit dětské lhaní? Nijak, pokud si nepoložíme otázku: „Proč?“

Pokud nevím, **proč** dítě kradlo, nemohu dělat nic. Bez ohledu na rozsah krádeže. Za korunu nebo stokorunu. Nerozhoduje rozsah, cena, ale motivace. Krade buď jen tak, pro zábavu, bere, co vidí, nezná hranice moje a cizí? Tady je sankce nutná, ale především sociální. Vrátit, omluvit se, nabídnout odčinění prací. Často se tak projevuje dítě, které nikdo nevede, nikdo nestanovuje normy chování a nikdo není vzorem. Dítě ulice, kdy rodiče nemají čas nebo zájem. Ale dítě také může krást jen pro druhé děti, rozdávat kamarádům lízátko, protože ho nikdo nezve do party, nemá si s kým hrát. V takovém případě potřebuje ochranu, jistotu, nápad, jak získat kamarády a kde. Trest

neřeší nic, jen prohlubuje smutek a opuštěnost a může vyvolávat úzkost, nebo naopak agresi vůči světu a lidem.

Poznámka autorky

Přednášela jsem ve velkém sále malého města „o dětské krádeži“.

Otázek bylo mnoho a zájem veliký. Nestalo se nic, co bych nečekala. Až při odchodu ze sálu mě zaujala živá debata lidí před budovou.

Nerozešli se hned domů, vedli spor: „Ta doktorka přece říkala, že když děcko krade, tak ho musíme potrestat, ale jiné také krade a to zas trestat nemáme – tak jak to vlastně je? Jako za komunismu. Někoho jo a někoho ne.“

A já si uvědomila, že musíme všichni, nejen já, hodně vysvětlovat a zbavit se pocitu, že všechno kolem výchovy je každému jasné a že každé naše slovo ten druhý pochopil. Výklad odborníka nemusí být vůbec pochopen v plném významu, a už vůbec ne hned a bez příkladů. Potřebujeme různé příklady z praxe a trpělivost opakovat a vysvětlovat, hledat nejistoty v lidech. V rodičích, kteří mají snahu, ale neumějí správně rozlišovat. Nebojme se sdělovat opakovaně to samé, ale konkrétně, na příkladech a s radou, jak to dělat správně.

Učíme děti lhát, protože sami lžeme

Prolhané dítě se s lhavostí nerodí, jen vnímá naše alibistické a opatrnické lži. Nerozumí nám, proč to říkáme, když to tak nebylo, nechápe, co se kolem něho děje, ale rychle se to učí. Cítí se podvedené a tiše s námi bojuje. Přestává se svěřovat, „myslí si své“, chová se neupřímně, sděluje polopravdy a postupně si nacvičí prohnanou lhavost.

Pětiletá Baruška přijela na léčení s nemocí kyčlí a rodiče ji doma připravili jen na malou návštěvu léčebny. „Nožičky tam prohlédnou a jedeme domů,“ řekli, ale věděli, že malá bude na léčení mnoho týdnů. Neměli odvahu jednat otevřeně.

Barča byla přijata a bez pláče a úzkostných komentářů nechala rodiče odejít. Měla už své informace od dětí na pokoji. Byla zcela nečekaně tichá a mlčela. Rodiče byli překvapeni, nic netušili. Nemluvila na ně ani v sobotu, zůstali tam do neděle – a nic.

Nepromluvila s nimi ani za týden, ani za měsíc. Byla hluboce zasažena jejich lží a prožívala citový podraz. Vůči dětem i personálu se chovala normálně. Byla velmi inteligentní a podle svého pocitu, že byla „hozena přes palubu“, jednala i ona s rodiči.

Trvalo to hodně dlouho i s pomocí odborníka.

Naše lež je pro dítě nejistota. Lžeme pro své pohodlí. Nejsme důslední, nemáme žádný režim a vymezené povinnosti, a když už si nevíme rady, použijeme starou metodu – „nezlob, nebo na tebe přijde čert“. Místo posilování jistoty v nás hledáme někoho, kdo u nich vyvolá strach. A dítě se bojí. Strachem se nedokáže nic. Poslušnost je vnitřní souhlas, potřeba to tak dělat. Ve škole pochopí, co všechno jsme si vymýšleli, a bude hledat někoho, komu by věřilo.

Mirku zuby nebolí, ale má jít na prohlídku. „Mami, nebude to bolet?“ To je první otázka při cestě na středisko.

„Neboj se, jenom se ti paní doktorka podívá do pusy a jdeme pryč.“

„A jenom se podívá, nic nebude dělat?“

„No vždyť to říkám, nic.“

Mirka uvěřila – a bylo to jinak.

A měli doma „zaseto“. V autoškole se učíme: „Když tam nevidím, tak tam nejedu.“ A tady platí: „Když to nevím, tak nic netvrdím.“ Říkám: „Nevím, možná to i bude trochu bolet, ale to by tam musel být ten malý červík, a to je prima, že máme doktorku a ta ho zastaví, aby nenahlodal celý zoubek – to by potom bolelo moc.“ A pokračuji v řeči, jako by o nic nešlo: „A víš, že už se staví střelnice?“ ... To zajímavé povídání zatlačí starost o bolest do pozadí a ten zub už není tak důležitý. Ale ta naše pravda, to je devíza do světa dětské jistoty a důvěry v dospělého.

Neslibujeme.

Nenecháme se vydírat: „Když budu hodná, tak mi koupíš houpačku?“
Nežádáme „nekřič tam“.

Předpokládáme, že to dítě zvládne, a naše důvěra a uznání je pro ně daleko víc.

Prvňák

Citlivá Julinka věděla, že když ji bude bolet břicho nebo zub, má poprosit paní učitelku a ta zavolá tátovi a mámě a oni se postarají. Tak se doma dohodli. Byla ze zdravotnické rodiny, zvyklá na dospělé jednání.

Nebyl ještě ani listopad a Julča bolelo břicho. „Paní učitelko, zavoláte jim?“ „Ano, určitě,“ řekla učitelka. V poledne Julča nejedla a zopakovala úpěnlivě svoji prosbu: „Volala jste jim?“ Po obědě Julinka prosbu zopakovala: „Volala

jste?“ „Ano, přijdou si pro tebe,“ reagovala pohotově učitelka s představou, že dítě na to hned zapomene.

Byla to lež, nikam nevolala. Odhadla, že dítě vypadá normálně, a pokládala jeho požadavek za zbytečný. Vzala dítěti jeho právo, které mu dali jako jištění rodiče, vzala mu jeho svobodu a především jeho víru, že učitelka je jeho jistota, jako táta a máma. Julinka si v podstatě potřebovala ověřit, že učitelka je most k rodičům, a naučit se spolehnout na její opatření, když se bude cítit nemocná. Hledala novou autoritu.

Nešlo náhodou o žádnou příhodu břišní, ale u tohoto dítěte šlo o mnoho. Paní učitelka už pro ni byla od této epizody „vzduch“. Doma o ní Julinka přestala mluvit a nic nechtěla vysvětlovat. Jen se ujistila, že nikdo nevolal ani mámu, ani tátu. Ani další rok se už nic nezměnilo. Nikdy o své učitelce nevyprávěla, splnila, co bylo třeba, a odmítla i bonbon za odměnu. Řekla jen tiše: „Děkuji, já nechci.“

Co mohou v takovém případě udělat rodiče?

Moc toho v rukou nemají. Musejí vrátit svému dítěti jistotu. Jistotu, ve které už učitelka svoji pozici ztratila. Kdyby byla pedagog, nikdy by se to nestalo. Co tedy zbývá rodičům? Postavit dítě do reálu. Příliš brzy, ale jinou možnost nemají. Učitelka selhala, není pro celou rodinu spolehlivá. Učí. To vezme dítě na vědomí, ale obdivovat ji už nebude. Rodiče nemohou zachraňovat situaci stížností. Učitele, který nemá cit, nezmění. Naučí své dítě nedůvěřovat autoritám. Nic jiného jim nezbývá.

3. Co s názory rodičů?

- Ve všech rodinách je to stejné.
- Všude máma dětem posluhuje.
- Všude děti nic nedělají.
- Všude se křičí a pohlavkuje.

Jsou děti, v nichž se i přes živelnou, nesprávnou výchovu nic nepoškodí a vstoupí do života jako citliví lidé. Jsou jako jiní, někdy utahaní z množství starostí a práce, ale bez snahy utíkat a nic neřešit. Člověk, který neopouští bezmocné, nestrká hlavu do písku před nemocí partnera, se chová odpovědně.

A jindy, při stejně chybné výchově, vstupuje do života člověk, který selhává, je nezodpovědný, utíká od povinností, je sociálně primitivní, neumí své dítě ani včas odvést k lékaři. Dítě i vystuduje vysokou školu, ale neumí se postarat ani o sebe, natož o své dítě, o ženu nebo o starou nemocnou mámu.

Paní N. vychovala tři syny, manžel selhával, nestaral se o děti ani o domácnost, jen vyseďoval u piva.

Dnes, když už je sama, bez manžela, nemocná a nepohyblivá, bydlí jeden syn sto kilometrů daleko a nikdy mámě nenabízel ubytování ve svém domě, druhý syn je rozvedený a nezaměstnaný, starost o mámu si vůbec nepřipouští a třetí stanovil ve své rodině ultimátum, když mu jeho žena vyčítala necitlivý postoj vůči mámě. Uzavřel její účastnou debatu nekompromisně: „Když se o ni budeš starat, vezmu ji k nám.“

Odpověď ženy: „Já mám své rodiče, dělej si sám, co chceš“, byla rezignací nad mužovou necitlivostí.

Jak byl její manžel matkou vychován, tak se dnes staví k situaci. Neumí nést odpovědnost, neumí pečovat, je bezohledný a sobecký. Chtěl by nastěhovat mámu k sobě domů, aby to navenek dobře vypadalo. Ale starat se nechce. Je to hra na veřejné mínění. Ve skutečnosti jde o bezohlednost. Vůči matce i vůči manželce.

Výchova je všude stejná, rodiče křičí a pohlavkují, děti nic nedělají.

Proč se u jedné rodiny, kde se děti povalují a rodiče jim slouží, nestane nic, z dětí jsou slušní tátové a mámy, a u jiné rodiny, kde je výchova stejná, to nevychází?

Je to jako s kouřením. Máme přestat? Jeden zemřel, ale druhý žije do devadesáti. Kouřili oba stejně. My nevíme, jakou má kdo z nás imunitu, kolik náš organismus vydrží. A tak neriskujeme. Můj dědeček kouřil sedmdesát cigaret denně a dožil se bez jednoho dne sta let. Já po mnoha bojích se svým libidem – nekouřím. Protože nevím, jaký je ten můj genetický základ.

U dítěte je to stejné. Má vrozený genotyp a nikdo nám neřekne včas a předem, jak má pevné základy, na kterých můžeme stavět. Má vrozený temperament, je neklidné nebo loudavé – a mnoho s tím nenaděláme. Pokud je to typ stabilní, vyrovnaný, harmonický a ještě nadaný, typ pohodový, s citovou výbavou vnímavého dítěte, máme vyhráno a nemusíme se ani moc snažit vést přepočlivou výchovu. Stačí mu projevovat lásku, vytvářet pevné zázemí – a všechno jde samo. Ale také může být nevnímavé, neklidné, zbrklé, sobecké, bez zájmu a bez potřeby vědět, rozumět, prostě je pobíhající živel, dítě, kterému je všechno jedno. Čím labilnější je vrozená výbava dítěte, tím větší riziko nás čeká. I malé chyby ve výchově budou znamenat mnoho! Naše otázka: „Ale proč? Vychováváme je stejně jako ostatní, všude se děti válí u televize a nic nedělají, a přitom se dobře učí, ožení se, starají se ... tak proč?“ Právě proto, že nevíme, jak je dítě vybavené ve svém vrozeném základu. Je to jako dům postavený stejně jako mnoho jiných domů, ale ten náš vlhne, má závady.

Nestojí na pevných betonových izolovaných základech, ale na jílu...

4. Já a můj bráška

„Já chci brášku, ale holku nechci.“

„Všichni už někoho mají, jenom já ne.“

Otázka: kdy druhé dítě?

Rozhodnutí není jednoduché. Děti přicházející rychle po sobě přinášejí své výhody. Nemoc jednoho se sice přenáší na hned na druhé, ale celá choroba se pořád odehrává v jednom, i když delším intervalu. K tomu se vytváří přirozená dětská souhra, mají jeden druhého a rodič nestojí tolik v popředí. Děti jdou spolu do školky i do školy, ale pozor – rodiče si pořádně neužijí ani jedno. Dětské nemoci se odehrávají v jednom roce, ale jeden skončí, druhý začíná, lezou zoubky, není čas ukazovat obrázky, předčítat a v klidu učit, jak vypadá svět. Jeden chce, druhý nechce. I hlídání je problém. Prarodiče zastoupí, pomohou, ale dvě děti přijmou až větší nebo jen po jednom, a to nejde.

Pokud čekáme až do nástupu prvního dítěte do školy, nejde už o sourozenectví typu souhra, jde o změnu pozice staršího, který ztrácí privilegia jediného a ještě bývá zneužíván v roli hlídače. Touha po sourozenci narůstá po čtvrtém roce a předškolák nebo začínající školák se na sourozence těší, necítí se pozicí malého ohrožen; ale jen v případě, že je na svoji roli připraven. Nejde tedy už jen o nového kluka nebo holku, ale o růst pozice staršího do role rovnocenného dospělého. Dítě už nepřipravujeme na brášku, aby si spolu mohli hrát, ale přibíráme ho k sobě jako další rozumnou osobu s projevy: „my tři teď budeme mít malé“, „budeme se střídat“...

Starší dítě sice tak přichází o výjimečné postavení jedináčka „vše pro tebe“, nebude mít tátu a mámu jen pro sebe, nebude tolik času na rodinné hrátky, sport a výlety. Ale má za to postup do role velkého kluka, kde může uplatnit svoji důležitost. Jeho role staršího by v praxi neměla být zneužívána. Nezaskakuje za rodiče, je jen členem „velké trojky“.

Dobře připravený malý školák může rychle změnit své pocity, pokud nezvládneme náš postoj k němu.

„Dej na něho pozor!“

„Jsi starší, tak buď rozumný!“

„Dej mu to, vidíš, že se bude zlobit!“

A tak se původní pocity a těšení na sourozence rychle změní a slyšíme jen stesky:

*„Pořád ho musím hlídat.“
„Mají ho rádi a mě už jen málo.“
„Chtěl jsem ho, ale už ho nechci.“
„Všechno mi bere a rozbíjí.“
„Nikdo nemá na nic čas, ale na brášku jo.“*

Aby nevznikl pocit odstrčeného dítěte, musíme nabídnout roli „velikého“. Změnili jsme terminologii, vyhýbáme se výrazům: „budete dva, budeš hlídat“, ale začneme v praxi vytvářet role velkých ochránců malého sourozence: „My tři čekáme malé, my tři se budeme střídat a budeme se starat.“ Postupně plánujeme služby a neříkáme tomu „hlídání“.

Je přece naše, nikdo nikomu nehlídá. V termínu hlídání je čekání u něčeho, co patří někomu jinému, „není to moje“, a vytváří se pocit, že je to otrava a ztráta času.

Při správném postupu a správně vedené komunikaci prvňák poporoste sám před sebou a splní se mu jedno z běžných přání tohoto věku „bejt už velký“.

Děti s malým věkovým rozdílem nemají obvykle problém „hlídače a chránně“, ale zase prožívají srovnávání, stavění jednoho za vzor druhému: „podívej se, jak to má Jiřinka krásně napsané, a ty tak čmáráš“, nebo „Jirka je mladší a jak je šikovný“. A aniž si to uvědomujeme, stavíme děti proti sobě, vytváříme komplexy, vznikají pocity: „chci taky krásně psát, ale nejde mi to“, „chci umět plavat, ale topím se“, „chci vařit jako David, ale vždycky se mi to vylije, chleba mi spadne do dřezu a máma nadává, jen Davida chválí“ atd.

Víme, že děti nejsou stejné. Výkon oceňujeme podle snahy, u každého jednotlivě. Výsledek už nehraje roli. Jeden se narodil šikovný, všechno mu jde samo, ale to není jeho zásluha. Druhý, ať dělá co dělá, nemá úspěch.

„Ivánek už umí namazat chleba a ty, o dva roky starší a chleba trháš nožem, máslo se lepí na stůl,“ říká táta s opovržením v hlase a pohladí toho šikovného. Ten pro to ale neudělal vůbec nic, jen vzal nůž a lehkým pohybem roztíral máslo. Starší Kuba se tvářil jako šašek, udělal posměšný výraz na Ivánka, tajně mu sebral jeho kuličky a do jeho akvária vysypal všechno koupené krmení.

Začal se mstít.

Nesrovnávejme je, ubližujeme oběma. Jeden získá nezdravé sebevědomí i namyšlenost nebo jen ztrácí v bráchovi kamaráda, druhý si vytvoří pocit nemilovaného dítěte a učí se zlobě. Co sami nesnášíme, nedělejme dětem.

Žádný muž neunes stálé srovnávání se sousedem, a o ženách to platí dvojnásobně.

Paní Jarka trpěla komplexem méněcennosti, odmítala sexuální kontakt s manželem, styděla se a měla trapné pocity. Při rozboru jejich společenského života se objevil stín na jejím podvědomí; na otázku, koho její manžel obdivuje, uvedla: „Jiřinu, protože je i ve čtyřiceti štíhlá a všemu se směje.“ Jarka má silnou konstituci po otci, není obalená tukem, ale má atletickou postavu. Jiřina bydlí v jejich vchodě a při setkání s ní, manžel nikdy neopomene podotknout, jak jí to sluší, jak se udržuje, jak je veselá. Jarka je zraňovaná, cítí se zrazovaná a opuštěná a od manžela se citově a zároveň fyzicky odtahuje. Žije pocitem, že po ní netouží, a stahuje se do sebe.

My dospělí máme stejné pocity jako děti, srovnávání nás s jinými nám vytváří pocity nejistoty a ztráty půdy pod nohama. U sebe tomu rozumíme, ale děti podceňujeme a chováme se k jejich pocitům necitlivě.

Stavíme sourozence proti sobě jako obraz v zrcadle. Každý má své „JÁ“ a ne vždy je pro ně příjemné a přijatelné dělat společnou práci a být oba zároveň hodnoceni. Obvykle to přináší jednomu výhodu a druhému nešťastný úděl.

Společný pokoj je dětmi vnímán stejně jako dospělými. Pokud si rozumějí, mají stejné zájmy a podobný styl, je to výhoda, a lze prožívat... Ale to není pravidlem.

Jedenáctiletá Terezka se strachovala každý den o své výrobky, kresbičky, hračky, trpěla nepořádkem, který pětiletý Ondra nadělal při návratu ze školky. Byl jako uragán střídáný povodní. Srovnané lepené hrady, malé modely a plyšáci na policičce braly za své. I ustlaná postel ho přitahovala, aby se vyválel, byly to jeho denní výhry nad tou hodnou Terkou. Zase bude brečet. Už nebude tak vzorná.

Táta Terezky to zvládl s nadhledem. Postavil tři skříně doprostřed místnosti, ode zdi ke zdi. Tou prostřední skříní chodila Terka dozadu a mohla se tam i zavřít. V klidu psala úkoly, urovnala vzorně pokojík a kamarádky vodila do svého království a neměla už strach. A bráška? Měl svůj prostor. Rodiče na něho viděli z kuchyně a vytvořili mu systém klukovské šatny (šaty na tyči a závěs), pevné police na celou stěnu a všude bylo místa dost. Pokoj se stal dílnou a hřištěm.

A výsledek? Děti se na sebe i těšily a místo hádek a zloby už chodí starší sestra číst bráškovi pohádky před spaním...

Víme, že děti nejsou stejné. Jedno je tiché, druhé divoké. Jedno se chová odpovědně, reaguje citlivě, je samo nešťastné z neúspěchu a od nás očekává ochranu, porozumění a radu, druhé se přes neúspěchy přenáší lehce, je necitlivé k hrozbě, nespokojenost rodičů se ho příliš nedotýká nebo jsou jeho emoce přelétavé a povrchní.

Sebemenší chyba ve výchově úzkostného i nezvladatelného dítěte bude mít velké následky a my těžkou práci stav změnit. Čím více chyb jsme už nadělali, tím větší práce nás čeká. Totéž se týká společné práce doma. Citlivé a lehce zranitelné dítě nemůže mít s druhým, zcela odlišným typem společné úkoly, stejnou práci a střídavou službu. Je to nepřiměřená zátěž pro jednoho a možnost úniku od povinnosti pro toho druhého. Proto má jeden na starosti nádobí a druhý třeba zahradu nebo úklid.

Rodičovská spravedlnost je nepoužitelný výraz. Nemůžeme být spravedliví vůči svým dětem, ale vůči každému dítěti zvlášť, podle jeho reakcí. Jde o zpětnou vazbu. Pokud má splněné úkoly, získává naši spokojenost, má svoji svobodu, čas na zájmy a hru.

Tak se stane, že starší dítě, které nikdy nic nesplní, má pevnější režim a kontrolu, a to mladší, ale spolehlivé má režim volnější a svobodnější. Jen tak dítě pochopí, že ono samo si vytváří volný čas na hraní. Rodiče nezakazují, nezavírají kolo do sklepa a míče do skříně. Jen stále reagují stejně: „Pokud máš své povinnosti hotové, běž si, kam potřebuješ.“ Stačí se podívat kolem sebe a táta vidí, zda práce je nebo není udělaná. Nikdy neříká, co není hotové. Dítě je nuceno hledat, co ještě nesplnilo. Tak se učí myslet na své povinnosti samo a tvoří se v něm pocit odpovědnosti.

5. Děda, babička a city dítěte

Nejsou všichni stejní, ale jejich důležitost ve výchově vnoučat i jejich nesprávně uplatňovaná dobrota má často stejného jmenovatele:

- **umějí naslouchat**
- **ochotně věnují svůj čas**
- **mají skutečný zájem o zážitek**

- **neučí děti samostatně myslet**
- **neučí je skutečně pracovat**
- **neučí je pečovat o druhé**
- **posluhují**

Umějí naslouchat, znají pohádky, mají trpělivost, chuť si hrát stále doko-la, několikrát poslouchat to samé, radovat se ze zážitků a sami chtějí pořád opakovat, jak to bylo, když ...

Dovednou potěšit, mají čas, umějí čekat a radit. Poslouží, staví vnouče do popředí svého zájmu.

Jejich postoje ale přinášejí i nevýhody: nenaučí dítě mít někoho rád, jen ukáží, jak to umějí oni sami, ani ho nenaučí pracovat a starat se o sebe, úkoly dítěte často přebírají sami, aby byli užiteční.

Nerozlišují práci a povinnost. Dítě může celé odpoledne nosit dříví do sklepa, ale to není jeho povinnost, to si s babičkou a dědou jen hraje. Proč to není práce? Protože když přestane nosit a jde si hrát, nic se nestane. Jen oni budou pracovat dál a dítě se musí zabavit samo. Pokud ho baví společnost babičky a dědy, nosí dřevo. Hraje si a „jako pracuje“.

Posluhují. Velká láska je někdy na škodu, dítěti nelze posluhovat beztrest-ně. Každý z nás si rychle zvyká na pohodlí a dítě bude od každého očekávat snídani do postýlky nebo jídlo bez předchozího umytí. A když mají rybičky nebo papouška, nemusejí na nic myslet, když je děda nebo babi nablízku. Oni to udělají za ně. Dělají to rádi a obvykle na to mají i čas. Dítě se tak nenaučí starat o druhé, a pokud zasedne k jídlu a jeho pes má prázdnou misku a je bez vody, je to výchova k bezohlednosti. A pokud má pes misku plnou, babička se o to postarala, je to výchova k neodpovědnosti, lhostejnosti a projeví se to až ve škole.

Nebude vědět, co má doma dodělat, zapomene úlohy, nic nesplní pořádně. Bude čekat, že „se to samo nějak vyřeší“.

Osoba dědy je v dnešní společnosti zvláštní. Mužské postavení v rodině je potlačené a děda je pomíjen jako něco nedůležitého. Ve vztahu k vnoučatům není v řeči vůbec uváděn a jako mužský vzor se objevuje výjimečně. Slovník dětí je jednoznačný:

„Jedeme k babičce.“

„O prázdninách budeme u babičky.“

„Na vánoce přijede babička.“

V diskusi, jak děti na babičku vzpomínají, to někdy vypadá i paradoxně.

„Co jste tam dělali?“ ptám se a myslím návštěvu u babičky. „Byli jsme s dědou v lese, sbírali jsme houby a potom jsme je s dědou očistili a pekli je jako Indiáni na ohni.“ Jsem zvědavá, co bylo dál. „No, potom děda udělal takový stan, natáhl staré hadry mezi stromy, a hráli jsme divadlo a večer nás učil balit batoh, aby nás to netlačilo na zádech. A ještě jsme plnili brambory salámem a pekli to na ohni ve stříbrném papíru.“ Dodávám: „A co babička?“ „Babička, ta se zlobila, že to není pořádná večere, a říkala dědovi, že ji to štve.“

Po bohatém výkladu se opatrně ptám: „A kam jedete za týden?“ „No přece k babičce.“

6. Od rána až do večera aneb co můžeme pokazit mezi třetím a sedmým rokem

Návyky

Jsou nezastupitelně zakotveny v režimové výchově mateřské školy. Horší je to doma. Jsou rodiče, kterým stačí návod, rychle pochopí, co se stane, když bude výchova jen živelná, a jde to. Důležitá je komunikace, aby byl věnován čas diskusi nebo vytvořen seznam toho, co budeme všichni, tedy táta, máma, ale třeba i děda a babička dělat. A aby to všichni zvládali, musí se o tom mluvit.

Každý z nich může mít pocit, že ví, co má dělat. Ale neví. Všichni to známe. Pokud táta nebo babička neví, co se stane, když Adélce utrou pusu, odnesou hrneček, nazují boty a na cestu do školky dají do ruky piškot, tak mohou mít oba pocit, že si dítě jen užívá hezkého dětství, nezlobí, jde do školky v pohodě a „mámě to nemusí říkat“.

Nevědí, že učí Adélku podvádět a lhát, nevědí, že ji vedou do vzdorovitého vzteku, a už vůbec netuší, že jí nepomáhají, ale že jí jenom ubližují! O tom se musí pořád mluvit. Od toho jsme lidé a máme řeč.

Někdy to jde. Pokud se neurážíme, necítíme se zneváženi, neděláme si vzájemné naschvály, tak to jde. Praxe je ale složitější. Babičky i dědové mohou mít velkou snahu, říkáme, že „to myslí dobře“, ale výsledek dobrý není. Potom už záleží na tom, jak a kdo to vysvětlí a jak a kdo to pochopí.

6.1 Všichni stejně a bez úlev

Čteme o důslednosti, ale v praxi si neuvědomujeme, co to je. Dohoda, že si dítě zouvá bačkorky, když leze na bílou sedačku v pokoji rodičů, znamená, že si je zouvá *vždy*.

I když má teplotu, nebo když má přijet návštěva. Je to pořád stejné, ať je v péči táty nebo mámy, všichni rozumějí, že výjimka znamená nástup „citového vydírání“ a zesílení dětského vzdoru. To jim ale musí někdo říct.

Pokud jeden povoluje a druhý správně dodržuje pravidla, dítě se učí vydírat. Chce prosadit svoje, protože už zažilo úspěch, už prožilo své vítězství. A ten, kdo jako jediný zůstává důsledný, **už není tím, kým byl**, ale je v očích dítěte „ten zlý“.

A pokud jde o dědu a babičku?

Když nepochopí, že režim tvoří rodiče, nezměníme je žádnou hádkou. Mají někdy svoji hlavu a názory, které jsou v nich posilované potřebou být u dítěte oblíbeni. Často čelím otázce: „A co s tím, když si to dělají pořád po svém?“

Je jediné řešení. Neměnit jejich stabilní postoje, nevystavovat dítě podvodům a spiklenecké lži a ponechat kontakt s prarodiči na pozdější dobu. Otázkou je, která doba bude asi vhodná. Už kolem pátého roku dítě dobře rozumí, co je správné a co je jen hra dědy a babičky. Před nástupem do školy je tedy zralé na rozumný, ale pohádkový výklad, že dědeček bude sice nosit snídani do postýlky, bude to jako v pohádce, jako komorník panu princovi, ale naše dítě není princ ani princezna, a tak musí s rodiči tajně vymyslet, jak to bude dědovi zase vracet, aby měl také děda nějaké pohodlí, jako v pohádce. A zavedeme, už pod naším dohledem, že v sobotu posbírá v zahradě spadaná jablka nebo v zimě nanosí polena ze sklepa ke krbu či odnáší staré noviny a časopisy do popelnice; možností je mnoho. Úkol musí být jasně vymezený a stále ve spolupráci s rodiči. A protesty dědečka? Nepřipouštíme. Buď bude tady u něho a bude to podle naší úmluvy, nebo tady nebudeme, přijede jen dospělý syn či dcera a dítě bude mít s druhým rodičem jiný program.

6.2 Jdeme do školky a do práce

Položíme si otázku: „Kam odchází dítě ráno z postele?“ A zjistíme, že to, co předpokládáme, běžně v rodinách nefunguje. Ne všude běží z postele na záchod a do koupelny, někdy se loudá rovnou ke stolu, kde se rozcuchané vrhá na snídani. Rodičům chybí náhled, jak to zařídit v klidu a v pohodě. Při pohovoru nejsou schopni jednotlivé kroky od postele až do školky popsat. Neuvažují o tom.

Kamilovi rodiče měli oba vysokou školu, ale nechápali, proč jejich synek ráno nezvládá odchod do školky v klidu a včas. Bytem se ráno rozléhají výkřiky obou rodičů: „dělej“, „neloudej se“, „najdi si ty ponožky“ atd. Popis byl barvitý a pomoc jednoduchá. Připravili jsme společně obrázkový přehled, jak se to bude ráno dělat. Krok za krokem. Můžeme nabídnout obrazovou předlohu, ukázat jim prakticky, jak to lze dělat. První obrázek je figurka, která běží z postele na záchod a k umyvadlu, na druhém obrázku se vrací k posteli a rozhazuje deku a staví polštář „do pozoru – aby dýchal“, následuje dítě u stolu se snídání a uklízení hrnečku a drobečků, potom si figurka čistí

zuby, následuje oblékání, hromádka šatů je u postele – a je hotovo. Batůžek na záda a jde se.

Při druhém setkání už Kamil v ordinaci radostně sděluje, že je ráno nejrychlejší a někdy i čeká s mámou v autě na tátu – ten je teď nejpomalejší.

Obraz 1.

Z postele za hygienou.

Obraz 2.

Z koupelny zpět do pokoje, uložit pyžamo, kam patří, a oblékat připravené šaty.

Obraz 3.

Urovnat způsobem odpovídajícím věku postel (zvednout deku ze země, pustit tam vzduch).

Obraz 4.

Snídaně. A po jídle dát nádobí na kuchyňskou linku nebo do dřezu.

Obraz 5.

Rozloučit se, vzít batůžek, obout se a připravit na odchod do školky.

Už od tří let děláme ranní režim každý den stejně a společně. Nahlas popisujeme každou činnost, aby se z ranního odchodu stávala příjemná chvíle. Jde to, ale jen když nespěcháme. Pokud nestíháme odchod do práce, budíme dítě o hodinu dřív a večer se jde dřív spát. Vstávat dřív a mít spoustu času na odchod z domova, to je výchova. Chránit dítě delším spánkem a ráno hartusit, to je neurotizace. Dávat lásku znamená zajistit pohodu. Rychle nakrmit předškoláka, ustrojit ho a vystavit našemu tempu je jenom pohodlné. Chtěli jsme dítě, tak musíme umět i ztratit část pohodlí.

A když už to zvládá, pověsíme na dveře z bytu obrázkový přehled a malý školáček si může kontrolovat, že to dělá správně. Je dobré pověsit na stěnu pokoje i malý seznam (ještě obrazový) všeho, co patří do batůžku: náhradní kapesníčky, klíček, karta do bazénu ... a zahájit malý rituál. Dítě si prohlédne obrázek, podívá se do batůžku a mámě či tátovi jen hlásí „mám“, podívá se na další obraz ze seznamu, zkontroluje v batůžku a znovu hlásí „mám“. Naučí se tak samo sebe kontrolovat, a navíc je to ještě hra.

A potom už jenom pusu – a jde se.

6.3 Cit při probuzení a odchod do školky

- nebudíme hlasně
- ostré světlo vede dítě k zastrčení hlavy pod deku
- opakované volání „vstávat“ vytváří nezdravý návyk „nevstávat“
- úzkost opuštěného školáčka

Probouzení s láskou je jako vítání do života. S dotekem, pohlazením, pozvednutím do náruče a „šup na záchod“, později už jenom dotek a všechno jde samo... Vstávání je pro mnoho dětí velkým stresem a jen naše náruč to může zmírnit. Jsou stejné jako my. Ne každý umíme vyskočit rychle a v dobré náladě a spěchat do zimy, posadit se za volant nebo postavit za pult. Děti mají stejnou zátěž. Nejdou si jen hrát, musejí překonat řadu překážek a zařadit se stejně do nějakého režimu.

Potřeba nejít do školky sám, ale mít s sebou „svoji jistotu“, panenku nebo medvídku, je normální a neměla by narážet na zákazy rodičů.

Adam si už jako batole vybral žlutou plyšovou krávu s mašličkou na krku a bez ní ztrácel svoji jistotu. Bez ní neusnul, ji držel v náručí při odchodu do školky. Jeho maminka vyzorovala okamžiky, kdy stereotypně točí mašličkou kravičce na krku. Byl to signál jeho tenze nebo nudy. Pokud cítil nejistotu, nevěděl, co bude, nebo byl unavený mnoha podněty, motal mašličkou pořád dokola. Vazba na kravičku byla tak silná, že výlet bez ní by znamenal večerní nutný návrat. Do školky odcházel s kravičkou stejně samozřejmě jako školák se svojí aktovkou. Před čtvrtými narozeninami se rodiče pokoušeli o větší sociálně citovou samostatnost Ádika a hledali okamžik, jak zvládat školku bez krávy. Zkusili hru na velkého kluka. Cesta z domu nebyla lehká. Vzдор a slzy, napětí, jak to bude po celý den. Posilování vlastní sebejistoty vyšlo dobře. Ze školky domů se chlubil a sám sebe označoval „už jsem velký“ a hledal ve tváři mámy uznání, že je to tak.

Dopadlo to dobře. Někdy se lépe osvědčuje metoda postupného odvykání. Motivace „velkého kluka“ je stejná, jen způsob je pozvolnější.

Filip zapomínal, co si kam položil, ale nikdy nezapomněl na „Micku“. Bez kočky se z domu nehnul. „Přece s ní nebude chodit i do první třídy,“ řekl po oslavách čtvrtých narozenin jeho otec. A tak měla Micka kotátka a Filip se musel starat o její mláďata. Do školky si mohl každý přinášet jen jednu hračku. Tak vzal Filip na radu maminky do školy místo Micky bílé kotě, dru-

hý den ho vyměnil a vzal strakaté. Jednoho dne nechtěla kotátka od Micky a Micka se musela starat o ně. To Filip nezvládl. Bez Micky nebo bez kotěte do školky nepůjde. Táta zareagoval tajuplně. „Mám nápad,“ řekl a šel kotata i s kočkou vyfotografovat. Sedli si s Filípem k počítači, záběr byl povedený. Táta zapnul tiskárnu a za chvíli držel v ruce obrázek Micky i kotat. Děti je uvidí jako živé a všechny pohromadě.

Ráno šel Filip do školky s fotografií. Chvíli váhal, asi pociťoval, že to není ono, ale táta už spěchal.

V dalších dnech si udělali kotata z modelíny a nakonec už nosil Filip v kapse jen kočičí talisman a zapomněl na svoji úzkostnou závislost.

Pro každou situaci je možné volit z řady metod. Jen najít tu nejvhodnější pro typ dítěte. Ušít mu postup na míru. A to je to nejtěžší.

6.4 Cesta ze školky domů a povídání s rodiči

„Co bylo dnes k obědu?“

„Dnes žádné zlobení?“

„Neloudej se, máme moc práce.“

Povídání, na které se dítě těší, to nejsou dotazy a řeči „o ničém“. Koho z nás, když jsme byli malí, zajímalo, co bylo v poledne k obědu nebo jaká byla svačina. Máme tolik zážitků a náš dotaz musí mít náboj. Otázka rodičů je často formální: „Tak co je nového?“ Ale rodičovská emoce musí vypadat jinak. Je to svěřování vlastní touhy: „Já už se nemohu dočkat, až mi povíš ...“

Cit, to je sdělování stesku po sobě, projevení touhy dozvědět se vše o prožitém dni dítěte i táty a mámy. Každý najde něco, co druhého zajímá. A tak se učíme mluvit o sobě a těšit se na „povídání“. A dotazy na zlobení? To je podezřívání. Sešli jsme se a máme mít radost. Oba. Všichni.

Vidím při návštěvách rodičů u nemocných dětí krásně vyjádřenou touhu, objetí, horetní vyprávění, co se stalo za tu dobu, kdy se neviděli, ale vidím i opak. Tašky nacpané jídlem, které je zcela zbytečné, hromady perníků a hraček a dítě se přehrabuje v tašce. Oči táty jsou upřené do novin.

Jdeme domů, držíme se za ruku a vyprávíme, a nakonec uděláme plán „co dál“. Každý máme nějakou starost, táta musí nakoupit, máma bude dělat pomazánku, velká Věrka umyje nádobí a umyvadlo a on, nejmenší, bude s tátou prostírat „už skoro sám“, připraví hrníčky na čaj, lžičky a vidličky a každému i ubrousek.

Plán, co teď a co za chvíli, je skoro hotový:
„Dáme nákup do ledničky a jedeme plavat.“
„Každý uděláme svoji práci a jedeme na kolech do lesa.“

Představa o tom, jaké bude odpoledne a večer, je důležitá. Je v ní nenásilně zakomponovaná malá denní povinnost vůči společnému hospodářství. Raději neříkám domácnost. Je to zúžený výraz, neumíme s ním pracovat, nezahrnuje práci na zahradě, starost o zvířata nebo o auto. Naše hospodářství je jasné a každý si v něm najde své místo, každý tam má svoji roli a úkol, každý je nějak důležitý, aby celá rodina fungovala. Hospodářství je dům, zahrada nebo byt 3 + 1, prostě to, kde žijeme – kde hospodaříme.

Uklidit si svůj pokojíček, to je také povinnost, ale to není práce pro nás pro všechny. Všichni si musíme uklidit *své* věci, hračky nebo náradí, své oblečení a svoje boty. Ale jako hospodář a hospodyně, i malý hospodář a hospodyňka musejí všichni a každý den udělat něco navíc, pro celou rodinu, aby to bylo doma hezké. Je to jejich společná rodina. Všichni tam patří a všichni tam mají nějakou práci.

Večerní rituály

- úklid hraček
- koupání
- Večerníček, a co potom
- usínání s pohádkou

Dítě si chce hrát, nikoli dohrát a dost. Uklidit večer všechny kostky, vozíky a puzzle, to je nejen dřina, ale chybí i chuť končit. A tak běžný pokyn „uklid' to“ znamená, že se dítě zachová jako vypínač. My promluvíme a ono vypne a neslyší. Tak zvýšíme hlas a nakonec je z toho ošklivá chvíle. Zbytečně. Stačí, když táta zvedne tělo od televize nebo počítače, dotkne se kluka, nebo máma holčičky, a s pokynem „tak jdeme na to“ se v klidu a bez příkazů končí den. A jde to. Táta jen sedí, sem tam podá kostku, pracuje dítě. Není kam utéct, táta sedí ve dveřích a je to nakonec i bezvadná chvíle na povídání. Pokud zůstávají oba rodiče v plné práci, dítě není motivované končit příjemné chvíle a výhrůžky „nebude Večerníček“ už dávno nebere vážně. Nejsou vůbec k ničemu.

A tak je to i s koupáním. „Jdeme spolu“, bez křiku a s dobrou náladou, máma nesvléká, máma čeká na svlékání, dítě ví, kam má dát kalhotky i triko, vezme jen pyžamko a jdou. Po koupeli máma čeká, opět ve dveřích, a jen se

dívá: ještě je na zemi ručník, ten patří na věšáček, ještě tady je voda a malý hadřík čeká na věšáčku pod umyvadlem. Nemusí říkat nic, stačí stát a dívat se. Dítě pochopí – a je to.

Večerníček není jen pro dítě. Vidět a potom o tom nemluvit, nebo to s někým nekreslit a nevyprávět, to je jako jít do divadla a ihned spěchat spát. Každý chceme ještě zhodnotit, jaké to bylo a kdo jak hrál. Právě to povídání po divadle u stolu doma nebo v nočním baru potencuje ten náš zážitek a ukládá se do paměti nejen divadlo, ale i kritéria vnímání. A dítě? Nakreslí Večerníček, tak jak to právě vnímalo, sdělí tak své nálady, obrázek pověsí na zeď a jde spát. Usíná s pohledem na obrázek a už nepotřebuje víc.

Kresbička se hodí i ráno. K dalšímu povídání. To není jen hra, to je trénování paměti i posilování pozitivních emocí a pochopení zloby. Jen tak pochopíme, jak dítě vnímá postavy, co pokládá za hodné a zlé, koho obdivuje. Ve škole se nám to všechno zúročí.

Usínání táty nebo mámy v jedné posteli s dítětem je nezdravé a časem se z toho stává vydírání. Úzkostné dítě může vyžadovat pootevřené dveře do pokoje nebo mírné noční světlo. A my? Vyhovíme. Úzkost chráníme, neotuzujeme, nenutíme tmu a odtrženost od vzdáleného života rodiny.

A co pohádka na spaní? Je to krásný rituál a každý čte jinak. Táta, máma, bráška nebo sestra. A potom už jen pus a dobrou noc.

I walkman a magnetofon můžeme využít. Ale slovo je slovo. Technika dostane své místo, až si ji zvolí dítě samo. Času je dost.

A zase je tady ráno...

6.5 Chodíme nakupovat

„Co mi koupíš?“

„Nesahej na to!“

„Dej to tam zpátky, nebo dostaneš.“

„Chvilku stůj a pořád nezlob.“

„Nejez to, až zaplatíme!“

Nákupy v supermarketech se staly náhradou za procházky. Rodiče často nepotřebují koupit zboží, ale podívat se, co se nabízí, nahradit oběd hoto-vým jídlem, každý si vybere, co chce, a ušetří se čas. Malým je nabízeno atraktivní nakupovací autíčko a česká rodina se pomalu amerikanizuje. Nic proti tomu, pokud je odpoledne na programu výlet, jízda na kolech, plavání nebo pěší túra.

Proces nakupování má zůstat pro dítě hrou, má prožívat svoji osobní důležitost. Má na zádech svůj malý batoh, dává do vozíku to, na čem se všichni shodnou, nebo se jako předškolák stará o ovoce a vybírá nejhezčí pomeranče a jablka a sestřička zase jogurty. Táta s mámou to schválí, zkontrolují datum výroby, vrátí zboží dítěti a to si ukládá svůj nákup do vozíku. A pokud chce něco pro sebe, můžeme už zkusit i vlastní placení svého sešitu a pravítka u pokladny. Je to velká zkušenost a oddělovací hranol s nápisem Další nákup jen zvýší důležitost malého kupce a příště už to bude umět bez rozpaků. A hlavně:

- nepřekáží
- nezlobí
- netahá ze stojanu u pokladny bonbony
- nechce z nudy jíst už před placením
- není v roli malého zlobila

Nákup se z vozíku rozděluje do tašek, táta těžké lahve, děti své ovoce a jogurty, máma ostatní – a jede se domů.

Doma nákup nekončí, každý to musí ze své tašky nebo batohu vylovit, uložit zboží do skříni a do ledničky – a tím to teprve končí. To vše lze dělat hravě, jen to dlouho trvá. To je ale dobře zúročený čas. Vrací se to v samostatnosti dětí, v jejich nadšení pro společnou práci. Právě tady trénujeme jejich vůli (při psaní školních úloh už bude pozdě). Tady se vytváří odpovědnost. Ano, pouze v rodině, tam, kde se probouzí a upevňuje cit. Ve škole už dítě je a nebo není zodpovědné, plní úkoly tak, jak se to naučilo doma.

7. Co je to dárek

„koupím mu tohle, to se mi líbí“

„to mu dám, už to hodně potřebuje“

Dárek je něco, co má udělat velkou radost tomu druhému. Ale víme, co ten někdo má vlastně rád a po čem touží? Pokud nevíme, nemůžeme překvapovat. Děti nás sledují a napodobují. Hledáme slevy a kupujeme hlouposti. Hlavně něco zabalit.

Předvádíme dětem lhostejnost, neschopnost myslet na druhého a hledat dárek jeho očima.

Pětiletá Ivanka mi vyprávěla o vánocích. Dala dárek každému, i babičce. „Táta říkal, něco kup, asi za padesátku.“ Tak koupila bez přemýšlení hromadu cetek a měla starosti za sebou. Nikdo ji neučil mít někoho rád. Taková teď je a taková bude.

Vánoce... Někdo je vítá, jiný by bez nich mohl být. Ale atmosféra je ve vzduchu a pro děti je to velké kouzlo. Když jim ho nekazíme.

Dárek, to nejsou jen peníze, to je kus předaného citu. Posloucháme celý rok, co kdo shání, co by chtěl a nemá, co mu chybí a co má rád. Dávat to, co podle našeho mínění někdo potřebuje, je zavádějící. Pokud někdo něco potřebuje, tak si to pořídí, nebo o to požádá, nebo o tom mluví s touhou v hlase. Ale děda, který chodí spát ve vytahaném triku, určitě po noční košili netouží. A když ji dostane, řekne s velikou přetvářkou „tak vám všem moc děkuju“. A strčí košili i s papírem do skříně. Bude tam i za rok.

To všechno děti sledují.

Před lety jsem vedla dětskou psychoterapeutickou skupinu neurologicky nemocných kluků a holek. Měli vážné choroby a někteří před sebou jen krátký život. Tušili, jak na tom kdo z nich je. Než odjížděli na svátky, měli jsme večer, na zemi, potmě, někteří i na vozíku, své důvěrné Vánoce. Uprostřed před námi leželo kus smrkové větve a svítila svíčka. Jinak tam nebylo nic. Jen šest dětí se svojí doktorkou. Dávali jsme dárek každý každému, ale jenom „jako“. Martin ke mně přistrčil „jako“ velkou krabici a já jsem s napětím, pomalu, opět jen „jako“, rozvázala mašličku a pomalu nakukovala do imaginární krabice. Přemýšlela jsem, co mi asi chtěl dát. A došlo mi to. Vyprávěla jsem jim, jak jsem v době, kdy u nás na trhu nebyly gramofonové desky se zahraniční hudbou, běhala na zakázané trhy na motolský kopec a někdy výměnou, jindy za peníze sháněla oblíbené zpěváky. Na kopci foukalo a já byla pěkně zmrzlá. Ta stará tenká bunda byla k ničemu. A tak mi to došlo.

„Martine, to není možné, to je ... jéžíši, ona je kožená.“ V jeho očích bylo tolik lásky: „A bude vám, že jo?“

Malé Líbě už bylo čtrnáct, ale zůstávala pořád jako malá holčička, a nikdy moc nevyroste a nikdy nebude vypadat jako kus ženské. Dala jsem jí něco, co tam „jako stálo“, a já ji k tomu pomalu zavedla. Říkám: „A teď si sedni a dívej se.“ Zasněně se podívala do prázdna a zašeptala: „To je nádhra.“ Ona viděla to krásné zrcadlo v bílém a zlaceném rámu a byla v něm krásná...

A tak to šlo dál a po třech hodinách jsme všichni s prázdnýma rukama šli spát. Odcházeli ve zvláštní pohodě, zamyšlení oni i já.

Když se vraceli z Vánoc do léčebny, hned se ptám: „Tak jaké to bylo?“ Odpověď jsem čekala: „Dělali, co mohli.“ Mysleli tím své rodiče. Byli všichni z dobrých a úplných rodin.

Na další schůzce vyprávěli: „Ty nejhezčí vánoce byly ty tady, večer s vámi, doma všichni roztrhali papíry, vybalili svoje košile a ponožky, každý řekl ,no to mám radost' nebo ,děkuji ti' a bylo. Hned potom šli zase jíst.“

V rozpacích to uzavírám slovy: „Zázitek nenajdeme žádný?“ Berta ho měl. „Já počkal, až usnuli, a potom jsme si s Dolinou, to je pes, o všem povídali.“

Naučme ty nejmenší, že něco dát je velká odvaha. Dát dárek znamená toho druhého znát, vědět, co má rád a po čem touží, a umět obětovat svůj čas i třeba peníze, za které mohl být celý pytel čokolády.

7.1 Filip má svátek

„budeme mít dort“

„koupíme mu rádio, to ještě nemá“

„dostane hodinky a schová si je, až bude starší“

Rodiče jsou bezradní, chtějí něco dát, ale co, když už skoro všechno má? A tak ničí to nejcennější, co dítě má, a to je zdravá touha. Touha je velká devíza, je to je lidská vlastnost, která je, a nebo není. Je celkem jedno, jestli je to touha po hračce, po sexu, po majetku nebo po zážitku. Pokud ji nepěstujeme, jen ji ničíme v zárodcích, máme z dětí klasické konzumenty, „skrmovače“ všeho, co život nabízí. Jednou se s někým vyspí a nebudou ani vědět, jak se ten člověk jmenoval. Naučí se jen všechno využívat a používat. A rychle se unaví a začnou stárnout. Bez poezie a bez nadšení. Mladí, ale unavení starci.

Kniha „Malý Bobeš“ nás uvede do představy. Chodit se dívat do výlohy obchodu na vytouženou mašinku je ohromné posilování touhy a dlouho ji chodit prohlížet, potom ji v obchodě i vyzkoušet, zkusit na ni šetřit a potom, možná, někdy po zvážení, co chce a nechce, ji třeba i mít. Ale mnoho jiných hraček zase mít nebude. Sám si vybere, co chce nejvíc.

Všechno mít nemůže. Ani děti ani my dospělí bychom neměli mít všechno, a kdybychom měli, je to začátek našeho neštěstí. Těšit se, posilovat touhu je to nejkrásnější, co vytváří nekonečné štěstí, když to máme. Vytouženou hračku dítě neničí, tu chrání, bojí se o ni. Můj přítel Jarďa, který se odstěhoval od manželky a nechal u ní svého desetiletého syna, chtěl pro něho něco moc hezkého k jeho narozeninám. Tak mu koupil fotoaparát. Bylo to překvapení. Kluk si „foťák“ prohlížel ještě večer v posteli, pod dekou. Ale co dál? Ukázal ho ve škole, zkusili s ostatními vyfotit holky, pak se něco ulomilo a aparát skončil v bedně pod postelí.

Táta se na nic neptal a máma, ta už vůbec.

Když dítě něco chce, musíme vždycky projevit nadšení. „Fotoaparát – to je výborný nápad.“ A jdeme na nákup. A co koupíme? Nikdy ne hned to, co dítě chce, jako v tomto případě, ale příručku „Učíme se fotografovat“. Tu nejtenčí a nejjednodušší. Večer syn připraví chleba se sýrem, lehneme si na zem a studujeme, co je to clona, co ohnisko, jak se zaostřuje a jak se pracuje se světlem.

A když to s námi dítě celé přečte, víme už, že je třeba něco dělat. Tak se jdeme podívat do obchodu. Umyjeme si ruce, opatrně prohlížíme tu nádhery a hovoříme, plánujeme, prožíváme. A na ten svátek už patří do balíčku jednoduchý, levný, ale vytoužený „foťák“.

V neděli zapomeneme na teplý oběd a s chlebem v kapse jdeme do přírody. Hledáme záběry, neničíme film nesmyslnou manipulací, ale promyšleně pracujeme. A hotové fotografie? To je další práce pro rodiče. Vybereme ty nejhezčí, vytvoříme soubor, uložíme a učíme dítě dokumentovat. Psát, co se tenkrát prožívalo. To je práce s touhou a citové posláním oslav. Narozenin, svátků i Vánoc.

„U nás jíme chlebičky a pijeme šampaňské.“

„Nic neslavíme, nemáme peníze.“

„My slavíme jenom moje narozeniny.“

„A co máma? Ona doma narozeniny neslaví?“

„No, slaví, ale musí si to udělat.“

„A táta, ten to slaví jak?“

„Ten to slaví podle mámy, když chce, tak si něco koupí, a my mu to večer dáme. Ale teď nechce, tak neslavíme.“

„A není máma smutná, když nedostane nic ani od vás?“

„Ani ne, my nevíme, kdy se narodila.“

Každá rodina si může vybrat způsob, jak prožije jubilea. Je jedno, zda to slaví tak nebo jinak, ale všichni by měli mít takový typ oslavy, aby to každý rovnocenně zvládl.

Třeba způsob, kdy oslavenec dostane od každého malý dárek a on se o své hosty postará. To zvládá dítě i v předškolním věku. Dá na stůl sušenky a limonádu – a jak se to slaví! Ale je možné zvolit i jiný způsob. Ten, kdo má výročí, nedělá nic a všichni se snaží pro něho něco vymyslet. Dostane dárečky, ale i dort a dobrý koktej a všichni si ukrojí a oslava začíná. Ale pak to platí i u táty, dostane místo dortu chlebíčky, pro dospělé láhev vína a zase všichni slaví. Máma na to musí myslet, že bude mít táta svátek, a s dětmi tajně připravuje překvapení. A máma? To je stejné. Zase táta se s dětmi domluví a na stole je šunková mísa, rohlíčky, víno, džus a všichni drží malé dárky – jen na to včas myslet.

Jeden táta to měl těžké. Vybrali si ten první způsob – kdo slaví, ten se stará o své gratulanty. A táta měl narozeniny. Měl to v hlavě připravené, ale v podniku došlo k maléru a on nemohl po nákupech. Svěřil se telefonem manželce. Nestihnu to, to mi kluci neodpustí. Nabídka ženy byla rychlá – „udělám chlebíčky“ a ty je dáš na stůl. To zvládneme.

Konečně je táta tady, děti stojí za sebou a mačkají malé balíčky. Táta ale bere mámu kolem ramen a říká dětem: „Já mám dnes narozeniny, ale nejdřív musím naší mámě poděkovat. Udělala za mě celou hostinu. Já bych to všechno zkazil.“ Dal mámě pusu a potom přijímal gratulace.

Nikdy nemohl udělat pro své děti nic lepšího. Dal jim ideální vzor, jak se chová odpovědný chlap, a ukázal, jak umí mít rád on mámu a máma jeho.

8. Dětský pokoj

**byt a dílna dítěte
pracoviště školáka
úkryt pro první lásku**

Už zedník na stavbě má jasno, kde bude obývací, kde ložnice a kde dětský pokoj. Už on ví, jak to bude mít rodina zařízené. Největší obývací, menší ložnice, a ta místnostka o jedenácti čtverečních metrech, ta zbývá na dítě. Nebo na dvě děti. Pro tři se tam nevejdou ani postele, natož kolejnice, stavby, modely.

Pokud má rodina jen dvě místnosti, je v zájmu dětí i rodičů, aby jedna místnost sloužila rodičům, druhá dětem. Malý byt neposkytne rodině ideální ložnici jako samostatnou místnost, ale i takový byt dává možnost intimního života. Gauč v pokoji rodičů se jen musí rozkládat, skříně mohou mít nástavce až do stropu, ale i tak to jde.

Vyšetřovala jsem jedenáctiletou dívenku, takový typ unaveného dítěte. Bydlela s osmiletým bratrem a rodiči v bytě o dvou místnostech. Na otázku „kdo má větší pokoj, vaši, nebo ty s bráchou?“ mlčela. Potom lapidárně dodala: „Nikdo.“ V jedné místnosti všichni spali a ve druhé všichni žili...

I v malých bytech se dá prožít štěstí. Problém není v penězích a luxusu, ale v našem zaběhaném tradičním myšlení, kde neumíme používat selský rozum a logiku obyčejného života. Nouzovým řešením je i malý dětský koutek – je to nutné soukromí, ohraničené teritorium.

Pokoj dítěte je jeho byt na celé dětství, dokud neodejde od rodičů, a někdy i dočasný byt jeho nové rodiny. Místnost tak prochází proměnami, v policích se mění hračky za kytaru, počítač, knihy a sportovní vybavení, je to prostor k životu, není to ložnička na spaní. Tady si dítě hraje, samo nebo s rodiči, tady tvoří, tady se chová živelně, po svém, bez obav, že něco pokape nebo odře, je to dílna, herna a kryté hřiště. A vybavení? Co potřebuje dítě? Koberce a záclony? Ne. Jen prostor. Chce jezdit na tříkolce, popojíždět ve velikém nákladáku bez narážení do nábytku. Nepotřebuje efektní vybavení, jen kupu molitanových dílů, aby mohlo házet, stavět, tvořit úkryty a volat „hledej, že mě nenajdeš?“. Večer stačí položit několik dílů molitanů na zem, natáhnout shrnovací prostěradlo a je postel.

Jen pro kojence a batole je nutná klasická dětská postýlka, přebalovací stůl a velké barevné obrázky na stěnách, později malý nízký stolek a židlička s opěrkami. Police na stěně – třeba až do stropu – jsou velkým skladištěm hraček a her a obsah se mění s věkem a potřebami dítěte. Dole má dítě pracovní prostor, připravený tematický materiál a nahoře to ostatní. Má tak velký prostor, aby se jeho hračky nemusely povalovat po celém bytě, ale jeho bytem se má stát jeho pokoj. Táta a máma nejsou vyhledávaní v „jejich“ pokoji, tam odcházejí až večer a sami. Oba si chodí hrát do dětského pokoje, tam se povídá, tam se žije s dítětem, a zbytek rodinných akcí se odehrává v kuchyni u stolu.

Nástupem do školy se dílna zmenší, postavíme psací stůl a židli, poličku na školní pomůcky, na stůl zboku háček na tašku a školák má připravené svoje pracoviště. Je to jediné místo, kde se nic nepovaluje, kam nepatří hračky a jídlo, je to dětský úřad. V sobotu a v neděli nebo o prázdninách přilepí s tátou na stůl balicí papír a je možné modelovat, lepit, malovat. V neděli večer se stůl umyje a po celý týden bude připraven na školní práci. Dílna ale zůstává. Co teče, to se lehce setře, pokoj je bez tkanin, záclon a polštářků, na oknech žaluzie a dost. Kdo potřebuje výzdobu, potahy a dečky, ten je má kolem sebe mít. Ale dítě to není.

Potřebuje ke své práci materiál, kameny, hlínu a listí, potřebuje se chovat přirozeně, rozvážet, přesýpat, stavět a lisovat, prostě „pracovat“. Zatím „jako“. Ve svém pokoji se chová podle dětských norem, normy dospělých patří do jejich pokojů. Připomínky typu „tohle mi do bytu netahej“ nejsou obvykle namístě. Rozumný rodič kameny nevyhazuje, ale osprchuje, vysuší a vytvoří s dítětem sbírku nebo výstavu, popíše exponáty názvem nebo označí místem, kde byl kámen nalezen, a může to být upomínka na místo výletu a má pro dítě určitou hodnotu. Podmínkou tvořivé práce, sbírek a výstavek je naše radost, společná práce a uspořádání tak, aby to nebyla jen hromada špíny.

I listy a kytičky můžeme lisovat a pracovat na dětském herbáři – jen to musí někdo z nás popsat a dítě se to možná naučí nazpaměť ještě dřív, než půjde do školy.

Pokojem se nedá projít, staví se už týden lanovka, škatulky od sirek jsou vagonky, kopec se podkládá z knížek. Takovou práci obcházíme s úctou a prospěje to zdraví, když stavbu podlezeme, abychom se dostali na druhou stranu pokoje. Nekritizujeme nepohodlí, nebouráme, nehrozíme likvidací. Je to tvořivá práce a zasluhuje obdiv. Je jasné, že to není práce na den ani na týden, a naše pohrdavé postoje nebo pokyny „ať už je to uklizené“ jsou necitlivé a potlačují v dítěti jeho nápaditost. A čas, když lanovka jezdí, je v provozu, je funkční, musí mít své místo. Jen zaprášené výrobky a stavby po

dohodě s dítětem likvidujeme. Zaprášené. Neuctivý postoj k dětské tvořivosti se nevyplácí. Až se jednou nebude chtít učit a nepochopí systém převodů, připomeneme lanovku. A hned bude učení zajímavější.

Jiná situace je v pokoji rodičů, kam se může dítě jít podívat, jak to vypadá „u dospělých“, ale tam je svět mámy a táty, tam mají své knihy, hudbu, počítač a soukromí. Sem se neběhá s hračkami, sem vstupujeme bez namazaného chleba a třeba se i přezouváme... Tady sedí rodiče s hosty, ale jen se svými. Děti si zvou kamarády k sobě a učí se o své návštěvy i starat.

Pokoj dítěte se vyvíjí a ono si samo určuje úroveň a charakter svého bydlení. A jednou si tam bude vodit nejen kamarády, ale třeba svoji lásku a bude se tam chovat jako hostitel. Tak, jak ho to naučili rodiče.

I cizí osoba v dětském pokoji musí poznat, jaké dítě ho obývá. Kolik je mu asi let, jaké má zájmy, vnímat tu dětskou dílnu a hernu. Nebo je to jen místnost na přespávání, tedy dětská ložnice, tedy místnost, kde se neučí žít své soukromí, a v dospělosti to nebude jeho prostor, kde se bude setkávat se svými přáteli a budoucím partnerem. Bude s velkou pravděpodobností hledat prostor anonymní, kde se bude skrývat se svými zážitky. Bude dozrávat a kultivovat se mimo svůj domov.

9. Co s tím, když zlobí

Běhá, křičí, dupe po schodech, pobíhá v obchodě, nestojí a nečeká, skáče v pokoji.

Když má něco udělat, dělá, že neslyší...

Co je zlobení? Dospělý, který si umí hrát, obvykle nemá zlobící dítě. To, čemu se zlobení říká, jsou jen dětské výkřiky: „nemám co dělat“, „nudím se, chci si hrát“, „jsem tady a nikoho nezajímám“ atd.

Neumí si ještě postěžovat, neumí se bránit proti samotě, jen kolem sebe kope, křičí, poskakuje na nevhodném místě a dospělý svět mu nerozumí. Nechce nikoho rozzlobit, chce k někomu patřit a něco prožívat.

Kdo nerozumí té skryté stížnosti dítěte, nazývá dětský protest zlobením. A bohužel hledá trest. Dítě je podle slov dospělých neposlušné. Co si představujeme pod pojmem poslušnost?

Má být potichu.

Nepřekážet.

Nepobíhat.

Čekat a nic nechtít.

Nebo vykonávat nepříjemné činnosti bez mámy a bez táty. Má po sobě uklidit v koupelně, uklidit hračky, boty, šaty, vynést smetí ... ale táta sedí u televize a máma čte noviny. A i když je to jinak a táta připravuje večeři a máma žehlí, tak nikdo není s ním a nikdo to nepříjemné mytí a uklízení neudělá zajímavé a hravé.

A potom přichází trest! Za co?

Za to, že jsme pohodlní, že si neumíme organizovat den tak, aby se jeden staral o chod rodiny a druhý měl čas na dítě, za to, že děláme celou řadu zbytečných prací, složité večeře, úklidy, které nic podstatného nemění – hledáme důvody, proč si nemůžeme hrát. Trestáme za to, že neumíme být rodiči. Udělat večeři není pro normálního jedince problém. Jde to rychle, nádobí se umyje, uklidí a máme čas na sebe. Pracovat v kuchyni s dítětem a rozdělit si role znamená dvojnásobný čas, nepořádek, nic nekončí, kuchyň je jako po náletu, ale dítě má rozzářené oči, a to je důležité a užitečné. Práce s dítětem je náročná, chce trpělivost, toleranci, cit a pokoru.

Tresty v rodinách jsou a těžko je někdo bude odstraňovat. Jsou pohodlné, lehce navozují pořádek. Trestat ale nemůže každý. A kdo tedy smí? Jen ten, kdo denně dokazuje dítěti, že ho má rád, kdo s ním prožívá smutek i smích, kdo se o něho bojí v nemoci, kdo ho učí a umí mu projevovat svůj cit.

Kdo přichází ze světa své práce a s dítětem ten den neprožil vůbec nic, ten nemůže večer hodnotit jeho činy během dne. Pokud si nedůsledná maminka stěžuje na dítě, nemůže tatínek v jejím zájmu dítě potrestat. Jemu se nic nepříhodilo, mezi nimi žádný problém nenastal. Tatínek ani neví, kdo koho a čím provokoval, kde je chyba; může všechno vyslechnout, ale nebyl tady, a tak nemůže nic hodnotit.

Když musíme trestat,

tak pouze úmysl, zlobný vzdor, projevy ničení věcí kolem sebe, ale nikdy ne nešikovnost, aktivní snahu pomáhat, uklízet a nebo nápodobu chování některého z nás dospělých.

Když dítě hrubě nadává, není to jeho způsob, někde to slyšelo, od někoho se to naučilo. Ten trest tedy patří tomu vzoru ... to ale nezvládáme, my si s troulíme jen na to, co nás neohrožuje.

Co s pohlavkem? Teoreticky ho zamítáme, ale prakticky je bohatě užívaný. Je to projev slabosti, kdy naše trpělivost neunesla zátěž, reagujeme impulzivně, nebo jen předvádíme svoji nadřazenost, sílu a moc. Velikost rodiče není v tom, že je větší a silnější, ale že umí, zná, naučí, zařídí a zajistí. Pokud připouštíme skutečnost, že tělesné tresty užíváme, zasahujeme rukou, bez odkladu, „ihned“. Jde o impuls, po kterém přichází střízlivost, klid, pocit viny a vzájemné posouzení chyb. Například: to se nám to dnes nedaří, tys to přeháněl a já to nezvládla. Jde o chybu dítěte i dospělého a je třeba se vrátit zpátky, je to stav vzájemného odpuštění. Chyba je na straně rodiče i dítěte...

Ruka je jediný možný nástroj – jde o reakci v našem selhání, nejde o přípravu, hledání prutu, pásku nebo vařečky, tedy o agresivní přípravu projevované zloby. V době hledání je čas na zpracování našeho neklidu, pobouření a konečný zásah je už projevenou agresivitou, to už není reakce se sníženou kontrolou, to je připravený zásah! A dítě to tak vnímá. Ruka, ta hladí, vede, ukazuje, ta pomáhá. To není násilná zbraň.

Nekonečno v trestu

Velkým nešvarem je „nekonečno“. Trestem je vše odčiněno, střet skončil a je věc jen těch dvou, třeba rodiče a dítěte. Pokud vyprávíme do telefonu,

jak naše dítě zlobilo, nebo sdělujeme ještě po několika dnech ostatním členům rodiny, co se stalo v pondělí, je to další trest, morální pokoření a nespravedlivost. My dospělí jsme sami na sebe citliví, nesnášíme opakování naší chyby na veřejnosti, jsme stresovaní, pokud nadřizený ještě po měsíci vypráví před kolegy o našem selhání. Situace dítěte jsou dobře srovnatelné s našimi, pokud se nezdravě nepovyšujeme. Jsme stejní, ale děti se ještě neumějí bránit a neumějí o nespravedlnosti dospělých poutavě vyprávět. Mají jen paměť a sbírají zkušenosti.

10. Jedeme na výlet

„Hurá, já se těším!“

Výlet je zážitek a příprava na takovou akci je posilování touhy a nácvik soběstačnosti. Praxe, kdy rodiče naplánují, kam v neděli, obvykle pro dítě neznamená nic. Ono jen ví, že někdy někam pojedou.

Ale příprava, to je osobní důležitost, rozhodování, co s sebou mít a nemít. Předškoláka zajímá, kudy pojedou, kdo bude řídit, má vědět, že každý bude mít svůj batoh nebo tašku, a cítí se důležitý při rozdělování úkolů. Kdo udělá svačiny, kdo připraví auto plné benzínu, obdivuje, když se kreslí plánec cesty a každý si podle svého seznamu připraví svoji tašku. Děti pod dohledem.

Chytrý seznam, co si vzít s sebou, když nebudeme spát doma, nebo co si připravit na hromadu, když jedeme jenom na jeden den, ten je dobré mít vyvěšený jako obrázkový seznam na zdi ve svém pokoji. Dítě, s tátou nebo s mámou a později už samo, hledá ve své šatně to, co je namalované na seznamu, a zaplňuje desku stolu nebo plochu na koberci.

První obrázek na seznamu je batoh a do něho to další, podle seznamu: pláštěnka, tričko, plavky, ručník, pouzdro s kartáčkem na zuby a pasta, hřebínek a pyžamo, čepice, šála, rukavice, v zimě teplé ponožky a svetr, ale i karty, balon, pexeso.

Na seznamu je všecko, na léto k vodě i na zimu na hory, dítě prohlíží jeden obrázek za druhým a učí se zvolit to důležité.

A když je to všechno a prošlo to rodičovskou kontrolou, učí se balit batoh.

Táta to předvede, vysvětlí, co je těžké, a proto to musí do tašky dolů, co může tlačit do zad a co má být po ruce. Balí společně, a když je to hotové, tak batoh zase vyklopí a nastupuje zkouška „teď ty a sám“.

Obrázkový seznam se bude hodit ještě v první třídě. Dál bude nahrazen seznamem věcí a doplňován podle toho, co kdy chybělo.

To je samostatnost, odpovědnost za sebe, nácvik rozhodování a příprava na osobní svobodu.

Je mi líto dětí, kterým se ráno před odjezdem navleče na záda batoh a ony netuší, co v něm je. Představa, že se do toho vůbec podívají, některé děsí. Nevědí, co tam je, neumějí to rozlišit, když se to vyndá ven, tak je toho moc a nejde to nacpat zpátky. A tak se batoh přiveze zase v plné parádě a dítě si půjčí housku a čokoládu od kamaráda.

Obrázkový seznam je dobrý nejen na výlety. Další bude mít v záhlaví kluka, který plave, a obrázky všeho, co si dítě bere na plavání. Stěna v pokoji dětí to unese.

Na seznamu jsou obrázky pod sebou:

- pytlík na plavání
- plavky
- ručník
- čepice do vody
- průkazka do oddílu
- peněženka
- klíče

Tak můžeme mít ještě před nástupem do školy samostatné dítě. Každou akci se naučí prožívat dospěle a s větší důležitostí. A pokud mu něco bude chybět, bude prožívat rozpaky, bude i rozzlobený, ale jen na sebe. Naučí se vnímat, že něco nezvládlo, nebude hledat chyby ve svém okolí. Nebude to zloba na ty druhé, nebude se učit, že za malér samo nemůže a vina se někomu přišije.

A rodiče, když bude něco v nepořádku, politují svoji ratolest a přidají další nácvik, další hru typu „výletník“, „plavec“, a neuškodí i soutěž „o nejlepšího plavce“, který umí nejen plavat, ale také se sám vypravit do bazénu.

11. Televize, počítač a knihy

„Není k uhlídání, ale u televize sedí, ani se nehne.“

„Jsou jí dva roky a miluje pořady v televizi.“

„Zákaz televize už nic neznamena, ale počítač musí mít.“

„Knihy? U nás nikdo nečte, na to my nemáme čas.“

Vymoženost, nebo zkáza? Když začínal rozhlas, byl to pokrok, přišla televize, snížila se návštěvnost kin, nakonec se do rodin nastěhoval počítač. Pokrok, rychlost, přehled, dosah informací z celého světa. Fotografie z výletu lezou už večer z tiskárny, rychle napsaný dopis se vyhledá i s adresou bez prohledávání zásuvek. To ano. Počítač chce ale velké lidi. Zralé jedince. Aby to, co je lidské, zároveň nemohl zničit. V popředí musí zůstat cit, dotek, hra, smích a společná práce. Poznatky z počítače kolují; ta technická příšera nás musí spojovat, ne izolovat! Nemůžeme si přestat hrát jen proto, že máme počítač, máme i kola, plavky, práci na zahradě, musíme nakoupit něco k večeři a připravit dárek na oslavu. Počítač se může poškodit a opravit, ale pošlapané city neobživnou.

Ze školy a z práce se vracíme k někomu, nespěcháme k počítači a televizi. Jdeme domů pro pohlázení a slovo, připravujeme pozornosti, plníme obyčejné úkoly, a tak si denně dokazujeme, že nám to dohromady vychází, že se máme rádi.

Eva

„Manžel má svoji práci doma, vede ekonomicky malou firmu, řídí práci počítačem. Eviduje zakázky, určuje termíny, přiděluje úkoly a hodnotí výkony,“ svěruje se paní Eva. „Dříve si platil pronajatou kancelář a odpoledne se staral o děti a práci doma. Dnes je doma, od počítače nevstane ani večer, s nikým nemluví, v domácnosti je nepořádek, nenakoupí, zahrada je zarostlá. Žiji život opuštěné ženy a děti jsou sirotci bez tátových nápadů, chtějí také počítač a jíst můžeme v supermarketech.“

Za všechno může počítač? „Náš kluk už ve škole propadá, ale na počítači umí divy,“ je dnes časté hodnocení rodičů. „Úkoly zapomene, doma nic neudělá, jen počítač a počítač.“

Ta „chytrá mašinka“ za nic nemůže. My nezvládáme život, neumíme udržet citové vztahy a hledáme viníka! Počítač je jen počítač. Člověk stojí nad ním, nikdy naopak. Doma je stejně jako televize jen zařízením pro volný

čas. Jak může někdo žít svůj volný čas, když nemá splněné své povinnosti? Někde je chyba. Dítě je jako dospělý. Ten má zaměstnání, dítě školu. Doma má každý svoji denní práci, a kdo to zvládá rychle, má volno. Na fotbal, na hru nebo na počítač. A potom ven, plavat, běhat, lyžovat, kopat... Drahé sportovní areály jsou uzavřené a otevírají se v odpoledním čase. I počítač může mít svůj kryt a otevírat se pro využití až po „práci rodiny“.

Televize. Je pro dítě užitečná? Ano, ale... Dvouleté dítě má schopnost vnímat jeden zvětšený konkrétní barevný obraz, izolovaný od pozadí. Neumí koncentrovat pozornost na několik obrazů najednou a neumí zrakem rozlišit malé optické podněty v jednom zorném poli. Pozoruje a vnímá na jedné straně lepolela velký obrázek krásy, psa nebo krocana. Starší batole už zvládne rozčleněný obraz kočky a kotátka, s miskou a klubičkem...

Co tedy s televizí?

Televizní obraz je složen z mnoha podnětů a rychle se mění. Batole neumí rozlišit v čase ani množství nabízenou stimulaci a učí se hltat obraz a vnímat jen část, tedy to, co zná. Tím dochází k trénování výběrové pozornosti, dítě si z nabídky vybere, co zná, a ostatní pro ně neexistuje. Dívá se rok, dva, tři a jde do školy. Místo obrazovky nastupuje učitel. Vypráví, klade otázky, zadává úlohy. A dítě si vybere. Vybírá jen to, co se mu hodí, vnímá jen výběrově. Učilo se to při televizních pořadech několik let.

Položme si otázku, kdy už televizní pořad dítěti neškodí, kdy už se netvoří podmíněné reflexy neučit se v procesu učení. Nevypínat pozornost, když přichází mnoho podnětů najednou. Rodiče hřeší na situaci, že dvouleté dítě sedí jako přibité a sleduje televizní pořad. Je hodné, oni mají čas na práci. Mají pocit, že když dítě sedí, chová se zaujatě, spokojeně, tak mu to nemůže škodit. Ten pocit je špatný. Nervová soustava dítěte takový přítok podnětů a s tak rychlou proměnou neunes. Když nezlobí, je spokojené.

Tříleté dítě už dobře zvládá pohádku pro nejmenší nebo Večerníček. Podmínkou je alespoň zpočátku přítomnost dospělého. Po skončení pohádky je nutné vyprávění o tom, co tam bylo, co se stalo, jak se kdo jmenoval. To je ukázka zralosti dítěte. Pokud neví, nepamatuje si, televizní pořady odložíme. Čtyřleté dítě je při normálním vývoji schopné vnímat dětský film a vyprávět děj. Dobře vedené dítě si umí i samo spustit video a zařízení vypnout. Podmínkou je, že má uklizené hračky, umyté ruce a neodbíhá od filmu za jinou činností.

Vedle televize má svoji důležitost kniha. Je nenahraditelná, a přesto mizí ze života velkých i malých. Předčítání na dece u vody je dnes už utopií, každý

se stará jen sám o sebe, o svoji vlastní zábavu. Chuť číst se ale předává z rodičů na dítě, četba pohádky je důvěrná chvíle mezi oběma a knihu, kterou dítě čte, by měli rodiče znát, nebo alespoň jeden z nich. Je prostorem k diskusi. Kdo a kam jel, co se tam dělo, kde se stala chyba, koho obdivovat a proč. Měla jsem v péči chytrého školáka, bez velké přípravy měl samé jedničky, nečetl, doma se příliš nemluvalo, máma hlavně uklízela a táta trávil čas na hřišti. Bez syna. Na otázku „koho nejvíc obdivuješ?“ popsal gaunera, který střílel na ulici plné života. „A co na něm obdivuješ?“ „Že je chytrý, nikdo ho nedostane, všem unikne!“ Jeho rodiče se rozváděli, oba měli zájem mít dítě ve své péči. Ale ani jeden o ně dosud nepečoval... Nikdo neznal jeho pocity, oba jen věděli, co má rád k jídlu...

12. Kdy do školy a kdy ne?

„Jen ať jde, bude to mít za sebou.“

„Je chytrá, samé otázky, co by dělala ve školce, musí se už učit.“

Petrík byl pomalý, pořád by si jenom hrál, nechtěl stavět ani lepit, od kreslení utíkal. U zápisu se rodiče bránili nástupu do školy, ale názor byl jasný: „Žádné odkládání, je šikovný, ve školce by se nudil.“ V pololetí první třídy byla velká jednička, ale v březnu upozornila učitelka matku, že by měl chlapec opakovat třídu, nepoznává písmenka, je pomalý, špatně píše a nestačí ostatním. „Chtěli jsme odklad, do školy se nám nezdál zralý,“ uvádějí rodiče, ale pozdě.

Pěta chodí ze školy unavený, získal zkušenost a ta se bude špatně „gumovat“. Kdo nese vinu? Asi nikdo. Návrh školy je opakovat první třídu. A pocity dítěte? „Nic neumím, jsem propadlík, kamarádi se mi smějí.“

Vinu nese odborník, obětí je dítě!

Advokátem dítěte jsou jeho rodiče. Mají o dítěti vědět vše. Kdo jiný?

Dítě, které posuzuje psycholog či lékař, nemůže mít své rodiče na chodbě. Přítomnost mámy a táty je pro dítě jistota a oni mají možnost posuzovat úroveň projevu. Nejen dítěte, ale i odborníka, který vnímá rodiče z druhé strany.

Zákon nám velí dát šestileté do školy. Komenský nás učil, že škola je radost. Ne každé dítě je v době povinného nástupu do školní lavice připraveno přijímat „kolektivní“ výuku. To není jen otázka inteligence, to je problém typu. I velmi chytré dítě, které není zcela zralé, si zbytečně osvojí odpor ke škole a nevyužije všechny vrozené dispozice pro vzdělání. Být schopný se učit je jedna věc, znamená porozumět, chápat souvislosti, umět reagovat, fixovat poznatky a pomalu šlapat do kopce znalostí. Ale být schopen se učit není stejné, jako být schopen chodit do školy, tedy do velké třídy, poslouchat pokyn pro tolik dětí najednou, poslouchat ze zadní řady jeden hlas, podřídit se tempu, mluvit, jen když se to smí, jíst jen o velké přestávce, přijímat křivdu a nespravedlnost, snášet nepohodu lavice, kde se musí sedět rovně, a o přestávce místo běhání po zahradě jen postávat mezi lavicemi ... je toho hodně a někdy to nejde zvládnout, a tak místo veselého počítání je to fůra starostí a úzkostí.

Před zařazením do školy proto pozor na děti:

- úzkostné a přecitlivělé
- hravé, které nic nedokončí
- neklidné, těkavé, neposedné, když nevydrží sedět ani u jídla
- povídavé, co nečekají na odpověď
- co chtějí všechno vědět, ale nic si nepamatuji

Úzkostnost, přecitlivělost

„Určitě to mám špatně.“

„To neumím.“

„Nevím, co dělat,“ (raději nedělá nic)

„Vím to, ale co když to je jinak.“

„Nechci snídat, bude mi špatně.“

„Slyším: Honzo, budeš po škole, a už se mi chce brečet.“

Dotýkají se jich i střety jiných dětí s učitelem, buší jim srdce a potí se jim ruce, i když se jich problém vůbec netýká. Mají strach z vysvětlování, neumějí se obhájit, bojí se posměchu a křivdy, samy do konfliktu nevstoupí, ale mnohdy v cizím střetu zůstávají. Strnule a inhibované strachem, že by měly utéct... Hledají opěrnou „berličku“, chybí jim ochránce, neumějí se ještě postarat o svoje práva, hledají, kdo by to řešil za ně.

Hravost

Nemizí nástupem do školy, ale mění se. V popředí už nestojí jen stavebnice, hračka, ale spoluhráč. Hra už je programem volného času. Dítě se víc podobá dospělému, má práci a čas pro sebe, stejně jako máma a táta. Mají svoji práci a také svoji zábavu. To je obraz zralosti. Někdy je to jinak:

- hraje si se vším a s ničím
- pobíhá z místa na místo a u ničeho nevydrží

Klade otázky, nečeká na odpověď

- Pohádky poslouchá, ale moc si z toho nepamatuje.
- Zná říkanky, ale v textu jsou prázdná okna, potřebuje postrkovat.
- Všechno zvládá, ale ve dvojici „já – ty“.
- Kolektivní pokyn „já – vy“ nevnímá.

Unikne před kolektivním pokynem a odkloní svoji pozornost do fantazie

- „tužka je luk a ono Indián, třída ohrožený ostrov a všude napětí“.

Najednou

je po boji a slyší své jméno a v žákovské knížce se objeví záznam „nedává pozor při vyučování“.

Neklid, těkavost, neposednost

Těkavé dítě se nezmění zařazením do školy, jeho neklid naopak ještě poroste. Typy neposedných dětí nereagují na pokyny, naopak.

Pokyn „jdi se umýt“ vyvolává u dítěte reakci „vypínače“. Táta promluví a dítě „se vypne – neslyší“. „Tak kolikrát to mám říkat“, to je druhá fáze a přichází hrozba. Teprve potom reaguje a jeho výraz dává najevo údiv: „proč se na mě křičí, nic ošklivého nedělám“, a jeho výraz je plný křivdy a nesouhlasu. Kdyby táta věděl, že je to k ničemu. Neříkal by nic, zvedl by se od novin, vzal by dítě kolem ramen a pohodově, se slovy „jdeme na to“ by s dítětem zahájil uklid hraček, potom sprchu, opřený o dveře koupelny by počkal, až ručník dostane své místo, kartáček se octne ve skleničce, a všechno je v pohodě. Bez křiku, bez zlobení, ale s doprovodem.

Do školy se nedostávají jen děti rozběhané, živé, ale i typy s vývojovou poruchou, v praxi známou pod označením ADH, ADHD, LMD nebo encefalopatie. Jde ve všech případech o slabost nervového systému; a slabost neléčíme, ale posilujeme. Dítě je při stejné inteligenci zcela jiné a musí být i jinak vedené. Doma i ve škole.

Nemůže se zařadit do velké třicetičlenné třídy, musí mít upravené podmínky.

Mezi požadavky nutnými pro zaškolení nezkrotného dysfunkčního dítěte jsou opatření, která se musí objevit v psychologickém nálezu, aby učitel měl podklady pro úlevy a úpravy. Patří mezi ně doporučení typu:

- Sedí v první lavici a má ji jen pro sebe.
- Je neklidné, pohybuje celým tělem, stále mění polohy.
- Pokud musí sedět rovně a v klidu, soustředí se na klid, nepohybuje tělem, ale nemyslí.
- Písmo bude neurované, bude měnit velikost, tvar, sklon, neudrží horizont, tlak na hrot tužky bývá silnější.
- Výrobky a kresby jsou upatlané, text přeškrtnutý, úpravu nelze klasifikovat.

Sedět v první lavici v blízkosti učitele je nutnost. Nesmí vidět před sebou život třídy. Vnímá všechno najednou a podstatné mu uniká. V lavici přeseď, opírá si bradu, jeho posez je velmi ležerní a proměnlivý. Udržet tělo v klidu

mu dá tolik práce, že jeho pozornost je upnuta na klid a rovný sed a učení nevnímá. Tak se i při velmi dobré inteligenci projevuje jako tupé. Neví nic. Práce je upatlaná i přes velkou snahu to mít úhledné. Klasifikace 1/3 není na místě, jde o poruchu, nelze to změnit tréninkem. Chce jedničku, při práci už i jazyk vyplazuje, ale k ničemu to nevede. Tak to vzdá a má pocit nespravedlnosti.

Zdeněk se narodil v červnu, ve školce se usuzovalo, že „ho to tam nebaví“, že už potřebuje změnu. Tak šel v září do školy.

V lavici se vrtěl, otáčel, všemu se smál, „dovedl rozhodit celou třídu“. Slova učitelky nevnímal, kreslil si kolečka na lavici a doma byl bit. Táta mu sebral kolo, máma zakázala Večerníček, ale ve škole to bylo ještě horší. Bral dětem jejich sešity, schovával jim tužky, tahal je za vlasy a „zlobil“. Prostě se mstil, ale nevěděl za co. Přebíjel svým hyperaktivním projevem pohodové děti, přehlížel pravidla, nečekal, až na něho přijde řada, předbíhal a choval se zvrkle. Učení vázlo, četl špatně, neuměl udržet pozornost, marně hledal v textu správné místo, kde spolužák dočetl. Příklady z tabule opsal špatně a spočítal jen dva, potom se díval z okna...

Poznala jsem ho až za rok, s návrhem přearažení do ZŠ praktické. Jeho inteligence byla v pásmu dobrého průměru, diagnóza „lehká mozková dysfunkce“ a vytvořený odpor ke škole.

Dítě se neučí a my hledáme chybu u dítěte. Začínáme u sebe. Známe pedagogické principy, ale ne vždy je umíme v praxi používat. Princip individualismu (každé dítě je jiné) a optimismu (škola je radost a hra). Některé se naučí hodně, jiné méně, nemusí umět všechno, ale to, co dělá, musí udělat dobře. Aby jednou jako kuchař, zámečník nebo prodavač pracovalo s úsměvem a chutí. Dítě nesmí být hodnoceno jen za školní známky, každé má právo na uznání. Jedno za jedničky, druhé za práci doma, umí prostřít na stůl a pečuje o rybičky nebo o psa. Oba výkony jsou lidsky stejné a my je o tom musíme umět přesvědčit. Jednomu neodpustíme chybu v písance, protože až bude doktor, nesmí dělat vůbec žádné chyby, a u druhého sledujeme, jak vypadá jeho záhon, jak umí připravit stůl k večeři a jak pečuje o zvířátka, pečlivě, pravidelně, odpovědně.

Byla jsem před lety v Německu ve společnosti přátel a jejich přátel. Projevovali mi velké sympatie, atmosféra zábavy byla živá a uvolněná. Vytvořili mi rychle pocit domova. Večer jsem ze zvyku povzddechla „ach jo, zítra zase práce“. A bylo ticho a něco se najednou změnilo. Zmizely úsměvy

a já cítila z jejich výrazu chlad. To neznají a to nepřijímají. Za práci se u nich děkuje!

Nezavádějme práci jako trest a známky jako ocenění, a když učení nejde, jde určitě něco jiného. Oceňujme odpovědnost a snahu. A budeme mít i z dětí neprospívajících dobré lidi. Čtyřka ve škole není známka špatného člověka, pokud má jinou, třeba dělnou práci v hospodářství na jedničku...

Před školákem stojí mnoho let pracovní zátěže a snad by měl platit zákon: Čím je neklidnější, tím déle musí čekat na klidový režim. Čím horší je písmo, kresba i stavba, tím déle se musí procvičovat hrou. Čím méně si pamatuje, tím víc musí trénovat ve dvou, doma, bez porovnávání s ostatními.

Ambiciózní typ se mnohdy snaží, chce získat pochvalu, ale snaha nestačí. Jiným to jde rychle, hned vědí, co mají říkat i psát, domů nosí pochvaly a mají práci hned hotovou. A tak vzniká nepříjemná zkušenost. Snažit se, to nemá žádnou cenu, stejně to dopadne špatně. A postoj k učení, k poznávání a k budoucímu studiu je nahodán.

A pokud je navíc ohroženo na jistotě, třese se jeho zázemí, máma s tátou na sebe křičí, někdy není doma jeden, jindy druhý a někdy i nikdo, potom je škola jenom rána navíc a není se o koho opřít a chytrá hlava nestačí.

Školák a jeho rodiče

Na stížnost učitelky „nadává, plive a kope do kamarádů“ se ptám: „A jak se chová táta, jak jedná se synem a svými kamarády?“

Kluk potřebuje, aby táta znal jeho školu a on se mohl ostatním pochlubit, že tátu má.

Ne každý otec má zájem o svět svého dítěte, ale mnohý má i pocit, že není tou důležitou osobou, a my děláme dost pro to, aby se o své nedůležitosti stále ubezpečoval. A tak pozvánka „maminky, přijďte se podívat“ nebo pokyn „maminka vám dá, maminka zařídí“ každého muže uvedou do klidu a jistoty, že jeho postoj je správný – že to není jeho věc.

Já jako matka při informaci „tatínkové, přijďte na besedu“ zůstanu rovněž v klidu, ve svém pohodlí a bez výčitek, že něco nezvládám...

13. Co nakonec?

Nejdražší devízou pro život dítěte je šťastná rodina:

- táta, který má dobré nápady a umí si hrát
- máma, která má čas a nekřičí
- domov, kde má každý svoji práci a důležitost, svobodu i právo
- škola, kde není smích vzácný
- babička a děda, kteří se s nikým nehádají
- pokojíček, kde je dítě chvíli truhlář, řidič, dřevorubec i popelář a také doktor „na nemocné pejsky“

A dítě pochopí, že:

- máma je doktorka, ale doma hospodyně
- táta je inženýr, ale doma hospodář
- bráška je školák, ale doma malý hospodář ...

... a všichni dohromady uděláme moc ...

... a máme se moc rádi ...

II. Od první třídy do puberty

1. Bude mu šest a půjde k zápisu

Má už projevy budoucího školáka, nebo je to ještě hravé dítě? Otázka nestojí jen na věku šest let, ale na projevech, které jsou velmi rozdílné. Odklad školní docházky je někdy nevyhnutelný a nejde o opožděné dítě, jen o dítě hravé, přecitlivělé, netoužící po kolektivu. Nebo jen pomalé, spavé, neklidné.

Pokud hledáme větší jistotu, že škola nerozklídí náladu celé rodině, posuďme kriticky, jak je dítě připravené do školy, jak je schopné zvládat zátěž, a položme si už před šestým rokem základní otázku – nechová se zatím jako nezralé?

Typické projevy dítěte, které zatím do školy nepatří:

- Poslouchá s nadšením pohádku, ale nepamatuje si ji, neumí ji vyprávět.
- Pracuje doma u stolečku, ale většinou svoji práci nedokončí.
- Klade mnoho otázek, ale nečeká na odpověď, brzy neví, na co se ptalo.
- Pravidla ve hře přehlíží, neumí čekat, až na ně dojde řada, předbíhá.
- Utíká od stolu, neumí si po sobě uklidit nádoby, samo se neobléká a neobouvá.
- Neví, jaké má doma povinnosti, ke všemu se musí vodit za ručičku.
- Nechce si uklízet hračky, utíká a vzdoruje, všechno jen rozhází.

Matěj

Narodil se v červenci a je to kluk. Máma vidí školu černě, říká: „Jenom pořád lítá, u ničeho se nezastaví, nekreslí, jen všechno počmárá. Nevydrží u žádné práce, co vezme do ruky, to nechá někde ležet, všude dělá nepořádek.“ Táta s babičkou to vidí jinak: „Půjde, a hotovo. Chytrý je dost a zbytečně ztratí rok. A co by řekli ve vsi? Že je asi přihlouplý, když nepůjde jako ostatní.“ A tak se z Matěje stal školák.

První dny se nedělo nic. Do školy s ním chodila babička, po obědě už čekala v šatně, Matěj poskakoval a ona na něho navlékala bundu, snažila se mu nazout boty, aby neběžel jen v jedné.

V aktovce mu chyběl penál, v dalším týdnu byla písanka potrhaná, Matějovi rodiče byli pozvaní do školy. Výčet byl umírněný, ale alarmující:

„Nic ho nebaví, jen se otáčí, dělá legrácky, běhá mezi lavicemi, shazuje dětem z lavice sešity.“

Byla vytvořena náprava. Matěj dostal sešitek a učitelka mu zapisovala školní požadavky. Ale jak zastavit Matěje doma? Odbíhal i od jídla, úlohu nepsal, povaloval se po stole, začínal vzdorovat.

Ráno ho táta tahal z postele, Matěj utekl do druhé. Jiná cesta vedla rovnou do kuchyně k jídlu. Nečesaný, nemytý, rozmrzelý. A kolem něho nespojená máma, babička a někdy i táta.

Začal kolotoč trestů: „Zamkneme ti kolo, večer nebude televize.“ A Matěj kolem sebe začal kopat. Slovem i nohama.

Kde se stala chyba?

Šel do školy „jak utržený zazelena“:

Nezralý, bez zájmu, bez základních ranních a večerních rituálů, bez samostatnosti. Živel, který si potřeboval dohrát a kterému chyběla předškolní výchova.

Nikdo rodiče nezastavil, protože byl „slabý ročník“ a každý žák byl v neobsazených školách vítán.

Zápis proběhl neprofesionálně. „Jak se jmenuješ a umíš nějakou básničku“ není signifikantní pro posouzení zralosti dítěte.

Nikdo se ho nezeptal: jak ráno vstáváš, kam jdeš z postele, co děláš v koupelně, kde se strojíš a kde necháváš pyžamo. Ani dotaz, co děláš po jídle, zůstal na stole hrneček, drobečky a tácek, nikdo nepoložil. A že mu čistí zuby babička, sebere po něm ručník hozený na zem a po odchodu do školy dává do pořádku jeho postel, to se ve škole dozvědět nemohli. Nikdo se na nic takového neptal.

Jak má vypadat ranní rituál, nacvičovaný po celý poslední rok před zahájením školy:

Buzení:

Rodiče podle typu dítěte zahájí buzení zpěvem, pohlazením nebo zpočátku i vynesení z postele k rannímu protažení u otevřeného okna – třeba jen minutu.

Koupelna:

Zpočátku pod vedením se zavede postup: jít na záchod, umýt ruce a dost.

Jídelna – kuchyň:

Na stole je připravena snídaně, pokud to je jen trochu možné, jídlo probíhá ve společnosti táty nebo mámy. Nemusí jíst, stačí káva, ale jde o prožitek.

A po jídle odnáší každý svoje zbytky na určené místo – kuchyňská linka nebo dřez. Smetené drobečky padají budoucímu školákovi z poloviny na zem, ale nejde o pořádek na podlaze. Jde o nácvik pořádku. Po něm musí zůstat místo u stolu, které využije zase někdo jiný. A na posluhu peníze nemáme. Sdělení je jasné, ale bez útočnosti a bez ironie. Prostě se to tak bude dělat.

Zpočátku snídá dítě v pyžamu. Není to zcela kulturní, ale to je detail. Kakao na pyžamu není tragédie, triko by se muselo převlékat.

Další cesta vede automaticky opět do koupelny. Zuby! Ranní mytí i s čištěním zubů před snídaní je k ničemu a vede dítě k formalismu. Zuby se kazí po jídle, především po sladkém, a musejí se vyčistit potom – nikdy předem.

A co dál?

Svléknutí pyžama, které letí zpět do postele, a oblékání, stále na stejném místě. Šaty leží na hromádce, na židli nebo u postele na zemi (to milují kluci) – a je to. Večer se zase svléká na stejném místě, slipy a ponožky letí do koše v koupelně, ostatní se položí přes židli, kde se vymění za domácí tepláky.

A nakonec?

S aktovkou do chodby k hlavnímu vchodu. Na dveřích visí obrázkový seznam a hra začíná. Obrázky jsou pod sebou, penál, přezůvky, karta na oběd, klíče...

1.1 Bez přípravy doma to nepůjde

Ranní rituál je v každé rodině trochu jiný, mění se osoby, záleží i na uspořádání bytu. Je to na rodině, jak se domluví. Důležité je, aby se rituál neměnil. Táta budí jinak, máma nebo děda a babička také jinak. Ale pořadí úkonů musí zůstat. Jen tak se vypěstují návyky, které už dítě nevnímá jako zátěž, nereaguje na žádné příkazy. Chová se samozřejmě. Tak jak zvládlo přechod z nočníku na záchod a bez doprovodu, jak se naučilo splachovat a zavírat dveře, tak se úplně stejně naučí rannímu vstávání a odchodu do školy.

Rozdíl není v tom, co na dítěti vyžadujeme, rozdíl je v tom, že základní návyky vyžadovala mateřská škola, rodina je mohla jen posilovat. Nebo naopak.

Nástupem do školy je to jen na rodičích, a pokud nemají dítě už *přípravené*, vzniká dvojí zátěž. Škola a ještě nezvládnuté návyky doma.

Rodiče nezvládli přípravu na školu. Co tedy dělá dítě u zápisu a ve škole? Je zařazeno omylem. Teď už se na ně budou všichni jen zlobit, budou mu vyčítat, co zapomnělo, co neudělalo, kde mělo být a co spletlo.

To dítě za to ale nemůže! Výčitky musejí směřovat jinam, jinak děláme vědomě z hodného dítěte neposluchu a vnucujeme mu názor, že „není hodné“. A ono tomu možná uvěří a dokáže nám, že máme pravdu.

To se stane za pět či šest let. A potom bude pozdě. Vychováváme jen několik let, a když je promarníme, jen zpětně rozebíráme chyby, ale náprava je velmi těžká.

2. Jak má vypadat zralý školák

- Chce znát odpovědi na své otázky.
- Umí se ráno vypravit podle nacvičeného rituálu.
- Zvládá večerní zakončení dne.
- Šaty si ukládá na jedno místo, připravuje si je na ráno.
- Umí si připravit věci do aktovky, podle obrázkového seznamu.
- Doma vydrží hodinu u stolečku malovat, kreslit nebo lepit a práci dokončí.
- V přítomnosti rodičů umí mluvit s dospělými, odpovídat na otázky a podat ruku.
- Hraje si sám i s dětmi, nejen vedle nich, dodržuje orientačně pravidla hry – umí počkat, až na něho dojde řada.
- Je zvladatelný v obchodě, umí s rodiči nakupovat a pracovat.
- Zná základní bezpečnostní pravidla a umí je dodržovat.

2.1 Chce opravdu vědět to, na co se ptá

Každé šestileté dítě klade mnoho otázek. Ale na odpověď děti reagují různě. Jedno se ptá „co je to zatmění Slunce“ a čeká na výklad. Nestáčí mu jednoduché sdělení, že Měsíček cestuje po obloze, a když se dostane mezi Sluníčko a naši Zem, vrhne na ni svůj stín. Dítě pokračuje dál: „A to už nevidím Sluníčko?“ A rodiče se chytají stébla svých poztrácených informací, aby obstáli. Nakonec pomáhá děda: „No, vidíš obvykle jen kousek Slunce, tomu říkáme zatmění částečné, nebo ho nevidíš vůbec, a potom je to zatmění úplné.“ Dítě spokojeně pokyvuje a vrtá mu to hlavou. Takové dítě patří do školy. Hledá souvislosti, zařazuje poznání a kombinuje s jinými fakty. Chce logiku, nedá se odbýt.

Druhé dítě položí otázku stejnou – „co je to zatmění Slunce?“ A po první, ani nedokončené větě „Měsíček cestuje po obloze, a když se dostane...“ pokračuje bez ohledu na problém další nečekanou otázkou: „Máme ještě pudink?“ Takové dítě nemá zájem o výklad, co se jak děje, proč se co točí a jaké to má souvislosti. Jen tak chce povídat a povídat. Napodobuje otázky, které slyší od dětí ve školce. Ale většinou ani nečeká na odpověď...

Nástup takového dítěte do školy se nesnažme urychlovat. Chce si hrát a ještě si vývojově nedohrálo. A pokud bude mít i za rok malý zájem o podstatu věcí, bude alespoň o rok starší a bude umět celou řadu dovedností

daných už jen věkem. Škola nebude jeho prioritou a ono jako o něco starší než ti ostatní nebude tolik trpět „tím hrozným učením“.

2.2 Zvládá rituály ráno a večer

Bez návyků je dítě stále pod palbou připomínek, pokynů a výčitek.

Nikdo neposílá dítě do divadla, když neumí chodit na záchod a neumí počkat v tichosti na jednání. Ale mnozí zařadí do školy dítě, které nemá základní návyky „z postele rovnou do lavice“.

Ráno

Chce to jen doma domluvit postup, vylepit jednotlivé kroky na dveře pokojíku a dodržovat je. Nejdříve pod vedením. Máma jen tak stojí a dítěti mlčky brání dělat něco jinak, než vyžaduje ranní program. Čím méně situací komentuje, tím lépe. Dítě má větší prostor samostatně myslet a tvořit si své návyky. Máma se jen usmívá a mlčí. Vede ho do koupelny, pokračují do jídelny nebo do kuchyně. Jedí spolu, nebo jen v mámině společnosti, společně smetou drobečky ze stolu, dítě uklidí nádobí do dřezu a odchází si vyčistit zuby. Máma to sleduje jen zpovzdálí. Ono už ví, že čištění je až po jídle. Slyšelo vyprávění o malém černém kazu, který jako červ hlodá a hlodá a potom to moc bolí. Máma nebo táta dělají ráno jen společnost. To musejí. Jinak dítě leluje, hledá hračky, zapíná televizi a uniká. Nikdo z nich ale dítě neobléká, nepodává mu ponožky, nestele jeho postel a nesbírá jeho pyžamo. Dítě ví, že svlečené pyžamo hodí do postele, deku rozhodí, polštář „postaví do pozoru“, aby se vydýchal, atd.

A co když neví, jak dál? Stačí se podívat na obrázkový rozvrh. Táta fixem nakreslil:

Postel a v ní rozcuchanou hlavu.

Rozhozenou deku a postavený polštář.

Mytí v koupelně.

Jídlo na stole.

Postavičku, která nese nádobí do dřezu.

Zubní kartáček a pastu.

Pyžamo, které letí vzduchem do postele.

Hromádku šatů na židli.

Aktovku.

Uklánějíci se princeznu nebo salutujícího námořníka.

A je to.

Pořád si můžeme kontrolovat, že je to správně. A pokyn rodičů? Nikdy by neměli dávat konkrétní úkoly „teď udělej tohle“. Podívej se na obrázky, co uděláš dál. „Hádej, že to nevíš?“ Jen tak naučí dítě samostatnosti. Dát povel je jednoduché, šetří to čas, ale dítě zůstává stále malé, závislé a později to už odmítne. Ví, že to jde pohodlněji. Má doma posluhu.

A konečně odchod. Bud' společný s tátou, mámou, nebo jen pusa na rozloučenou a jde se.

Postel, a zvláště klukova, bude ustlaná na úrovni šesti let. A to je ta rozhozená deka, aby to větralo... Je to jeho nebo její postel a musí odpovídat schopnostem šestiletého dítěte. Pečlivě nastlaná postýlka je obrazem esteticky citící maminky, ale nevede dítě k pořádku a k vědomí, že je to jeho věc. Potřebuje se naučit řadu neatraktivních úkolů, které mu při špatné výchově vnucujeme až v pubertě, kdy máme pocit, že už by si mohlo ustlat. A co se stane? Vytvoříme konflikt! Zbytečný vzdor a odpor vůči rodičům. Rodičovská posluha dítě nikam nedovede. Starat se o sebe a své věci se musí naučit teď, to nelze dohánět v dospívání. Každá dovednost má své ideální období, kdy to jde lehce. I nácvik na nočník má svůj čas. Pokud se citlivě neodhadne, trvá to později neúměrně dlouho. Dítě si zvyklo na pohodlné vytváření tepla do kalhot a odmítá nepohodlný proces svlékání, umývání a natahování kalhot. Protesty zesilují a „pokakanec“ to často dotahuje až do nástupu do školky.

A ta princezna a námořník? To je skvělá hra, aby se na nic nezapomnělo. Je chyba, že hledáme řešení, jak nezapomínat věci při odchodu z domova, až když je už zapomínáme. To už je vyjadřování naší nespokojenosti s chováním školáka. My musíme neúspěchům předcházet. A to se dělá zase velkým obrazovým seznamem, který se časem převede na psaný. Je to ideální „berlička“ paměti samostatného školáka. Nikdo mu nestojí za zády a nevelí. Princezna se naučila sama si prohlédnout obrázky, nahlas vyslovit „klíče“, vzít je do ruky a uklonit se jako na zámku se slovy „mám je“. Námořník zase salutuje a podává hlášení „klíče mám, safra, nemám“ a už běhá po bytě a hledá. Sám je hledá, máma sedí a čte noviny. Hra se jí netýká. Jen z povzdálí sleduje, jak dítě hledá klíče, jak má-nemá své věci u sebe.

Seznam pokračuje: přezůvky, karta na oběd, barvy a penál s ořezanou tužkou, pytlík na odpolední plavání, svačina. Svačinu si dítě dává do aktovky samo a bere si ji stále ze stejného místa (ze stolu, z ledničky), a pokud je někdo doma, tak i děkuje (ještě si tu svoji svačinu neumí udělat samo, tak někomu děkuje).

Pocity rodičů, že to nejde ráno stihnout, jsou jen výmluva. Jednou se to nestihne, ale dvakrát? To už je neschopnost. Jen budík nastavíme o půl hodiny dřív. Nebo o celou. Večer se ale zkrátí. Postupně se to dítě naučí a večery se prodlužují. A tak se tvoří návyky.

Večer

Zase je to o tom, že to musí být pořád stejně. Někde je začátek „přípravy do postele“. Obvykle po večeri začíná:

- **kontrola šatů na ráno (hromádka na židli nebo u postele)**
- **tepláky a triko na židli**
- **slipy a ponožky do prádla**
- **čisté slipy a ponožky na hromádku**
- **pyžamo a sprcha, zuby, pověšení ručníku a symbolické utírání kaluže kolem sprchy**
- **Večerníček, kresba zážitku nebo vyprávění, co, kdo, jak, proč...**
- **postel a pohádka**

Samozřejmě. Neumí ani stírat, ani ždímat hadr, jde o nácvik „nechat po sobě pořádek“.

Trénovat vědomí, že nikdo neposluhuje, že nejen splachuje a vypouští vodu z vany, ale i pověsí ručník a jako „setře nacákanou vodu“.

Povídání a kreslení po Večerníčku je v podstatě úplně nenásilný nácvik paměti. Bude se to hodit. Když něco vidím, nemusím to zcela pozorně vnímat, ale když to vyprávím a hledám v paměti, „jak se jmenovali, kde byli, kam jeli, kolik toho dostali“, tak myslím a ukládám do paměti nové.

Kresba, ta zase zapojuje city a my poznáváme, co se dítěti líbilo a co ne. I postavy. Někdy je kluk unesen zlým hrdinou, gaunerem. A my to nevíme. Obdivuje střelbu, útok, výhru v nepravdu... Tady je místo pro korekci charakteru – stačí náš nesouhlas, kritika zloby. Jsme v jeho očích ještě autoritou. Můžeme posílit postoje i dohodou s učitelem. V první a druhé třídě se dá v pocitech dobra a zla mnoho nadělat. Za pár let nebude ani kreslit, ani upřímně sdělovat, co si myslí. Jen za našimi zády kopne do psa a zašlápne housenku. Třeba jen kousek, aby ještě lezla... A my? My nic. Nic nevíme.

Výchova je těžká a každý to neumí. Mnozí nevychovávali, jen nechávají potomka žít.

2.3 Šaty si dává na jedno místo

Školák se učí číst a psát, ale něco by už měl umět. Mít to nacvičené, musí pro něho být samozřejmostí nejen to, že zuje boty v chodbě nebo v předsíni, že pověsí bundu na svůj háček, který je nízko na věšáku, že aktovku nepohodí v chodbě, ale odnese ji do svého pokoje, že na židli přehodí rifle a mikinu a z druhého opěradla si vezme triko a tepláky. Není vůbec důležité, zda šaty dává na židli, na skříňku nebo na zem. Ale je důležité, že je to pořád stejné místo.

Ideální je domácí šatna, ale u nás to zatím není běžně zavedené. Nebo je, ale nejde o šatnu v pravém slova smyslu, jen o přídavný prostor. Šatna, to je jediné místo v celém bytě, kde najdeme šaty, boty, prádlo, ložní i osobní, ale i žehlicí prkno, koše se špínou a vše, co se normálně dává do skříní a zásuvek, do zbytečného nábytku, který zabírá místo.

Pokud není šatna, mělo by osobní prádlo, šaty a vše, co patří dítěti, být v jeho pokoji.

Osmiletý Adam měl dva roky svoji milovanou učitelku, která byla jako jeho babička. Teď, ve třetí, dostal mladého učitele a doma nemluví. Proč? Nikdo neví. Na žádost učitele vyhledali odborníka. Vidím prima kluka a rozpačité rodiče. V začarované rodině kreslí sám sebe do podoby lva, táta je hraboš a máma ptáček. Pan učitel by byl kůň. To nevypadá špatně, říkám si při pohledu na projektivní obrazy.

Poznámka autorky

Vysvětlit projekci, tedy pocity dítěte vyjádřené v kresbách, není jednoduché. Jedno zvířátko je v určité kresbě signálem něčeho, ale v jiné kresbě znamená opět něco jiného. Je to doplňková metoda pro lékaře, který opatrně přihlíží k tomu, co dítě podle obrazu pociťuje. Záleží i na tom, která zvířata tvoří rodinné společenství, jak jsou umístěna, jak vypadá jejich blízkost a směr, kdo má jasné prvenství v obraze a další. Kritérií, podle kterých lze usuzovat, jak dítě rodinu vnímá, je mnoho. Nejde o to, jak ta rodina doopravdy vypadá, ale o to, jak to vnitřně prožívá toto dítě. Jeho sourozenec může vnímat stejnou rodinu zcela jinak.

V uváděném příkladu se vnucuje náhled, že táta se ukrývá do svého světa, nic se ho netýká, o ničem nerozhoduje. Máma poletuje nad vším a od ničeho k ničemu, a on sám sebe by chtěl vidět jako hodného vůdce, spravedlivého

vládce. Je to složité. Máma ptáček nebo motýlek může v jiné konstelaci být to milé, hezké, ale nedůležité, pokud je pozice táty silná, obdivovaná, nad ostatními. Pokud je to ten, kdo určuje „jak to bude“. Výklad není jednoduchý a umění posuzovat projektivní obraz dětské kresby předpokládá bohatou praxi, opatrnost a cit specialisty na dětskou psychologii.

Rodiče nás sledují a nerozumí, co si to malujeme, a už vůbec nechápou, k čemu to bude dobré.

Začínám s Adamem od domova. Jak je to u nich ráno a jak večer. Jednou je to tak, jindy je to úplně jinak. Co drží Adam v ruce, to někam položí, ráno hledá ponožky v kuchyni, když tam nejsou, dívá se pod postel, někdy je najde v koupelně. Ve škole má problémy, hodně toho zapomíná. Přinese do školy jen to, co ho právě baví nebo na co si zrovna vzpomněl.

Ráno nevstává, dostane rohlík a kakao do postele, nebo to táta už k posteli postaví. Vstává, „až když řve rádio, táta mě tak budí“, říká. Do aktovky dá, co vidí, táta se na nic neptá, není čas.

Dostáváme se ke škole. „Nakresli nejhezčí a nejhorší zážitek“, říkám. Neví, co by nakreslil. Ptá se: „Můžu kreslit druhou třídu?“ To nepřipouštím, když už je ve třetí. Tak váhá. Zkousím to jinak: „Nakresli ten nejhorší zážitek.“ Říká: „Služba.“ Nerozumím a čekám na kresbu. A zatím si čtu zprávu učitele: Je rychlý, ale ukvapený, pracuje nedbale a čeká pochvalu. Křídý nechal, kde ležely, hadr pohodil na radiátor, sešity sebral jen některé, poslední lavici už přehlédl.

To mi stačí a hledám role doma. Táta? Nechávám si vyprávět, jak spolu nakupovali: „Ten nakupuje jen podle papírku, pořád jen čte, co je tam ještě napsané. A když už nic, tak jedeme domů.“ Adam by ale chtěl něco vymyslet, aby máma koukala, jak to „on a táta umějí“. Navrhuje bábovku, máma nikdy nepeče. Táta protestuje: „Nemáme to napsané, dej ji zpátky.“ Ptám se, jak to dopadlo. „Bábovku jsem musel vrátit do regálu a jeli jsme domů. Máme říkám, mohli jsme mít bábovku.“ „A co ona?“ ptám se. „Tak pro ni zaběhni,“ řekla, „a já šel.“ Sám to ještě doplňuje: „Někdy musím běžet i dvakrát...”

Nedívám se na rodiče, prohlížím nakreslený obrázek začarované rodiny. Vidím mámu-ptáčka a myslím na to, jak to asi doma vypadá: „Poletuje s hadříkem, stírá, co už je čisté, stále něco nemá nebo neví, kde to má, vaří a volá o pomoc.“ Chybí strouhanka, Adam skočí do krámu. Nejsou vejce: „Chceš přece mít řízky, ne?“ A Adam běží. Táta, ten je zahrabaný do svých novin, sportovních relací a jen čeká na jídlo.

Dostáváme se opět ke škole. Adam má nového učitele a já už vím, že ten ho neomlouvá, ten ho kárá. „Udělej to pořádně. Nemáš to v pořádku.“ Adam se cítí zaskočený. Nechápe, co se od něho chce. Je plný ochoty, všude se hrne k práci, chce být první, být chválený, že všechno udělal. Vždycky to tak dělal. Je zvyklý, že máma řekne „skoč pro rohlíky“, „vrať se do školy pro šálu“. Stará paní učitelka také řekla „přines ještě ten jeden sešit“ nebo „dej ty křídý sem do škatulky“. A on vždycky běžel a všechno udělal. A měl pochvalu.

Co teď s tím? Rodiče zjevně nechápou, jen vidí, že Adam mluví, je ve svém živlu. Tak ho už skoro neznají. Náprava byla složitá. Pochopil to jen mladý učitel. Udělali spolu s Adamem seznamy, ale s mámou a tátou se moc počítat nedalo. Adam má naštěstí velkou touhu „být dobrý“. Snad to vyjde. Snad to vyjde včas, než někde vykouří pět cigaret za sebou bez pozvracení a parta ho s údivem jmenuje vůdcem. Potom už nebude potřebovat být první ani doma, ani ve škole. Už bude mít svoji roli, bohužel jinde.

Dítě, které nemá vypěstované návyky, co kam patří, neodkládá každou věc v předškolním období na své místo, bude ve škole nešťastné. Bude se snažit, ale bez výsledku. Snaha se ale musí oceňovat. A když ne, nebude se snažit. A máme to. Pokud je živelné vedené, nebude mu nic platná ani chytrost. Studium předpokládá systém, záznamy, kontrolu, pořádek. Teď má seznam na dveřích, později bude mít diář.

Už čtyřleté dítě si umí dát k posteli kalhoty, triko a ponožky, jen u sebe potřebuje „rádce“, aby to bylo dobře, ani moc teplé, ani tenké.

Večerní rituál se nacvičuje rychle, včetně hygieny. Pro dítě je to hra, ale musí mít rodiče se základní kulturou. Musí vidět, že i táta hází večer slipy a ponožky do pračky, že má přes židli šaty na ráno. Každý kluk se chce chovat jako „ON“ – a jde to samo.

Jen pravidlo se musí dodržovat. Každý den stejný postup a hra a zábava až po splnění všech povinností. Důsledně. Stačí to porušit, a už je prostor k protestům, už je zaděláno na vzdor.

2.4 Umí si připravit aktovku

Dříve to byl batůžek nebo malý papírový kufřík. Od tří let, kdy vzniká „jáství“, s projevy „já chci“, „já sama“ a mizí výroky „Petrík bude“ nebo „Alenka pojede“, je nutné vytvořit i první malou odpovědnost za sebe. Dítě rychle pochopí, že co chce, si musí samo zajistit. Chce na cestu hračky,

tak si je musí včas sbalit do batůžku. Stačí to jen nacvičit; a v rámci osobní důležitosti, kterou dítě v tomto věku prožívá, to zvládá hned.

Maminka M. E. to pochopila: „Markétka chce mít na chatě panenky. Bude mít jen ty, které si sama dala do kufříku. A když něco chybí, už se nezlobí na mě, jak jsem to špatně připravila, zlobí se jen sama na sebe.“

Role rodičů je v tom, že jí mohou poradit, nebo ji na chatě politovat, že nemá pro panenky plavky a hřebínek.

Situaci pro balení vlastního zavazadla, zatím jen hraček, je moc, ale zásada platí jen jedna:

Dítě si všude nosí své věci samo, aby pochopilo, že je to jeho, že kyblík a bábovky nejsou máminy, a proto je má ono samo ve své taštičce. Taška za chvíli obtěžuje, dítě má snahu ji někomu předat a být volné. A to je chyba. V tomto momentě se vytváří odpovědnost – беру si jen něco, aby to nebylo těžké. Nebo si neberu nic. To je důležité osobní rozhodnutí. Něco mám, ale mám s tím starost. Nebo jsem bez zavazadla, ale nemám nic!

Táta má na nákup velkou tašku, čtyřletý Ota jen malý batůžek. Vybere sám přibínáček a pro mámu a tátu jogurty. Už ví, co mají rádi. Sám to ponese a doma, stejně jako táta, narovná svůj nákup do ledničky. Potom už jen pověsí batůžek na háček a je hotovo. Máma se jen diví, jak jsou oba šikovní.

Eliška jela s rodiči prvně až do Prahy. Za rok půjde do školy. Večer se všichni domlouvali, kdo bude řídit, kde se budou střídat, kam půjdou na oběd a co si každý vezme s sebou. Máma i táta mají cestovní tašku, Eliška už nemá jen malý batoh, ale dostala k svátku i kufřík na cesty. Běží balit. Bere si plyšáky, ale musí vybírat. Všechny se tam nevejdou. A máma říká: „Vezmi si s sebou všechno, co budeš ty dva dny potřebovat.“ Rozhoduje se sama. Bere si dvě knížky, pastelky a omalovánky, panenku a medu na spaní.

V autě jí táta vypráví, že až půjde do školy, bude mít také cestovní tašku a v ní všechny svoje věci. To už ale bude velká holka.

A už je to tady.

Aktovka jako kufr. Nad stolem je obrázkový seznam:

Pod namalovanou aktovkou je další obrázek, to je penál, ořezané tužky, sešity, slabikář.

Nechybí sáček s přezůvkami, lístky na oběd, to všechno, co visí na seznamu i na dveřích v chodbě. Večer si to dítě připraví a ráno před odchodem už jen kontroluje.

Rodiče Sabiny, kterou přivedli v deseti letech na vyšetření, měli starost. Byli oba na mé přednášce „Jak vychovávat školáka“, dělají to tak, a přesto se jim to nedaří. Myslí, že je Sabina nějaká divná a tohle na ni neplatí.

Ptám se, jak to doma zavedli, začínáme od první třídy. Reagují shodně. „Všechno jsme jí vyprávěli, chceme, aby to tak dělala, ale ona jen sedí u televize a hraje si s pokojičky.“

To mě zaujalo a ptám se: „Jak si může hrát, když nemá hotovou práci?“ A slyším to, co už předem čekám. „Říkáme jí nehraj si, udělej si úkoly, zlobíme se, že není převlečená, že se válí ve školních kalhotách na posteli, že zase nic nedělala. Každý den se zlobíme a vidíte, víme všechno, ale nejde to.“

Stali se řečníky, nestali se rodiči. O výchově se nemluví, výchova se dělá. A co dělali oni? Nic. Jen povídali a povídali, jako v pohádce. Nikdy nebude dítě dělat nic, když bude slyšet „běž a dělej“. Ale bude dělat, pokud s ním odmalička děláme krok po kroku všechno tak, jak to za pár let bude dělat samo.

Dotaz tatínka Sabiny po tříhodinové poradně byl elementární: „Můžete mi, paní doktorko, tedy říct, co mám začít dělat?“ Odpověď se mi nabízela, ale nemělo to cenu. Chtěla jsem už jenom říct: „Zvednout zadek od piva a stát vedle svého dítěte a naučit ho to.“ Naučit ho to. Ale on neví, co je to někoho něco učit, on jen chce dát příkaz. Jeho děda, ten by to asi pochopil. Ale ten měl ve chlévě několik prasat a kozy, kluk dělal všechno s ním, a pokud neměli trávu pod střechou a zvířata nakrmená, neměli hotovo. Oba. Tenhle táta v civilizovaném jednadvacátém století neví, co je práce, protože jeho žena má také málo práce a zájmově je všemu doma blíž. Tak to udělá za oba a dítě by jen zdržovalo. Tak je to.

2.5 Vydrží hodinu pracovat u stolečku a dokončí to, co začalo

Alex

„Zná už všechna písmenka, umí celou abecedu,“ říkali rodiče šestiletého Alexe. „Jdeme se poradit. Je květnový a měl by jít do školy. U zápisu byl, nikdo nám nic neříkal, ale babička učí ve školce, a tak nás poslala. Kreslit ho nebudí, stavebnice jen rozhází a poláme, ale když už skoro umí číst, tak bychom ho chtěli dát do školy. Máme jen strach, aby tam vydržel sedět. Doma lítá, nevydrží ani u stolu, chceme od vás radu.“

Písmenka skutečně znal, ale podrobnější zkoušky ukázaly, že mozek není připravený na čtení. Kdyby šel do školy, bude číst dlouho stylem „jako když hejká osel“. Pořád jen „b, a, b, a“, a když budeme chtít, aby to spojil do slova, bude pokračovat „b, a, b, a“. Lateralita byla zkrřížená, kreslil a jedl pravou rukou, ale oko bylo dominantní levé. Odborně řečeno, vizuo-motorika vážla. Až přijde ve škole opis z tabule nebo jiné předlohy, bude se pořád dívat znovu a znovu, aby si zapamatoval, jak to má přepsat. Nakonec bude psát něco jiného, překreslovat nepřesně. A tak jsme pokračovali. Číselnou představu žádnou neměl, jen mechanicky chrlil čísla. Když by ale „jako“ prohrál jednu kuličku a měl tři, tak nespočítal, co by mu zbylo. Tak ještě jeden pokus: má korunu a já mu přidám ještě jednu. Na otázku „kolik teď máš korun?“ povídal „hodně“. Orientaci o světě měl matnou, zcela nedostačující na nástup do školy. Z pohádek si nepamatoval nic, na otázky, čím se táta holí a čím chytají rybáři ryby nebo co je ve vajíčku mimo bílku, když ho rozbijeme, jen krčil rameny. Opakoval výrazy, které ukazují na zralost vnímání výrazů špatně. Opakoval to, co si myslel, že slyšel, neopakoval to, co bylo skutečně řečeno. Vyjadřoval se nesrozumitelně, neuměl ř, š, č, místo l vyslovoval v atd.

Kdyby šel do školy, nedělo by se rok nic. Potom by jako mnoho podobných případů přestal školu zvládat. A to především proto, že ho to tam nebaví. Nestihá, má to špatně, doma má pořád něco psát a číst, a on chce ven. A tak začne zlobit a začíná začarovaný kruh. Někdo udělal mnohokrát chybu. Ale trestáno je ve všech případech dítě, někdy i celá jeho rodina. Místo smíchu jen slabikování a prepisování, slzy, výčitky, zloba, zákazy her.

Větší nebezpečí čeká rodiče dětí z takzvaně slabých ročníků. Je málo žáků pro zahájení ročníku a zařazováno je každé, pokud má jednu hlavu na krku. Škola je práce a práci máme dělat rádi. Za práci se jednou budeme učit děkovat. Za hodně práce se nebudeme na nikoho zlobit, ale budeme rádi, že ji na nás někdo vyžaduje. Mluvíme o motivaci, ale mnohdy nevíme, co to je. Čím je motivovaný prvňák, který je pomalý, unavitelný, málo si pamatuje a doma dopisuje, co nestihl? Co motivuje jeho snahu, když píše s takovým úsilím, že je zpocený a bolí ho celá ruka, a stejně nemá jedničku?

Pro rodiče platí: Jste jedinými advokáty svého dítěte, tak myslíte svojí vlastní hlavou. Když nevydrží doma ani ve školce nic dodělat, dolepit, domalovat, všechno „jen tak spíchne“ a letí pryč, co čekáte od školy? Tam jich sedí pětadvacet a každý má jiné tempo a jiné schopnosti.

Slyšíme i názory, že když už všechno umí, bude se ve škole jen nudit a zlobit. I to je problematické tvrzení. Pokud myslí rychle, co umí, si pamatuje, píše, kreslí, lepí a staví, je netrpělivý a všechno dělá rychle a zároveň

dobře, pokud splňuje to všechno, co je v přehledu „jak má vypadat školák“, je to správná teorie.

Pokud je to ale typ pomalý, typ popsaného Alexe, nebo typ úzkostný, nejistý a plačtivý, bude výhodné, když bude umět všechno, co stihne. Ve škole, kde každá zátěž vyvolá úzkost, „to nevím, to neumím, to mi nepůjde“, se dostane do opačné situace. Učitel ukáže písmeno a dítě ví, ukáže druhé a dítě opět ví, a tak pořád dál. Co se v něm děje? Má ze sebe radost, zbavilo se napětí, těší se domů, těší se do školy – a v tom začátku je všechno. Pokud v něm vznikne pocit, že škola je fajn, má vyhráno.

2.6 Umí mluvit s dospělými

Vedení v rodinách je různé. Podávám v ordinaci ruku každému. Nejdříve matce, potom otci a nakonec dítěti. Setkávám se příliš často s rozpaky. Dítě není zvyklé podávat někomu ruku, neumí se podívat do očí, stojí k osobě bokem, oslovuje každého „paní“. Neštěstím jsou také hyperaktivní matky, u otců to tak častý jev není. Taková matka mluví pořád za dítě, odpovídá, aniž by se jí někdo na něco ptal. Já říkám klukovi: „Jak ti mám říkat, Honzo, Jendo, nebo nějak jinak?“ Kluk se ani nenadechne a matka chrlí: „Říkejte mu jako my, nejlepší je Honzíku, vid' Honzíku?“ A Honzík kýve hlavou a kouká se z okna. Už to zažil mnohokrát. Je to nuda.

Zažila jsem tátu s asi devítiletou dcerkou v Globusu. Stáli u pultu s pizzou. „Můžu si dát pizzu?“ říká malá s pohledem upřeným na tátu. Ten s laskavým úsměvem pokýval hlavou a dodal: „Určitě.“ A stál. Ona ale také jen stála. Prodavačka vyzývavě upřela oči na otce: „Co si dáte?“ Otec mlčel a ruce si dal ležérně do kapes. Pochopil situaci po druhé výzvě prodávající a zeptal se: „Ty si tu pizzu, Baruško, nedáš?“ Malá Barča stála rozpačitě, viditelně nevěděla, co má dělat. Byla šikovná. Zašeptala přes pult: „Chtěla bych pizzu.“ „Kterou?“ To byla otázka netrpělivé a nechápající prodavačky. Bára se učila reagovat a prohlásila už s větší energií: „Tuhle.“

Pizza přistála na pultě s brilancí praktické ženy a dcerka pohlédla znovu na otce a v očích měla otázku: „Co s tím?“ Otec se tvářil mile, ale nereagoval. Jen se usmíval, jako by chtěl říct: „To víš, že na tebe rád čekám.“ Ruka holčičky se pokoušela zasunout pod tácek s pizzou. Tácek se ale nebezpečně přibližoval k břichu prodavačky. Posunula s gestem „už toho mám dost“ tácek zpět k dítěti. Já tam stála a byla jsem tím tatínkem fascinovaná. Konečně někdo prakticky a laskavě vychovával dítě. Za mnou stála další žena, tak jsem tiše

zhodnotila situaci: „To je bezvadná výchova, co?“ Žena si mne prohlížela, jako bych byla martan. Potřebovala jsem zajistit klid pro to dítě. Prodavačka chtěla peníze, ale holčička chtěla ještě coca-colu. To byl zásah. Další požadavek za pultem byl úderný: „Čtyřicet jedna korun.“ Táta nic, jen stál. Malá školačka sundala batoh, vytáhla peněženku a jako ve filmu se kulily koruny na zem. Přesto zaplatila, hodila peníze do batohu a najednou, jako když dostane vlastní sílu, přiklopila rychle jednou rukou pizzu, druhou zastrčila pod táč a běžela ke stolečku. Sedla si a hluboce vydechla. Vtom viděla na zemi batoh. Běžela pro batoh a sebrala colu. Tatínek už stál u pultu a klidně přednesl své přání: „Prosil bych jednu se žampiony a malý tonic.“ Zaplatil, u stolečku pohladil svoji šikulku po hlavě a jedli.

Vybavila jsem si podobné, a přesto rozdílné případy maminek, kdy dítě stojí s rukama v kapse, ona útočí, aby si vybralo kterou, když si dítě vybere, rozhoduje, že jde o špatný výběr, a objednává jinou, dítěti dává pokyny typu „nestůj tady, překážíš, nepleť se mi pod nohy, vidíš, že mám tašky“ a běhá, obstarává, posazuje dítě na židli a přistrkuje mu židli, zlobí se, že málo jí... Z dítěte roste sociální „blbeček“, nenaučí se samo jednat, mluvit za sebe, rozhodovat se a prožívat radost ze sebe, že to zvládá. Matky jsou v těchto situacích samy se sebou spokojené. Cítí se důležité, dítě by bez nich nic nemělo, mají jeho závislost. Některým chlapečkům vydrží taková závislost napořád. Dokud nenajdou ženu služebného typu, která chápe, že chlap se o sebe neumí postarat, do té doby se úspěšně rozvádějí a opouštějí zplozené děti.

2.7 Hraje si s dětmi, nejen vedle nich

To je sice požadavek pro tříleté zdravé dítě, ale předškolák si hraje někdy až do pěti let živelně a ignoruje pravidla kolektivní hry. Umí se podřídít pod vedením v mateřské škole, ale na pískovišti není dospělá autorita a platí zákony přírody. Vyhrává silnější a rychlejší. A vyhrává drzost a útočnost. Podmínkou pro vytvoření druhé identifikace, „já a kolektiv“, je vedení hry pod dohledem rodičů. Ti určují první pravidla, „pravidla lidská“, která předcházejí pravidlo tematické hry. Usměrnují komunikaci – „ty máš můj kyblík, já tě praštím po hlavě“. Učí dítě vnímat rozdíl mezi půjčenou hračkou a hračkou, kterou si odnese domů, nepřipustí útok, žádají omluvu, nebo ukončí hru svého dítěte na skupinovém pískovišti. Bez zloby, jen s klidným a nekompromisním pokynem: „Ještě jsi na to malý, musíš si hrát sám. Až to

budeš umět, půjdeme zase mezi děti.“ Dítě touží po dětech a má s rodiči další pokusy hry s dětmi z ulice. Nespravedlivé boje rodič řeší bez křiku, opět tím jednoduchým pozitivním způsobem. Vezme dítě za ruku, tiše mu vysvětlí problém a spolu jdou za dítětem, kterému bylo ublíženo. Rodič uvede slovně situaci: „Kája se ti přišel omluvit“, a Kája zahuhlá to nutné „promiň“ a utíká s úlevou do pískové ohrady.

Při cestě sídlištěm jsem pozorovala tři mladé matky. Velké pískoviště u místní hospůdky bylo hojně navštěvované mladými rodiči, posezení v zahradě umožňovalo i vyžití dětí na houpačkách, kolotoči a na velkém pískovišti. Matky seděly s pivem v ruce na lavičce, kousek od pískové oázy. Boj o stojící Vendulčinu koloběžku zahájil Patrik. Chytil koloběžku a pelášil po chodníku, rychle, z dohledu Vendulky, která se jen udiveně dívala. Nakonec se rozběhla postěžovat si mamince. „Tak ho nech,“ reagovala matka, ale Vendulce se to nelíbilo a spustila plačtivě znovu. Patrikova maminka nejprve zhluboka „pokořila“ püllitr a razantně křičela na Patrika: „Okamžitě se vrať!“ Bez efektu. Přidala na síle hlasu a vyjádřila své emoce vyrušované matky: „Patriku, sakra, Patriku, otoč to, okamžitě se vrať, slyšíš? Patriku, Patriku, hergot, Patriku!“ Konečně se za ním rozběhla; nebyla rozhodnuta, co udělat, byla jen rozběsněná a šla hájit svoje právo na klid. Neběžela s touhou naučit dítě „jak se to dělá, když si chce půjčit koloběžku“. Doběhla dítě, s jižanskou hlučností a neurvale zasáhla stylem „škoda každé rány, která padne vedle“. Koloběžku i Patrika přitáhla za sebou k pískovišti a s pocitem dobře odvedené práce si zapálila cigaretu.

Patrik má do života dané jasné pravidlo: urvi, co můžeš, a vyhrávej útokem. Vychází to rychle. Slabší utíkají z boje, přenechávají útočníkovi práva i majetek, a tak se silácký nevychovanec stává všude vítězem. Ohrožuje, vyvolává strach a ovládá prostředí. Příklad není v naší společnosti vzácný, stačí se dívat kolem sebe. Školák má zvládat jednání s dospělými, jen není jasné, co si pod tím požadavkem představujeme. Podobných Patriků je mezi námi hodně a on bude prezentovat schopnost bavit se s dospělými, ale po svém, podle maminky. Poslouchat budou nejen děti, ale i ti velcí. Bude připouštět jen pravidlo síly. A když přijde chvíle, kopne! Každého bez rozdílu. Vyhne se jen silnějším.

Otázkou ještě je, jak by měla správně reagovat maminka Vendulky.

Koloběžku měla Vendulka odstavenou, nevyužívala ji, ale byl to její majetek a cítila se v právu hájit své věci. Matka by měla zahájit nejprve pozitivní diskusi, že „své věci si mohou mezi sebou půjčovat“, ale vysvětlit „takhle to

nikdy nedělej, musíš si o cizí koloběžku poprosit“. Spolu s dcerkou je vhodné odsoudit chování Patrika, ale udělat i dobré gesto. Patrikovi měla maminka Vendulky vysvětlit, že ona by mu ráda koloběžku půjčila, ale on to musí příště udělat jinak.

Horší je zhodnocení maminky Patrika.

Je těžké vytvářet dítěti obraz, že i dospělí lidé „jsou nemožní“.

Hrubé projevy dospělých nejsou nic vzácného.

Dospělý neodpoví dítěti na pozdrav. Co s tím rodiče dítěte, které pečlivě zdraví? Je rozumné začínat opět pozitivně – „třeba tě neslyšel“ nebo „nevšímal si, že zdravíš, má asi velké starosti“...

Pokud dítě v autobusu hlásí, že pán vedle něho smrdí, záleží na situaci a taktu rodičů. Je možné zachovat citlivý takt, ale to v případě hodně starých lidí, viditelně nemocných nebo opilých. Odvést dítě podle možností dál a souhlasit, že smrdí. U ostatních zvážit situaci. Je možné využít pach i výchovně a použít situaci k vlastní výchově: „proto se učíme večer dobře umývat, čistit zuby“, a vytvořit praktickou chvíli: „čichni si k sobě, ty voníš?“. Jsou to riskantní výchovné momenty, záleží na rodičovské dovednosti.

Horší je, když jedná nevhodně autorita. Úředník, prodavač, nebo dokonce učitel.

Vysvětlení je těžké a znamená vždy přijmout skutečnost, že to nebylo správné. Lidé jsou hodní i méně hodní, nemůžeme očekávat, že každý člověk bude jednat správně a vždycky správně. Třeba šlo jen o vzácnou chybu a dál to bude dobré. Důvěru dítěte už taková autorita zpět nezíská a my ji vnucovat nemůžeme. Někdy lze jen mlčet a čekat. Ale nikdy nepřesvědčovat dítě, že je to jinak.

Do čekárny ušní ambulance vešli dva malí kluci v doprovodu maminek. Jeden se držel za ucho, druhý byl zdravý, jen přijeli všichni jedním autem. Kluci, asi pětiletí, rozpačitě přeshlapovali a hledali, „co dělat“. Matky věděly hned. „Sedni si,“ a druhá jako její ozvěna totéž: „Sedni si.“ A teď to začalo. „Sed, nelez dolů, to nemůžeš čekat? Sed, povídám sed, kam jdeš? Pojď sem a sedni si.“ A druhá unisono to samé. Vydržím hodně, ale tohle bylo nadhraniční. Nesnáším poučování, ale nezvládla jsem to. Povídám: „Nemáte něco na čtení nebo nějakou stavebnici?“ Matka s očima jako ledové kuličky mě poučila: „Neposlouchaj nic, to je, paní, neznáte. Jen by lítali.“ Poučena jsem pokývala hlavou a vytáhla z aktovky kus papíru. Složila jsem papírovou čepici, potom druhou a už stáli oba vedle mě. „Budeme si hrát na námořníky,“ povídám a kluci stáli a mlčeli. Dala jsem každému čepici a odtáhla jednu lavici o kou-

sek dál od druhé. „Tady, to je loď a já jsem kapitán – budeme vyplouvat. Kdo jede se mnou?“ Jejich „já, já“ bylo jen vydechnutí. A tak si sedli do lodě a já povídám: „Dobře se koukejte, tady budou krásné ryby a za chvíli ostrůvek a na něm rákos, z toho postavíme úkryt a budeme se dívat na moře...“ Ryby viděli, každý jinak vybarvené. Ostrov jim připadal nádherný. Mrkla jsem do očí maminek, hledala jsem nadšení a poznání. To mi nevyšlo. Přečetla jsem ve výrazech vztek, chuť zavolat na pomoc policajta nebo nějakou moc, která tu blbost ukončí. Ztratily svoji roli veledůležitých rozhodčích. Ta mírnější ukončila epizodu hry slovy: „No jó, paní, cizí voni poslechnou, nás né.“

I v citlivé a pozitivní výchově se často objeví individuální sobecká pozice a snaha prosadit „na moje mi nesahej, tvoje si půjčím“.

Zuzka dostala k narozeninám velkého myšáka a ve školce bylo zvykem, že dárek z narozenin se ukazoval ostatním dětem. Je to hezká metoda, jak naučit chápat oslavy svoje a druhých, umět se radovat z dárku, který dostal kamarád. Zuzanka myšáka do školky nevzala. Dotaz učitelky „proč?“ byl pro ni nepříjemný. S nechutí, ale dobrovolně ho přinesla s sebou až další den. Dětem se líbil a Ondřej si ho chtěl půjčit. „Ne,“ řekla Zuzanka a myšáka dala za záda. Učitelka reagovala klidně: „Každý ti svoji hračku půjčil, nepůjčíš i ty Ondrovi svého Chloupka, jak mu říkáš?“ „Ne,“ a odešla ze skupiny dětí myšáka uklidit.

Nedělo se nic, učitelka vysvětlila, že Zuzka se zachovala špatně, ale budou teď všichni tancovat. Tančila i Zuzanka.

Byla to náhoda, ale za dva dny měl narozeniny Ondřej. Učitelka si zajistila souhlas rodičů a čekala na příležitost, jak Zuzce změnit postoje k ostatním. Ondra dostal velikou kolekci malých čokoládek s obrázky zvířátek. Přinesl ji ukázat a každému ve třídě jednu dal. Děti seděly na lavičce a on nechal každému jednu vybrat. Když se přiblížil k Zuzce, učitelka ho zastavila: „Ondro, ty chceš dát čokoládu i Zuzance, když ona ti nepůjčila myšáka? Děti, co myslíte, má jí dát čokoládu, nebo ne?“ Ozvalo se „nedávat, nic nedostane“. A nedostala.

V očích malé Zuzky se objevil údiv, úzkost a nakonec vzdor a skryvané slzy. Doma byla bez nálady a večer to mámě vybrečela. Čekala její podporu. Ta ale věděla, že je to příležitost organizovaná učitelkou, a pochválila děti, že to tak bylo správné. Jak ty, tak oni. Taková zkušenost je silný podnět, slovem by to nešlo tak rychle.

Vysvětlování nemá efekt, ale zkušenost, to je emoce, prožitek – a to vede ke změně chování. Zpočátku pragmaticky, aby dítě o nic nepřišlo, když druhí rozdávají, ale časem se to stane normou chování a zmírní se uplatňování vrozených sobeckých rysů.

2.8 Je zvladatelné, umí se s rodiči dohodnout

Nerodí se dítě zvladatelné a nezvladatelné (pokud nejde o těžkou a vzácnou poruchu), projev se tvoří pod vedením rodičů.

Tam, kde dítě běží, kam nemá, a rodič neumí zasahovat, jen křičí, pěstujeme nezvladatelnost. Dítě si nacvičí, že to funguje, a na pokyn reaguje „na-schvál“. Tím popuzuje a vyvolává ještě silnější a emotivnější výkřiky a hrozby. To je jeho vítězství. Situaci neovládá máma nebo táta, ale školáček.

Tam, kde se umějí domluvit dospělí, je naděje, že se domluví i rodič a dítě. V klidu, se zastavením nebo posazením. Pokyn je jasný, bez hrozby a se zpětnou vazbou „rozumíme tomu oba“.

Zvladatelnost souvisí s rozhodováním. Dítě, které není včas, už v předškolním věku stavěno do situace „možností, kdy si samo vybere“, je vedeno k rozjivenosti, pasivitě a alibismu – nic samo nerozhodlo. Pokud má dvě možnosti – dívat se na film a být sám, nebo být s rodiči, kteří si nebudou hrát, budou malovat chatu – je rozhodnutí dítěte už i ukázkou, jak hodně touží po blízkosti obou, jak umí všichni pracovat na společném úkolu a ještě se smát.

Rozhodnutí se dodržuje – pokud si dítě vybere, už se nic nemění a zůstává tam, kde se rozhodlo být. Tím se učí nést odpovědnost a také se zastavit i bez pokynu, aby dobře rozumělo instrukci. Je v jeho zájmu slyšet své možnosti – učí se komunikovat a rozhodovat.

Alice

Maminka Alice si vybírala sportovní mikinu. S pokynem „vyber si také pro sebe, která by se ti líbila“ se věnovala svému zkoušení modelů. Alice si vybrala. „Mohu si ji vyzkoušet?“ ptala se matky. „Ne, ta není dobrá, zkus si tu zelenou s rolákem.“ Alice vrátila na pult barevné triko a přestala se zajímat o matčin obchod. Na výkřiky „kam letíš, ještě jsem to nekoupila“ se zastavila až u oddělení hraček.

Vzdorovala. Po příchodu matky „neslyšela“ její výčitky, jen si okopávala špičky sportovních bot.

Byla postavena do role malé holčičky, která „smí a nesmí“, ale především má jen mrtvě poslouchat a nebrat pokyny k samostatnému rozhodování vážně.

Jak měla postupovat matka, se z příkladu přímo nabízí. „Vyber si také pro sebe“ byl pokyn, který předpokládal, že se matka své malé věnuje, že si s ní vypráví o barvách, vzorech, obrázcích, že to spolu zvažují... Tam je hodnota výchovy k rozhodování, ale s úvahou, tedy s dávkou odpovědnosti. Bez vedení reaguje dítě zbrkle, nemá zkušenost a nikdo mu nevysvětluje pro a proti.

Blanička musela s mámou na katastrální úřad, nikdo jiný to nemohl zařídit a nikdo se nemohl malé Blance věnovat. Máma to řešila skvěle: „Vezmi si s sebou knížku nebo plyšáky, budeme tam muset čekat.“ Blanka pochopila a naskládala do batůžku kočičku s koťaty a novou knížku. A ještě se vrátila a přidala k tomu walkmana s pohádkou. Sama se rozhodovala, co si vzít, aby to nebyla taková nuda.

Dohoda s rodiči je obrazem zralosti dítěte. Reakce na pokyn nebo na příkaz vede k útěku od těch, kteří pořád něco chtějí. Dohoda, to je komunikace, dospělost, odpovědnost, zralost. To je diskuse dvou stran a dítě, které se samo rozhodlo, kde bude a co bude dělat, je na sebe hrdé, nebo se zlobí, ale zase jen na sebe. Nezlobí se na dospělé, nehledá viníka, nekope kolem sebe. To je velký výchovný základ pro vyrovnanost v pubertě a v dospělosti.

Zátěžové chvíle jsou v obchodě, v úřadech nebo v nemocnici. V situaci, kdy se nudí, a tedy zlobí. Dospělý si neumí postavit otázku „co bych dělal, kdybych byl malý“, nechává dítě postávat, bez pocitu, že má také svůj úkol a svoji důležitost. Někdy to nejde a zbývá jen jedna možnost. Čekat, až se vystojí velká fronta. Tady je jediným řešením „hra“.

2.9 Zná bezpečnostní pravidla

Samostatný školák prošel od útlého věku vedením „co se nesmí“ a „co je nebezpečné“. Má celou řadu návyků, kdy stojí na kraji chodníku a nemá špičky bot položené do silnice – ví, že auto může najet na prsty u nohou a někdy zbývá místo běhání jen invalidní vozík.

Co zahrnuje znalost bezpečnostních pravidel u školáka:

- vyhýbat se elektrickému vedení, které leží na zemi
- nebrat do rukou náboje a neznámé kovové předměty
- stát na chodníku co nejdále od okraje
- umět se rozhlížet do silnice vlevo, vpravo a rychle vlevo a přejít
- znát telefonní číslo na policii, hasiče a záchrannou službu nemocnice
- umět si zavázat krvácející ránu
- neházet ostrými předměty tam, kde není vidět
- nestát v silnici, ani když nejede auto
- jezdit na kole jen se znalostí silničních pravidel
- nekupovat a nezapalovat výbušné hračky
- nebrat do mokrých rukou elektricky připojené přístroje
- neházet upotřebené zápalky do odpadkového koše
- umět se schovat v bouřce, nestát pod stromem, nenosit kovové předměty
- nepomáhat cizím lidem s břemeny až do neznámé budovy nebo do sklepa
- neházet nikoho do vody ani z legrace, znát hrůzu nehybnosti při poranění míchy
- nenasedat k nikomu neznámému do vozu ani na motocykl
- nové známosti, kdy dospělý něco slibuje, ihned hlásit rodičům

To je jen základní výčet možných nebezpečí.

Tatínek Tomíka zahájil výchovu k bezpečnosti, ale až po prvních zkušenostech. Kamarád střelil z praku a strefil se jen dva centimetry od Tomíkova oka. Táta sepsal možná hrozící nebezpečí a zahájil večerní výchovné chvilky. Přesto měl Tomík za půl roku dva úrazy, doma patrony od popelnice a na chodníku postával s botou v silnici...

Dítě poslouchá pokyny v denní situaci, kdy se něco děje, a poslouchá je v době, kdy je pro ně rodič autoritou, kdy potřebuje ruku táty, aby ho někam vedl, ruku mámy, aby hladila a četla pohádky. Ve třech letech stojí u silnice podle rodičů, napodobuje jejich chování, jezdí na kole mezi nimi, chce umět pravidla, „chce být jako táta“.

Tak se naučí se chovat přirozeně. Pokud táta sebere pohozenou láhev v lese a mlčky ji nese až na okraj do popelnice, bude to možná jeho syn dělat také. Ale musí si to nacvičit jako automatický projev už od malička. Ne až teď ve škole. Teď už nevyhledává tátovu ruku a nápady, ale kamarády, dobrodružství a legraci jiného druhu.

3. Citová výchova mladšího školáka

Dítě potřebuje pevnou půdu pod nohama, pocit jistoty, že je milované. Bere od rodičů jako samozřejmost jejich obětavost, trpělivost a smysl pro hru. Dobrým rodičům není nic zatěžko, potlačí své potřeby, někdy i přemohou lenost a „žijí podle dítěte“. To ale neznamená, že vychovávají dítě, které se od nich naučilo mít někoho rádo. Vzor jejich vlastního chování je dobrý, ale nestačí. Na děti labilní, roztěkané, vrozeně sobečtější už vůbec ne. Pokud se dítě nenaučilo, jak má projevovat svoji lásku, nemá návyky, nemá potřebu být užitečné, nenaučí se projevovat někomu cit. Nezná uspokojení, když táta projevuje blahé pocity, že je dítětem obsluhován, že vnímá, jak má jeho synek o něho starost, když má chřipku nebo když je jenom utahaný z práce a dítě se o něho snaží postarat... **Vychovat u dítěte schopnost vnímat bolest, trápení někoho jiného – to je velký úkol. Bez něho není vychované lidství.** Bez lidství nelze očekávat, že bude jednou samo dobrým rodičem, partnerem, že obstojí v zátěži manželství, že nenechá své rodiče ve stáří na starost cizím lidem. **Citlivé projevy se nedají vychovat „povídáním o lásce“.** To není násobilka, kterou si dítě několikrát zopakuje a mechanicky vybaví.

A tak projevy dítěte „já tě mám moc rád“ jsou příjemné a táta by to měl umět přijmout nadšeně, ale vedle řečí o lásce také hned vytvořit tu druhou polovinu projevu: reakci synka na tátovu únavu, na jeho hlad, na jeho starost, že něco nestihl odnést nebo přinést. A tady je na místě výcvik. Povzdech, smutek, starost sdělená dítěti – „jak bych to jen udělal“, „mám hlad, ale bolí mě celé tělo, raději si teď sednu“. A přestává se s dítětem obírat, muchlovat a povídat si s ním o lásce. Jen opakuje „mám hrozný hlad“. **Dítě na to přijde vlastní hlavou a přinese kus rohlíku. A je vyhráno.** Pokud vydá dospělý pokyn „přines mi chleba, podej mi z lednice pivo“, je to na nic. Malé dítě to splní, postupně se snaží zmizet z blízkosti unavených rodičů a nakonec jde do opozice „nebuď, táto, digitální – a podej si to sám“. A dospělý hledá odborníka na řešení problému „co se vzdorem“. Ať je to tak nebo tak, nejde o lásku, ale o pokyny, o příkazy, o nudné manipulování... Dítě neprožívá radost ze svého zásahu, ze své chytrosti, ze své pozice, nemá uspokojení z toho, jak je táta nadšený a jak se na něho teple dívá... Kluk se musí naučit být „velký“ a napodobovat tátu-chlapa, který se o něho mnohokrát také tak postaral.

Proč se častěji zaobíráme klukem – proč méně holkou? Protože i v praxi jsou kluci zkažení ve větší míře. Nemají mnohdy dobré tátovské vedení a kluk potřebuje od šesti let hlavně tátu, a ještě horší je fakt, že ženy v co největší

míře obsluhují, pečují, starají se o chlapečka i v deseti letech jako o nemluvně, čili zvláště kluky vedou k tomu, aby z nich byli necitliví, neschopní, sociálně tupí budoucí muži.

City jsou dítětem přijímané, od mámy, od táty, ale city jsou také dítětem vydávané. Mnohdy vydávaný cit rodičů dítě vůbec nepřijímá, není na příslušné vlnové délce, nezabírá to na něho, dokonce ho to může dráždit. Naopak dítě může vydávat vůči matce či otci cit a není přijímán od nich...

A tak znovu, jinak:

Naučit dítě, aby umělo mít rádo, znamená naučit ho to projevovat. Spontánně, bez pokynu (dítě nemůže fungovat v situaci lásky jako loutka tahaná na lanku).

Když projevuje někomu náklonnost, musí to umět už jako malý školák vyjádřit péči o něho, snahou, udělat přesně to, co dospělý asi v této chvíli potřebuje.

Babička si stěžuje celé rodině: „Ach ty nohy bolavé, už abych si zula boty.“ A dítě běží a první podává babičce bačkory... To je naučený projev lásky. Pokud ale jen někdo říká „podej babí bačkory“, nejde většinou o žádné uvědomění. Dítě splní požadavek někoho a samo se rozumově a citově nezapojuje, „nevymýšlí, jak projevit lásku“.

Tady už je vzor na místě. Pokud synek vidí, jak maminka říká „to je mi dnes špatně, ani jsem neměla v práci čas se pořádně napít“ a táta už běží pro skleničku a nese džus – dítě se bude snažit „obstát“ a „zvítězit“. Posloužit první.

Naučí se, že lásku nelze sdělovat jen slovy „mám tě rád“, ale důkazem, že o milovanou mámu umí pečovat!

3.1 Jak učit dítě projevovat lásku

Pochopit, že mít rád znamená, že moje kotě dostane večeři první.

Mít rád znamená pochopit, že moje koťátko si samo neuvaří, „já jsem jeho pán a kotě mi věří“. Proto „já budu jíst až potom, až zvířátka, malé děti a nemohoucí budou obstaráni“. Tak to musíme dělat my, předvádět své vlastní chování a při tom to vysvětlovat. Dítě od dvou let napodobuje a chce se podobat velkým. Jak může matka dávat na stůl večeři, když dítě nemá nakrmené svoje zvíře?

Ani by neměla dávat pokyn „dej Kikině čistou vodu, dej rybičkám krmení, zase jsi na to zapomněl“. Někdo to už se synem nacvičil a on se snaží uhrát pohodlí.

Měla by jen položit dotaz: „Máš už všechno udělané, můžeme jíst?“ a rozhlédnout se. A když vidí prázdné misky, plný odpadkový koš, neuklizené boty v chodbě a papouška bez zrní, tak prostě jen počká. Čeká, až budeme všichni mít svoje hotové a půjdeme ke stolu. Tak to bylo už před sto lety a fungovalo to bez výchovných knih. Rodina jedla, až byl poklizený dvůr, zvířata i úroda pod střechou.

Táta se večer jen rozhlédl po všech u stolu a pohledem každému do očí jako by si potvrdzoval „mrňata už spí, koza je zavřená, slepice mají zrní, králíci trávu, dvůr je poklizený“. Ale nahlas neříkal nic. Bylo by to zbytečné. Děti jsou už vychované, všichni už vědí, co má kdo na starosti. A jako se každé dítě naučilo chodit na záchod a po sobě splachuje, tak je schopné při dobrém vedení se naučit udělat své úkoly bez příkazů a připomínek.

Vychovat schopnost umět mít rád znamená zaměnit roli hravého dítěte za roli spolehlivého školáka.

Mít někoho rád znamená vědět, co on má rád, co mu udělá radost.

Nechtít jen slova „mám tě rád“, ale naučit je to dokazovat pozorností, činem. Moje babička říkala: „Když máš rád, tak nežvaň a udelej, co je pro koho třeba.“ Sám vymysli, co asi potřebuje.

Dítě se rychle učí pochlebovat, slovně milovat.

Je za to chválené, ale tak se nikdy nenaučí, že láska není jen mazlení, láska je i strach, stesk a čas věnovaný jen tomu druhému. Láska nás učí trpělivosti. Když se máma zaujatě dívá na televizní detektivku a kluk s tátou čekají, že vyjedou kolektivně na kolech, je dobrá otcovská rada:

„Až přijde máma, tak nenadávej a neklepej nervózně nohou. Máma na tebe taky čekává. Fotbal ji ani trochu nebaví, ale čeká. Ví, že ty hraješ rád, a přeje ti to. To se od ní musíme oba naučit.“

Nástupem do školy se nemění ve výchově doma nic, jen se změní role. Co platí na malé dítě, už nelze využívat u školáka. Vstup do školy je vhodné využít jako krok do dospělosti, dát dítěti šanci se cítit jako „velký“ a vytvořit nový program volného času, s povinností do školy i vůči rodině. Už to není jen hravé dítě, ale užitečný člověk, který má svoji důležitost a nezastupitelnost. Čeká se na tátou, až přiveze nákup, čeká se na mámu, až udělá večeři, a čeká se, až školák Tonda urovná boty v předsíni, nakrmí kočku a prostře stůl. Všichni už mají svoji roli a povinnost.

Rozhovor dvou spolužaček je ukázkový:

„Proč doma furt něco děláš, to je přece blbost. Co se stane, když dnes nevyndáš nádobi z myčky?“ ptá se ironicky Ivona, která doma nedělá nic.

„To nevím,“ říká Jana, „asi by nebyla večere, v čem by se vařilo?“

„No a co?“ pokračuje Ivona.

„To podle tebe nemáme večer jíst?“ reaguje už hádavě Jana.

A Ivona: „Něco si vezmeš, ne?“

Jana toho začíná mít dost. Podívá se Ivoně do tváře a podrážděně vysvětluje: „Oba přijdou z práce, táta, ten chodí poslední a má vždycky hlad. Když najdou neudělanou kuchyň, budou se na mě dívat, jako když k nim nepatřím.“

Ivona s údivem: „A to ti vadí?“

Jana se otočí k odchodu a končí pohrdlivě: „Seš fakt blbá.“

Ale Ivona není blbá, jenom tomu vůbec nerozumí.

Bez našeho vedení se mnohé z dětí nikdy nenaučí, jak lásku projevovat. Vytvářejí si pomalu své priority. A ty jsou v dětství určované citem, nebo strachem! Dobrovolná povinnost je obrázek skvělé výchovy. Například: „Kluci, letím pro chleba, mám dnes službu, počkejte na mě.“

Nebo nečekaná nemoc. Onemocní jen jeden, ale všichni mění svůj program, všem se komplikuje život – nejen dospělým, ale i dětem.

Máma má teplotu a leží. Dítě řeší dilema. Má za hodinu hokej! „Tak to nejdu na hokej!“ řekne a čeká, jaká bude reakce. Není dobré dítě zneužívat, ale už vůbec není dobré chránit jeho privilegia!

Lze to přijmout jako smutný fakt. A mámin dotaz: „Budeš moc smutný, když to dnes nestihněš?“, obvykle stačí. Když to nevychází, dobrá je rada: „Mohu tady být sama, dej mi něco jíst jen tak narychlo, stejně mi dnes nic chutnat nebude.“ A dítě se rozhodne. Ale nemůže jen tak odejít. A nedostává příkaz, co podat, co vzít v lednici ... není z něho malý poskok. Podle sebe podá oloupaný pomeranč, piškoty, čaj a běží za sportem. A pokud ještě ze stadionu telefonuje mámě, nebo volá tátovi, jak to doma vypadá, mohou si rodiče vyplnit pochvalný list.

- Vychováváme pořád, ne jen někdy.
- Nejen slovem, ale i pohybem a gestem.
- Projevem do telefonu i hovorem se sousedy.

Zuzanka

Matka jedenáctileté dcery hledala pomoc odborníka.

Uvádí, že žije jen pro dítě, je odpovědná, nikam neodchází, ale Zuzanka má „hroznou“ povahu. Asi po tátovi. Ten odešel z rodiny před rokem. Ale na dceru čekává pravidelně před školou, chodí spolu na tenis... A matka popisuje, jak ona s dcerou žije. A najednou je nastavené zrcadlo tzv. citlivé výchovy: „Víte, já v sobotu peru, žehlím, v neděli uklidím, uvařím, ani se nedívám na seriály, a když mám všechno hotové, říkám, pojď ke mně, něco mi řekni, už jsme si dlouho nevyprávěly.“ A dcera – nic. Huhlá si něco pro sebe, nakonec říká „nic nevím“ a jde ven, za cizími.

Nemůžeme vychovávat, když se nám to hodí, odtrhnout denní společnou práci od citu. Děláme jeden pro druhého, a tím se na sobě stáváme závislí, a když to tak není, tak se nám po sobě stýská. Zuzana prchá z domova a vůbec se jí nestýská... Ani na letním táboře.

Táta desetiletých dvojčat Jakuba a Josefa zavedl po dohodě s nimi „denní služby“. Ten, kdo měl služební den, musel domů hned. Táta z práce, kluci jeden i druhý po skončení školy. Nikdo z nich neměl ve dni velké služby jiné úkoly, jen starost o chod domova. Táta se nikde nezdržoval, kluci odmítali kamarády, fotbal, věděli, že je to pro každého jen jeden den v týdnu. Každého čekala úplně stejná práce, popsaná na plakátě u dveří: nádobí od snídaně, nákup „něčeho“ k večeři, nakrmit papouška, vynést odpadky, odklidit plastové lahve, zamést předsíň a kuchyň, připravit studenou večeři na stůl a čekat „až se sejde celá jejich rodina“. Táta navíc vyžehlit košili a trika. Ostatní bylo stejné pro každého. Jakub měl pondělí, Josef úterý, táta středu, čtvrtek a pátek měli společný, podle toho, zda budou v sobotu a v neděli doma, nebo půjdou kluci k mámě. Pokud naplánují výlet, čeká je všechny tři „protivný pátek“: prádlo, úklid pokojů klukovského i tátova, kontrola kol, mytí chodby, úkoly na pondělí, někdy kolotoč až do deseti hodin večer. Ale ráno je čeká cyklistický tajný výlet a v neděli večer jen hry, pohoda, bez napětí a bez hrozeb, že není připravená škola. Před výletem se udělá i neatraktivní úkol lehce, kluk myslí na to, co ho zítra čeká. Ale po výletě je to jen zkažený večer a maže to čerstvé zážitky.

3.2 Pomáhání

Zázračné, ale také krutě zneužívané slovo.

Pro malé děti patří do slovníku výrok „já budu pomáhat“ a znamená „já budu dělat s tátou to, co on“. Ve skutečnosti to znamená, že si bude hrát na práci a zároveň se ji naučí. Je to hravé vytváření dovedností, pěstují se zájmy a vytváří pocit užitečnosti. Dítě tak může celé odpoledne běhat kolem sena, bude se učit shrabovat, nebo nosit načesaná jablka na lísky. Podle „svého“ nám pomáhá, podle našeho si ale jen hraje na práci, a až ho to přestane bavit, odběhne za jinou hrou. Pokud by byla určena hromada polen, které bude rovnat do hraniček babička a děda, a hromádka, která patří vnukovi, byla by to práce. Hra na práci, tedy pomáhání, dítě neomezuje. Pracuje, protože se mu to líbí, a když přestane, je to v pořádku. Práce, ta se už dokončit musí. To je povinnost, a teprve potom začíná zábava. Stejně pro dospělé jako pro děti. Táta jde na fotbal, když má doma to svoje hotové, máma spěchá do kurzu a měla co dělat, aby to stihla. Musela nejdříve udělat svoji práci. A dítě? Zatím nemá práci, jen pomáhá... Hraje si na dospělého.

Nástupem do školy se mění role, má už danou domácí povinnost. Ví, co musí každý den udělat táta, co máma, co starší sestra. Každý z nich má jinou práci a jiné množství. Nejméně ten nejmladší a z dospělých ten, který nosí pro rodinu více peněz, a je tedy asi víc unavený nebo chodí domů až večer. Po práci bude čas na zábavu, zase každý po svém. Mámu čeká jóga, táta má dnes volno, zítra hokej, Jirka má své plány s kluky z fotbalového oddílu. Zábava bude začínat až po ukončení povinností, tedy po ukončení přidělené práce. Stejně u dítěte jako u rodičů.

Zbyněk měl doma zavedenou službu a věděl, co musí obstarat táta a co máma. Měl každý den srovnat všechny boty v chodbě, nejdříve je dát stranou zamést smetí na lopatku, vynést a srovnat je do řady. V pátek uklízel svůj pokojíček, oba rodiče také uklízeli to svoje, v sobotu a v neděli dával nádoby do myčky. Věděl, že máma nádoby musí vyndat, až bude hotové, střídavě s tátou uvařit a také stírat podlahu a vysávat koberce. Zbyněk měl práci nacvičenou, někdy si s mámou a tátou i zpívali, někdy si k tomu pustili oblíbenou skupinu, „Kabáty“, aby to pěkně řvalo po celém bytě. To měl Zbyněk rád. Problém se objevil v červenci, kdy babi a děda nabídli pobyt v přívěsu u řeky. Nikdo neprotestoval, ale co s prací doma, ptal se táta. „Jak to uděláš?“ A Zbyněk řešil první problém. Nemohl nic vymyslet, máma mu poradila. Tak si někoho popros a příště zase pomůžeš ty někomu z nás. „Táto,“ zakňoural v obavách

Zbyněk, „uděláš za mě boty a myčku?“ „Udělám jen boty, mám toho hodně. Bude ti to stačit?“

„Mamínečko, že za mě uděláš myčku?“ „Ráda, ať se ti u řeky líbí. Třeba mi taky někdy pomůžeš.“ A bylo to. Zbyněk se běžel balit, aby tátovi předvedl batoh, a máma jen schválně oblečení. Po večeri ale táta přidává starost. „A pokojíček budeš uklízet kdy?“ „To nevím,“ reaguje upřímně Zbyněk. „To musíme vymyslet,“ říká máma. „Podíváme se na rozvrh.“ Najdou čtvrtek, to má na starosti jen zametení a boty, tak si přidá pokojík, aby mohl odjet. Ve čtvrtek se loudal domů, věděl, že ho čeká práce, a uklízení pokoje ho nebavilo. Věděl, že to musí být do Večerníčku hotové, jinak by v pátek odjeli babi s dědou sami.

Doma hrála muzika, to si poskočil, někdo je doma. Máma. Měla něco schovaného pod utěrkou. „Až začneš uklízet, tak mi řekni, mám překvapení,“ řekla a tvářila se tajemně. Naházel přikrývkou a polštář do bedny, utíral prach a nedočkavě pokukoval po dveřích. Máma odkryla tajemství – hromada těch „nejdobřejších“ jednohubek na párátkách. To si ani nemusí mýt ruce. Rovnal hračky, utíral police, tak ho to naučili, a běhal si pro jednohubky. Měl to spočítané, kolik na něho vyjde, aby měla máma polovinu. Ta se usmívala, pilovala si nehty a bylo to docela hezké odpoledne.

Nejdůležitějším okamžikem, který něco v dítěti změní, je výraz „kdo to za mě udělá“ nebo „kdo udělá tu moji práci“. Kdybychom řekli jen „kdo to tady udělá“, tak je to dělba práce doma a dítě to vnímá jako „jejich práci“ a jeho se to netýká. Když nebude rodičům po ruce, tak si to udělají sami. To vede k chytré praktice, kterou pochopí už velmi brzy. Jak uvidí tátu nebo mámu, rozběhne se. Ale ne do jejich náruče, za roh. Aby ho nezahledli. Hned by po něm něco chtěli. Jak o něm nevědí, je bez práce. A tady začíná únik, příkazy, tresty, hrozby a takzvané zlobení.

3.3 Nemoc v rodině – musíme si pomáhat

Tady je na místě to zázračné slovo „pomáhat“. Platí pro každého, kdo je zdravý, kdo může být někomu užitečný. Každý má pomáhat tomu, kdo je ohrožen nemocí, koho něco bolí. Stejně táta dítěti jako máma tátovi. Naučíme dítě chovat se podle našeho projevu. Táta, který říká mámě „tobě není dobře, jdi hned od té práce“, je vzorem synovi a ten se začne chovat stejně „chlapsky“. Nebude se chovat podle mámy, hledá mužský vzor.

Jeho kamarád se chová také podle táty, který „jde na pivo“, protože co by dělal doma, když máma leží s horečkou. Ať si zavolá doktora.

Kluk jde odpoledne plavat a máma má horečku. Její unavený pokyn „jen běž“, to není ohleduplnost k dětskému pohybu a sportu. To je cílená výchova k bezohlednosti a lhostejnosti.

Někdo by měl běžet pro pomeranče, pro léky, pro rohlíky a zajistit doma pohodu pro nemocnou mámu. Stačí jen uklidit nádoby, vynést koš, uvařit čaj a připravit ručník nebo suchou noční košili.

Kluk ani holka neví, co je potřeba. Ale někdo se má stát jejich rádcem. Táta telefonuje, nedává žádné příkazy, jen projevuje starost a vysílá prosbu „udělej to i za mě, přijedu až za hodinu“. Nejdůležitější není, co dítě pro nemocnou připraví, ale že se učí „mít rád“, což znamená postarat se, umět pečovat, prožívat obavy o mámu, pociťovat lítost, že ji něco bolí.

Všichni hledáme důvody dětské surovosti, nelidskosti – a tohle jsou ty nejmírnější příklady ze života kolem nás.

3.4 Sourozenci

Být nejstarší a mít sourozence až ve svých dvanácti nebo i později, to je dobrá role „staršího“. To už není vnímáno jako druhá nebo třetí pozice, vzniká naopak větší souhra mezi velkými: „My tři nebo my čtyři teď budeme mít malé. Je nás na to dost, všichni se těšíme, lehce si rozdělíme práci.“ Ale být starší jen o rok, dva nebo čtyři, to bývá i nezvladatelná zátěž a může vyvolávat odpor a vzdor.

Malý přírůstek by se neměl stát nepříjemným břemenem bratrovi či sestře. První dítě je příchodem sourozence vytlačeno z pozice jediného, vyhledávaného celým rodem a přáteli rodičů. A najednou je na jeho místě mimino, všechny úsměvy jdou do kočárku a jeho si nikdo nevšímá. A k tomu nespravedlivé výčitky – „proč zase brečí?“. Starší sourozenec je sám ještě dítě, cítí se odstrčený a stavěný do role chůvy. Má doma své povinnosti, mezi nimi se může objevit i úkol dvakrát týdně dvě hodiny péče o mrně, ale nikdy ne podle toho, jak se to komu hodí, ale podle dohody nebo rozvrhu. Živelnými pokyny „dej na něho pozor“ nebo nečekaně „jed' s ním ven, vidíš, že já toho mám nad hlavu“ se vytváří sourozenecká nesnášenlivost.

Táta J. N. se nenechal vystrkat z role autority a rozhodl, že on bude nakupovat a chodit pro malou do školky v pondělí a v pátek. Máma to zajistí v úterý a ve středu a velký bráška má pracovní čtvrtek. Vyzvedne Nikolku ze školky, nakoupí, připraví studenou večeři pro celou rodinu. Sestřička svůj

velký vzor poslouchá a pomáhá bráškovi míchat, prostírat – hraje si vedle bratra na důležitou „pomocnici“.

To je obraz zralé výchovy a spolupráce. Máma má ve čtvrtek tenis, táta svůj fotbal v úterý a v sobotu. Každý má svůj program a své rodinné povinnosti. Postavení velkého sourozence je tak výrazně „dospělé“. On nikomu nehlídá jejich dítě, on má každý čtvrtek rodinnou službu a má své dny na sport a zábavu.

Malý sourozenec musí všem přinášet radost, i když přidal všem i práci.

V rodině Jindry to ale bylo jinak:

Byl do jedenácti let sám. Hrál s tátou hokej, s mámou chodil plavat, staral se o rybičky a psa, každý den kontroloval „stav pečiva“ a zajišťoval nákup. Po svém – chtěl být obdivován, tak vymýšlel, co budou všichni jíst. Byl brzy samostatný, uměl nést zodpovědnost, už dva roky se nestalo, že by doma nebyl chleba nebo rohlíky. Připravil všem i svačiny na výlet. Táta vyčistil kola, máma zabalila pití a poradila, jaké si budou balit oblečení. Každý to svoje. A když někdo něco zapomněl, byla to jen legrace. Jednou zapomněl čepici. Máma mu ji ubalila ze šály, kterou nepotřebovala. Konce uvázala špagátkem a jeli dál. Rád to všude vypravoval.

Příchodem malé Jiřinky nastala velká změna.

Odpadlo plavání, táta nestíhal hokej, byl bez nálady, Jindra byl najednou sám. To se učil zvládat a hledal víc kamarády. Horší bylo, že se změnili táta i máma. Byli divní, oba. Najednou s ním jednali jinak, „dej na ni pozor, proč zase brečí, nech jí to cédéčko, bude se vztekat“. A že je on nespokojený, to je přestalo zajímat. Místo kamarádkských dohod se objevovaly projevy nespokojenosti – ale on byl pořád ten prima Jindra. Jen to už nikdo tak nehodnotil.

A ještě výčitky: „kam jdeš, je potřeba vozit, my nemůžeme všechno stihnout“.

Přestal se těšit domů, loudal se ulicemi, začínal lekovat jen tak, toulal se s kluky. Ve škole šly známky rapidně dolů. Nebavilo ho nic. Na nákupy zapomínal. Za rok bude hledat střední školu. Má si vybrat jakou. Ptají se ho, co by chtěl dělat. To neví. Ale ví zcela určitě, že chce školu s internátem.

Utíká od nich, bude hledat partu, spěchat s první láskou, aby nebyl sám.

A proč? Jen proto, že se rodiče rozhodli pro druhé dítě? Ne. Proto, že nezvládli práci ve třech, proto, že potřebovali oba pracovat. Měli příliš odpovědnou profesi. Oba. Jen nedomysleli, co se děje s Jindrou. Stačil lepší rozvrh

práce a při dobrém platu obou rodičů zajištění služby na úklid a prádlo. Pro druhé dítě nesmíme nikdy opustit první. Je to varovný příklad. Chtěli děti a neuměli pracovat s tím, co je nejhodnotnější. Čas. Největší devízou rodičovské lásky je čas. Čas věnovaný dětem. I za cenu placených služeb nebo zjednodušených večerů.

3.5 Sexuální výchova a cit

„Rodiče dětí z osmých a devátých tříd, by si přáli přednášku o sexuální výchově,“ řekla mi ředitelka základní školy a dodala: „My jim rádi vyhovíme, sami si už nevíme rady, protože hodně jich kouří, scházejí se v místním lesíku ve večerních hodinách, jsou drzí, sprostí, dvě dívky už prožily umělé přerušování těhotenství a jsou v očích mnohých ideálním vzorem dospělosti.“

Ochota paní ředitelky byla obrazem snahy, ale já nechápala, jak mohu rodičům patnáctiletých ukázat cestu, která je už zarostlá.

Cit a sex jsou jako spojené nádoby, nebo jde o sex bez emocí, bez odpovědnosti a bez stesku po přítomnosti někoho nezastupitelného, tedy o projevy studené, nepoetické chudoby duše a uplatňování primitivního práva těla. Jde o živočišnou reakci bez poezie, krásy, bez estetiky a citově podmíněné touhy.

Touhu vychováváme u dítěte od malička, kdy si něco přeje a my o tom vyprávíme, ukazujeme hračku v obchodě, prodlužujeme čas představy, nedáváme nic ihned bez probouzené touhy.

Sexuální výchova začíná kolem čtvrtého roku a nelze ji nahradit „rychlovkou“ ve čtrnácti. Charakterově je pubertální mladík či slečna už zralou osobností a podstatu jejich postojů nelze téměř měnit. Lze měnit jejich chování, zcela pragmaticky, ale v hrubých nekulturních podmínkách už bude jedinec tím, čím je. Konzumentem. Naučil se „skrmovat“, jídlo, pití, krásné oblečení, zábavnou povrchní kulturu i sex. Bez úsilí, bez vlastní práce, bez napětí a touhy.

Začínáme u předškoláků a nekončíme, pokud se už děti neorientují samy. V šesté nebo sedmé třídě, někdy i později, už nechťejí naše úvahy poslouchat, vyhledají si potřebné v knihovně a na internetu.

Podklad pro jejich informační svět o životě v párech je ale v minulosti, kdy čekaly u kočárku s plačícím dítětem, až se objeví jeho rodiče, kdy zachraňovaly mláďata ptáků spadlých z korun stromů, kdy pečovaly o morčata, želvičky a rybičky, tedy z doby, kdy se učily ochraňovat vše slabé a nemohou-

cí. Tam se rodil jejich cit a zároveň povinnost. Kluk, který mohl večerjet jen v případě, že měl nakrmené svoje zvíře, že jeho papoušek měl čistou vodu a jeho mrňavý bráška už spal, má splněnou ochrannou roli s povinností. A sex znamená, že ať se stane co se stane, i to nejméně očekávané a nejhorší, on ví, že je to jeho věc.

Otec šestnáctiletého Aleše přišel do ordinace s problémem: „Syn má holku, tahá se s ní po večerech a školu fláká,“ řekl a rozzlobeně se díval na syna. Ten se viditelně zaobíral sám sebou a projevy otce se ho nedotýkaly. Dával najevo, že „byl násilně dopraven k odborníkovi a je mu to zcela fuk“.

Vrátili jsme se přes kresby a jiné projektivní „hříčky“ do minulosti. Alešek měl vždycky hodně hraček pod stromečkem, teď očekává motocykl. Povídám: „Ten máte, Aleši, už od někoho slíbený?“ „No jasně, sem řek, že ho chci, vědí to už od pěkně dlouho.“ „A co když to tak o vánocích nebude?“ „No, tak to se pěkně naštvu, ale to si nedovolej.“

Pracovat na případu bylo zbytečné. Postoje táty i mámy byly oddané, byli v roli poddaných svému Aleškovi a ten si žil po svém. Jako malý kluk měl i psa, toho si ale odvezli děda a babička. Byl utýrán nezájmem. Rybičky se vyhodily k popelnici, akvárium páchlo, v pokoji mladíka Aleše gruntuje doposud maminka, povléká mu jeho peřiny, myje okna a snaží se, aby svoji práci synka neobtěžovala, tak to musí stihnout, když není doma. A táta? To samé. Co by pro kluka neudělali...

Povídám: „Co když ta bezvadná holka Barča bude těhotná, co budete dělat?“ On na to: „Proč by byla, má tablety.“ Já na to: „Někdy se to stane i přes tablety, co potom?“

Zamyslel se, ale jen krátce, a pak to z něho vypadlo: „Co mi je po tom, to je snad její věc, né?“

Tak to slyšel i doma, „ať si to ženská řeší“, to slyšel od táty, který hodnotil milenecký vztah svého kamaráda.

To už nelze vzít zpátky. Ve výbavě Aleše chybí to základní, co odhaluje charakter – „pocit viny“. Ten u něho nefunguje. Za všechno může někdo jiný, on se jen baví a jde si svojí cestou.

3.6 Příbuzní a láska dětí

Láska dítěte je taková, jakou my projevujeme nejen vůči dítěti, ale i sami mezi sebou. A to nejen mezi tátou a mámou, ale jak hovoříme o babičce, dědovi z jedné i druhé strany, o strýci, který od nás odjel, o dětech tety a vůbec o všech, se kterými se stýkáme v rámci rodiny. Dítě ovlivňuje naše povídání o vlastních kamarádech, hodnocení kolegů a známých.

Vnímá, že s nimi mluvíme při návštěvě přátelsky, po jejich odchodu kriticky.

Nemusíme se mít všichni rádi až za hrob. Máme právo si sdělovat, co nám není příjemné, co nás na chování manželova táty nebo maminky manželky mrzí, ale musíme to sdělovat přímo, požadovat otevřeně „jak to u nás bude vypadat“, abychom se mohli mít rádi.

Nekritizujeme babičku a dědu až po jejich odchodu.

Nevzdycháme s očima otočenýma k nebi nad návštěvou, kterou jsme si pozvali.

Nemluvíme s tetou hezky, protože má moc peněz, a po jejím odjezdu probíráme, jak je protivná.

Dítě brzy pochopí, že tak, jak se dnes mluví o jednom, bude se zítra mluvit o jeho kamarádovi...

Druhák Matyáš se svěřoval kamarádovi Michalovi: „S naší babí je hrozná psina, ale máma říká, že je potrhlá. Lezli jsme na strom a ona mi řekla, kam můžu a kde sletím. A vždycky měla pravdu. Máma by nevylezla nikam, jenom pořád uklízí, a táta, ten je nanic. Furt jen jezdí pryč. Babí jí říkám jenom doma, ona je od toho táty, co už u nás není. Jinak si říkáme Áčko a Běčko – s ní je to prima. Chtěli jsme kotlík a spát pod stanem dole u potoka, že si tam uvaříme houbovou bramboračku. Když najdeme houby. Máma to zakazila. Že je to prý blbost, když máme kousek od potoka pokoje. Nemůžu ani brečet, babí-Běčko by k nám vůbec nesměla.“

Děti cítí křivdu, neumějí své pocity vyjádřit. Cítí nepřátelství, kterému nerozumějí. Nikdo na ně nemá čas, a když babí-Běčko chce zahájit prázdninovou hru, vzniká snad žárlivý pocit dospělých, že oni si neumějí hrát a ona ano. Závídí jí její smích, schopnost hrát si, uvolnit se a prožívat. Žádná máma si tak dítě neuchrání pro sebe, naopak ho od sebe vzdaluje. Dítě se odcizuje, přetvařuje, přestává se mámě svěřovat a především jí přestává věřit. Jen proto, že nechce pochopit přirozenou touhu dítěte hrát si. Popírá pocity a potřeby dítěte pod tlakem své nezpracované křivdy z předchozího manželství.

4. Režim mladšího školáka

- rozvrh hodin školní a domácí
- denní režim
- pokoj školáka, dílna, herna i pracoviště
- osobní svoboda, zájmy, počítač a knihy

4.1 Domácí rozvrh hodin

Známe rozvrh školní, ale nevíme, a někdy ani nechápeme, co je rozvrh domácí. Dospělí mají své diáře nebo stolní kalendáře. U dítěte se chceme spoléhat na paměť. To lze, ale ono si něco pamatovat chce a něco ho vůbec nezajímá.

Rozvrh domácí začíná stejně jako školní, tedy s nástupem do první třídy. Dítě rozvrhy zatím nechápe, školní okénka, co budou dělat ve třídě v osm hodin a co v jedenáct, je informace pro rodiče. Domácí rozpis povinností pochopí podstatně dřív, pokud je vypracován v obrázcích.

Jak takový rozvrh vypadá? Je to návod, podle kterého se dítě učí, co ještě „MUSÍ“ a kde mu už začíná jeho volná hra. Povinnost není jen domácí úloha, ale i domácí práce. Je to postup, jak se chovat, když přijde ze školy domů. Ve škole mají také postupy. Zvoní, sednou si do lavice, připraví slabikář, povstanou, když přichází učitel.

Doma by to mělo pokračovat. Zout si boty, pověsit bundu, aktovku pověsit na háček.

Potom se převléknout, tepláky čekají na hromádce na židli. Na jejich místo teď přijdou rifle a mikina. Potom svačina a cesta k obrázkovému rozvrhu:

Nezná ještě hodiny, zatím to vnímá jako posloupnost, ale je dobře tam uvádět čas, podvědomě si dítě zvyká na čísla a hodiny.

Důležité není ani pořadí v rozvrhu. Důležitá je povinnost – odpovědnost za svoji práci. A to není jen škola. Škola je jako zaměstnání mámy a táty. Ale doma, tam to mají všichni dohromady. Každý něco. A malý školák si už v první třídě zvyká, že napsat úkol musí a vynést plasty a uklidit odpadky z koše také musí. Musí i máma, i táta, i starší brácha. Někdy se to nehodí do programu a nikdo nikomu nebrání, aby si SVOJI práci s někým vyměnil, poprosil o pomoc. Ta prosba je opět potvrzení své jistoty „je to moje práce“.

Rozvrh prvňáka je obrázkový. Druhák se cítí mezi školáky už velký a umí číst. Jeho rozvrh denních úkolů je psaný velkými tiskacími písmeny. Stačí

obyčejný balicí papír nebo starý list kalendáře – připínáček a kus místa na zdi.

Přicházejí změny.

Odpoledne plavání, fotbal nebo skautský oddíl. Do rozvrhu zakreslíme a později запиšeme vybraný program a ostatní se k tomu domaluje a dopíše tak, aby se všechno stihlo.

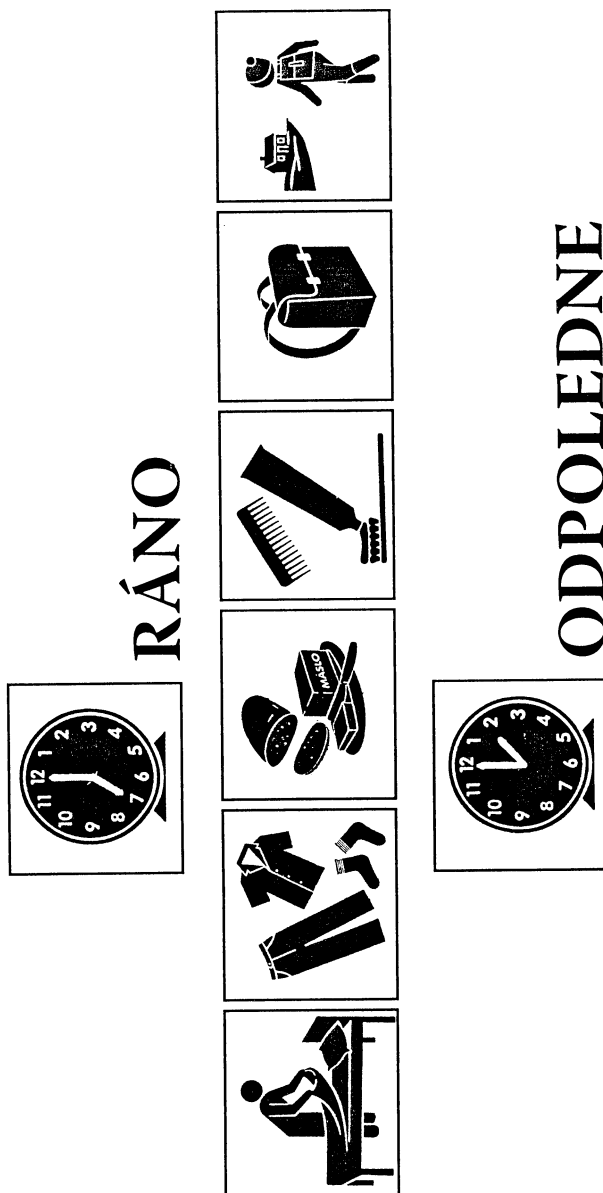
Když je plavání, zkrátí se čas na hru venku. Totéž u fotbalu. Jen večerní hraní by mělo zůstat, a to záleží na dítěti, kolik času si vyšetří. Naučí se to velmi rychle. Stejně jako se v dobře vedené rodině naučí udělat si úkoly a mít čas pro sebe, tak se naučí i úkoly rodinné a nediskutuje o nich. Je to samozřejmost.

Honzík chtěl chodit s kluky do rybářského kroužku, ale také zpívat a hrát na piáno a teď, ve druhé třídě, by ještě chtěl chodit na kreslení. Každý den by měl skoro celé odpoledne obsazené.

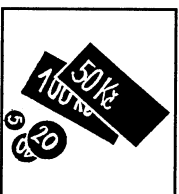
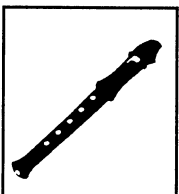
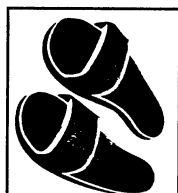
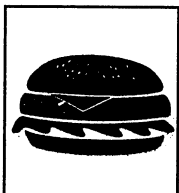
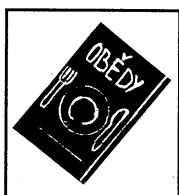
Táta se s tužkou v ruce zamyslel. Máma neříkala nic. „Tady se už musí myslet,“ řekl táta. A napsal do okének čas na úkoly do školy, v pondělí a ve středu delší čas, v úterý a ve čtvrtek krátký. Pátek nechal bez úkolů a ty dal do okénka na sobotu dopoledne. Potom hledal čas na vyklizení myčky, večer čas na uložení nádobí do myčky a nakonec vybral tři odpolední časy, kam je možné zařadit ještě kroužky. A Honzík se rozhodoval, co si nechá a co opustí. Rozhodoval se sám. Nikdo mu nic nezakazoval. Jen pořadí bylo určené. Učil se dobře, proto měl na prvním místě školu. Na druhém místě měl rodinu, protože jsou čtyři a musejí si rozdělit práci, a nakonec dal všechnen čas hře a zábavě tak, jak se sám rozhodl.

Honza už v páté třídě věděl, jak si vyšetřit čas, vyměnil si myčku se svojí sestrou a převzal nákup pečiva, úklid předsíně a koupelny. „Jak to všechno stihneš?“ ptala se ho maminka jeho kamaráda. „Já si to umím nadělovat. V aktovce mám igelitku, hned ze školy koupím chleba a rohlíky, dám to domů a letím, kam chci. Večer to mám také nacvičené, než jdu do sprchy, srovnám boty a zametu v chodbě, svléknu se, umyji umyvadlo, když tam chybí papír nebo mýdlo, tak to vybalím ze skříňky, a mám hotovo.“

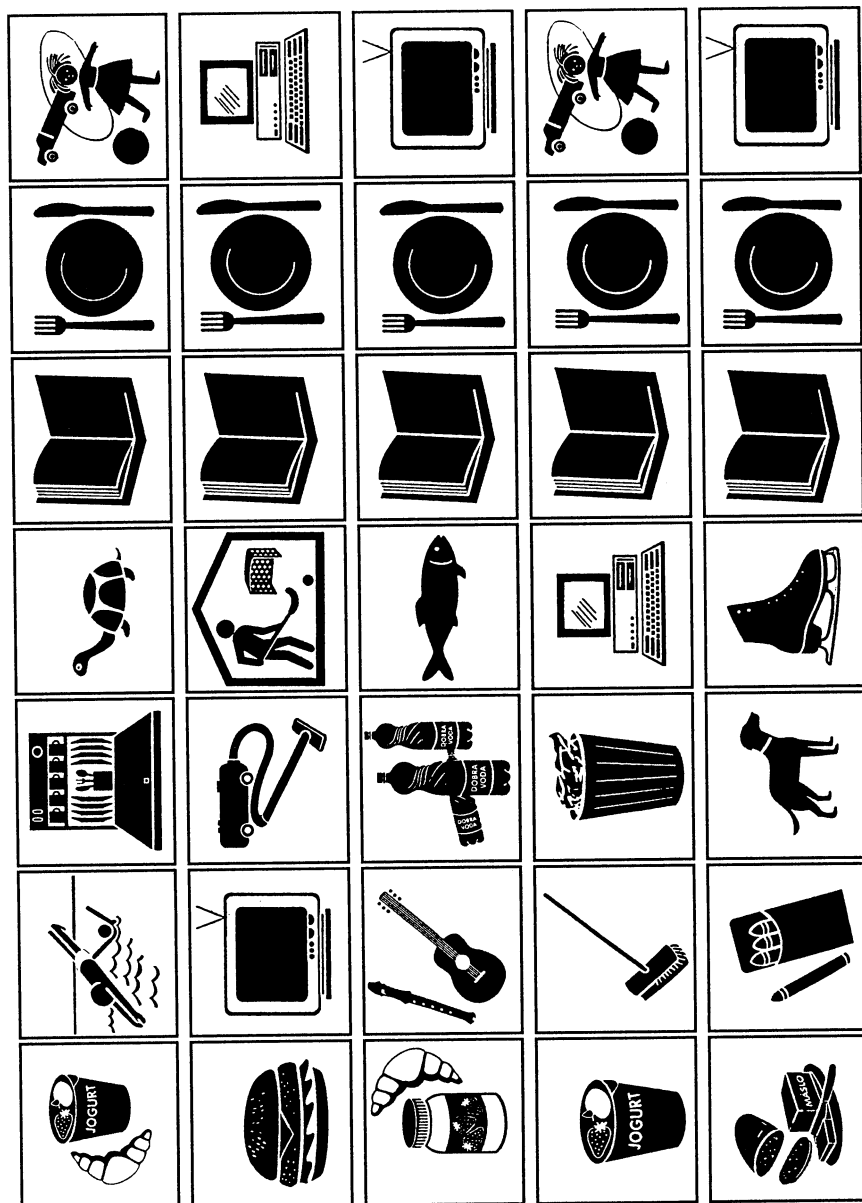
Příloha 1: Rituál „jak vstávat“

Příloha 2: Obrázkový seznam „co do školy“

Příloha 3: Obrázkový domácí rozvrh školáka

Výklad

Seznam „co do školy“ visí na dveřích a malý školák si ráno kontroluje ve své aktovce:

- lístky na oběd nebo kartu
- klíč
- svačinu
- přezůvky
- hudební nástroj
- cvičební úbor
- peníze
- ? = list ze stromu, kousek látky, co je výjimečně požadováno

Rozvrh hodin domácí lze použít po řádcích, nebo vytvořit zcela nový.

První řádek znamená:

- vzít si svačinu
- jít plavat
- uklidit nádobí
- postarat se o želvu nebo jiné zvířátko
- napsat úlohy a učit se
- večeře
- volná hra

Druhý řádek znamená:

- svačina
- televizní film
- úklid
- sport venku
- učení a úkoly
- večeře
- chvíle u počítače

Třetí řádek znamená:

- svačina
- ZUŠ
- úklid plastů a lahví
- pečování o rybičky nebo jiné zvířátko
- učení, úkoly
- večeře
- televizní pořad

Čtvrtý řádek znamená:

- svačina
- zametání chodby
- vynesení odpadků
- chvíle u počítače
- úkoly, učení
- večere
- hra

Pátý a další řádky podle zájmů a povinností dítěte.

Domácí rozvrh psaný

Ukázka, jak vypracovat rozvrh domácích v psané formě:

	13. 00	14. 00	15. 00	16. 00	17. 00	18. 00	19. 00	20. 00
Po	svačina, nádobí	plavání		domácí úkoly, učení samostatně	nákup	učení s R	večere	volno
Út	svačina, nádobí	klavír	domácí úkoly, učení samostatně	kolo, sport, hřiště		učení s R	večere	PC

Vysvětlivky:

Domácí úkoly samostatně vypracované.

Učení samostatně, bez dohledu, slovíčka, básničky.

Učení s R – učení s rodiči nebo kontrola úloh a učiva.

U dítěte, kde je nutná pomoc při učení, se prodlouží doba učení s rodiči. Čas je určen jejich příchodem z práce.

Rozvrh na sobotu a neděli

Pokud je rodina doma, zůstává v sobotu pracovní program a odpoledne sport, hra.

Pokud rodina na víkend odjíždí (chata, výlet, hory), přesouvá se práce místo zábavy na pátek:

- úklid vlastního pokoje
- úlohy na pondělí
- péče o akvária, zvířátka

- svlékání povlaků z postele
- nákup a balení zavazadla

Ukázka programu soboty–neděle:

	7.00–8.00	8.00–10.00	10.00–12.00
So	nákup pečiva, připravit snídani	televizní pořady	úklid pokojíčku

4.2 Denní režim

Souvisí s typem dítěte. Každé má jiné potřeby spánku, jinou potřebu hry a pohybu. Jedno je rychlé a stihne mnoho aktivit, druhé ani polovinu.

Sedmileté dítě má obvykle větší nároky na spánek a nelze postavit časový rozvrh na 8-8-8, ale obvykle na 10-6-8, postupně 9-8-7 a na konci mladšího školního věku 9-7-7. První hodnota je čas na spánek, druhá na pracovní zátěž (škola, příprava do školy a domácnost) a třetí hra, volný čas (tam postupně řadíme kroužky a oddíly).

Zákon zdravé výchovy by měl být postaven na prioritách. V popředí zájmu dítěte, kterému jde škola lehce a učení mu nedělá velké starosti, je samozřejmě příprava na školu. Je předpokladem, že když má ještě v páté třídě samé jedničky a výjimečně dvojky, bude typ studijní a potřebuje návyk učit se podrobně a déle.

Na druhém místě má jedničkář práci doma. Tu nelze nikam odsunout. Tak to bude celý život. Svoji profesi postaví na první místo, ale rodinu proto nemůže zanedbávat. Má děti, má partnera, má citové vazby a povinnosti. Jejich stabilita se určuje právě teď, už po osmém roce.

A na třetí místo si vzorný žák zařadí svoji zábavu, tedy sport, zájmy, hru, volnost.

Jiné pořadí má dítě, pro které je škola utrpením. Chce už mít školu za sebou a jít pracovat. I teď, jako malý školák, volí raději hrábě, smeták, cihly či polena a penál a kniha u něho vyvolávají odpor. Tady je pořadí také dané. Na prvním místě trénuje dovednost pracovní, doma, v hospodářství. Bude i v dospělosti dělat především rukama a mělo by mít k dělné práci vytvořený postoj. Musí se naučit být zručné, samostatné a mít radost ze sebe, že umí víc než jeho spolužáci.

A to třetí místo? To máme všichni stejné. Volná hra, zábava, zájmy, sport. Ale až nakonec, po splnění svých povinností. To je základ odpovědnosti do života.

Zbyňkovi to šlo jen v první třídě. A potom to vypadalo, jako když jede z kopce. Psal pomalu, nosil domů sešity k dopsání, četl, jako když brnká o kameny, nic si nepamatoval, básničku se učil celý večer a ráno ji zase zapomněl. Táta to bral sportovně. Říkal: „Já se taky neučil, a jak mi jde práce od ruky.“ Zbyňka učil svému řemeslu. Vařili spolu. Největší radostí byla pro Zbyňka kuchyň. Táta vařil v hospodě a v sobotu to měli se Zbyňdou napůl doma. Učil se chlapskému řemeslu. V neděli vařila máma a on s tátou chodil na ryby.

Táta ho učil „kuchařské figly“ a on se měl ve škole čím chlubit. Už ve čtvrté třídě uměl jako jediný ze třídy indiánské saláty, řízky bez obalu i v síru, špagety na několik způsobů a podle táty pracoval tak, že se nikdy ani neřízl. Táta za něho jen sléval vařící vodu. Ale to už také brzy zvládne sám.

Večere dělá každý den jen on sám. Večer si to plánuje (táta mu radí a společně sepisují, co se k tomu musí nakoupit). Mámu nákup nezajímá, ta má práci s prádlem, a táta nakupuje. Uklízí si každý ve svém pokoji. „Ty víš, co máš uklízet?“ ptal se trochu ironicky vedoucí rybářů pan V. Měl pocit, že si Zbyňek vymýšlí. Ale ten se nedal.

„Ve svém pokoji to dělám každý pátek, a když to nestihnu, tak v sobotu. Co mám dělat, to nevím, ale mám tam seznam a už ho trochu umím i zpaměti.“ A jmenoval:

„Vyházím papíry, když tam leží čisté povlaky, tak si povleču postel a hodím staré povlaky do koupelny, všechno, s čím si už nehrajeme, hodím do beden – já si to celé nepamatuji. A táta mi večer boduje pokoj. Když mám pět a víc bodů, dělám večer šéfkuchaře a táta pomocníka.“ „Proč šéfkuchaře?“ ptá se kamarád Vašek. „Protože šéfem může být jen ten nejlepší, musí mít všechno udělané nejlíp.“

4.3 Pokoj školáka

Každé vývojové období přináší přirozenou proměnu v dětském pokoji. Nástupem do školy se zmenšila herna o psací stůl a pracovní skříňku se školními potřebami. Prostor se rozdělil na pracovní dílnu a první malé pracoviště udržované v pořádku a čistotě, tedy stůl, na kterém se nesvačí ani se na něm nepovaľují hračky. Pokud dítě naučíme od první třídy vnímat pracovní stůl

jako školní lavici, tedy pracoviště typu úřad, bude to respektovat stejně jako návyk, že v posteli se spí a na polštáři se nepřebírají nasbírané šišky. Jde pořádko o návyky. Jen začít včas a dodržovat to.

Herna zůstala, je jen menší a postupně se mění v malou tvořivou dílnu. Přirozenou potřebou mladšího školáka je sbírání. Skladování pokladů, kameňů, listů, suchých plodů, ale i kovových součástí, plakátů, nálepek atd. To není negativní rys a projev nepořádku. Jsou to i nálezy od popelnice, ale mohou přinášet tvořivé nápady. Nezáleží to na dítěti, na jeho úmyslech, zatím to záleží jen na rodičích. Materiálu mohou dávat smysl dospělí, nebo naopak projevovali pohrdání, sbírané vyhazovat a nálezy nazývat svinstvím.

Začátky sběratelství chtějí čas mámy nebo táty. Vytvoříme opět jen trvalý návyk. Co se přinese domů, projde umýváním, sušením na starém hadru a nastupuje hledání „co s tím“. Můžeme stavět, tvořit a vystavovat, lepit první herbáře, připisovat k tomu názvy, vytvářet sbírky obrázků, třídit je do krabiček nebo do obálek – to je hra a tvoření zájmu.

Právě zájem se utváří ve věku do jedenácti let, zpevňuje se, nebo mizí.

Tvoří se nové a nové zájmy, touha po zájmovém kroužku, ale zase touha z něho odejít. To patří do tohoto věku, tady se utváří a stabilizuje potřeba něčemu se věnovat. Tu stabilizaci ale zajišťují dospělí. Oni musejí dítě naučit, jak to dělat, vytvořit na úkor svého času schopnost dítěte něco uspořádat nebo popsat. Musejí umět využít jeho vývojové období, tedy „zapálit školáka pro věc“ a nechat ho samostatně pokračovat. Nejdříve to dítě musí umět, potom činnost opouští, nebo už samostatně rozvíjí.

Víta seděl vedle svých rodičů zaražený a s očima stranou. Čtvrták, který doma přestal komunikovat. Tak to řekl jeho táta. „Kluk nemluví, nedojí večeri a zaleze do svého pokoje, je divný.“

Ve škole se neděje nic. Učí se rychle, má dvojky a jedničky.

V začarované rodině vnímal tátu jako symbol klidu, pevného zázemí a pohody, sestru jako nebezpečné zákeřné stvoření a mamku jako sílu, ale i útok a nebezpečí. Test přání, tajně napsaných na papír, byl obrazem strachu, výpovědí touhy po lásce a klidu. Jeho největším přáním bylo bydlet u dědy a babičky, chodit do vesnické školy a ve volných dnech si tam s tátou hrát. Táta k nim jezdil hodně často a staral se o jejich zahradu.

Maminka se projevovala jako velmi hovorná energická žena, o Vítovi se vyjadřovala nadřazeně a kriticky: „Chtěl by být pořádkem zalezlý ve svém pokoji, tahá tam samé krámy, sebere, co kde najde, a já to nestačím vyhazovat.“ Ptám se, jak se spolu dohodnou, co je a co není krám, co je použitelné a co je k nič-

mu. „Prosím vás,“ říká povzneseně matka. „Ten by nevyhodil nic, a jaképak řeči. Je to špína, dělá to jen binec, ještě z toho chytne nějakou nemoc.“

Bylo jasné, že co Víta vymyslí, „je blbost“, co vyrobí, „jen překáží“, co najde a přinese, jen vyvolá odpor maminky i sestřičky.

V pokoji mladšího školáka by mělo přibývat staveb, kolejí, tunelů, papírových hradů, výrobků. Dítě samo se v rámci svého týdenního úklidu rozhoduje, co už nepotřebuje, na čem už nebude pracovat, co někomu dá nebo vyhodí. Nikdy nemůže zasahovat rodič bez jednání, bez zdůvodňování, bez diskuse. To pak je, jako kdyby krejčímu, který si už šije jen sám pro sebe, někdo vyhodil nedokončené kalhoty, protože mu to už moc dlouho trvá a nějaké kalhoty ještě má.

Takový člověk je uražený ve své hrdosti, a pokud se neumí nebo nemůže bránit, stává se laxním, staženým, nebo uniká do jiného prostředí.

Uklízení

To je pro většinu dětí nepřijatelný výraz. Výjimkou jsou některé holčičky, které uklízejí i uklizené a pojmají činnost jako hru (snad je to kopírování, možná i vrozená dispozice). U kluka jde téměř ve všech případech jen o nutnost vychovanou návykem. Kluk, který uklízí od batolecího věku, se chová přirozeně i ve věku školním – má to natrénované, nikdo už ho nevodí za ručičku a nevytváří násilné pokyny a hrozby, ale nedělá to rád. Obvykle si ani nehraje na uklízení.

Bez návyku z útlého dětství je slovo úklid symbolem hrůzy a mnozí reagují postojem „nic jsem neslyšel“.

Uklízení by mělo mít svůj normalizovaný postup, kdy nejde o nepříjemnou náladu v rodině, hrozby a zákazy, ale o přirozený jev, kdy neuklízí jen kluk, ale i táta a máma. Každý to své, ale synkovi někdo „jako“ pomáhá. Už ne podáváním hraček, ani pokyny „dej to sem a dej to tam, to vyhoď, to odnes“. Pomoc mámy nebo u kluka táty je ve vytváření příjemné společnosti, aby ta „nemožná“ práce rychle ubývala. Každý lépe zvládáme protivnou práci, když nám někdo dělá společnost. Máma s malým překvapením na táčku nebo táta s legračním povídáním a pytlíkem sušených švestek je fajn. To ta práce jde od ruky – a už se všichni těšíme na plavecký bazén.

4.4 Osobní svoboda, zájmy a zábava školáka

Problémy s pocity malé osobní svobody začínají až později, v době puberty, ale to už je na změnu pozdě. Teď je možnost, aby si dítě o sobě a o svém čase rozhodovalo samo. Rozhodování se má co nejméně přenášet na dospělé. Ti jen vymezili, co dítě musí plnit, co je takzvanou jeho povinností, a ostatní už jen umožňují. Syn chce mezi mladé rybáře, modeláře, ale chce i zpívat s kamarádem ve sboru a hrát hokej. Víme, že se to bude měnit. Hokej zůstává, stejně jako modelářská činnost, zpěv mizí s odchodem kamaráda do nového bydliště, mezi rybáře už chodit nechce.

Kolik aktivit unese druhák, kolik čtvrták, kolik holka, kolik kluk?

Tak ale otázku postavit nelze. Odpovědí je příklad:

Janička W. je oběma rodiči popisovaná jako vzorná jedenáctiletá slečna, oba o ní hovoří v její přítomnosti s nadšením a obdivem. Učí se výborně, v gymnastice je jedna z nejlepších, dobře hraje na flétnu, mezi krasobruslařkami hraje prim, učí se šachy a trénuje tenis.

Rodiče nechtějí udělat chybu, vyhledali odborníka a za oba mluví otec: „Jana chce ještě zvládat plavecký výcvik a tančit. Myslíte,“ pokračuje otec dotazem, „že jí to můžeme dovolit, nebo musí něco opustit?“ „Ona chce všechno a všude se jí líbí,“ doplňuje maminka.

Odpověď byla jednoduchá: „Je to věc Jany, záleží, co všechno zvládne. Říkáte, že škola pro ni není problém, učí se rychle, úkoly zvládá bez pomoci. Jak plní povinnosti v rodině a co má na starosti?“ ptám se a už předem tuším, co přijde. Odpovídá překvapeně otec: „Nemá žádné jiné práce, nemá na nic čas!“ Střelím další otázku: „Jaké jsou zájmy vaše a vaší manželky?“ Odpověď už znám předem. „Dřív jsme toho měli hodně, teď už neděláme nic, máme obtížné zaměstnání, musíme se postarat do rodinu, o psa, o mladší dcerku, která je ještě v mateřské škole, a jezdit pro Janu, aby to všechno stihla.“

Začíná tedy vyprávění o životě, o odpovědnosti, o životním neštěstí, kdy úspěšná studentka s mnoha zájmy nezvládá život, vztahy končí rozvodem, sexuální život interrupcemi. Nemá na nic čas a potřebuje, aby se někdo staral o její pohodlí.

„My se ale rádi postaráme i v budoucnu, i o její děti,“ říká matka. Poradenské odpoledne bylo nekonečné. Pochopit, že se musí nejprve každý postarat o svoje věci, tedy o školu nebo o zaměstnání, o dům nebo byt, o mladší sourozence nebo jednou o své děti, a po zvládnutí základu uvažovat o zábavě, o využití volného času, není jednoduché.

Dítě se musí naučit si čas vyšetřit, nepovalovat se nekonečně u přípravy do školy, netoulat se s nákupem, ale svižně udělat své nutné a mít čas na sport a hru. To se nenaučí samo. K tomu potřebuje rozumné rodiče.

Proto je nutný rozvrh hodin, seznam všech povinností, aby vznikl pocit osobní svobody. Splnění úkoly znamenají mít svobodný prostor pro sebe. Tam už nepatří pokyn „běž, udělej, přines“, víme, kde dítě je, kdy přijde domů, ale nezasahujeme do jeho práv užívat si volný čas podle svých představ.

Poznámka autorky

I pes byl vlastnictvím Janičky. Moc si ho přála. Byl to dárek k desátým narozeninám.

Jak se dnes stará o psa, tak se jednou bude starat o nemocné rodiče.

Existují i příklady, které vhánějí slzy štěstí do očí. Bohužel jsem zažila takový jen jeden, právě letos, před dokončením této knihy.

Učitelka Jana absolvovala přednášku o výchově dětí před pubertou. Chtěla konzultovat některé způsoby jejich rodinného života. Čekala jsem dva dospělé, přišla sama s dětmi. Byla rozvedená, dvě děti, desetiletého Honzika a třináctiletou Barču, měla ve své péči. Byli už na první pohled „velkou trojkou“. Barča přijala podávanou ruku před dveřmi ordinace jako samozřejmost a hned se představila, totéž mladší Honzík. Žádné rozpaky. Bylo zřejmé, že společenské chování je jim už vlastní.

Neměli žádné problémy, jen několik otázek, třeba jak sepsat rozvrh všech tří, aby to bylo srozumitelné. Dělají to tak a jde to, ale potřebují poradit. Mluvily víc děti, máma jen doplňovala. Jejich samostatnost a zároveň citová odpovědnost byla i pro odborníka až šokující. Načrtnutý rozvrh každého dne, kde obě děti diktovaly nutné práce jejich rodiny, doplnila tři jména a okénka pro zápis, co má kdo z nich na starosti. „První si bude vybírat své práce Honzík,“ řekla jsem a čekala na reakce. „Já si беру prádlo,“ řekl s absolutní samozřejmostí. Chtěla jsem se začít smát, ale nebylo čemu. Povídám: „Někdo musí to prádlo roztrždit...“ Nenechal mě domluvit a pokračoval: „To dělám sám, na jednu hromadu bílé, na druhou to světlé, rifle obrátím na rub a dám je zvlášť, to umím.“ Ptám se dál, jakým práškem pere a kolik ho dává, popsal mi nabíračku a postup. Barča se tvářila klidově, bylo jasné, že si nikdo nic nevymýšlí, máma měla pohodový kamarádský výraz a neříkala nic. Nebyla napjatá, nenaskakovala při každém projevu dítěte s potřebou doplňovat nebo opravovat. Byla zcela v klidu. Na můj dotaz, kdo bude sundávat prádlo ze

šňůry, odpověděl promptně Honza s údivem ve tváři, jak se mohu ptát na takovou samozřejmost, když pere on.

Vnímala jsem obě děti jako sen a pořád jsem očekávala nějaký zvrat. Nezažila jsem za celou praxi poradce ještě nikdy takovou pohodu. Bára se chovala energicky, ale bez nadřazenosti a bez povýšenosti, zrale a asertivně. Když vyslovila větu, na kterou se jí nikdo neptal, „na ní nic nehleďte, ta je úplně nejdokonalejší“ a myslela tím svoji mámu, zažila jsem další ránu. Můj podezřívavý instinkt „to nemůže být skutečný pocit“ byl mylný. Bylo to absolutně upřímné, niterné, obdivné. Začarovaná kresba Báry byla jen tečkou za její výpovědí. Nakreslila smečku, matku vpředu, všichni stejné velikosti, pohodová, milá zvířátka. Mít ručičky, tak se za ně určitě drželi. Proti nim stál velký ležící lev jako síla, která je daleko, nic proti nim nemá a oni s ním nemají nic společného. To byl táta. Táta byl skutečně bezproblémový, žil ve svém bytě svůj život s novou partnerkou, děti nikdy nechtěl, pokud k němu přijdou, na pokyn matky, musejí si najít svůj program samy. Bára si nosí knihy, Honzík se tam dívá na filmy. Máma to myslí dobře. Aby svého otce znaly, dobrovolně je tam posílá. On je k sobě nevolá. Děti to neodmítají, ale na společný den se netěší. Nudí se tam.

První dítě přivedla Jana na svět jako příliš mladá, vzali se a o životě nevěděli nic. Druhým dítětem chtěla Jana proti vůli svého muže, který děti odmítal, zachránit nefungující rodinu. Klasika.

Začarovaná kresba Honzíka, citlivého, inteligentního a pohodového kluka, už nebyla tak racionální, objevoval se v ní strach o mámu, úzkost z nejasného ohrožení. Tátu vnímal jako hrozící nebezpečí. Nevnímal v něm nepřátelství vůči sobě nebo oběma dětem, ale ohrožení pro jeho mámu. Sám sebe stylizoval do role užitečného ochránce, v testu přání toužil po chlapovi u nich doma. Chtěl ho pro sebe a také pro mámu.

Cítila jsem se jako odborník zbytečná, byli jako vystřižení z fantazie o lásce, o velkém kamarádství a komunikaci. Působili jako dárek nebo balzám pro duši člověka, který chce denně, a často marně, řešit hodnoty lidství. Předvedli, že to, k čemu má vést tato kniha jako pokus o návod „jak na to, když se výchova nedaří“, oni zvládli sami a bez návodů.

Jejich táta sedí na pohádkovém pokladu, má pod svým pohodlným zadkem ohromné duchovní bohatství svých dětí a neví o tom vůbec nic.

Je to jeden jediný případ, a protože opravdu existuje, musel se stát ozdobou mé knihy, kde je vedle tolika smutných epizod z lidského života tím nejkrásnějším kontrastem.

4.5 Televize, počítač a četba

Pan Z. je lesník, nemá rád paneláky a pasivní zábavu. Jeho malý Kamil naopak. Je nejraději ve městě, les ho nebaví. Úkoly do školy zapomíná, doma nic nedělá, jen sedí u televize nebo videa. „Nechce vstávat do školy, ale v sobotu je hned po ránu čilý a sedí před obrazovkou,“ stěžuje si jeho táta a pokračuje úvahou: „Televize kazí děti, je to mor, který ničí lidi.“

Pan Z. má na všechno svoje názory a těžko zpracovával odborné hledisko, že televize je krásná technická vymoženost, jen ji lidé neumějí používat. Televizi lze využívat, nebo také zneužívat jako záminku své pohodlnosti, lenosti a pasivity. Je to pomůcka pro konzumenta, stejně jako je pomůckou cigareta, pivo nebo hrací automat. Každého nemůžeme vychovat k lásce k lesu, ale můžeme vytvořit základní návyky, co se musí, aby se po splnění povinností teprve vybírala zábava, programy v televizi, sport, „co kdo chce“. Pokud zvládneme výchovu, nezbude na povalování u televize mnoho času. To není chyba Kamila, že jen sedí a konzumuje programy, to je chyba jeho táty, který nevytvořil jasný program dne a po práci mu dal možnost bavit se po svém. Kamil se baví po svém, ale bez práce. K té nebyl a není veden.

Počítač i video jsou dnes běžnými vymoženostmi průměrně vybavené rodiny, a co měla rodina dřív, to zůstalo. Zůstala příroda, les, potoky i zvěř. Můžeme se stejně jako dřív radovat pohledem na východ slunce nebo na krásu zasněžené krajiny. Záleží na tom, jak si kdo nastaví priority hodnot. Jak naučíme dítě dívat se na krásu kolem sebe. To nelze vnucovat, ale v rámci hry lze spoluprožívat a učit zažívat krásu.

Počítač má pomáhat k časové úspoře. Pokud u něho čas naopak zabíjíme, sumujeme informace bez využití, má podobnou hodnotu jako hospoda. Ta nám může zahnat žízeň, poskytnout pohodlí hotového jídla, nebo naopak dát prostor k zabíjení času, k nehodnotnému klábosení o ničem a vytvořit návyk povalečů. Počítač může být i velkým pomocníkem školáka. Schémata pro rychlé učení nebo soubory, které jsou uloženy už ze základní školy a stále se do nich dopisují fakta, slouží i jako vynikající podklady pro maturitu. To ale dítě samo nezvládne. Tady je role pro rodiče: vytvořit schéma, naučit zapisovat fakta, třídit a rozšiřovat poznámky. Pro školáka s poruchou psaní je počítač záchranou. Napsané vytiskne, nalepí do sešitu a je vyhráno. Text psaný rukou se tak minimalizuje, a tím se i zachraňuje chuť učit se. Kluk, který píše, až je z toho upocený, a sešit vypadá jako po dešti, se denně brání psát úkoly a bez ohledu na inteligenci, třeba i vysokou, si jen upevňuje odpor

ke škole. Má poruchu, která mu nedovoluje psát hezky ani při největší snaze, vyžaduje malou zátěž nebo úlevu psaním na počítači.

To jsou výhody techniky, ale na druhé straně stojí ochota nebo neochota dospělých věnovat se dětem. Na přednášce v jednom velkém českém městě mi byl přímo učiteli vnucován názor, že rodiče na výchovu a vedení dětí k práci doma nemají čas. Pracují do večera, vracejí se z úřadů a z výrobních provozů po sedmnácté i osmnácté hodině.

A tak mi nezbylo nic jiného, než se zeptat, proč je plný supermarket už v 15 hodin, proč jsou obsazené kadeřnické salony a proč městem proudí davy lidí rodičovského věku po celé odpoledne. Všichni bez dětí. Po návštěvě McDonalda jsem pochopila, kde se ty jejich děti soustřeďují. Porce tuků, smažených lahůdek a dortů, které před sebou hromadily, mi zvedaly žaludek.

Generace dnešních dědečků a babiček neměla počítače a videa, ale měla i v malé obci kino. Jít do kina byl program pro děti i pro celé rodiny. Frekvence návštěv nebyla ani u dětí denní. Dnes nelze jako mor vnímat televizi, ale chování mnoha lidí jako pasivní konzumování zábavy bez hledání hodnotové úrovně. Každý potřebuje nakupovat, oblékat se, nechat se ostříhat. Ale existuje organizace volného času a celá řada činností, kde by aktivní účast dítěte sice zdržovala, ale byla ku prospěchu výchovy. Výchovy k povinnosti. U všech rodičů nejde určitě o pracovní vytížení od rána až do večera a každý den, nebo nejde o výkon obou rodičů, ale u mnoha osob se objevuje trend hledat, „co nejde“, a tím omlouvat svoji nechuť věnovat se i pracovní činnosti doma pomalu, neobratně, ale s dítětem.

Jde o pohodlnost. Nakoupit, udělat jednoduchou večeři a uklidit běžný nepořádek je pro mnoho dospělých zábavnější, než být organizátorem, rádcem a kamarádem pro hru.

Co tedy s televizí

Dítě chce znát pořady, o kterých ostatní ve škole mluví. To ale neznamená, že bude večer na úkor čtení nebo povídání s rodiči jen hltat seriály, včetně reklam. V sobotu do školy nevstává, v pátek se můžeme všichni seznamovat s pořadem, který má mezi školáky ohlas. Můžeme si každý za sebe, ale vedle sebe vytvořit pocity o hodnotě pořadu a udělat si nakonec společný názor. Nebudeme nic vnucovat, ale pokud bude pořad směšný nebo hloupý, budeme se otevřeně smát. Jsme i v pocitech vzorem pro naše děti. Máma, kterou děti respektují, které se ptají na názor, která je rádcem při „průšvihů“, je určitě autoritou i při hodnocení dobrého a špatného.

Čtení je dnes vlivem internetu vytlačováno z denních činností rodičů i dětí.

Čtenář

Stojí za obdiv „vzácný“ typ táty tří dětí, který doma s knihami nepochodil, tak vymyslel četbu jako překvapení, a to v momentech, kdy to děti nečekaly.

Na plovárnu si Ondra s Evou přibalili do batohu nafukovací míče, ale táta dal do svého batohu tajně knihu. Na deku donesla Eva pro každého pohár s pitím a táta začal předčítat. Jeho výroky „to neznáte, to já měl jako kluk hrozně rád“ nebo „schválně, kdo na to přijde, poslouchajte“ navodily rychle dobrou náladu, a co čekal, se i stalo. Eva si to doma půjčila na dočtení.

Četba rodičů vytváří pro děti vzor. Předpokladem, že bude náš malý školák toužit po knížce, je zkušenost. Pohádky nelze jen pouštět z gramofonu, je nutné je číst. Osobní kontakt, barva hlasu táty a mámy jsou nezaměnitelné s technikou.

Patrik nečetl nic. Příprava do školy byla podle maminky „denní boj“. „Čtení ho nebaví“, prohlásila matka a chtěla radu, jak to udělat, aby měl Patrik knížky rád. Na dotaz, kterou knížku má ráda maminka, řekla, že na čtení nemá čas. „A co časopisy?“ ptám se a už předem znám odpověď. „Někdy si něco přečtu, třeba na dovolené u vody“, odpověděla. Už jsem se ani neptala, o který časopis projevuje zájem, byla jsem dostatečně orientovaná. Tatínek celou situaci dokreslil. „My už číst nepotřebujeme, máme školu za sebou, ale kluk, ten musí, a když nebude číst, dostane pár facek.“

Moji radu koupit si veselé příběhy a večer se všichni zasmát, střídat se ve čtení a chtít se nad knihou bavit sledovali oba rodiče se skelným výrazem v očích a já měla pocit bezradnosti. Povídám: „Patriku, vyber s rodiči nějaký vtipný časopis a večer se na to koukněte.“ Patrik to zhodnotil zcela jasně: „No jó, jenže táta půjde večer na pivo, mamka si sedne k televizi a já si budu raději hrát.“

Je mnoho metod a možností, jak řešit problém, ale bez člověka to nejde.

S dítětem je nutné číst, bavit se textem a předčítat zajímavé. Samozřejmě až v době, kdy rychlost jeho čtení přesáhne 60 slov za minutu. V období „přežvykování“ slov po kouscích a rozsekávání delších výrazů po slabikách potřebuje hravou spolupráci rodičů.

4.6 Školní výlet

Začíná zprávou ze školy – „jedeme na výlet“.

Už reakce na zprávu, kterou mají rodiče podepsat, je různá. Školní akce je pro každé dítě radostnou událostí a očekává, že i doma to tak bude vnímat máma a táta. To ale není vůbec pravidlem.

Zdenička dala už v pátek na stůl lístek, aby nezapomněla na podpis mamky. Jedou na dvoudenní výlet až do Krkonoš a musí v pondělí zaplatit 160 korun a mít s sebou na příští sobotu:

- batoh
- teplou bundu
- čepici a šálu
- náhradní ponožky
- tepláky
- přezůvky
- pyžamo a věci na mytí
- pláštěnku
- svačtinu a peníze na útratu

„Mami, potřebuji to podepsat,“ oznámila Zdena večer a podávala mamince pero. „Teď mi dej pokoj, ani to nebudu číst, to zase bude peněz,“ řekla stroze matka a dcerky si nevšímala. Táta to večer nevylepšil. Na požadavek dcerky reagoval s nezájmem: „Dej to mámě, já nemám čas.“

Příběh není tak ojedinělý. Mají své starosti, nezajímavou práci, postrádají radost ze života. Svoji rozmrzelost přenášejí vzájemně na sebe a na děti.

Výlet, to je pro dítě podnět k nadšení. Je to jeho radost, ale měla by to být i malá starost. I tady se objevuje touha, se kterou se dítě učí pracovat. Těší se, to znamená připravuje si věci s sebou, sleduje datum odjezdu a při tom kontroluje, zda už má všechno, co potřebuje, učí se balit batoh, aby to byla zátěž, které rozumí. I potmě musí najít, co si uložilo, netápe a nebojí se té hromady narovnaných neznámých předmětů.

Jinak to probíhalo u sousedů, kde Anička přinesla stejný papírek a se Zdenou to v sobotu probírali u popelnice...

„Máma mi řekla, to máte hodnou učitelku, že s vámi někam jede, a bylo to. Potom jsem si musela sepsat seznam, co si mám s sebou připravit, a najít, co mi chybí, co se musí dokoupit. Už mám skoro všechno narovnané na

poliče, jen mi chybí pláštěnka, tu půjdeme s mámou koupit zítra,” vyprávěla Anička a oči jí svítily nadšením.

„Jak si píšeš seznam?” ptala se Zdenka.

„No přece přepisuji to všechno, co máme na tom seznamu ze školy, ten musím nechat našim na kontrolování. Mám už i mýdlo, hřeben, ručník, trička, ponožky, tepláky a máma mi říkala, že se na to mám celý týden dívat, a až to budu mít všechno, tak se budu učit balit batoh. Musím zjistit, jestli se mi to tam všechno vejde,” chrtila ze sebe s velkým zaujetím Anička.

„Ty se máš,” zašeptala Zdena a šla smutně domů.

Výjimečný není ani přístup, který lze pojmenovat: „to není jeho věc“. Dítě přinese lístek s popisem akce k podpisu, má přiložený seznam, co potřebuje s sebou, ten předá večer rodičům a tím to pro ně končí. V dalších dnech běhají rodiče, převážně matky po obchodech, kupují nezbytné a nárazem den před výletem balí školákovi „jeho“ osobní věci. Výletník stojí mimo, žádná touha se v minulých dnech neobjevila, žádnou starost neřešil, radostně přijal lístek „jede se“ a ráno je postaven před autobus připravený na školní výlet. Batoh drží pečlivě připravený podle seznamu rodiče. Dítě stále neví, co si s sebou veze.

Patricie přešlapovala vedle dalších dětí z 5. A. na chodníku, čekaly na příjezd autobusu. Tátové a mámy postávali v hloučku. Pat cumlala bonbony, ty měla v kapse. Batoh držela mamka. Ten jí předala až v autobuse.

Všichni mávali, náměstí se ztrácelo z dohledu a začalo vybalování. Barča seděla s Pat a měla hlad. Pootevřela batoh a rozbilila koláče. Měla několik malých sáčků a v každém vždy dva koláčky. „Vezmu si jen ty dva a zahodím sáček, nebo si do něho dám odpadky,” vysvětlovala Patricii. „Proč?” ptala se kamarádka. „To tak dělám podle mamky, protože ona jezdila taky jako holka na výlety a všechno rozdrobila a potom jí to nechutnalo,” vysvětlila s důležitostí v hlase Bára a nabídla Pat koláč.

Ta nevěděla, co má v batohu, tak to zkušebně prohlížela, zabořila prsty do něčeho měkkého, olízala prsty a zhodnotila to: „Asi něco s krémem.” Byla to plná krabička krémových řezů, ale hrozně se to matlalo. „Co s tím?” Dávaly se jedna na druhou, krém byl na papíře, ale i na mikině, nešlo to nacpat zpět do batůžku, nějak se to celé zhroutilo...

Do večera už na to Patricie zapomněla, vytahala z batohu pyžamo, krabičku s mýdlem, to shora zase spadlo o kus dolů, a tak to vysypala na postel všechno. Ráno nevěděla, co s tím ... bylo toho najednou moc, polovinu měla pořád na posteli a batůžek plný. Bez pomoci paní učitelky by ranní odjezd

nestihla. Dívala se závistivě na Barču. Ta to měla hned a hrdě stála u dveří jako první.

Se slovy „mě ten výlet nebaví“ seděla Pat bezradně a nazlobeně na posteli. Měla vztek na mamku, že to tak nemožně zabalila, že to vůbec nejde nacpat zpátky...

Pocit bezradnosti je jako prohra. A tu bude i v dalším životě prožívat jako chybu někoho jiného, bude otáčet zlobu vůči svému okolí s pocitem, že „ona za nic nemůže“. A je to tak. Ona opravdu za nic nemůže. Je vychovávána jako neschopná, nesamostatná a nemožná holka.

Podobná situace nastává na letním táboře a ve škole v přírodě.

Kufr nebo batoh je vlastnictvím dítěte a musí se v něm vyznat. Stejně jako ve svém pokoji.

Děti, které si chodí i ve školním věku pro kapesník do máminy kabelky, nemají své potřeby ve své kapse a při nákupu nenosí svůj batůžek, jsou mimo rodinu bezradné.

Za starostí rodičů, že jejich dítě odmítá pobyty mimo rodinu, je velmi často skryta skutečná úzkost z nesamostatnosti, z posměchu, ze strachu nebo pohodlnost obsluhovaného dítěte, které už pochopilo, že o svoje věci se nemusí starat, že „na to má lidi“.

4.7 Výlety s rodiči

Probíhají různě. Vedou k poznání, jsou důkazem samostatnosti, schopnosti plánovat, připravovat potřebnou výbavu, ale mají i své zákulisí.

Matěj odmítal výlety, chtěl být doma. Na kole jezdil už od pěti let, k desátým narozeninám dostal celou cyklistickou výbavu. Přesto odmítal výlet autem i na kole. Chtěl jezdit jen tak po sídlišti a vracet se domů. Podle vyprávění to vypadalo, že se oba rodiče snaží. Cílová místa výletů, uváděná maminkou, se jevila zajímavá. Zoologická zahrada ve Dvoře Králové, zámek v Lednici, Hřensko... Místo určené k návštěvě ale nic neměnilo. Matěj na výlet nepojede.

Kreslil na můj pokyn svoji rodinu. Uprostřed papíru se objevilo kolo a dost. Přešli jsme na tajné dopisování. Nechtěla jsem, aby před rodiči mluvil, ani jsem nechtěla nechat rodiče sedět na chodbě. Psal před očima rodičů své tajné zážitky. Chtěla jsem, aby uvedl nejkrásnější chvíli se svým tátou, bez ohledu na to, kdy to bylo, prostě tu, která ho napadne. Je lhostejné, zda mu bylo pět

let, sedm nebo deset. A potom aby uvedl svůj nejhorší zážitek s tátou. Situaci, kdy to bylo odporné, nespravedlivé, hrozné.

Hezký zážitek vyvolal u Matěje viditelnou tenzi. Držel tužku mezi zuby, vrtěl se na židli a nevěděl...

Ošklivý, ten měl hned – „všechny“.

Zážitky s mamkou popsal rychle, bylo jich hodně, ale závěry byly smutné. Napsal: „Jel bych i na výlet, ale jenom s mamkou. Jen sami dva.“

Teď už byla situace jasná. Táta u nich doma velel, máma prosadila, že pojedou ven, ale táta řídil program. U klecí spěchal, pořád byly slyšet jeho povely – „tak se proběhni a jdeme na jídlo“. Pořád někam spěchal, hlavně do restaurace.

Hledala jsem odlehčovací nápad. „To by šlo rozdělit,“ povídám. „Máma a Matěj si mohou prožívat zoologickou, vyfotografují opice a tátů vyzvednou v restauraci. Každý bude mít to své a všichni pojedou spokojeně domů,“ končím svoji úvahu.

Otec seděl a tvářil se nezúčastněně. Máma měla na tváři rozpaky. Matěj si se mnou dopisoval dál. Psal: „To nejde, táta si dá piva, potom chce řídit a hádají se s mámou.“

„Proč nejedete sami?“ ptám se písemně dál. Matěj mi odepisuje už rychle, vidí, že to asi zůstane mezi námi: „Táta chce jet, ale zase chce hned domů, je to nanič.“

Není výjimkou situace, kdy rodič chce změnu, ale neumí prožívat. Někdy chybí schopnost, jindy vůle a schopnost podřídit se. Prosadit zdravý postoj znamená jít do sporu. Tomu se rozumný člověk vyhýbá.

V rodině dvanáctileté Magdy a desetiletého Vašíka měl Vašek vyhráno, byl to kluk a táta organizoval jednou za rok deset dní „pánskou jízdu“ do přírody. Jezdili jen chlapi a jejich synkové. Na věku nezáleželo, ale pro „ženské“ to nebylo.

Magdu přivedli rodiče pro potíže s komunikací. Každé slovo se z ní muselo páčit. Stála mi před očima velká holka se smutnými očima a skrytým vzdorem. Byla celý táta. Malovala, co má nejraději. Arch papíru byl pokrytý zvířaty, stromy, květinami. Milovala přírodu, stanování, les a vodu.

Mamince zase Vašík jako by z oka vypadl.

„Jak u vás vypadá dámská jízda?“ ptám se Magdy a vidím úsměšek a tvář na pokraji pláče. Převládá vzdor a ironie. „Ta by nikam nejela.“ Magda tím myslela svoji matku. „Sedíme doma a čekáme na ně,“ pokračovala bez vyzvání agresivním tónem...

Výchovná situace vnitřně velmi složitá. Táta měl svůj styl od mládí a nikdo proti tomu nic neměl, maminka typ pasivní, bez potřeby osobní svobody a bez zájmů.

Změnu nebylo možné vytvořit uvnitř v rodině, jedinou možností bylo osvobodit Magdu a dát jí zážitky bez táty a bez mámy.

Dnes patří do oddílu vodáků a už mluví. Méně doma, hodně v oddíle i ve škole.

4.8 Rodinné návštěvy

Přátelské kontakty jsou důležité pro zdravý společenský rozvoj, pro socializaci a rozvoj schopnosti dítěte jednat kultivovaně „podle vzoru“ rodičů. To je teorie. Praxe ukazuje, že děti lehce ovládají počítače a těžce základní pravidla jednání s dospělými.

Problémové je společensky užívané „tetičkování“. Oslovování našich přátel výrazem „teta“ či „strýček“, i když to není ani teta, ani strýček. Názvy se vytvářely ve starém systému jeslí, kde bylo těžké určit oslovení dětské sestry. Termín zůstal do současnosti výrazem používaným v malých dětských domovech, kojeneckých ústavech a nemocnicích.

V rodinách je obrazem primitivního zjednodušování, ale především vede dítě k postavení malého a nerovnocenného tvora, který se nepředstavuje, který nepodává ruku, neučí se jména přátel svých rodičů. Později přichází i samo se svými kamarády a také je nikomu nepředstavuje – jednáme mezi sebou neosobně, anonymně, asi s pocitem, že to není naše věc, že si to každý má zjistit a domyslet si, o koho jde.

Šokovala mě situace, kdy jsem pozvala naše přátele Janu a Ivana na vánoční pobyt na chatu, kam přivezli své příbuzné, které jsme neznali. Nepokládali vůbec za nutné nás vzájemně představit. Chodili jsme kolem sebe v malé chatě celý týden a teprve silvestrovský večer udělal společenské jasno. Po několika skleničkách nám dali najevo příbuzní Jany a Ivana, stejně jako my jim, že se cítíme trapně, že se dosud „jako neznáme“. Vzájemně jsme věděli, kdo je kdo, bylo nás na celé chatě jen třináct. Vadilo to jim i nám. Jen Jana a Ivan se sebou byli spokojeni.

Příklady jsou různé, ale mají společného jmenovatele. Nevychovanost. Ta má i své různé podhouby, mezi které patří strach jako pštrosí politika. Do ničeho se neplést, abychom nic nezkazili.

Do ordinace vchází vysoká elegantní žena s manželem, oba dobře oblečení. Podávám ruku ženě, představujeme se, postupně muži a nakonec jejich synkovi, který má ve škole velké potíže. Stojí proti mně, ruce v kapsách a neví, co po něm chci. Rozpačitě se ohlíží po tátovi. „No tak, podej ruku,“ říká nejistě táta a dodává směrem ke mně. „My to na něm nechceme, je to takové moc anglické, je ještě dítě.“ Já si v duchu říkám: „Je mu jedenáct a ještě dlouho tím dítětem zůstane, a až se mu to nebude líbit, nebude se nás už ptát, jak se má chovat.“

Jmenuje se Martin. Povídáme si o životě doma, kdo k nim chodí v sobotu, s kým jezdí na výlety a ke komu chodí na návštěvy. Má mnoho známých. Tetu Alenu, tetu Michalu, tetu a strejdu Janu a Petra, strejdu Zdenka...

Nejde o příbuzné. Jsou to kamarádi, kolegové a sousedi rodičů. Martin kreslil své tety a strýčky a já chci vědět, kde všichni pracují a co umí. To ale Martin neví. Cítí se takovou otázkou zaskočený a napadený. Jako by mi chtěl říct, co mi je po nich, ale nahlas říká: „Já s nimi o tom nemluví.“ Z jeho výrazu bylo jasné, že už je lehce naštvaný.

V žákovské knížce měl řadu poznámek, většinou nezajímavých a stereotypních: „vyrušuje“, „křičí“, „běhá“. Ale také jednu, která se značně odlišovala od těch předchozích: „Křičí sprostá slova na starou paní, která ve škole uklízí, a tyká jí.“

Ptám se: „Čím je tvoje mamka, jakou má práci, to víš?“ „Chodí do Evony,“ zní strohá odpověď na zcela nezábavnou otázku. Snažím se být protivná dál, s pocitem, že rodiče něco pochopí. „A co tam dělá?“ Martin mlčí. Povídám: „Uklízí, nebo píše v kanceláři, nebo je ředitelkou?“ Odpovědí mi bylo významné nazlobené mlčení. Nevěděl nic. O tátovi také nic. Jen věděl, že někdy chodí po obědě na ryby.

Mezi jejich kamarády, které Martin jmenoval, byla dětská lékařka, učitel tance a prodavačka. Martin nevěděl o nikom nic. Znal je už několik let, dostával dárky, chodil jim vyprávět, na co šetří, a vybíral do kasičky peněžní pozornosti.

Rodiče popsali společenský život zcela jasně. „Když máme návštěvu, tak je Martin většinou s námi, dostane od nich dárky, někdy i peníze a jde si hrát,“ řekla maminka.

Obrázek je už jasný. Martin jen bere, na nikoho se netěší, dospělí s ním mluví stejně, jako když chodil do školky, a on se s nikým bavít nepotřebuje. Jen dostat to svoje.

Neumí nikoho oslovit, nezdraví, netiluje, nečeká na kamarádkou nabídku od hodné lékařky: „Neříkej mi paní doktorko, říkej mi jen Aleno.“ Nezná sbližování, není vděčný, že je někým přijímán, nezná pokoru a úctu. Proto se chová tak, jak se chová.

Jak jsme naučili už předškolní dítě představit se dospělému, pokud mu bude podána ruka, později ji podat i samo, říct křestní jméno a čekat na informaci rodičů, kdo to k nim přišel na návštěvu, tak pokračujeme i u školáka. Pokud s námi chce pobývat, měl by posloužit, přinést přezůvky nebo i svačinu. Pomáhá tak svým rodičům s jejich návštěvou a oni jednou pomohou jemu, až bude mít své hosty.

Společenský takt a zájem o lidi musíme vychovávat. Pokoru jednat s těmi, kteří jsou u nás na návštěvě, protože chceme, aby jim bylo s námi hezky, to musíme předvádět a učit. Naučit se chovat několik minut jako velký a potom si zase jít v klidu hrát.

Brzy si přivedou domů své kamarády a postup bude stejný. „To je, mami, Petr – a to je moje mamka.“

Společenská kultivace se každé rodině vyplatí. Dítě je ve společnosti přijímané tak, jak se samo chová. Pokud vráží neurvale do dveří, neumí se omluvit a vysvětlit, co chce, může očekávat jen direktivní odpor dospělých a jejich nadřazené napomínání. Pokud se chová kulturně, rodičům se to sečte a nebudou v pubertě řešit hulvátství. Ono se nevytvořilo úderem třináctého roku.

Neurvalost, zloba, necitlivé a hrubé výkřiky na adresu dospělých i starých a nemocných se tvoří dlouho, několik let se upevňují, pěstuje se odvaha to pustit ven a potom to přijde jako úder blesku. Vychovat dítě už nevychované a drzé je nadlidský problém a v době puberty nelze očekávat změny k lepšímu. Jen naopak.

Je to už zabudované hluboko ve vědomí a v charakterovém vzorci vnitřních pocitů. Teď přichází neklid, hormonální bouře, a tak se celý človíček „otevírá jako skála plná pokladů“.

5. Učení ho nebaví, nic si nepamatuje

- učení ho nebaví, nic si nepamatuje
- ambice a úzkost
- žákovská knížka plná poznámek
- proč jsou už malí školáci agresivní a drzí

Rodičovské pokyny, dobře míněné, „uč se, ať s nemusíš v životě dřít jako my“, nejsou k ničemu. Někteří se snaží vysvětlovat učitelům, jak to jejich snaživé dítě není dobře zhodnoceno: „Doma se učí, umí to, ale ve škole je vyvolaný a neví nic.“ Chtějí slyšet, že je chyba jinde, že působí tréma nebo snad strach z učitele.

Dispozice pro lehké nebo obtížné učení si dítě přináší ve své vrozené výbavě. Jeden se nemusí učit vůbec a má úspěch, druhý se dře a bez výsledku. Přesto platí několik obecných pravidel, jak učení usnadnit a vytvořit v rodině klid a větší spokojenost všech.

Pravidlo 1.

Učit se s dítětem; samo neví, jak na to.

Pokyny „uč se“ nevycházejí tam, kde dítě samo netouží vědět a kde je zřejmé, že učení nebude ta jeho největší láska. „Na zahradě mu to jde od ruky, ale když se posadí ke stolu s perem v ruce, vypadá, jako když uvadne květina,“ řekl jeden správný táta, který hned položil normální požadavek: „Potřebuji vědět, na co má hlavu a jak hodně ho mám držet u učení“ Postoj táty zajistil jeho synovi hezké dětství. Do školy udělali spolu každý den to nejnutnější a jinak měli práce plné ruce.

Pravidlo 2.

Učit se každý den to, co se ten den učili ve škole.

Každý z nás si pamatuje novou informaci několik málo hodin. Film, který jsme viděli, umíme dobře vyprávět druhým i několik hodin po návštěvě kina. Druhý den už je to horší. Vynecháváme názvy, jména, sdělujeme jen hrubý obsah a svůj pocit.

Dítě je na tom stejně.

Pamatuje si dost, ale jen ten den. Odpoledne opakuje postupně látku ze všech předmětů, které ten den byly na rozvrhu. Pod dohledem mámy nebo táty si vypočte zkušebně příklady, napíše ihned úlohu, i když ji využije až za

dva dny, ale dnes to ještě umí, naučí se vlastivědu, vypíše si slovíčka a nakonec zkontroluje učení na druhý den.

Je to úsporná osvědčená metoda, musí se zahájit ihned na začátku školního roku nebo po vánočních prázdninách. Příprava na druhý den je jen opakovací, rychlá. Staré učení je uloženo, z vědomí nic neuniklo.

Pravidlo 3.

U neklidných dětí řešit učení „v pohybu“.

Zapsat slovíčka, do jedné kapsy anglická, do druhé kapsy česká. Venku je mnoho ztrátového času a učení jde v očekávání zábavného programu lehce. Při cestě do obchodu, do plaveckého bazénu, na tenisové kurty nebo jen tak ven do ulic se toho dá zábavně naučit hodně.

Večer se přepíše už jen slova, která „neprošla hlavou“, nebo jak říkají kluci „nezasekla se tam“, a k učení je toho jen malý sloupeček.

Pravidlo 4.

Včas odhalit poruchy typu „snaží se psát, ale pořád píše hůř a hůř“.

Platí zásada, že pokud se dítě snaží, vyžaduje jeho úsilí ocenění. Pokud vnímá jen nespokojenost svého okolí, pokyny k další a další práci, nastupuje únava, vzdor, odpor ke škole.

Diagnostikovat včas dysortografii, kdy dítě nevnímá tvrdé a měkké slabiky, dlouhé a krátké samohlásky, kdy píše v diktátech nesmysly, protože nepíše to, co slyší, ale to, co si myslí, že slyší – je nutné včas.

Pravidlo 5.

Naučit se znamená povídat si o znalostech bez nahlížení do předloh.

„Doma to umí, ve škole je vyvolaný a nic nezná“ – to je častá stížnost rodičů.

Tak to ale obvykle není. Doma to dítě „oddrčí“ s lehkým nakukováním do sešitu nebo do knihy a vybavuje si mnoho informací pomocí asociací.

Opravdu umět znamená, že sedíme, chodíme nebo ležíme bez knihy a bez sešitů a povídáme si. Vědět znamená umět spojit jednu informaci s druhou, mít v představě jednoduché schéma.

5.1 Když učení nejde a ambice dítěte jsou veliké, nastupuje nemoc

Alice a Andrea jsou dvojčata, čtyři roky už chodí do jedné třídy a sedí ve stejné lavici. Obě mají jméno začínající písmenem A, ale každá je jiná. Jedna se učí lehce, co umí, lehce udrží v paměti, nové učivo zná už ze školy, doma si udělá jen úkoly. To je Andrea. Veselá, energická, vtipná. Alice je přesný opak. Pomalá, stydlivá, a jak říká její maminka: „Co se naučí, hned zase zapomene, učíme se doma pořád dokola.“ Rodiče teď hledají specialistu, protože Alice ráno zvrací nebo ji bolí zub, jindy hlava, ale v sobotu a v neděli problémy nemá. Prošla řadu vyšetření v nemocnici, ale výsledky jsou negativní. Alice by měla být zdravá. V ordinaci klinické psychologie jí byla diagnostikována konverzní porucha. To znamená, že to, co sama rozumem nezvládá, co neumí změnit a žádnou snahou překonat, to si její tělo někam samo zasune. Někam, kde je její slabé místo. Bolesti si nevymýšlí, jak si někteří rodiče myslí. Ta hlava opravdu bolí, žaludek hlásí neklid, po snídani skutečně spontánně zvrací.

Holky Andrea a Alice jsou narozené v červnu, šly do školy bez odkladu, všechno se řídilo podle Andrejky. Ptám se opatrně, proč nebyl Alici navržen odklad školní docházky a nebyla zařazena do nějaké malé třídy v menší škole. Tatínek zareagoval rychle: „Bydlíme s mými rodiči na vesnici a byla by to ostuda, že holka nejde s druhou do školy, že je hloupá. Andrejka už četla, počítala kuličky do deseti, tak jsme nechtěli na nic čekat.“ Ptám se na názor učitelek mateřské školy. Oba pokyvují, že jim něco ta jedna učitelka říkala, už nevědí přesně co, ale o škole to bylo.

Vysvětlit rodičům, že své vlastní dítě týrají, a to za pomoci školy, která nemůže sama bez jejich souhlasu dceru přeradit, jen ji nechat opakovat ročník a postavit do role nezvládající, neobstávající žákyně, bylo velmi těžké a vyžadovalo to několik sezení.

Alici by se pomohlo rychle, ale v jejich případě trvalo ještě několik měsíců vysvětlování se sugestivním varováním „co se stane, když budou trvat na svém“.

Dnes je už ve speciální škole, nic ji nebolí a přestala být stydlivá a smutná. Nedívá se celý den na úspěšnou sestru, má vedle sebe podobné děti, jako je ona, a může zdravě soupeřit. Nosí domů jedničky a dvojky a táta s mámou mají konečně zdravé dítě. Už pochopili i to, že je Alice šikovná hospodyňka, že sama uklidí i za sestru, že se bez dohadování stará o myčku nádobí

a umí nejen nakupovat, ale i vymyslet, co je třeba doma doplnit. Odpovědi na poslední otázky už byly rychlé. Oba nakonec porozuměli situaci a měli výčitky svědomí ze své chyby. Teď už stačilo jen ukázat, že Andrea by měla být doma chválena za práci ve škole, za hezké vysvědčení a Alice za čistou kuchyň a dobré večere. Největší radost mi udělal táta dětí výrokem: „Tak budou vlastně obě holky v životě užitečné.“ Ano. Pochopil to a to je skvělé.

Učit se je pro dítě povinnost, pro studenta už i radost. Pokud nestačí snaha, práce nepřináší výsledek, zbývá smutek. Každé dítě musí projít základním vzděláním, ale škola by měla zůstat pro slabého i nadaného žáka radostí a místem, na které bude vzpomínat.

5.2 Žákovská knížka plná poznámek

„Vyrušuje při hodině, otáčí se a ruší i spolužáky.“

„Běhá o přestávkách po chodbě.“

„Povaluje se v hodinách po lavici.“

„Nedává pozor a neví, kde má pokračovat v četbě.“

„Kreslí si po lavici a neposlouchá výklad učitelky.“

„Poškozuje školní zařízení, loupe lak z lavice.“

Zbyněk

Čtu hromadu zápisů a dívám se do očí dobrosrdečného kluka Zbyňka. Pokyvuje celým tělem, i když stojí, na židli pohupuje nohou, očima téká z místa na místo, neklidně potukává prsty ruky na opěradlo židle, každý sval na něm jen hraje.

Vnímám dítě, které je viditelně typ otevřený, komediálně laděný, asi velký dobrák. Mám před očima klasický obraz LMD, nebo jinak MMP, prostě typ mozkové dysfunkce, kterou se označuje nevyrovnanost a zároveň slabost nervové soustavy bez ohledu na inteligenci dítěte. Může být velmi nadané, ale i naopak. Neklid není zcela ovladatelný, jinak se chovat nemůže, pokud nechceme zahájit týrání. Na pokyny „seď rovně a neklepej nohama“ dítě uposlechne a vypíná se jeho pozornost, stává se neslyšící, nevidící, nevnímá výuku, reaguje jako dítě neschopné.

Zbyněk nechce nikoho zlobit, neprovokuje tím, že běhá, on musí. Když bude sedět o přestávce v lavici nebo se pomalým krokem pohybovat po chodbě, jeho nervový systém neprojde přípravou na zátěž v další vyučovací hodině a musí ještě více měnit polohy, povalovat se v lavici, otáčet se kolem

sebe a odreagovávat tak vnitřní napětí. Je to hodný kluk, ale děláme z něho špatného.

Podobný osud mají děti s poruchami „dys-“, především dysortografií. I při nadprůměrné inteligenci, která jim predikuje vysokoškolské vzdělání, neobstávají v jazykových předmětech. Nemají vyvinutý cit pro rozlišení tvrdých a měkkých slabik, dlouhých a krátkých samohlásek, sykavek, vynechávají v diktovaném textu písmena nebo si jiná, která tam nepatří, přidávají. Jejich písemné práce vypadají děsivě, a pokud není včas diagnostikovaná specifická porucha učení, dochází k porouchání „celého človíčka“. Je napadán za nepozornost, jeho projevy jsou nazývané zlobením a my z něho děláme systematicky nehodného lumpa.

Zbývá jim jen odklon. Buď do úzkosti a strachu, kdy se bojí chodit do školy, ale těch je málo, nebo odklon do zloby, agresivity, msty. Při vyšetření se odhaluje dobrácký základ a zlobná nadstavba způsobená naší netečností i neschopností.

Existuje ale i druhá možnost.

Stejně chování může mít dítě skutečně „nevycválané“, nenaucené pořádku, bez vychované poslušnosti, s tendencí „dělat si, co chce“. Oddělit zrna od plev by dnes měl umět každý pedagog. Nevychované dítě je v momentě zaujetí zcela klidné, u televize sedí bez vrtění, u počítače je v klidu, nekýve nohama ani nemění polohy. Co ho baví, to zvládá bez neklidu. Pohyb těla i jemný neklid svalů v momentě dobré zábavy je ukazatelem poruchy.

5.3 Proč jsou děti agresivní a drzé

Co se dříve objevovalo u třináctiletých, dnes vidíme u sedmiletých. Hrubost a drzost se posunují do útlého dětství.

Úraz

Ve školní družině se stal vážný úraz. Chlapec napadený spolužákem první třídy skončil s těžkou komplikovanou zlomeninou v nemocnici a ve stavu navržené amputace pravé horní končetiny. Útočník Ivan byl známý syn nezodpovědného potulného otce, který se nestaral o své dítě, a matky alkoholicky, která si vybrala nového partnera hrubého ražení, s útočným projevem a agresivním postojem k synovi i k ní.

Matka A. S. na stížnosti ze školní družiny nereagovala, jen podpisem potvrzovala informace, že syn se chová hulvátsky, napadá bezdůvodně druhé, útočí a nereaguje na výchovná opatření.

Úraz vyburcoval rodiče. Žádali jednání s vychovateli i ředitelkou školy. Večerní schůzky všech rodičů, zástupců školy a pozvaného odborníka z oboru psychologie se zúčastnila i matka útočnicka a její životní druh.

Byli lehce rozeznatelní. Rodiče uváděli, že jejich děti se vracejí odpoledne domů se škrábanci v obličejích, s tržnou ranou, s rozsáhlou modřinou – a útočník? Stále tentýž. Rodiče byli vyzváni, aby se sami rozhodli, zda si přejí, aby všechny děti měly právo na umístění ve školní družině, nebo zda dítě s agresivním chováním má být dočasně vyřazeno, a pokud se jeho projevy nezmění, vyřazeno i trvale.

Vedení školy navrhlo, že rodiče dítěte, které zaútočí na druhé, budou ihned tentýž den písemně informováni. Při opakovaném útočném projevu jejich syna či dcery budou vyzváni k návštěvě školy, a pokud nedojde k nápravě, při třetím projevu hrubého napadení bude žák dočasně vyřazen ze školní družiny. Pokud se chování dítěte nezmění, bude vyřazeno natrvalo.

Jen tak se rodiče dětí přestanou bát a vychovatelé budou vytvářet klidovou náladu pro všechny. Rodiče mohou přijmout i druhé řešení, že každé dítě musí být ve školní družině zařazeno, ale nikdo už tátovi a mámě nevezme jejich denní strach. Zúčastnění rodiče reagovali nečekaně jednotně. Zvedli ruce pro alternativu první. Spontánně sepsali petici, potvrdili své rozhodnutí podpisy. Do té doby nebyl o rodičovské schůzce ve škole zájem, teď po tragické nehodě se aktivita rodičů vyburcovala.

Jen matka malého útočnicka se hlásila o slovo. Dostala prostor, ale z lavice hrubě vykřikoval její partner. Byl postaven do odpovídající role. „Nehlásil jste se, nerušte, prosím.“ Jeho reakce byla vzorově ukázková. Vzporné gesto, útěk a zabouchnutí dveří třídy. Za ním se ozývaly výkřiky družky: „Vrať se, Pepo!“

Po jeho odchodu dostala maminka slovo, aby vyjádřila, jak to cítí a jak se k situaci staví. Projev matky útočného dítěte byl poté zpovědí nešťastné instabilní alkoholičky, ženy, která má druha a stejně jako její syn i ona trpí jeho výpady. Vyjádřila dobře pocity ambivalence „chci i nechci“. Nechce žít sama, ale tak, jak žije, je to také zlé.

Poznámka autorky:

Malý Ivan byl dočasně vyřazen ze školní družiny, matka platila soukromý dohled a něco se změnilo. Ivan už zase navštěvuje družinu, matka našla sílu se svěřit do péče psychoterapeuta a vystěhovat partnera, který syna provokoval do útočné vzpoury proti celému světu.

Všichni dnes vnímáme nárůst agresivního chování dětí, ale neznáme nebo neumíme pojmenovat důvody.

Důvodů agresivity dětí se nabízí několik, a pokud se každý neohlédneme rychle za svým dítětem a za těmi, se kterými sedí už ve druhé či třetí třídě, pokud nebudeme reagovat a bránit se, přestaneme se smát a budeme se bát. Důvody nejsou v naší společnosti objektivizovány, nemají statistickou hodnotu, ale jsou psychologickým obrazem současnosti.

Důvod první

Společnost se rychle mění, přináší změny i do rodin s dětmi a my nestácíme vlastním rozumem včas reagovat.

Chybí nám normální selská logika. Nechápeme, že příroda určující náš život je stále stejná, že muž je zrozená fyzická síla a zastřešuje a chrání svoji rodinu, fyzicky slabší ženu a malé děti. Chlapec je veden otcem k mužskému postoji, chránit slabé, nemocné a malé. Mužský postoj je postoj síly, v tom se nic nemění. Ale co se mění, je typ práce. Mužská práce ve staré době byla ta nejtěžší, tátové tahali dřevo z lesa, starali se o dvůr, zvířata, skládali uhlí, sázeli stromy. A později nastoupil táta do továrny nebo do družstva, ale odpoledne měl druhou směnu doma. Prasata, kozy, králíky, trávu a sníh, starost o dvůr a nářadí, o vytopení domu, o zajištění topiva na celou zimu. Dnes už muž po zaměstnání tolik nedře, práce se změnila a přibývá té lehké. A máma? Ta rodila pětkrát, ale také desetkrát, starala se o vyvedení mláďat do života, pečovala o čistotu domu, musela se postarat o řadu hladových dětí, o muže, někdy i o prarodiče žijící ve společném domě. A dnes?

I žena má lehčí život. Rodí jedno, dvě, někdy i tři děti, ale domov si už rozdělují hospodář s hospodyní s pracemi nesrovnatelně jednoduššími a v domácnosti vybavené technikou. Zmizely až na výjimky dvory, políčka a zvířata k obživě, každý má jen své zaměstnání a práci v malém hospodářství, kterému dnes říkáme domácnost. Do té patří i zahrada, chata, auto, prostě to, co tvoří domov.

Proto někde ještě zůstala mužská i ženská práce těžší, kdy rodina má hospodářskou usedlost, muž musí i po práci do nepohody na políčka, postarat se o palivo a hrubou práci na domě. Jsou ještě rodiny, kde žena má více dětí a malé technické možnosti k ulehčení jejich výchovy. Tady zůstává pro muže i pro ženu práce větší zátěží, ale oba se lépe orientují v roli hospodáře a hospodyně.

Doba se mění, ale stále platí starý zákon pro každého člena rodiny. Těžká práce je záležitostí muže. Žena obstarává jemnější, lehké a esteticky ženské úlohy. Je těžké dnes nazývat nějakou práci „mužskou“ a „ženskou“, ale je

jednoduché určit v každé rodině práci nejtěžší. V každé to bude jinak. Na vesnici a v podhůří, ale i v rozestavěném rodinném domě bude těžká práce orientovaná na zahradu, na půdu, do sklepa a kotleny. V městských bytech, kde obvykle žijí tří-čtyřčlenné rodiny, je dnes nejtěžší prací, tedy mužskou prací už jen nákup větších zásob potravin a lahví, mytí velkých oken, hrubý úklid celého bytu a žehlení velkého prádla. A lehká, tedy ženská práce? I ta se výrazně změnila. Ženské schopnosti se uplatňují v estetické úpravě bytu, v drobném úklidu, „aby bylo místo pro každého“, v organizaci vyřízení všech členů podle schopností, v zajišťování citových pozorností. Většina mužů vděčně přijímá připravené dárky nejen pro své děti, ale i pro vlastní rodiče, kde vkus a odhad ženy bývá přesnější a vystihuje lépe potřeby každého člena rodiny.

Mezi těžké práce se už jen vzácně řadí starost o auto či více vozů, servis je dnes běžně k dohledání a mytí si zařizuje každá žena pohodlně ve veřejné myčce. Jen v kalamitách je muž opět oporou a záštitou. Lépe snáší mráz a nepohodu počasí. Jeho ranní pozornost vůči své ženě, kdy si přivstane, odhrne sníh z jejího vozu a vytopí vnitřek vozu před jejím odjezdem, je pozorností chlapskou, siláckou a ochraňující.

„Hrozí nám rozvod, už to není k vydržení,“ uvádí ing. V. „Hádáme se jako koně a do všeho vstupují jeho rodiče, kteří nám poskytují bydlení ve svém domě. Pracujeme oba v náročném oboru, máme podobné zájmy, hrajeme od mládí tenis a fotografujeme.“

„V čem je tedy problém?“ ptám se. „Jeho rodiče nám pomáhají s dětmi, pro dcerku chodí do školky a syn je u nich po škole. My bydlíme v prvním patře a děti jsme si chtěli brát od babičky a dědy ihned, a to ten, kdo přijde první z práce. A tady začíná náš problém,“ uvádí žena.

Převzala odpovědné místo, je to pro rodinu první velké ekonomické jištění a matka manžela mu odmítá odpoledne předávat děti s tvrzením: „To není tvoje věc, až přijde ona, půjdou domů.“ Na otázku, jaké řešení si oba zvolili, ing. V. říká: „Diskutovali jsme s manželem, máme oba shodné názory, ale on byl vždycky stejně jako jeho otec ten poslouchající a neodmlouvající. Maminka byla vždy hlavou rodiny a oni jen plnili její přání. Teď si přeje velet oběma rodinám a určovat, jak budeme všichni žít.“

Je už jasné, že babička vymezila pro svého syna roli budoucí nuly, povaleče a čekatela na pokyny své ženy. Podle své matky má táta dvou dětí své ženě takzvaně pomáhat, ale jen podle jejích pokynů. Nevidí v něm samostatného hospodáře, který určí, co si vezmou děti na sebe, kam pojedou na kolech a co si udělají kolektivně k večeři, až budou čekat na unavenou mámu. Táta, který

zapne pračku a s dětmi pověsí prádlo, aby si mohli večer po návratu mamky všichni už jen hrát, je v očích jeho matky-babičky „měkkota“. Ona to neumí vysvětlit, ona žije ze svých pocitů. Ptám se: „Vy víte, proč muž před mnoha lety nemyl doma okna?“ Ona s pocitem, že ví všechno, uvádí rychle a hrdě, že proto, že by to pro něj byla ostuda. Souhlasím a dodávám: „Samozřejmě, pro chlapa příliš lehká práce, a byla by ostuda, že nedělá něco siláckého, nebo by tak dával celé obci důkaz, že je nemocný. Ta práce dokazovala jeho omezení, slabost a nemohoucnost. Byla v té době prací tak lehkou, že bylo nemyslitelné, aby to dělal chlap předurčený dřít. Očekávalo se, že muž zvládne pokácet les a posekat louku. Mytí oken byla práce přiměřená pro ženy a větší děti.“ Můj výklad viditelně pochopila, ale s odporem a pocitem svého ponížení. Cítila jsem, co si myslí. Má svůj rozum a nemíní ve svých postojích už nic měnit.

Babička obou dětí má nekompromisní pocity, které prosazuje za každou cenu. Kopíruje starou dobu, ale ona je už doba jiná. Nedomýšlí, že její vliv by znamenal patologický vývoj všeho mužského. Chce ze syna udělat jen pasivní figurku, která sedí, poslouchá a do ničeho se neplete, a totéž by se jí dařilo s vnukem, kterému posluhuje a za cenu posluhování mu velí. Proto ji čeká samota...

Snachu naopak situuje do role velitelky a služky, ignoruje její postavení živitelky a vede oba manžele do ekonomické nouze a především do rozvratu. Syn, s úzkostnou citlivou povahou, není schopen se bránit své silné matce a snacha marně hledá řešení...

Pohovor s prarodiči nepřinesl žádný užitek. Síla babičky, podpořená zkušeností poslouchajícího muže a syna, byla nezlomná. Dědeček, inteligentní, tolerantní a citlivý muž, jen mlčel a v jedné chvíli snad potlačoval i slzu v oku.

Zbývala jen jedna možnost a ta byla riziková z hlediska nabízeného nekomfortu. Podnikový byt, získaný jako „nouzové“ řešení, měl jen dvě menší místnosti a měl poskytovat prostor pro život celé rodiny. Děti byly zvyklé na velké pokoje, zahradu a dosažitelnou přírodu malé obce.

Odpor dětí komplikoval neatraktivní stěhování, ale objevilo se něco pozitivního. Táta rozhodoval, táta upravoval nový byt a vytvořil po jediné krátké poradě s odborníkem pokoj pro rodiče a pokoj pro děti, nechal v domě nábytek a dokonce vymyslel spaní na zemi.

Chybí zahrada, ale táta zajistil programy. Mají všichni tři plavání, táta zařídil všem kola, plánuje výlety, vozí obě děti na tenis a v sobotu a v neděli se doma nezdržují. „Jen když se nestihlo uklidit – to se musí v sobotu dodělat, ale potom jedem,“ říká osmiletý Vojta.

Každý případ nekončí tak optimisticky.

Důvod druhý

Rodiče nevědí, jak dnes vychovávat děti.

Napodobovat výchovu ze svých rodin nemohou, doba je jiná a sami si neumějí poradit.

Praxe ukazuje, že rodiče lze v současné době rozdělit do tří skupin. Ti první si nedělají starost s výchovou, a tedy ani s dětmi. Zařizují jen organizačně nutné kroky a žijí živelně, nebo oddaně své profesi. Ve druhé skupině jsou ti, kteří neberou rodičovství příliš vážně, jen se navenek snaží udržet obraz funkční rodiny. Navštěvují školy, jednají s odborníky, ale rady nepřijímají, „nemají čas“.

Třetí skupina rodičů je ta devíza naší společnosti a velký dar pro dítě. Ti chtějí vychovat slušného člověka, tedy budoucí táty a mámy, rodiče, kteří nebudou utíkat od svých dětí, ale budou zachovávat lidství. Zase to budou dělat jinak, ale nebude to k našemu pláči.

Tato skupina lidí hledá odpovědi na své otázky, ale mnohdy marně. Dostávají odpovědi, které nic neřeší, jsou formální a neodborné.

Rady: „musíte ho naučit pořádku“, „víc na něho dohlížejte“, „je chytrý, tak musí přidat“, jsou diletantské, neodborné – bohužel i od profesionálů. Formální pokyn nic nezmění. Rodič chce vědět, jak konkrétně to má dělat, vidět ukázkou, zkusit a řešit chyby zcela prakticky.

Chybí osvětová jednotka, kde rodina získá konkrétní pokyny ušité na míru. Proto nastupují i děti z dobrých rodin do základní školy a učitel je dostává do rukou už nevychované. Jak je má v situaci, kdy žák nezvládá základní životní režim, ještě navíc zatížit novým režimem školním? Dítě to nezvládá, učitel nezvládá množství nevychovaných dětí, rodiče nevědí, co s tím, nastupují tresty – a máme tu začarovaný kruh celkové nemohoucnosti.

Důvod třetí

Výchova začíná pozdě.

To vyplývá už z předchozí úvahy. Výchovu k poslušnosti musí rodina zvládnout do tří let života dítěte. Už v první kapitole se dočteme, že první starostí rodičů je vychovat poslušnost. Zajistit, že dítě zvládá svoji vlastní bezpečnost ještě před nástupem do školy. Ví jak, ale především umí přecházet silnici, vyhýbá se spadlému elektrickému vedení, nesbírá nábojnice. Není jen informované, má to nacvičené jako každý jiný návyk. Pokud si umí stáhnout kalhoty a zase se obléct po použití WC, zvládne všechno ostatní stejným způsobem. Jen ho to někdo musí učit a učit včas.

Do školy už musí nastupovat dítě samostatné a soběstačné. Dítě, které se umí samo nasvačit a po sobě uklidit, doma se postarat bez pokynů dospělých

o svoji želvu nebo o mladší sestřičku, takové už patří do školy. Pokud je to jinak, selhává výchova a dítě do školy nepatří. Doma vypracuje školní úlohy se stejnou odpovědností, jakou rodiče vytvořili v jeho předškolních povinnostech. Jako se staralo o svoje rybičky, o kočku a špinavé boty celé rodiny. Pokud bylo nepořádný malý hospodář a nikdo ho nevracel zpět k práci, kterou udělalo nedbale, bude i nepořádný žák. Postoj odpovědnosti nepěstuje učitel, ale rodiče.

Důvod čtvrtý

Výchova je negativistická – agresivní.

Příklady a stále opakované rodičovské výkřiky: „stůj, nebo uvidíš“, „nekřič jako na lesy“, „nekopecj do toho“. A to v situaci, kdy dítě nemůže klidně stát, protože nemá co dělat, musí křičet, protože hraje hru, nebo se nudí, tak okopává kraj chodníku. Ví, co se nemá, ale nelze dělat nic normálního, tak se zpočátku chová jako „poslušné“, postupně vymýšlí, jak to zpestřit, a nakonec provokuje. Ono ví, že nesmí křičet, protože je někdo nemocný, ale křičí, protože chce dospěle vyprovokovat k nějaké aktivitě. Stejně se nestane nic, jen se přidá nesouhlasný a halasný projev táty nebo mámy.

Křičíme, podezříváme, pořád a nekonečně poučujeme – ale nevychováme. O výchově se nevypráví, výchova se dělá. Měla by se dělat. A dělat výchovu znamená nerozčilovat se a jednat pozitivně. Bohužel převládá výchova negativistická, kde agrese rodičů vyvolává agresivitu dětí. Útočný příkaz „okamžitě uklid, nebo máš domácí vězení“ vede k agresivní odezvě „tak jo, jsem doma, ale neuklidím“. Pozitivní výchova je časově náročná a vyžaduje trpělivost, každému je jasné, jak to má být, a tak to také je, nebo to musíme dělat znovu, vrátíme se tam, kde začínala chyba, ale v klidu a bez zbytečných řečí. Být pozitivní znamená, že umíme pozitivně myslet a prožívat. Neustupujeme, ale zůstáváme kamarády.

Agresivní výchova

Radim byl fajn kluk, na hřišti se uměl poprat o vítězství. Dnes to uhrál na jedničku a běžel k večeri. Rozrazil dveře u kuchyně a trochu to přehnal. Zarážka za dveřmi to nevydržela, dveře se rozlétly, ozval se tříštivý zvuk a ze skříně spadl starý budík, který v rodině už hodně pamatoval. Byl velký, kulatý, měl hlučný chod, ale když budil, tak nikdo nezaspal. Nezvonił, drnčel. Táta jiný budík neuznával a moderním říkal „šumítka“. Teď, po nárazu dveří, se ten starý zvonící velikán povaloval po zemi, sklo rozbité a netikal. Táta, utahaný z práce, přestal číst noviny a řval: „Hergot, tady není chvíli klid, ty neumíš přijít domů normálně, já tě, ty spratku, naučím, jak se chovat,

já tě přerazím, už se s tebou párat nebudu.“ Vyrazil od stolu a Radim se jen přikrčil před očekávanou fackou. Máma měla u sporáku usazené oči, ohlížela se po neurvalé scéně a nechtěně přirostřovala situaci jako v italském filmu: „Proboha, nech to dítě, vždyť se toho tolik nestalo.“ Táta se dostal znovu do varu a jeho křik znamenal další výpad. Měl hlad a ztrácel kontrolu. Máma přiběhla se smetáčkem, nametla sklo na lopatku, sebrala budík a s vyčítavým pohledem dala tichý pokyn Radimovi: „Umyj si ruce a ke stolu.“ Situace ztrácela na dynamice, táta se znovu usadil za své rozečtené noviny a máma dávala na stůl zelňačku. U stolu se rozhostilo ticho, táta usrkával horkou polévku, máma se snažila chovat, jako by se nic nestalo, a Radimovi se svíral žaludek. Nemohl jíst, tak seděl a honil lžící zeli po talíři. Při tátových slovech „nic z tebe nebude, jen grázl“ se vytratil do svého pokoje.

Banální scéna. Táta má pocit autoritativní převahy, máma neví, co se mělo nebo nemělo udělat, nemá své názory a sílu něco řešit – a Radim? Ten má jasno. Co nemusí, to doma nepřizná, sní, co dostane, a bavit se bude daleko od domova, s každým, jen ne s tátou a mámou. Stejně by nic nepochopili.

Stačilo málo, ale to je pro mnoho rodičů jen teorie.

Mohlo to vypadat zcela jinak, ale to už je jen příklad autorky knihy. Tohle se už nestalo, ale kdyby to někdo chtěl zkusit, jde to i tak.

Pozitivně totéž

Radim rozrazil dveře, zarážka odletěla, budík se sesypal jako hromada kousků na zem. Táta zvedl hlavu od novin a zamručel: „No, to se ti povedlo.“ Máma se lekla, ale pokračovala v přípravě večeře. Radim stál a zíral na tu spoušť. Nedělo se nic. Díval se kolem sebe, snad čekal pokyn, co s tím, ale marně. Co s tím? Rozpačitě se rozhlížel, nic ho nenapadalo. „Zameť to a pojď jíst,“ řekla máma a nalávala polévku. Večeře proběhla v klidu, rodiče diskutovali o politice, táta se zajímal, jak kluci hráli odpoledne fotbal, nechyběl smích a v dobré náladě Radim úplně zapomněl na katastrofální epizodu.

Ale táta ne. „Dej si budík do sáčku a zítra to zanes panu Holubovi, třeba to opravi,“ řekl táta a provázel Radima pohledem. Bylo mu jasné, že kluk neví, jaký sáček má použít a kde ho má hledat, určitě si ho nedá do aktovky, možná i zapomněl, kde hodinář Holub bydlí. Usmíval se pod fousy a vzpomínal, jak byl kdysi dávno také kluk, do dveří chodil ze široka, všechno kolem něho jen hořelo a jak to jeho táta vždycky vyřešil jako rozumný chlap. Přemýšlel, jak by to udělal jeho táta, a pokračoval: „Zítra to odnes k Holubům, zeptej se, jestli to půjde spravit, a lístek si pověs nad postel, ať na to nezapomeneš.“

Podíval se na hodinky a povídal: „Ráno vstávám v pět, dojde k sousedům a popros, aby nám půjčili budík.“ Zívnuł a odešel do koupelny. Radim se vydal splnit hrozný úkol. Stál dlouho za dveřmi, zvonit se mu na nikoho nechtělo. Nakonec to zkusil u paní Nové. Byla stará a žila sama. „Budík?“ povídala a Radima zasypala svými představami z televizních zpráv: „To ho chceš na nějaké vylomeniny, třeba do bomby, nebo ho někde prodáš a peníze utratíš.“ Bylo mu trapně, ale musel to vydržet. Nakonec se stařenka uklidnila, Radim získal pro tátu malý budíček a musel vydržet ještě mnoho poučení, co má a co nesmí a kdy to musí vrátit a jak se stará paní přeptá rodičů a mnoho dalšího, ale to už šlo mimo jeho vnímání.

Uplynul den a táta se zajímal, jak to dopadlo u hodináře. V Radimovi hrklo, rozpadlý budík měl stále v aktovce. Tátovi to bylo také jasné, ani na odpověď nečekal, jen suše prohlásil: „Jsem rád, že nelžeš, tak zítra.“

V pátek stál opravený historický stroj na stole a halasně tikal. Táta se usmál, jen Radimovi do smíchu nebylo. Oprava mu zasáhla do rozpočtu. Spořil na mobil a teď je jeho sen zase vzdálený. Po večeři vzal táta mámu kolem ramen a v dobré náladě vyprávěl, jak on jako kluk byl to samé co Radim, a řekl mámě: „Co kdybychom mu na tu opravu něco přidali?“ Radim byl jako v sedmém nebi – dostal celou polovinu svého vydání a měl novou chuť šetřit dál.

První příklad byla skutečnost, druhý příklad jen teoretický sen – připravený scénář pro výchovný film. Jen pocit v Radimovi byl v prvním a druhém případě rozdílný.

Zloba, křik, pocit křivdy a k tomu žádná starost. To byl výsledek skutečného příběhu. V Radimovi byl pěstován strach, nejistota a zároveň svůj problém neřešil. Někdo místo něho uklidil střepy, zařídil a zaplatil opravu, on musel vydržet jen nadávky, facku. Nestaral se o nic, měl svoji hru a pohodlí. K tomu ale jistotu, že s mámou a tátou nebude řešit nic, co právě nemusí.

Ve druhém příkladě, který se nestal, zůstala v rodině dobrá nálada. Nikdo se nezlobil, všem chutnalo. Ale třináctiletý kluk musel zajistit náhradní budík a zvládnout to nejhorší, co se klukovi může stát. Jednat se sousedy, vysvětlovat, vyslechnout nápor různých podezření a s pokorou poděkovat. A nakonec myslet na opravu, běhat k hodináři a zaplatit z pokladničky nečekanou sumu peněz. Z úspor, které si každý týden přepočítával, mu nezůstalo téměř nic.

To konečné resumé rodičů byl balzám a velké poučení.

Ten první Radim je otrávený kluk, nemá žádnou důvěru v dospělé, jen čeká na ránu a zlobu, tvoří se v něm odpor a jeho vlastní agrese.

Druhý Radim, kterému nikdo nenadával, ale také za něho nikdo nic neudělal, bude jednou vyprávět svým dětem, jaký byl jeho táta „frajer“, a táta pro něho bude celý život velký vzor.

I mateřská a rodičovská dovolená není pravidelně obrazem pohody a hravosti, dobré nálady a prožívání času s dítětem. Neklid je do výchovy vnášen některými matkami (vzácně tatínky) v zájmu práce, která s dovolenou na rodičovství nesouvisí. Dovolená je výraz zvláštní, jde v podstatě o špatně placenou práci, od probuzení dítěte až do odpoledních hodin, kdy se vrací ostatní členové rodiny ze školy a zaměstnání domů a kdy se všichni (máma, táta, větší děti) dělí o práci v domě – nebo v bytě. Postoje žen, kdy odkládají dítě do ohrádky a věnují se úklidu, žehlení, myjí okna a dítě okřikují, je obrazem zkresleného vnímání, co je to mateřská dovolená. Muž na rodičovské dovolené se obvykle stará jen o dítě, povaluje se s ním na matraci, raduje se z jeho hravosti, povídá si s ním na koberci a na pískovišti. Nestaví se do role sluhy, čeká s rozdělením práce doma na návrat celé rodiny. On je tam pro dítě, není najatým personálem, který posluhuje celé rodině a učí její členy pohodlnosti. Po ukončení takzvané dovolené se neobjevují zbytečné konflikty, každý se stará o sebe a o své povinnosti doma stejně teď jako dříve. Jen přibude služba vyzvedávání mrněte z mateřské školy. A na rozdělení služeb je zase celá rodina.

Důvod pátý

Školák je hodnocen jen známkou a podle známek oceňován učitelem i rodiči.

Školsky neúspěšný žák vnímá hodnocení globálně, má skrytý pocit, že je jen kritizován a posuzován jako špatný člověk. On nemůže hezky psát, ale podstrkujeme mu před oči krasopisy sestry, bratra a spolužáka s uznáním „podívej, jak to má hezké“.

Dítě, které se učí lehce a rádo, je ve svých pocitech milované, ale ten, kdo vnímá učení jako trest, není dobře hodnocen a není dáván za vzor v takové práci, kterou ovládá dobře, dělá ji s chutí, ale netýká se školy. Umí se starat o domácí zvířata, umí nakupovat a připravovat večere, postará se o malé sourozence, uklidí, ale ocenění nepřichází. Učitel často neví, jak šikovný je žák „čtyřkař“ doma, co všechno zvládá a v čem je oporou pro celou rodinu. Rodič to sám nesděluje a učitel se neptá.

Nebo je to jinak a neprospívající žák neumí doma nic. Ale to je chyba rodičů, kterým nikdo nevysvětlil, že toto dítě se bude jednou živit rukama a mělo by mít před jedničkáři náskok v praktické dovednosti, mít možnost být

v něčem před ostatními také první! To ho musí někdo naučit – a ten někdo se musí někde dozvědět, že jeho dítě nemá sedět tři hodiny doma u učení, kdy se neučí, ale bouří, povaluje a podvádí tajnou hrou pod učebnicí. Musí vědět, že si školák pod dohledem táty nebo mámy napíše nutné úkoly a naučí se to nejnutnější. A ještě se musejí rodiče někde dozvědět, jak to jejich dítě, které nebaví učení, lze doma zapojit, dát mu pozici a odpovědnost, a také se musejí dozvědět, jak se neprospívající dítě má vlastně doma učit.

Víme, že si nepamatuje, nevydrží u příprav, učí se tedy ve spolupráci s dospělým a opakuje to učivo, které probírali ten den. Nemůže se učit ve středu večer zeměpis, který měli ve škole v pondělí. Neví z toho už nic a naučení dá mnoho práce. Takových metod je víc. Dítě bez zájmu o nové poznání nevydrží sedět hodiny u stolu a takzvaně se učit, ale umí rychle napsat slovíčka a využívat krátké momenty během volné činnosti (dvě či tři slovíčka se dají naučit i při čekání na autobus, v šatně před plaváním, při nákupu s tátou). Na večer už toho zbývá málo a to jde hravě.

Každý člověk chce být někde „hvězdou“, něco umět lépe, aby byl uznáván. Někdo je mezi prvními ve třídě, druhý je nejlepší v práci hospodáře doma (to se ve staré době dobře realizovalo, dnes to neumíme). To jsou dvě základní role, které si osvojuje dospělý stejně jako dítě, jen množství práce je jiné. Výborný školák nosí domů známky, výborný živitel nosí peníze. Slabý žák nosí špatné známky, slabý živitel nízký plat. Tak to v životě je a má to logiku. Proto se slabý živitel musí umět doma o vše postarat, nemůže si zjednat službu na mytí oken ani na posekání trávy. Slabý žák umí dovednosti, které spolužáci vůbec nezvládají. Je prostě v něčem výborný a připravený pracovat rukama. To musí rodič umět vychovat, vytvořit v dítěti pocit užitečnosti a slovně to komentovat – „co bychom si bez tebe počali, ještě že tě máme“ – a učitel musí být informován, aby mohl dobrého žáka ocenit jedničkou a slabého žáka pochválit, jak umí stahovat králíky a míchat námořnické večere.

Slabý žák je námi všemi veden k agresivitě. Nemůže, ani přes osobní snahu nedosáhne na jedničky a dvojky, ale my útočíme „uč se, přidej, přepiš to“.

To je týrání a únik dítěte je možný jen do zloby, nebo do nemoci – těch je méně, agresivních přibývá.

Důvod šestý

Matky dominují ve výchově, otcové se odklánějí.

Muži, stejně jako ženy, se odklánějí od výchovy z důvodu pracovního vytížení, práce přesčas, vedlejší pracovní činnosti, práce ve vlastním domě nebo bytě bez spolupráce dětí.

U otců přibývá další závažný důvod, který mění jejich otcovský postoj, a bývá vyvolaný hyperaktivitou žen. Mnoho matek dnes masivně ovládá pole výchovy dětí podle svých představ a jejich autoritativní postoje mají dopad především na chlapce.

Ženám zůstala práce, která je jejich naturelu poměrně blízká, práce lehká, dnes ještě minimalizovaná technikou. Muži žijící v bytech, bez zahrady, dvora a dílen, mají situaci složitější. Pokud mají dominantní tendenci a chtějí velet a vládnout v roli energického mužného hospodáře, musejí prosazovat domácnost mužského typu a tu ženy, až na výjimky, s odporem odmítají. To není o špíně a nepořádku. To je o představě, co je čistota a pořádek. I představy o bytové kultuře mají obě pohlaví značně rozdílné. Žena se bytem chlubí, miluje urovnané a uspořádané prostory, velká převaha žen vyžaduje vzhledné hraničky prádla ve skříních. Muž naopak. Byt má pro své pohodlí, co potřebuje, chce i vidět, neuznává ramínka a srovnané úhledné komíny ručníků a košil. Muž větší vypranou košili za ramena, nebo za spodek, to nepokládá za důležité. Pro něho je prvotní „aby to bylo rychle odbyté“. Žena se naopak i prádlo na šňůře snaží urovnat do estetického obrazu. Muž, který má syna nebo syny a prosadí převládající, tedy mužský styl, naráží na odpor manželky. Jeho představa o fungování rodinného hospodářství se podobá pořádku na horské chatě, kde má každý svoji postel, svoji židli a věšáky. Nic se dlouho nehledá, nic není skryté. Špinavé prádlo leží na hromadě, čisté na židli ... žena se snaží o prostředí více podobné prodejně butiku, se snahou, aby osobní potřeby byly vidět co nejméně.

A tady začíná problém.

Muž citlivý, zranitelný nebo neprůbojný (ale i pohodlný, který to využívá) uniká do pozadí, odklání se od výchovy s pocitem, že „to není jeho věc“. V těchto postojích je uznáván a podporován ženou, která vládne kuchyni a zároveň si stěžuje na věčné vaření, určuje vybavení bytu a způsob denního života a pořádku a kriticky hodnotí stav doma slovy „nikdo mi nepomáhá“. Viditelně to funguje. Ke změně nedochází ani po prvních školních poznámkách, že syn je nezodpovědný, lhostejný k práci, schopný, ale bez zájmu... Rozruch se v rodině objeví až po agresivním útoku syna na uklízečící matku, nebo po předvolání ze školy „dostavte se z vážných výchovných důvodů“. Tady už se hledá aktivita otce. A to je pozdě.

Život rodiny s dětmi lze dobře navodit, ale jde těžko přeměňovat. Neměníme pořádek, ale postoje, a to je po čtrnácti letech téměř nemyslitelné. Syn kopíruje otce, a sice i v případě, že je typologicky bližší matce, že matka je jeho pomocníkem pro přípravu do školy, spoluhráčem a kamarádem. Přesto si do puberty osvojí postoje svého otce, které jsou pro něho obrazem

chlapáctví. A to se v pubertě nosí. Musí se chovat mužsky. To mnohdy znamená, podle vzoru otce, se po práci toulat (táta po hospodě, syn po hernách), večer zalehnout k televizi nebo k počítači a život své rodiny, kterou má chránit, se učí jen přehlížet. Ženám, pokud nemají své zájmové činnosti, to často vyhovuje, pokud nenastanou problémy s množstvím narůstající práce, drzosti pubertáků a nezájmem partnera. Něco se ale mění. I přesto, že na mnoha dveřích visí ještě v dnešní době jmenovka muže, v rodině velí žena, rozhoduje o všem a o všech, určuje, co kdo bude dělat, a po neúspěšné urgenci to udělá sama. Potom všem vysvětlí svoji nepostradatelnost, důležitost a nezastupitelnost, někdy se slovy prosycenými vlastní hrdostí: „nebýt mě, tak tady shnijete“. A tím udělala tečku za výchovou syna, nebo všech dětí. Kluk si nechá posluhovat, ale v době, kdy najde sílu se bránit, tak nejen že neděkuje za pomoc ve svém pokoji, ale naopak „hudruje“, že nemůže nic najít, ať mu tam už mamka neleze, on se ve všech hromádkách dobře vyzná.

A my? Nezačneme hovořit o zpackané dominanci a utlumené mužské pozici. My mluvíme o dětské drzosti, ale sloužíme dál. Je mnoho žen, kterým nevychází dobře manželství, kritizují projevy svých lhostejných a únikových mužů a s vysokou vehemencí vychovávají z vlastního syna povaleče, kluka a později chlapa, který očekává ve své blízkosti někoho v roli služky. Sám umí chodit do školy, později do práce a dost. Neumí se sám o sebe postarat, natož o někoho, umí se sám jen bavit.

„Máme syna Petra v deváté třídě a objevily se najednou velké těžkosti, asi puberta,“ uvedla matka, redaktorka, která za sebou nechává stát muže, který působí jako její řidič nebo ochranka. Je to otec. Jenom není jasné, zda si to někdy uvědomil. Petr se od začátku školního roku jen pořád bouří, učitele ignoruje nebo slovně napadá. Ptám se, zda je to taková novinka až v letošním roce. Matka uvádí, že ano, zhoršilo se učení, nenosí úkoly, na výčitky matky reaguje zlobně. „S otcem jedná stejně?“ ptám se. „Otec se o to nestará, děti, to je moje věc,“ reaguje žena a táta Petra, sedící vedle manželky, jen pohodově přitaká. Matka vzala na vědomí stížnosti ze školy, informaci o špatném prospěchu a udělala krátké opatření. Zakázala Petrovi fotbal, který organizovaně hraje už sedm let.

A bylo to. Petr přešel do obrany útokem. A co táta? Pracuje jako úředník státní správy, s pracovní dobou od sedmi do půl čtvrté, a potom si dělá, co chce. Chodí do posilovny (bez syna), jezdí na kole, sleduje televizní pořady a „nikoho nezlobí“. Jen se baví a za nic neodpovídá.

Muž, ve srovnání se ženou, má roli hospodáře rodiny obtížnější, má často omezenou pozici vůdce a potlačovaný mužský projev. Pokud s narozením dětí neuplatní vedle dominance ženy i svoji, stává se v lepších případech poslušným, ale v očích dětí nedůležitým členem rodiny. Je to pozice nedůstojná, pasivní, ale pohodlná. Každý kluk se stylizuje podle táty do podobné role rychle. Zbývá mu dostatek času na vlastní zábavu. Děti to nemusejí vést ke skluzu ze studia a slušné existence, ale vede to často k neodpovědnosti v dospělosti.

Kluci

Matka Matěje (9 let) a Mirka (11 let) odjela na měsíc do lázní a nechala doma velký rozpis, co, kdo a kdy má udělat, a další seznam úkolů pro svého manžela, „receptář“, jak děti oblékat, rozpis jídel k večeři a popis svačin, kde nechyběla i instruktáž „jak naplnit housku a jak ji zabalit“.

Táta, praktický řemeslník, to ve svých pocitech popsal přesně. „Připadám si jako tupec, který se neumí ani najíst a starat se o své děti – chci se telefonem zeptat, jestli jsou ty děti moje,“ řekl. Můj pokyn byl jasný.

„Jsou vaše a je to vaše věc, jak povedete rodinu.“ Dohoda „nově vzniklé trojky“ byla opět obrázkem mužské normality. „Nakupovat budu sám,“ řekl otec. „Mirek udělá všem svačinu a Matěj uklidí odpoledne i večer nádobí, šaty si večer dáme každý k posteli a hodíme trenky a ponožky do pračky.“ Pokračoval dál a psal fixem na balicí papír, jak to bude každý den. „V sobotu já peru,“ řekl táta, „Mirek věší a suché sundává, Matěj je malý, ten to odnáší do koše a společně se mnou, žehlí rukama.“ To byl nový výraz pro práci bez žehličích prkna. Mikiny věšel táta na ramínka, aby byly rovné, utěrky a ručníky žehlili rukama, tedy jednoduše složili a uhladili. A podle řeči kluků i táty měli čas na výlety na kolech, jen zpátky domů nakoupili do batohů. Bez hádek, bez napomínání. Fungovali jako parta, na konci týdne jen napsali trestné body a ten nejhorší měl v neděli službu v kuchyni. Jak prosté.

Mužskou pozici snižuje i nevhodná medializace, postoje výchovných zařízení, opomíjení jejich mužské rovnocennosti v roli rodiče.

Na stížnost učitelky „nadává, plive a kope do kamarádů“ je nutné se ptát: „Jak se chová táta, jak jedná se synem a svými kamarády?“ Nezvat do školy maminku, ale především tatínka. Pokud existuje.

Kluk potřebuje, aby táta znal jeho školu a on se mohl ostatním pochlubit, že tátu má.

Ne každý otec má zájem o svět svého dítěte, ale mnohý má i pocit, že není tou důležitou osobou, a my děláme dost proto, aby se o své nedůležitosti

stále ubezpečoval. A tak pozvánka „maminky, přijďte se podívat“ nebo pokyn „požádejte maminku, aby vám koupila“ každého muže uvedou do klidu a jistoty, že jeho postoj je správný – že to není jeho věc.

Dobře vyjádřila svůj pocit matka, která sama pochopila, kde je problém: „Já, jako matka, když budu číst informaci ‚tatínkové, přijďte na besedu‘, zůstanu, stejně jako mnozí chlapi, rovněž v klidu a bez výčitek, že něco nezvládám – nejsem přímo oslovena, proč bych se do toho pletla?“

Důvod sedmý

Zabíjíme v dětech jeden z nejvzácnějších vrozených pocitů, a to je touha.

Dáváme jim nejen to, co chtějí, ale i to, co nechtějí, po čem ještě ani netouží, o čem nesly.

Dostávají nákladné dary, technické vymoženosti, sportovní výbavu a nemusejí je ani prohlížet v obchodech, mají je už připravené doma, vybalené, namontované, mohou jen zahájit svoji zábavu. Někdo jim posloužil, ony se jen baví.

Až se ožení a nikdo neposlouží, nenakoupí, nezařídí, neobstará, nastoupí zklamání, selhání, odchod – rozvod.

Některé ani nezažily usínání s velkým snem o krásném kole, o malém vlastním fotoaparátu. Neumějí se dívat, přemýšlet, spořit a toužit. Po vánočních sepisují seznam k soutěživému chlubení mezi kamarády „kdo dostal víc“. Jsou z nich konzumenti, skrmují hotové jídlo bez práce na zahradě a v kuchyni, skrmují všechno. Jako dospívající nepotřebují platonickou lásku, netvoří citlivé verše, nehledají milé doteky a pohledy do očí. Chtějí konzumovat. Mají na to devízy svého vzhledu: jsou ošetřeni dobrou kosmetikou, oblečeni do svůdných hadříků, mají peníze, vysedávají už v jedenácti v McDonaldu, mají čas. Čas jen pro sebe a pro své užívání života. A co nemají? Povinnost, odpovědnost, sny a touhy. Proto nemají ani zážitky. Nejkrásnější je doba touhy. Dosažení něčeho po době snění znamená nástup pokory, pocitu obstarání, potřeby to chtěné udržet.

6. Úskalí puberty

- co patří k pubertě
- právo a svoboda dospívajících
- hygiena a sex
- vlastní pokoj a osobní zázemí

6.1 Co patří k pubertě

Čím kvalitnější jsou rodiče a jejich výchova, tím klidnější puberta.

Ve stáří se sčítají hříchy mládí, v pubertě se sčítají hříchy naší výchovy.

Puberta není čas na základní výchovu, ale je to doba, kdy nevychovanost začínáme vidět v plném světle a chceme něco měnit. Na to už je pozdě. Změny bez předchozí výchovy budou vnímány jako násilí a půjde většinou jen o pragmatické změny chování na bázi touhy a strachu. Touhy po svobodě, touhy po partě, touhy po sexu, po penězích, nebo strachu o totéž.

Je už vychované to nejdůležitější – pocity viny. Pokud je naše dítě má, můžeme změnit mnohé. Pokud chybějí, bude to jen uvalená domácí vazba, napjatá atmosféra bez komunikace, prostě násilí.

Co je vychované a zpevněné, to už puberta nepokazí. Co není vytvořené, budeme těžko dohánět.

Rodiče učí své děti do puberty, po čtrnáctém roku se jen dívají na zrání svého díla. Je to jako dobře zadělané těsto nalité do nádoby a uložené ve správně předehtaté troubě. Není to hotové, ale tak, jak je to započaté, uhnětené a namíchané, tak se to bude péct. V troubě to už nezměníme.

Puberta je citlivé období a nesnáší:

- poučování
- rady
- kritiku kamarádů, hudby a módy
- omezování a zakazování

Poučování

Oni mají chuť se bavit a žít naplno, my máme zkušenosti a strach. Naše rady jsou neposlouchané, a proto nepoužitelné. Radami se stavíme do role těch „starých“, kteří už ničemu novému nerozumějí.

Slyšíme kolem sebe hrůzné příhody, mezi známými se odehrávají tragédie, ale nikdo je v pubertě nechce slyšet. S pocity „nejsem malej“ si chce

každý kluk a každá holka ochutnat svůj život po svém. Nejsou jiní, jen se mění komunikace mezi dalšími generacemi. Naši předkové matce vykali a přijímali rady, ale obvykle jen navenek. Skrytě žili po svém. Dnes je projev volný, někdy až moc uvolněný a bez respektu, ale také je skutečností, že v mnoha případech není co respektovat.

Předat v pubertě zkušenost můžeme jen nenápadným sdělováním událostí, ale mezi sebou, aniž bychom směřovali informaci k dítěti.

„Kluci šli tajně na pivo a chtěli jako pokřtít nejmladšího člena party,“ vypráví matka otci u odpolední kávy a nehledá ani očima jejich Petra. Mluví tiše, tedy bez snahy, že by měl kluk něco slyšet. „Vím to od Evy, to je sestra v nemocnici,“ pokračovala. „Kluci kouřili a házeli ‚vajgly‘ do jednoho piva, potom to nechali tomu malému Tomášovi vypít. Nevím, ale prý už umřel,“ řekla žena a šla umýt svůj šálek.

Po jejím odchodu se Petr nenápadně vyptával táty, co to jako bylo „za story“, co mamka vypravovala... Prostě projevil zájem.

Pokud chceme poučit, nesmíme nic vnucovat.

Rady

Je to stejné jako poučování. Nechtějí naše chytrosti, jsou pro ně už zastaralé. Rada má v každém věku svoji hodnotu, pokud nemá charakter poučování a nadřazování. Co vím, mohu předat dál, ale to neznamená, že jsem chytřejší, to znamená, že déle žiji a mám víc zkušeností.

To ale také znamená, že se víc bojím, že neumím riskovat a nemám tak velkou touhu vidět nové.

Co tedy s radami?

Čekat. Čekat na příležitost – jen tak předáme hodnotu.

Rada má ohromnou cenu, pokud se nás někdo na něco ptá.

Když se ptá, chce vědět a naslouchá.

Když naslouchá, bere nám čas a musí poděkovat.

A potom si té rady váží, protože o ni prosil.

Zákaz je nepříjemné opatření a v pubertě vyvolává jen revoltu. Mají už právo na svá rozhodnutí, jsou to ještě nezralí, ale svobodní lidé.

Kritika kamarádů, hudby a módy

Kritika musí mít dopad, ale pozitivní, neměla by působit naopak, vytvářet odpor a škody. Kritizovat může je ten, kdo problému rozumí. Pochopit kvalitu kamarádů je velice těžké v každém věku, proto si volíme přátele podle svých pocitů a postojů a často nerozumíme, proč má kdo koho rád. Snažit se pochopit kvalitu kamaráda pubertálního dítěte je veliká odvaha. Vnímáme mladého nezralého člověka očima stabilizované dospělé osobnosti. Je obtížné vnímat to, co už dospělému nic nepřináší. Nápady, smysl pro komedii, odvalu a dobrodružnost, to všechno jde mimo zájem starší osoby a je vnímáno to, co mladí nepokládají za důležité. Slušné vystupování, vzhled, pokora.

Rodiče vytvářeli názor, postoje k životu a k lidem do puberty, teď už mohou jen naslouchat, ale nekritizovat. Je možné se ptát: „Co je na tom tvém kamarádovi skvělé?“ Ale dotaz musí být upřímný, bez ironie, bez náznaku předem vytvořeného názoru.

Rodičovská kritika nezmění postoj dítěte k jeho přátelům. Naopak. Čím výraznější bude odpor rodičů ke kamarádům, tím větší obdiv se vytvoří mezi mladými. Vzájemně se chrání, jednotně stojí v opozici proti starším a někdy i zkostnatělým postojům dospělých.

Hudba a móda jsou dobové. To už samo o sobě určuje zájem. Dospělí znají i ve stáří texty písniček z doby puberty a mladé dospělosti. Módní prvky vznikají v době, kdy je u člověka největší potřeba provokovat, odlišovat se, měnit svět.

Stáří mohou módu prodávat, ale nemohou ji vymýšlet. Každá generace zažila odpor starších k novým tancům a modelům v oblékání. Stáří vnímá vše nové jako extravaganci a hledá svůj klid.

Nevhodná kritika nových, mnohdy velmi zajímavých prvků v oblékání, úpravě vlasů i v hudbě i tanci je jen obrazem rigidity a psychického stáří.

Omezování a zákazy

Vychovat znamená vybudovat v dítěti odpovědnost a svobodu. Omezování je zbytečné, pokud platí zásada: práce, povinnost a potom zábava. A zákazy? U malých dětí jde o vymezení, co se smí a co se nemá, o vytvoření správných návyků, o samostatné „fungování“.

6.2 Právo a svoboda

Puberta přináší revoltu proti omezování osobní svobody. To je v pořádku. Volá po právu velkého člověka – to je v pořádku. Abychom mohli dopřát dozrávajícím svobodu a právo, musíme si rovnici „právo plus svoboda“ dokončit.

Právo plus svoboda rovná se splněná povinnost!

Aleš

„Nejsem už malej kluk, všichni jedou, jen já mám zase sedět doma,“ reagoval nazlobeně Aleš, aby prosadil své právo jezdit s kamarády na chatu. Oba rodiče řekli shodně: „Ne, na to máš času dost.“ „Jede Petr, Míša i Marek,“ pokračoval Aleš. „Vy si myslíte, že děláme kdovíco, přitom si bereme jen kytary a jídlo, kluky doma pustili, jen já jsem drženej a už mi bylo patnáct.“

Rodiče usoudili, že je čas poradit se s odborníkem.

Souhlasím s rodiči, že se o Aleše bojí a vnucují Alešovi nenápadně myšlenku, že se o mámu, která odjela na služební cestu, a o tátu, který byl přes noc na noční směně, bojí Aleš také. Tomu tedy všichni dohromady rozumíme.

Každý někdy někam musí odjet, důležité je, abychom o sobě věděli, byli na telefonu a mohli se vyhledat a v případě nesnázi si pomáhat.

Pořád si ještě všichni rozumíme.

Pokračuji dál. Říkám Alešovi: „Představ si, že máš povolenou sobotu a neděli na té vaší chatě, povídej, jak to všechno uděláš, abys mohl odjet.“ A ještě dodávám: „Vycházím z toho, že nejseš malej, jak sám říkáš, ale schopný dospívající kluk, a že tedy rodiče budou vědět, kde jsi, a ty to zvládneš.“

Oba rodiče měli zmatený výraz a pocit, že jim synka vedu jiným směrem, než očekávali. Aleš mlčel a tvářil se spokojeně. Věděl, že ví, co potřebuje, a odjet sám umí.

Pohybem hlavy dávám Alešovi najevo, aby už začal vypravovat, jak to všechno udělá.

Výčet byl rychlý: „Sbalím si batoh, vezmu si chleba, konzervy, sýry a pití a ráno sednu na kolo a jedu.“

Zvědavě se vyptávám: „A to si ten chleba dáš do batohu hned večer a sýry také, nebo strčíš celý batoh do ledničky?“

Už s menší ochotou pokračoval: „To ne, to tam naházím ráno a potom pojedu.“

Otázkám, které následovaly, moc nerozuměl, zdálo se, že mé hře první porozuměl jeho táta. Ujala jsem se už energičtěji a kriticky vlastního slova:

„Neslyšela jsem, kdy si budeš uklízet svůj pokoj – vracíš se až v neděli večer.“

„Nechápu, kdy vyměníš rybám vodu a vytrháš rostliny z akvária – to je tvoje sobotní práce.“

„Nerozumím ani tomu, kdy budeš psát úlohy na pondělí a učit se slovíčka a zeměpis.“

„Také mi chybí v tvé přípravě celá řada věcí: ručník, ponožky, slipy, hřeben, peníze a jedna láhev šťávy na dva dny.“

„Nechápu, kde vezmeš v pátek večer chleba, sýry, konzervy – nevím o tom, že jsi byl na nákupu.“

„Vidím ve tvém domácím rozvrhu, že v sobotu myješ chodbu a schody a luxuješ celé patro – to budeš dělat kdy?“

„Zkus mi odpovídat,“ žádám už zase s úsměvem a očima obrácenýma na Aleše:

„Úklid svého pokoje?“

„Ryby?“

„Úkoly?“

„Úklid v bytě?“

„Nákup?“

„Příprava věcí s sebou?“

Odpověď se neměnila, byla stále stejná: „Nevím.“

„To je škoda,“ povídám, „já měla pocit, že jsi fakt velký chlap, a bylo mi líto, že z tebe doma dělají mrně. Ale ty vlastně jsi malej kluk, jenom sis to neuvědomil. Umiš sám jen chodit na záchod.“

Vypadalo to, že usíná, otráven situací, která se nevyvíjí podle jeho představ. Probudil se zcela zřetelně jeho táta a situaci začal slovy: „Už je mi to jasné. Zakazujeme, hádáme se s ním, máme ho jako v bavlnce, jako mimino a jen se snažíme ho uhlídat.“

Ano, táta to vnímal správně. „Odpovím vám na jeho otázky já,“ řekl sám o sobě.

„Jeho pokoj uklidí maminka a potom mu za to vynadá, úkoly bude dělat kluk v neděli večer, bude usínat u stolu a my se budeme zlobit, vyhrožovat, že příště nikam nepojede.“ Nadechne se a pokračuje: „Ryby budou v kalné vodě a žena bude chtít, abych čistil akvárium, když není kluk doma, byt uklidí sama a všem předvede svoji únavu ze života, nákup obstará v pátek večer také ona, sýry a chleba mu nacpe ráno do batohu, přidá ručník, slipy a ponožky, což ani nemusela, protože Aleš to stejně přiveze domů čisté, sám se nepřevleče. Ach jo,“ zakončil svoji řeč a vstal. Podal mi ruku a uplakané mámě a synovi

zavelel: „Jedeme domů. Budeš tě, synku, učit, jak žije velké chlap, a až to zvládneme, pojedáš si, kam budeš chtít.“

Udělal mi velkou radost i tichým dovětkem na chodbě už jen vůči své ženě: „Neřvi, můžeš za to hlavně ty, teď to necháš už konečně na mně.“

Je třeba si jen uvědomit, že táta až dosud nenašel sám v sobě sílu zasahovat správně. Pohodlně ustupoval ženě. Některé situace už sice cítil jako nezvládané, ale bylo pohodlnější nevytvářet odpor, nepřidělovat si sám sobě práci a nevyvolávat spor s vlastní ženou. Opřel se o názor odborníka. Neprosazoval své názory, jen plnil požadavky. Zůstal alibistou, ale snad se ze své letargie a nezdravé závislosti probudil.

Právo a svoboda se netýkají jen volného času, ale i změn, které přináší jejich nová doba. Chtějí už jiné účesy, jinou módu, prosazují novou hudbu a jiný tanec.

Prosazují ve společnosti změny, jsou vlašťovkami, které chtějí zavádět novinky. Módní prvky nevytvářejí stařečkové v domovech důchodců, ale mládež. Něco se uchytí, něco zazářilo a zase zhasne.

Za nové nápady se musíme učit také děkovat. My učili je, oni teď naučí i mnohé nás, abychom nezůstali stát a vnímali pokroky doby.

Barevné rozčuchané hlavy se nemusí mnoha rodičům líbit, jako se kdysi nelíbily dlouhé mužské účesy nebo za starých časů nemravný tanec zvaný tango. Dnes je to úsměvná historie, ale tak to bude se vším.

A tak stojí před rodiči pubertáků různé otázky:

- **Omezovat výstřelky v účesech?**
- **Zakazovat záplaty na kalhotách?**
- **Odmítat kosmetiku a malování?**

Kamil

Z domova utekl patnáctiletý Kamil D. Ztracené dítě vyvolává každému normálnímu člověku mrazení v zádech. Z výpovědí rodičů nebylo jasné, co ho k tomu vedlo. Učil se dobře a bez nucení, choval se slušně.

Nevrátil se ani druhý den, situace byla vážná. A přece se něco doma stalo. Jen o tom nechtěli mluvit. Kamil si přál fialový melír na střední vlasový pruh, jako to mají jeho kamarádi. Jsou také slušní a také se dobře učí.

Byl objedнан v kadeřnictví, potřeboval peníze. Otec byl zapojen do hry až den před plánovanou vlasovou úpravou a zasáhl nekompromisně: „Šaška dělat nebudeš.“ Nebyl to jejich první spor. Před rokem to byly rifle se záplatou,

v létě šortky s obrázky. Táta nařídil a ukončil kapesné. Diskusi nepřipouštěl, tak byl i sám vychován.

Matka tajně souhlasila, ale o názorech mluvila jen se synem, před otcem hrála pokornou hru.

Kamil se naštěstí vrátil. Měl neomluvený den ve škole, odjel na chatu.

Zbytečný strach, zbytečný vzdor a pocit bezpráví.

Stačilo málo. Kapesné, které odpovídá finanční úrovni celé rodiny, a právo nechat si za velké peníze upravit vlasový pruh, nebo se dohodnout s mámou a zkusit módu domácím způsobem a levně. Je to Kamilovo rozhodnutí, zda bude mít dalších čtrnáct dní jen barevnou hlavu a žádné peníze na kreditní kartu, na zmrzlinu, žvýkačky a magazíny, nebo zda se sám v rámci svých možností rozhodne pro náročný časopis a občas přilepšenou svačinu a vlasy pořídí levně.

Totéž se týká módy. Rifle jsou bez diskusí moderní, ale jeden je má ze značkového obchodu, kde nakupují i rodiče, a druhý z obchodu s levným zbožím, které jsou módně stejné, ale už užívané a zlevněné.

Příklad nazvaný „Radek“ je podobný, jen skončil hůř.

Radek

Radek si nechal narůst dlouhé vlasy a nosil culík. Otec, který se zbytky svých vlasů sváděl boj, aby nemusel chodit s holou lebkou, synovu módu nesnášel a nebylo dne, aby táta u večere neútočil. Volil často i výrazy iritující. Byla to nešťastná náhoda. Táta se posilnil v místním hostinci a v noci s pocity svého práva Radkovi jeho culík ustříhl. Položil vlasy v kuchyni na stůl a byl se svým dílem spokojený.

Radek patřil mezi typy úzkostné a labilní a střety s otcem nebyly v jeho životě nic výjimečného. Jejich komunikace byla už dlouho problémová a nepřátelská. Kamarády neměl, učil se mizerně a máma měla jiné starosti.

Vlasy, to byla jeho „berlička“, jeho odvaha být sám sebou. Odlišoval se tak. Byl to zkrat, ale bohužel mu to vyšlo. Jeho sebevražedný pokus nemohl nikdo pochopit. Ani táta.

6.3 Hygiena a sex

Gymnazisté

Přednášela jsem mladíkům třetího ročníku gymnázia, „o přátelství, lásce a sexu“. Vedení školy po dohodě s rodiči jim umožnilo konverzaci na citlivé

téma s odborníkem. Nápad to byl dobrý a mládež přijala nabídku s nadšením. Rozdělili si přednášku jen pro mladíky a jen pro dívky. Očekávali podrobné návody „jak na to“ a začátek setkání byl pro mnohé šok. Pro mne jako lektorku také. Na otázku: „ještě vám doma říkají, že se máte večer umývat“, reagovali spontánním souhlasem a dodávali, že jim určují, i co si mají umýt, „nohy, krk a uši“. Ptám se už s komediálním laděním: „A co zadek a genitálie, to vám připomínají?“ Působilo to sice groteskně, ale zároveň trapně. Téměř dospělí muži a mnozí nezvládali svoji hygienu jako zcela běžnou věc. Uvažovat s dospělým o tom, jak páchne konečník po stolici, zažili snad prvně v životě. Povídám: „Pánové, pokud si neumíte umýt zadek, jak se chcete bavit o sexu? Pokud se chcete seznamovat s variantami erotického kontaktu, tak nemůžete páchnout (řekla jsem smrdět!). Chcete mít znalosti velkých a žijete jako malé děti – tak to беру na vědomí,“ povídám, „a začneme od záchodu a koupelny.“

Vyprávěla jsem jim epizody z tábornického života, kde jsem zažívala hrůzy lidské nekulturnosti: „Zažívala jsem rána ve veřejné dámské umývárně, kde bylo jedno zaslepené zrcadlo a kovové žlaby, ale na hygienu to stačilo.“ Zaujalo je to.

„Voda tekla, nic nebránilo se dát do pořádku. Přicházely dívky i ženy jedna za druhou, rovnou ze záchodu, v teplákách, holínkách, svetrech, omývaly si obličeje a ruce, rtěnkou vykreslily tvar rtů, některé použily řasenku a bylo to. Ne, že by byla zima,“ vyprávím dál, „pokud se mimo mě někdo svlékl a myl si podpaží, zadek a nohy, byla to pravidelně Rakušanka nebo Němka.“

A ještě jednu perličku přidávám:

„Jednou vešla mladá žena s holčičkou, viděla mě a moji známou v negligé nebo skoro bez ničeho a s úděsem ve tváři chytla malou za ruku slovy: pojd' ven, co tady ty lidi dělají, to je hrůza.“ Povídám: „Pánové, to není všechno, jedna slečna s tím zapařeným spodkem hupsla do stanu ke svému mladíkovi a já musela přemýšlet o romantice jejich letní lásky.“

Pozorovala jsem tváře studentů a uvědomovala si, že jsou úžasní. Zcela nepokrytě hovořili o sexuálním pokrytectví, o špíně, o rodičovské trapné opatrnosti se bavit normálně a jejich dotazy ukazovaly, že to všechno berou vážně.

„Co když musím za keř v lese, kde se mám dát do pořádku?“ řekl jeden z nich s ruměncem ve tváři. Vytáhla jsem z tašky malinkou reklamní lahvič-

ku s pleťovým mlékem a balíček papírových kapesníků. Než jsem to stačila komentovat, slyším z jejich řad „vole, to je super“. Otázky typu „komu vadí, když holka páchne potem“ jim po hodině připadaly normální: začínali jednat dospěle.

Odcházela jsem z odpolední přednášky spokojená a bylo mi jasné, že i oni pochopili, že láska a sex, to nejsou lascivní nápisy na WC, to není vulgarizovaná erotika, ale poetická vůně, doteky a schopnost se vzájemně vnímat.

Žila jsem dlouho představou, že navenek hezké oblečení a pod ním špinavá těla byl problém padesátých let, kdy se v některých rodinách koupali všichni jen v sobotu a někdy i po sobě v jedné vodě. Už vím, že to tak není.

Pořád narážíme na problém „nezvládnuté výchovy v útlém věku“. Návyky zůstávají. Kdo se pravidelně myje už v předškolním věku a naučí se samostatně převlékat do čistého prádla každý den, nemá problémy v pubertě. Objeví se lajdácký únik, ale jen jako ležérní vybočení. Norma už zůstává.

6.4 Vlastní pokoj a soukromí

Dětský pokoj se z herny proměnil nástupem do školy v dílnu a zároveň první malý úřad, kde stůl není určen ke hře, ale pouze ke školní přípravě. Puberta vnese do pokoje na jedné straně výraz soukromého prostředí, na stěnách se objevují plakáty, obdivované technické modely, filmové ideály, na druhé straně chaos v uspořádání nezajímavých nutností, jako jsou šaty, boty a prádlo. Pokud prostředí pokoje přímo navádí svými věšáky, kde je vymezené místo pro raketu, helmu nebo batoh, lze předpokládat, že návyk je tak silný, že vyhraje nad chaotickým pohozením všeho „někam“. I tak skončí mnohé pohozením do volného prostoru. Pro pubertu je typický zmatek ve stylu pořádek-nepořádek. Oni se v tom vyznají, pro okolí je to nereálné pochopit. Jen málokterý mladík věší oblečení na ramínka, uznávají opěradlo židle, háčky a věšáky nebo podlahu, kde je pro ně hromada oblečení lehce přístupná.

Denní systém odpuzuje. Přijímají „nutné zásahy“ jednou v týdnu, se čtvrtletním gruntováním, kde je výhodná spolupráce celé rodiny. Každý svůj prostor, ale dohromady k tomu hudba, dobrá svačina a nepostradatelný humor, už „z toho, co se všechno najde a vyhodí, nebo najde a použije“.

Chlapi se dovedou radovat z nalezeného balíčku nových strun na kytaru, ale i z podložky a matice.

Nehledejme v pokoji kluka i holky v pubertě pravidelnost, denní udržování pořádku a estetiku. V popředí jejich hodnot je pohyb. Sport, zájmové činnosti, kolektivní život. Soukromí uznávají až mnohem později, kdy v něm začínají prožívat chvíle s někým blízkým. Teď je to pro ně skladiště, turistický stan, něco mezi sklepem a půdou, kde je všechno k dosažení a všechno na jedné hromadě.

Nepořádek a chaos patří k pubertě, ale nepatří sem špína, pach těla a nízká tělesná kultura. Jen nelze vychovávat smysl pro hygienu, návyk měnit denně spodní prádlo nebo vyměnit špinavé povlečení za nové až v patnácti. Platí pravidlo, že návyky v pubertě musejí být velice pevné, aby unesly výkyvy a ležérní postoje dozrávajícího člověka.

III. Od puberty k dospělosti

1. Studium nebo řemeslo

- kam s ním
- je chytrý a neučí se
- maturant, ale nezaměstnaný

1.1 Kam s ním

Výběr budoucí profese je nelehký úkol a omyl může ovlivnit celý život dítěte. V patnácti má jen málokdo, tedy skoro nikdo, jasnou představu o profesním uplatnění. Neví, která práce je zajímavá a co obnáší, ani exkurze představy nevyjasní. To rodiče uvažují, čím by se dalo uživit a v čem je možné stát se úspěšný, dítě ne.

Faktory, jako je intelekt a zájem, které by měly ovlivňovat volbu povolání, často nestojí v popředí. Obvykle hrají roli jiné ukazatele: na které škole je dostatek míst, kam se dá dojíždět, kde je možné sehnat bydlení, zda je reálné najít po ukončení školy místo.

O tom, zda se žák zařadí do vyššího vzdělání, rozhodují ve značné míře školní známky. Jsou trojkaři, ale velmi nadaní, jsou jedničkaři a dvojkaři jen vydření, bez logické schopnosti samostatně myslet, bez nápadů a chuti se ve volném čase zabývat pracovními problémy. Umět používat selský mozek, třídit vše poznané, vytvářet systémy, které se rolují a otevírají podle potřeby jako informace v počítači, to je nadání logického myšlení, schopnost samostatně myslet a tvořit. Opakem jsou „biflaři“, dřiči, odříkají každou definici, vědí, co se kde píše a jak se to má použít při řešení úlohy, ale když nefunguje vysavač, nemyslí. Hledají servis.

Nespoléhají na sebe, neumějí se orientovat, potřebují u všeho postupy a přesné návody. Když nemohou postupovat podle daného pravidla, nemyslí a odmítají řešení.

Druhým problémem jsou rodiče. Myslí to se svým dítětem dobře, ale nevnímají ho správně. Snaží se ho zařadit do života podle své představy. Nabízejí podněty podle konvenčního obrazu, nepřipouštějí odlišnosti.

Kamila byla zvláštní holka. Už jako malá nechtěla panenky, její oblíbený úbor bylo triko a kratasy nebo tepláky. Nesnášela sukně ani jako malá žákyně. Maminka si přála hezké culíky, ale Kamila si je sama uštrihla, a to jí nebylo ani devět. Běhala za kluky a za nejlepší dárek pokládala sadu šroubováků. Nikdy je nedostala. Ve třinácti si přála svoji malou dílničku, ale dostala kufřík na kosmetiku a památník v kůži.

Byla to hezká holka s duší kluka a nikdo jí nerozuměl. Ukončila základní školu a vybrala si dopravní průmyslovku. Chtěla řídit vlakové soupravy, rozumět železniční dopravě. Máma poslala přihlášku na střední pedagogickou školu, aby se stala učitelkou v mateřské škole.

Ztratila čtyři roky; děti měla ráda, ale každé ráno stejný program, pořád to samé, to nevládala a skončila v ordinaci psychologa: „Nevím, co to se mnou je,“ řekla a nevěděla, jak pokračovat. „Děti jsou fajn, ale už před polednem mě bolí hlava, odpoledne jsme unavená, jdu do kavárny, dívám se před sebe, kouřím a nesnáším sama sebe.“ Vypráví o sobě a neví, co je a není důležité. „Mám nového kluka, ale když přijedeme k našim, je mi trapně.“

Neví, jak by to vysvětlila. „Koupila jsem si na dluh malého fiata, a když chci vyjet s Přemkem, svým přítelem, ven a ukázat, co moje autíčko umí, máma ze mě začne dělat blbečka.“

A tak se pomalu dozvídám se, jak se dělá z normální holky blbeček – „oloupej brambory, přines petrželku a prostři“. „Je to pořád stejné, jako když jsem byla malá,“ říká Kamila a dodává: „Oba vědí, že klidně udělám jídlo pro celou rodinu, ale nebudu dopoledne běhat a zařizovat blbosti.“ V neděli se to stalo. Myla jsem auto, Přemek se mnou leštil a měli jsme prima náladu. Přišla máma a řekla: „Nedělej nám ostudu a ukaž Přemkovi, že umíš vařit, a nedělej ze sebe šoféra v kalhotách.“ A bylo to. Jen Přemek to pochopil. „Zabouchla jsem dvířka vozu a ani jsem nemusela říkat, jedem.“

Nikdy jim nevyčítala, že chodila zbytečně do školy, kterou si nezvolila a kterou nikdy nevyužije, dnes pracuje na letišti v navigaci a přestala jezdit domů. Přestala být tolerantní, když ji začali urážet. Měli svoje konvenční představy a nebyli schopni překročit svůj stín. Opustila je proti své vůli. Chtěla se chovat jako hodná dcera, ale oni nechtěli technicky myslící samostatnou ženu, ale princeznu s duší pokorné pečovatelky.

Představy rodičů se často nedají ovlivnit, mají nejen své sny, ale i ambice, které přenášejí na dítě. Co sami nevládli nebo kde jim to život v době jejich mládí neumožnil, to chtějí realizovat prostřednictvím svého dítěte.

David chtěl být elektroopravářem. Byl praktický, poradil si s mixérem, žehličkou i vysavačem, pustil se do opravy pračky a úspěšně. Ve škole se učil celkem dobře, nosil pěkné známky, přípravy do školy mu ale trvaly hodiny. Neměl na nic jiného čas, opustil junáckou partu, přestal kopat fotbal, četl, psal, opakoval, vypisoval, bál se smutných očí mámy. Měl rád i své učitele, téměř všechny, ale co se nedalo dělat rukama, to ho nebavilo. Tak to šlo až do konce osmé třídy. Potom se v něm něco zlomilo, přestal komunikovat, zavíral se do pokoje a lepil modely. Prospěch se rapidně zhoršil a v rozhovorech s rodiči mluvili jen oni, David mlčel a krčil rameny. On sám nevěděl, co se děje, neuměl své pocity pojmenovat, neměl co říct.

Po odborném vyšetření se trochu vyjasnilo. Jeho školní známky byly asi opravdu vydržené. Byl snaživý, proseděl u učení mnoho času, choval se mírně, učitelé ho měli rádi. Ale jeho studijní dispozice byly nezajímavé. Byl to prototyp dobrého řemeslníka, praktika. Měl zdravý úsudek, nehledal velké teorie, jen informace vždy pro tu určitou práci, kterou právě dělal. Co spravil, to uměl popsat, ale co teoreticky nastudoval, to zapomněl.

Učební pětiletý obor s maturitou byl pro tátu i mámu zklamání. Nechali se navenek přesvědčit, že David nepůjde na gymnázium ani na střední průmyslovou školu, ale vnitřně to neuměli překonat. Nosili to v sobě jako velké zklamání, ale snažili se chovat podle odborných rad. Nechtěli udělat chybu, jen měli své sny.

Za rok už vypadala situace i jejich pocity jinak. Změnil se i David. Učební obor zvládal hravě, byl mezi nejlepšími, vrátil se k fotbalu a doma projevoval nadšení. Hledal, co by mohl opravit, vylepšit, byl to zase ten jejich skvělý kluk.

1.2 Je chytrý a neučí se

Někdy je to skutečnost, jindy jen představa rodičů, posilovaná učiteli: „Je chytrý, ale musí přidat.“ Rychlé pochopení nových informací neznamená, že je dítě takzvaně chytré a že to bude studijní typ. Možností je mnoho:

Může být bystrý, ale jen praktický.

Nebo reaguje rychle, ale také rychle zapomíná a nic z poznaného neuplatní.

Ale také může mít skutečně vysokou inteligenci, ale chybí vůle, snaživost, výdrž opakovat a třídit poznané, chybí postoj odpovědnosti a nevytvořila se radost z poznání, čili intelektuální cit.

Příklady ukazují, jak je rozlišení obtížné. Bohužel, nejčastější je právě možnost třetí. Rozumové schopnosti jsou dobré nebo i výborné, ale osobnost, „vychovaný člověk“, nemá vytvořené postoje k práci. Práce, to není jen mytí nádobí, auta, žehlení nebo sekání trávy. Práce je i učení.

Problém je, že postoje „k práci“ se neučí dítě ve škole, odpovědnost splnit své úkoly, to nemůže naučit učitel. To je úkol rodičů. Postoje se tvoří tam, kde sídlí láska. Kluk, který nenakrmil kočku, musí být veden k výčitkám svědomí, někdo s ním jeho chování hodnotí a prožívá. A problém je ještě horší. Lhostejnost k vlastní práci, domácí povinnosti a ke škole neřešíme v době, kdy se něco může změnit, ale často v pubertě i později, kdy se toho už moc změnit nemůže.

Jak často chceme vychovávat dítě, až když už je nevychované, tak se snažíme řešit i školní neobstávání pozdě, když se objeví strach, že dítě bude dělat těžkou práci, rukama, bez vzdělání a ještě s pravděpodobností, že to nebude chtít dělat a nic jiného nebude umět. Teprve představa „co s ním bude, jak se uživí“ žene rodiče do snahy „honem něco udělat a změnit“. A to je ten největší problém. Už to změnit nejde.

Využít vrozené schopnosti, tedy nadání, možné je, ale musíme vědět jak:

- **mít vychovanou povinnost**
- **podchytit období „lajdáctví v pubertě“**
- **učit se to, co se probíralo ten den**
- **sestavit denní režim**

Povinnost není jen škola

Někteří rodiče fungují jako neplacená osvobozená domácnost a slouží i dospělým dětem. Nemají pocit, že chybují. Mají své představy:

- **hlavně ať se učí**
- **má své sporty a nemá čas starat se o jídlo**
- **na práci má čas, až bude velké, teď má nás, ať si to užije**

Slyšíme kolem sebe „ať studují, budou mít práci, která je bude bavit“. Pokud mají nadání, musejí zvládnout učení a umět se při tom postarat i o sebe. Budou mít akademické tituly, zajímavou práci, ale pokud se během studia nestarají o nic jen o učení, mají pohodlí, které zajišťují posluhující rodiče, nevznikne návyk soběstačnosti a nenaučí se rozvrhnout si svůj čas na práci, na neatraktivní úkoly patřící k životu a na zábavu.

V profesi doktorů a inženýrů nebudou mít méně práce, čas věnovaný studiu se stane jejich pracovní dobou. Najdou si partnery, vlastní bydlení

a budou plánovat dítě. Nemohou jen odborně pracovat, ale i studovat novinky v oboru, postgraduálně se vzdělávat.

A začíná kolotoč: zaměstnání, postgraduální studium po večerech, čistírna, prádelna, nákupy, postarat se o jídlo, a k tomu dítě... Kdo měl vytvořené od dětství návyky, kdo věděl, že to, co potřebuje, si musí zajistit, má obvykle vyhráno.

Umí plánovat svůj čas, redukovat nezajímavou činnost na minimum, ví, co která práce vyžaduje, proto vděčně reaguje na pomoc partnera. Chápe, že jeho kalhoty jsou opravdu jeho, pomoc druhého bude vnímat jako pozornost a podle toho se chovat.

Chudák ten, kdo je postaven do života jako pod okap, ten, kdo je překvapen, když bere ze skříně poslední kus čistého prádla. Návyk na servis je jako žít v zámku a najednou se přestěhovat do nuzné chaloupky.

Lajdáctví v pubertě

Selhání v době puberty je běžným jevem a někdy je to i konec studijního snu.

Tady nelze spoléhat na zralost dítěte, ale na sílu rodičů. Ideální je pomoc táty synovi a mámy dceři. Jen vzácně se to daří smíšeným způsobem. Mladíci nesnášejí žensky klidové postoje vysvětlování, vnímají to jako poučování, chtějí chlapácký humor a nadhled, dívky se cítí omezovány mužskou silou, chtějí dámskou rozpravu a opoziční debaty.

Umět pomáhat není vůbec jednoduché. Předpokladem je, že si spolu umějí táta a syn hrát, že mají nějaký společný zájem, že učení probíhá v atmosféře pohody i smíchu. To nezvládne každý. Proto některé velmi nadané děti nacházíme v dělných profesích, se snahou to v dospělosti dohonit dálkově, nebo jen se snahou otravovat své okolí a vyprávět celý život „co ze mě mohlo být“.

Učit se to, co se probíralo ve škole ten den

Je to jednoduché. Kdo chce ušetřit čas a být dobře připraven do školy, musí se učit podle teorie zapomínání.

Učivo, které bylo ten den vysvětleno, se udrží v plném rozsahu ve vědomí několik hodin. Pokud se látku přednášenou v pondělí bude student učit ve středu, řeší problém „tabula rasa“. Nepamatuje si postup, zapomněl příklady učitele, musí vynaložit mnoho času, aby se dostal do problému. Je to škoda. Ten den, kdy teorii slyšel, zapisoval, sledoval řešení druhými, ten den se to učí velmi lehce. Stačí večer probírat jeden předmět po druhém, tak jak to šlo podle školního rozvrhu, vypracovat u všeho malé zadání, přepsat, vypo-

čítat, prostě to uložit do paměti. Za dva dny se stačí na uložený materiál jen podívat a jde to samo.

Denní režim studenta

Každý student má denní řád, školní rozvrh a program pro volný čas. Někdo má den organizovaný, jiný chaotický. Základem úspěchu je ale pořádek a systém. Chaos zdržuje a vytváří úzkostné napětí. Zbytečně. Stačí zavést osobní diář, buď psaný, nebo elektronický. Někoho může taková metoda odpuzovat, ale je to ideální berlička bezstarostného života. Kdo si včas zvykne mít program budoucích dnů zapisovaný, bude v pohodě. Ví, kde má být, co komu slíbil, co má vrátit nebo vypůjčit, zná termíny svých volných dnů a plánovaných akcí.

Začít se dá už na střední škole. Na vysoké je to téměř podmínka. Diář není jen pomůcka podnikatelů, je to osobní přehled, osobní rozvrh času a akcí. Je to symbol svobody. Svobodný je člověk, který se nenechá omezovat, myslí a jedná po svém, ale zároveň neselhává, nelže, neuniká od svých povinností, nezapírá se před přáteli z obavy, aby nemusel čelit výčitkám, co kde nesplnil.

1.3 Maturant, ale nezaměstnaný

Vysvědčení ještě neoschlo, ale není práce. Škola skončila a nikde nemají o absolventa zájem. Prázdniny jsou ještě vítané, ale co dál? Chodí se ptát na blízká pracoviště, hledá informace mezi známými, čte nabídky na úřadě práce. Na to ale není třeba brzy vstávat, a tak nastupuje doba ranního vyspávání, nastupuje volný čas bez rozvrhu a bez určeného výkonu. Vstávali jen stárnoucí rodiče. Dítě nemá práci, nikde ho nechtějí, tak jen doma čeká na svoji příležitost. Rodiče často užívají termíny typu „má smůlu“, „tolik by chtěl pracovat a nejsou místa“, „chudák, je jen doma a nemůže si vydělávat“.

Nemá svoje peníze, má jen podporu, ale bydlí v teple, stravuje se na stále stejné úrovni, má peníze na zábavu a někdy i na cigarety. Neplatí nájem, neplatí nákupy ani poplatky za sportovní členství. Jen žije volný čas na dobré úrovni a nemá starost, jak si udržet dobrý byt a získat obnos na moderní oblečení.

A nabízí se krutá otázka: „Jak se stane z člověka povaleč?“ Lehce:

- stačí smůla, že ihned po maturitě nemá zajištěné umístění
- jeho rodiče nepochopili, že už nechodí do školy, proto musí pracovat, i když jen doma

– rodiče zajišťují hotelový servis a učí i slušného maturanta přizívat se

To se každý naučí rychle a cesta zpět je obtížná. Kdo má práci, může vydělávat, kdo ji nemá může pracovat pro ty, kteří se s ním podělí o výdělek. Ze mzdy mámy a táty se vytvoří společná hromádka, vyčlení se peníze na topení, vodu, nájem a nutná částka na výdaje za potraviny, úklidové prostředky, opravy a plánované poplatky. Zbytek, to je kapesné pro tři osoby. Ze dvou platů vydání za tři osoby. K tomu je ale servis pro zaměstnané rodiče zajištěný jejich nezaměstnaným. Někdy to pomůže i k dalšímu výdělku v přesčasové nabídce, když doma už tátu a mámu žádná práce nečeká. Zvládat provoz domácnosti není pro mladého člověka nadlidským výkonem a zvládne u toho i zábavu, sport a hledání pracovního místa. Podmínkou je, že umí opravdu dělat, a kdo chce dělat, může dělat i nepřímým způsobem, zprostředkovanou mzdou. Ale nemusí se stydět, není takzvaný „flákač bez zavinění“. Pokud je vyučený nebo maturant v roli obsluhovaného „nemohoucího chudáčka“ a na jeho blahobyť přispívají rodiče, kteří vedle mu výkonu v zaměstnání posluhují, je povalečem „opět bez zavinění“.

2. Mladé lásky

– strach rodičů

– máme se brát

Strach rodičů, aby jejich dítě nezačínalo s velkou láskou příliš brzy, je někdy vede k nevhodné kritice, k ironizaci módy a tance v domnění, že tím ovlivňují myšlení dcery nebo syna, a k představě, že je tak ochrání před „maléry“.

Výsledek takového snažení bývá paradoxní. Kritiku kamarádů puberta obvykle neunese, nastupuje revolta nebo tichá ochrana všech, kteří k němu patří.

Milanovi se líbilo hodně děvčat, ale zatím to bral jen tak kamarádsky. Byl opatrný a do ničeho se nevrhal s velkou odvahou. Útočnou otázku mámy nečekal. „S kým se to couráš po parku?“ Reagoval jako vždycky: „S nikým.“ Máma to nevzdala: „Prosím tě, nelži, taková holka tlustá, zmalovaná, s holým břichem, kde to bereš, ta snad není ze žádné slušné rodiny.“

Kdyby nebylo té scény, ani by si neuvědomil, že šel s Bětkou ze školy. Neměl ji rád, byla takový chlubitivý křikloun, cpala se pořád arašídý a lhala. Po slovech mámy o slušné rodině se v něm něco vzbouřilo. Měl pocit, že máma o spolužačce nic neví a suverénně ji hodnotí. Bětka tátu nepoznala a máma střídala známosti. Běta měla pořád nové „strýčky“. To věděla celá třída, jen máma o ní nevěděla nic. Cítil za spolužačku křivdu. Vždycky si myslel, že je to pitomá holka, ale teď to najednou pociťoval jinak. Bylo mu jí líto a věděl, že zítra s ní půjde zase, natruc, a bude jí dělat rytíře. Něco v něm uvnitř vykřikovalo: „To si máma neměla dovolovat, to není fér.“

Pohledem odborníka je jasné, že Bětka nebyla vůbec Milanův typ. Nikdy ho nezajímala. Ale slova mámy způsobila, že se jí chtěl zastat, chtěl ji nějak chránit, a tak s ní začal chodit ze školy každý den. Z vnitřního popudu se stal ochráncem holky, která za nic nemohla a nikomu nepřekážela. Začalo to vzdorem proti křivdě, vzdorem proti rodičovské kritice a stalo se to zvykem. Puberta a mladá nezralost je na zásah dospělých citlivá a nevhodné slovo někdy spustí lavinu reakcí. Tak se stane, že je svojí necitlivou kritikou můžeme nahnat do nejméně vhodných náručí.

Stačilo jen říct něco na způsob: „Dnes jsem tě viděla s moc hezkou holkou, je super, vid?“ Reakce by mohla být různá, ale pravděpodobně by to

skončilo konstatováním: „Co blázníš, mami, ta je úplně blbá.“ A nedělo by se vůbec nic. Nesmíme brát dospívajícím právo hodnotit své nejbližší po svém, nesmíme je urážet tím, že všechno je nám jasné a do všeho hned vidíme zkušeným zrakem. Už nikoho nevychováme, jen tolerantně nabízíme rady zkušenějším. Nejsou to rady chytřejších, jen déle žijících. A vůbec neplatí, že starý zkušený člověk musí mít pravdu.

2.1 Musíme se brát

Příběh Sabiny

Žijí spolu ve vysokoškolské koleji už několik let, v létě promují a měli by se vzít. Přišli s problémem, vlastně jen Sabina. Karlovi bylo všechno jasné. Vezmou se a budou mít děti. Jaké váhání. Působil rozhodně, projevoval odvalu se poprat se životem, i kdyby se jim nedařilo.

Chtěli radu, tak ji dostali. „Když dodržíte přesně, co vám teď poradím, přijdete ke mně za čtrnáct dní a oba budete vědět, zda se chcete určitě vzít.“ Reagovali nadšeně a slíbili přesné plnění mého plánu. „Pojedete vlakem asi 150 kilometrů do přírody, místo si najdete na mapě, ale podmínkou je, že si každý vezmete s sebou jen tisíc korun, batoh s nejnnutnější výbavou a postavíte si malý stan někde u rybníka.“ Naslouchali, Sabina se tvářila trochu nedůvěřivě. Pokračovala jsem dál: „Budu vám oběma přát, aby bylo venku hnušně, aby lilo, a bouřka by se nám dokonce moc hodila. K tomu vám přeji, aby jediná hospoda měla zavřeno, obchod s potravinami inventuru, aby vám myši sežraly poslední chleba a tulák ukradl boty a konzervy.“ Dodávám: „Nemohu to sice zařídit, ale snad alespoň něco z toho vyjde. Za dva týdny nashledanou.“

Ohlásili se devátý den, přišla jen Sabina. Měli štěstí. Nepršelo pořád, ale když, tak to stálo za to, foukal vítr, voda byla studená. Sabina dostala menzes a hned druhý den bolelo oba břicho po zkažené svačině. Běhání na neútulný záchod, mytí v plechovém žlabu už není třeba popisovat. Vyprávění Sabiny bylo sugestivní. „Karel byl první den normální, ale druhý den lilo a on odmítl vstávat. Mně bylo mizerně, venku fičelo a já si připadala jako ve filmu, který režírujete. Karel se válel ve spacáku, močil u stanu a byl otrávený. Večer jsme si dali v hospodě několik piv a strávili noc v navlhklých spacákách.“ Mlčím a Sabina bez přerušení pokračuje: „Karle, povídám další ráno, jdi se vykoupat, dáme to tu do pořádku a vyrazíme na túru.“ Ale Karel prý nereagoval, jen se otočil na druhý bok a byl podle Sabiny nechutný. „Nechtěla jsem mu říkat, že smrdí, ale měla jsem už hrozný vztek.“ Nadechla se a slzavě dodala:

„Byl zarostlý, protivný, páchlo z něho pivo a kartáček na zuby si za dva dny ani nevyndal.“ Zakončila svůj zážitek zcela prostě: „Je to prase, s takovým bych žít nemohla.“ Ptám se na léta soužití. „To byl normální,“ říká zklamaná studentka. „Na koleji byla sprcha, prádlo si Kája vozil každou neděli z domova a oba jsme měli dost peněz.“

A tak jen dodávám, ale zbytečně: „Tak co bude dál?“ „Nic nebude,“ reaguje rychle Sabina, „tohle byla fakt silná škola, už jsme se rozešli.“

Příběh může působit jako vypůjčený z románu, ale není. Tak to skutečně bylo a stojí za zmínku, že právě Sabina se ozvala telefonem po několika letech a prosila opět o radu.

Dostala ji a snad už se v životě neztratí. Jedna zkušenost jí nestačila. Přitahovali ji muži dominantní, vůdci, kterým nechybí sebevědomí. Teprve život ji učí, že „borci“, kteří baví celou hospodu, nemusejí být vůbec spolehliví a jejich krásné řeči tečou jen jako pivo.

Ani čas známosti není faktorem jistoty budoucího vztahu.

Sňatky po dvouměsíční známosti označujeme jako ukvapené a riskantní. Svatba po několika letech soužití působí seriózně a je logickým závěrem vztahu. Bývá to ale složitější. Pokud se dva setkávají jen v ideální formě, kdy je jejich jedinou starostí hezký vzhled, kdy vedle sebe neřeší nepořádek, prádlo, špínu a krizové situace, nemohou se znát ani po letech.

Studují a řeší spolu jen volné chvíle. Mají zajištěný servis a jen berou. Peníze i čisté oblečení. Nemají starosti, nechybí jim čas. Poskytují si jen příjemnou společnost, zábavu a sex. To neatraktivní je překvapí až v manželství. Někteří přežijí, ale mnozí to vzdávají. Na starosti nejsou vybaveni trpělivostí, návyky a tolerancí. Počet rozvodů je jasným důkazem.

Přemek

Jmenovala se Jarmila a on Přemek. Ani to není příběh z časopisu, ale ze života. Žijí spolu v jednom pokoji na vysokoškolské koleji už čtyři roky, za měsíc ukončí studium a najednou nevědí, co budou dělat dál. Po večerní besedě s psychologem na téma „moderní názory na soužití mladých a starších“ požádal Přemek o konzultaci. Obvykle hledají rady do života dívky, ale tady to bylo naopak. Jeho starostí bylo, že neví, zda se mají nebo nemají rádi. Je jim spolu dobře, ale zda je to láska, mu není jasné. Ptám se ho na názor Jarmily. „Ona také neví a já mám strach, že se jí líbí úplně jiné typy kluků,“ říká s rozvahou Přemek.

Přišli a souhlasně potvrdili slova Přemka: „Nevíme.“ Jarmila na otázku „co se vám na Přemkovi nejvíce líbí“ chvíli váhala a nakonec řekla: „Asi to, že se nevzteká a umí být nad věcí.“ Na otázku „a co se vám na něm líbí nejméně“

vypálila hned „je s ním nuda“ a nejspíš se zasmála. Ještě dodala sama od sebe: „Je to takový medvěd, je pomalý a nic s ním nehne.“

Postupovala jsem stejně jako u jiných párů. Tentokrát jsem na ně ale čekala skutečně dva týdny. Přišli oba, on se tvářil stejně jako při první návštěvě. Jarmila byla nějaká jiná, snad rozjařená nebo nadšená, to se nedalo hned poznat.

„Tak jak to vypadá s vaší láskou?“ Čekám, kdo začne. Přemek mlčí, Jarmila se nadechuje a chrlí své pocity: „Bylo to senzační, několik dní jsme se koupali, bylo krásně. Asi pátý nebo šestý den přišel v noci nekonečný slejvák, když jsme museli ven, rvali jsme na sebe v tom mrňavém stanu pláštěnku, mokrou jsme ji cpali ke vchodu a museli jsme pokrčít nohy, aby se nám všechno nenamočilo.“ Povídám: „To jste měli kliku, alespoň jste se s Přemkem nenudila.“ Jarmila ale kroutí nesouhlasně hlavou a vypráví: „To vůbec, měl samé srandovní průpovídky a nejvíc mě dostal, když přestalo pršet, já si myslela, že je na záchodě, a on měl rozdělaný oheň a něco míchal v kotlíku. Ani jsem nevěděla, že máme sirky, a chtěla jsem mu navrhnout, že pojedeme domů.“

Vyprávění Jarmily bylo až dojemně obdivné, vzhlížela k Přemkovi, který se jen tiše usmíval. Zkusili si život nanečisto a Přemek vyhrál jako král.

3. Po maturitě a před promocí

Jsou dospělí, ale na studiích i nadále ekonomicky závislí na svých rodičích. To je ale nezmenšuje, to je nemůže udržovat v dětské závislosti. Studují a bydlí s rodiči, nebo přijíždějí z ubytoven na volné dny. Někteří skončili studia a hledají práci, jsou doma, nikdo o jejich práci neprojevuje zájem. Nepracují, jen čekají. Mají svůj rozum, své představy, vytvořený hodnotový systém, plány, potřeby, touhy, chybí jim jen vlastní peníze.

Paní N. přišla s problémem. Má dvacetiletého syna, studenta pedagogické fakulty, a ten si našel slečnu „čuně“. Nechápu, čekám na další výklad. „Často u něho přespává a ráno, když odejdou, jdu do jeho pokoje – a to je hrůza. Po zemi nádobí, kusy oblečení, postel zmuchlaná, v místnosti těžký vzduch a všude krámy.“

Paní N. se nadechne a pokračuje: „Dám to do pořádku a druhý den je to stejné.“ Mlčím a čekám, co bude dál. „Nechci mu mluvit do života, ale asi jí to už řeknu – jen mám strach, aby se kluk neodstěhoval jinam, kdo by se o něho staral?“ A dodává rozzlobeně: „Ona určitě ne.“

Zasmušile pokyvují a tiše říkám: „To je neštěstí.“ Každá jsme to cítila jinak. Já si uvědomovala, že budoucí pan učitel bude vzorem dětem, ač sám dítětem zůstal, ona prožívala mateřskou lásku k miminku, které povyroستlo, aniž by to máma vzala na vědomí.

Některé matky hledají pro své syny posluhovačky, nechtějí jejich dospělost a spokojenost s partnerkou, která je hrdá, něco umí, něčemu rozumí. Chtějí pečovatelku o nezralého mladíka, který bude brzy tátou a neumí se postarat ani o sebe. Že se nepostará o ženu a o své děti, to jejich maminku netrápí, myslí jen na svého synka a snad ani nevnímá, že je to velký chlap. I když jen vzhledově.

Paní N. ví, že její dědeček vstával z celé rodiny první, staral se o dvůr, o dobytek, po své normální práci šel ještě na pole a večer připravil dřevo na topení. To si pamatuje. Ale když už taková práce dnes není, tak co může kluk dělat. Práce podle představ matek už z rodin zmizela a pro budoucí muže zbývají jen hračky. Práce babičky, ta vlastně zůstala, ale taková práce je pro muže příliš lehká, a tak se syna netýká. Že práce těžká už v našich domovech není, že je život pro muže a ženu lehčí, ale nic se přesto neudělá samo, to už mnohá matka nedomyslí nebo uvažuje bez životní logiky. Žena bude pracovat, protože tu práci zná od babičky a mámy, a muž bude ležet,

protože ta práce dědečka a táty zmizela z rodiny. A tak si včas neuvědomí to nejdůležitější. Že práce, která je doma nejtěžší, je práce mužská a ta lehčí je pro ženu. Ale jaká je to práce, to se mění s dobou. Když nemáme pole, dvůr a zahradu, máme ještě pračku, kuchyňskou linku se sporákem, nákupy, žehlení a údržbu domova.

Je to také hospodářství a musí se v něm realizovat hospodář i hospodyně. Nemůžeme potlačovat pozici muže jako nedůležitého, jako osobu, která o ničem doma nerozhoduje, která je ničím, ale zároveň se jí slouží, protože on nic neumí. Vzniká nezdravý náhled vítaný feministkami – „muži nejsou k ničemu, jen překáží, dělají nepořádek a o ničem neumějí rozhodovat“. Slovy i činem tak vnucujeme synům představu, co od se od nich očekává, až se stanou muži, až budou mít děti. Neposiluje to jen pozici feministek, že žena ke své vládě druhé pohlaví nepotřebuje, ale vyhovuje to i ženám s přízemními zájmy. Nesportují, nestudují, nehledají nové informace a odborné společnosti, nepotřebují žádné sbírky, hledají hobby v žehlení, v uklízení, ve vaření. Je to jednoduchý způsob, jak předvést svoji nepostradatelnost a ještě si zachovat nadřazenou pozici. Rozhodují o všem, muž stojí na okraji rodiny jako nezajímavý a nedůležitý. Čeká jen na pokyn, na lístek s napsaným nákupem, na informaci, kdy se bude doma malovat, kam pojedou na dovolenou a na co se použijí společné peníze.

Rozumní rodiče jsou pro mladého člověka velkou devízou. Nevstupuje do života v jejich stínu a oni si neosvojují roli šafáře. Jsou v kamarádském vztahu a každý si nese odpovědnost za sebe. Výchova už jen za dveřmi, pečování skončilo, nastala doba sklizně. Sklízí se ovoce dobré nebo špatné výchovy.

Daniel studoval práva a už na gymnáziu byl zvyklý si vodit své návštěvy domů. Měl s tátou i mámou dohodu. Také si vodili své kolegy a kamarády. Návštěvu, která se v bytě zdrží i po sedmé hodině nebo přes noc, musí každý představit ostatním, aby se v noci nepotkávali v koupelně cizí lidé.

Chodil už rok s medičkou Hankou a nabídl jí večer u něho v bytě. Na kolejkách, kde Hana bydlela, se setkávali běžně, ale bez hudby a s večerí na papíře. O hospody zájem neměl ani on, ani ona.

Zaklepal večer u rodičů, řekl „ahoj“ a představil dívku: „To je Hanka – a to jsou naši.“ Rodiče podali slečně ruku a tím celá akce skončila. Nikoho z nich už nic nezajímalo. Dan se o svého hosta bude starat sám, tak jak byl vychován.

Uplynuly dvě hodiny a Daniel se objevil v pokoji rodičů ještě jednou, už bez doprovodu. „Hanka tady zůstane přes noc, nebude vám to vadit?“ zeptal

se. Táta hned nezvládl novou situaci, a tak se díval zaujatě z okna, ale mamka byla vtipná: „Jasně, že nevádí, jen tady dnes v noci nebudu běhat nahý.“ A s úsměvem dodala: „Kdybys něco potřeboval, řekni, půjdeme dnes spát až po jedenácté.“

„Není na to mladý?“ zeptal se starostlivě táta, když syn odešel. „Snad ví, co dělá, ale hlavně jsem ráda, že svůj život žije ve svém bytě a neschovává se někde za hospodou nebo si nepůjčuje cizí chaty,“ reagovala máma a přidala vzpomínky, jak to oni měli složité. Začínali sexuální žít už na gymnáziu, hledali tajná místa, riskovali, prožívali strach a neuměli se o sebe zdaleka tak postarat jako jejich Dan.

Byli rozumní, v rodině vládla atmosféra klidu. Nepoučovali, nemoralizovali, chovali se tolerantně a vzájemně se respektovali. Neptali se, co bude slečna jíst, ani se nesnažili jí nabízet hotelové služby. Nebyla to jejich návštěva, byla hostem jejich syna. Jak se o ni postará, je jen jeho věc a nikdo ho už za ručičku vodit nebude. Jeho pokoj je jeho bytem, nikdo se mu nesnaží dělat pořádek a zároveň narušovat jeho soukromí.

Student studuje, čeká ho zaměstnání, ale někdy to není hned.

Student pracuje, a pokud je soběstačný, má velký předpoklad úspěšného a spokojeného života. Absolventi středních škol čekají na samostatnost, často upřednostňují vlastní motocykl nebo auto před osobním bytem. Dobrá práce jim umožní spořit a vytvářet si svůj dospělý život. Každý ale zaměstnání nezíská, nebo ne hned po škole. Hledají, přivydělávají si, nebo se doma povalují, nechávají se živit a neodvádějí za to žádnou práci. Čím déle nepracují, tím větší je riziko, že přestanou po práci toužit. Riziko parazitování narůstá, když rodiče dítě litují, podporují jeho laxní nicnedělání a nezařazují ho do života rodiny jako dělnou sílu.

Devatenáctiletý Michal J., evidovaný na okresním úřadu práce, absolvoval diagnostické vyšetření pro zjištění jeho dispozic pro pracovní zařazení. Žil v městském bytě s mámou a čtyřletým Honzou. Tátu neměl a otec Honzika se od jeho matky odstěhoval a o syna se nestaral. Michal ukončil čtyřletou strojní průmyslovku a do života vstupoval suverénně. Že nemá práci, ho netrápilo. Vstával před obědem, najedl se v supermarketu, občas se někde zastavil s kamarády a po večeri ho čekala televize, video a hry na počítači.

Matka ráno odvedla Honzika do školky, odpoledne se pro něho zastavila, po cestě nakoupila, doma poklidila a připravila večeri pro tříčlennou rodinu.

Na otázku „co děláte doma vy?“ odpovídal Michal pohrdlivě, ale jasně: „Pořád něco, koukám na televizi, na video, mám počítač a hry.“ Reaguji s větší energií: „Matka pracuje celý den, stará se o malého Honzu a vy si jen hrajete?“ I on reagoval energicky: „Jo, a co bych jako měl dělat?“ Přehlížím jeho otázku a ptám se já: „Kdo pere, žehlí, umývá koupelnu a podlahy, kdo nakupuje a vaří?“ S nadřazeným úsměvem sděluje to, co je mi už dávno jasné: „Přece máma, vždyť je to její práce.“

Diskuse byla zbytečná. Na poslední otázku, jak často si Michal mění povlečení na posteli, jsem vnímala už jen jeho ironický úsměv. Matka uklízela nejen společný byt, ale i Michalův pokoj, kde Honzík nesměl velkého bratra obtěžovat, aby měl klid na své hry a televizní zábavu.

Říkám bez skrupulí:

„Techniky momentálně nikde nepotřebují, dostanete zatím práci skladníka v obchodním domě.“ A než mohu pokračovat, reaguje drze Michal: „To neberu, mám maturitu a chci dobře placenou práci.“

Do jeho spisu jsem uvedla jako doporučení „Ihned VPP“, tedy veřejně prospěšnou práci.

Řešíme s vážností společenský problém nezaměstnanosti, jen je dobré si uvědomit, že člověk, který dělat opravdu chce, si práci najde. Třeba na čas bez mzdy, ale s pocitem, že nikoho neokrádá, že šetří čas, který ten, kdo práci má, může zúročit.

Michal nebude mít nikdy pocitu viny ani vůči matce, ani vůči zaměstnavateli. Jeho charakter je vepsaný ve tváři hezkého mladíka. Vypočítavá lenost, sobeckost a bezohlednost.

Případ není ojedinělý, jen dokumentuje mělký charakter, který bude ohrožovat slušné lidi. Mladých absolventů, kteří nemají zaměstnání a přezívají v bytech svých rodičů, je víc. Bohužel jen ojediněle se starají o rodiče, domácnost nebo zahradu. Většinou se o ně starají pracující rodiče a učí mladé se jen životem „poflakovat“.

Zcela ojedinělý byl případ rodiny V., kde starší Ondřej, také maturant, hledal marně práci, ale dělal od rána do večera. Měl tři sourozence a rodiče představovali starý domek po babičce. Táta byl jako vystřižený ze starého románu. Každý večer rozplánoval, co kdo zajistí další den. Michal si mohl vybrat. Postarat se o mladší sestru a dva bratry, připravit je do školy na další den, společně s nimi zařídit úklid, nákup a večeři, nebo nastoupit na chalupu a dělat podle rozpisu. Volil střídavě to i to. Někdy si chtěl pospat a to mohl jen s domácností. Pračku zapnul a četl. Práce na chalupě ho bavila víc, ale

musel začínat hned ráno a nemohl dělat, co by chtěl. Někdy jen čistil cihly. Proti tomu byl úklid a žehlení hračkou.

Je zbytečné dodávat, že Ondra se v životě neztratí. Až nastoupí do prvního podniku, lze očekávat, že už o práci nepřijde. Umí se postarat o stavbu i o malé děti, ale o to nejde. Má především lidské postoje, ví, že nic není zadarmo, a ví, co která práce obnáší. I když ji už nikdy nebude muset dělat, bude za ni umět poděkovat.

4. Život s partou a zábava

Mládí je bezstarostné, patří k němu parta, ale záleží, jak si tu dobu bez starostí vysvětlujeme.

Nemají své peníze, obvykle ani dluhy, nepečují ani o své děti, ani o přestárle rodiče, nestaví dům a neopravují chatu. Především se baví. Ale baví se až po své práci, po splnění povinností. Zábava má v životě člověka své pořadí. Následuje až po práci.

Bez osvojeného pravidla se nejdříve učím nebo pracuji, postarám se o sebe, o svůj vzhled a čistotu, splním povinnosti v bytě rodičů – a potom? Potom si už svobodně dělám, co sám chci.

Všechno nestihne nikdo. Jen pořadí hraje velkou roli. Zábava se nesmí postavit před povinnost, jinak dochází k selhávání a obvykle už není cesty zpět. Zábavu bez splnění povinnosti a dospělé soběstačnosti nelze nazvat jinak než únikové asociální chování.

Veselí lhotejného lajdáka, povaleče, člověka, na kterého není spolehnutí. To není kamarád do deště, to je neštěstí a riziko v cestě pro každého, kdo hledá svoji lásku.

Platí pravidlo: „každý může jen to, co unese, co sám zvládne“. Pravidlo bezohlednosti je jiné: „co se nezvládne, to se jako břemeno přesune na někoho jiného“.

Mnozí se to tak naučili doma. Odešli prostředkem špíny a hromad prádla, našli uklizený pokojík a hotové jídlo. Dnes chtějí volnost, peníze a život bez starostí. Pokud to zažili už tedy, pokud jim to už pokorně sloužící rodiče trpěli, budou to vyžadovat stále. Vědí, že to jde, a nekompromisně to vyžadují. Vydírají, chtějí pohodlí, hrozí odchodem do ulic i do ciziny, plánují útoky a děsí rodiče. Zamilují se a totéž uplatňují na své partnery.

Jarda měl hodně kamarádů, žádný z nich se doma příliš nezdržoval. U Jardy byli poslední dobou častými hosty. Večer nebylo možné neslyšet hlučící partu z jeho pokoje. Lednice zela prázdnotou, v kuchyni chybělo nádobí, po chlebu se povaloval jen potrhaný sáček, prázdné konzervy zaplnily zbytek místa v odpadkovém koši. Pach ze zbytků zbavoval rodiče rozumu.. Táta to zhodnotil jednoduše: „Tak si to s ním vyříd, ty seš jeho máma.“ Hádky byla na spadnutí, ale to nic neřešilo. Matka čekala na den, kdy bude Jarda doma sám. Zatím přemýšlela. Posbírala u něho špinavé hrnky, talíře a tvrdé zbytky. Prádlo, které se povalovalo téměř všude, nepatřilo jen Jardovi. Zaplnila

pračku, převlékla postel, ve které se mládež denně povalovala, otevřela okno a čekala na syna.

Komentář je zbytečný. Máma byla pracovitá, nevadila jí služební práce, jen ta parta. Jarovi by uklízela ráda dál, jen kdyby byl slušný kluk. Je smutná, že Jaroušek zlobí, ale on nezlobí. Jen zůstal duševně malý a tělesně vyrostl. Nemá v sobě vybudovanou odpovědnost za sebe, aby se mohl jít bavit až po odvedené profesní i domácí práci.

Má mnoho osobního času, který musí zužitkovat. Ostatní jde mimo něho. Neodpovídá za své činy. Rozválí a zašpiní svoji postel, nechá po sobě zpustošený pokoj, a když se konečně unaví ze zábavy, vrací se do bytu, kde najde odestlanou postel, vyprané prádlo a naplněnou ledničku. Má domov jako předplacený hotel vyšší kategorie, jen ho to nic nestojí. Mzda zámečníka mu nestačí ani na vlastní zábavu. Doma neplatí byt, jen zapne počítač a hudební aparaturu, nedělá si starost s cenou za elektřinu, neví, že se platí voda, to není jeho věc. Jí, co doma najde, nestará se o doplnění zásob, chová se jako malý školáček.

Jeho narozeniny, to znamená dárky na úrovni, kytara nebo kožená bunda, už nenadchnou. Neomaleně naznačoval rodičům, že má telefon, který „už neletí“, a nebude chodit po městě pěšky. Rodiče to neděsilo, měli ho rádi. Že bude slavit padesátiny jeho máma, toho si ani nevšiml, ani nestihl přijít včas na rodinnou oslavu. Nikdo to od něho ani nečekal. Musí si chudáček užít své mládí...

Až najde tu pravou, bude očekávat život jako v románu. Ženu bude milovat, ale jen když se s ní bude bavit, starosti si připouštět nebude. A děti? To není jeho věc.

IV. Dospělost a stáří

Co jste vy, byli jsme i my, co jsme my, budete i vy.

Cítat, vítající návštěvníky kostnice v Kutné Hoře, vystihuje problematiku životního koloběhu, kdy dítě vedou rodiče do života a dítě vede rodiče na sklonku života. Jedna vtipná lektorka to v přednášce o generačních problémech nazvala „od plenek do plenek“. Je to kruté, ale jde o reálný náhled; nelze jen snít, je nutné vnímat skutečnost.

1. Známe vůbec své dítě?

Konflikty všedních dnů jsou často založené na neznalosti. Neznáme sebe, nevíme, jak zareagujeme ve velké zátěži, nechápeme své pocity, nerozumíme ambivalenci svých postojů, kdy něco chceme i nechceme zároveň. A už vůbec neznáme naše dítě. Představujeme si jeho kvality, idealizujeme jeho chování, nás ničím neobtěžuje, vyhovuje tomu, co jsme doma zavedli, tak je z našeho pohledu skvělé.

Co je a není, poznáme až v době, kdy si najde stabilnějšího životního partnera. Vytvoří si zeď, o kterou se opírá, a najednou před nás staví názory, které neznáme a hlavně nečekáme. Slyšíme kritiku našeho životního stylu, vnímáme s úžasem, co jsme dělali špatně, co by ono nikdy nechtělo žít jako my, co nesnáší, co miluje, co ho dráždí. Prezентuje filosofické náhledy a opozičně stojí proti názorům, které s námi dvacet let prožívalo a přijímalo jako rodinnou normu. Chovalo se stále souhlasně, bylo spokojené, vnímalo rodiče jako autoritu a plnilo, co jsme zavedli.

Nevadí, že se povalovalo, že neodvádělo žádnou práci, že se chovalo lhostejně k našim starostem a bezohledně bralo, co mu bylo s láskou dáváno. Rodiče to nermoutilo, tak si to přáli a tak to také vnímali. Oni přece nic nepotřebují, chtějí jen štěstí svého dítěte. Oni se chtějí jen dívat a na výsluní jejich blahobytu se kochat spokojeností, jak to rodičovství zvládli. Začínají žít život svého dítěte, ač mu vůbec nerozumějí, zapomínají na své potřeby a zájmy. Mohou si postavit denní program podle diáře svých dětí. Zapadnou tam jako jejich služba a obdivovatelé. Pokud nevstoupí do života rodiny další člen. Dívka nebo mladík, prostě partner dítěte, který začíná zatlačovat rodiče do pozadí a hraje prim, na který podle rodičů nemá právo, který si nezaslouží. Bere jim to největší dílo, jejich „zázrak“, a přetváří ho k obrazu svému. To si myslí rodiče.

Poradna v rámci univerzity třetího věku umožnila řešit problém paní Zdeny. Měli s manželem dvě děti, ale dcera se odstěhovala už v době studií do Anglie a doma se objevovala jen vzácně. Syn, inženýr, byl jejich jistota do stáří. Tak si to oba představovali. Byl vždycky jejich miláčkem, narodil se v době, kdy už dcera dospívala. Prožívali s malým dítětem nové mládí. U dcery to bylo jinak. Oba pracovali, měli intelektuální zájmy, spoléhali na své staré rodiče, kde měla skutečný domov. Byli skvělí, ale příliš výkonní a příliš zaujatí ve své profesi. Syn, to byla jejich nová role a dali do ní všechno. Po svém. Měl vše, co si přál, školu zvládal lehce, doma se věnoval jen tomu, co si sám zvolil. Jeho jedinou povinností byla škola, a to mu starosti nedělalo. Z pohledu rodičů skvělé dítě, vzorný žák, všude se s ním mohli jen chlubit. Jmenoval se Zdenek, podle maminky a po babičky. Vypadá to směšně a nepravděpodobně, ale našel si děvče Zdenku.

Neodstěhoval se, ale trávil většinu času ve dne i v noci u ní. Domů se vracel jen pro zásoby jídla a čisté oblečení. Neměli vůči němu žádné námitky, odsuzovali tu novou Zdenku.

Ptám se paní Zdeny, v čem je vlastně problém. „Víte, ona nám ho úplně zkazila. Už si s námi nepovídá, nemá o nic doma zájem, nechce jíst buchty, že by byl tlustý, nechce salámy a jitrnice od strýce Aloise, že to prý není zdravé, chodí vymoděný jako šašek, hlavu má skoro bez vlasů, místo bílých košil nosí černá trika jako z chudé čtvrti a ani si nevzpomněl na naše narozeniny. Ona ho zničila. Nechceme ji u nás vidět. Byl to moc hodný kluk a teď se chová jako hulvát.“ A tak se opatrně ptám: „Než ji poznal, o čem jste si povídali?“ Paní Zdena se zarazila a neochotně sdělila: „Já nevím, on neměl nikdy moc čas, dělal si na počítači, ale byl doma.“ Pokračuji s chápavým výrazem: „Co vám dal k posledním narozeninám, když byl ještě normální?“ Opět nastalo přemýšlení. „Já nevím, asi táta něco koupil, ale všichni jsme oslavovali, měli jsme dort, přišli k nám příbuzní a Zdenek ty narozeniny s námi slavil.“ Už jsem starou paní netrápila. Výklad se nabízí sám, bez komentáře odborníka.

Dali synovi mnoho lásky, ale nenaučili ho se citově chovat, neuměl pod jejich vedením někomu projevit lásku, postarat se o radost mámě a tátovi. Vychovali sobce.

Partner dospělého dítěte nezakází vychované dítě, jen to velké dítě získá sílu sdělit rodičům, kdo je, co má a nemá rádo, co bude nebo nebude v životě dělat. Není tím, co z něho dělá jeho partner, je to, co jsme vychovali, ale je ve věku, kdy to začíná odvážně a někdy velmi necitlivě sdělovat. Má odvalu, protože našlo někoho, kdo to pocituje podobně nebo stejně a kdo je pro ně

nová životní jistota. Mluví a žije po svém. Doma říkalo to, co chtěli rodiče slyšet. Neumělo diskutovat a nemohlo prosazovat nic, co ještě nemělo jasné obrysy a pro co neumělo najít vhodné výrazy. Bylo výhodné mlčet a žít si po svém. Pomalu dozrávalo a teď ho někdo utrne a ono se ukáže, stejně jako u ovoce, zda není krásné jen navenek a uvnitř už nahnilé.

Poznáme své dítě, až najde svého partnera a založí vlastní rodinu.

1.1 Výchova byla stejná, děti jsou různé

Něco se nedaří a přichází ke slovu odborník. Jak pochopit, že výchova je v mnoha rodinách stejná a děti jsou ze stejné výchovy dobré i nevydařené. Na všechny se křičelo, všem se posluhovalo, v žádné rodině nebyl systém, rozvrhy, odpovědnost za chod domácnosti. A přesto je výsledek je různý.

Pohodlní rodiče užívají logické argumentace – „proč si komplikovat život, mít všude nepořádek z dětsky připravované večeře, když dospělý to má hned a nemusí si vymýšlet žádné režimy pro děti“.

Pravda je málo známá. Je to jako s imunitou. Můžeme být z rodu dlouhověkých, ale nevíme, jak je to právě v našem případě geneticky namíchané. Někde začíná problém rodu, někde zase končí. Kdybychom mohli znát svoji imunitu, měli jistotu, že jsme odolní vůči rakovině, cukrovce a infarktu, užívali by mnozí v plné míře všeho nezdravého, neomezovali by salámy a tuky. Pokud dostanou jedinci dobrozdání, že jim civilizační choroby nehrozí, protože jsou vrozeně odolní, zmizí jejich strach z nadbytečné váhy, dají přednost jitrnicím a sádlu před zeleninou a ovocem, odnaučení kuřáci se vrátí k vonící cigaretě a konzumenti alkoholu se přestanou omezovat.

To je ale jen utopie. Skutečnost je taková, že nevíme nic, a je věcí každého, jak se ke svému životu a jistotám, které může ovlivnit, postaví.

S výchovou je to stejné jako se životosprávou. Nevíme nic. Rodiče jsou slušní lidé, babičky i dědové se ničím nelišili od své generace, ale jak se podařilo zplodit to nebo ono dítě, neví nikdo. Z jedné rodiny je pět dětí, z toho čtyři úspěšně vystudují, páté se toulá, pije, izoluje se od slušných lidí. Všechny děti vychovali stejně.

Pocity viny u rodičů dospělých dětí nelze zmírnit tvrzením „dělali to tak všichni“. Kdo chce mít jistotu, že jeho dítě bude v dospělém věku obstávat, kdo nechce ve svém stáří rozebírat už zbytečně, co bylo a nebylo, má jedinou možnost. Počítat se vším, tedy i s tím horším, a vést výchovu bez rizika. Tak, jak je to v předchozích kapitolách nastíněno.

Není to absolutní záruka, ale je to jistota pro vlastní svědomí. U dětí, kde se projevuje už v útlém věku velký vzdor, opozice vůči autoritám, opovržlivé a nadřazené chování mezi ostatními, lajdáckost, lhostejnost, lživost a sobeckost, přivolává laxní výchova jen možnou katastrofu.

Evžen byl prostřední ze tří dětí. Starší Aleš měl už dvě své děti, opravoval domek po rodičích, sestra žila s přítelem a rodiče bydleli v městském bytě s Evženem, který neměl ve třiceti letech nikoho. Ani nikoho nehledal.

Vyučil se kuchařem, ale doma nevařil, to máma zvládla, když se mu nechtělo pracovat, zkoušel to s různými chorobami. Než prošel plánovaným vyšetřením, uplynulo několik dní a ty si vyšetřil jen pro sebe. Přišel o práci. Pocity rodičů byly zvláštní, stáli oba za synem a hodnotili jeho život resentmentálně. „Má smůlu,“ řekl jeho otec. A matka na otázku, proč velkému chlapovi slouží, reagovala slovy: „Dělali jsme to pro všechny, tak proč ne pro něho?“

Výchovu můžeme přirovnat ke stavbě domu. U domu známe základy, kámen a dobrou izolaci. Je to jistota, že dům snad obstojí, pokud nevyhoří nebo neskončí pod teroristickým útokem. Nikdo nebude stavět na jílu. To ale neplatí o výchově. Stavíme na tom, co neznáme, a v případě špatného základu se rodičům vymstí každá malá chyba. U ostatních nezpůsobí nic.

2. Rodiče a jejich rady do života

Představa o kráse

Doba přináší ideál krásy. Je tvořen životním stylem lidí. V 18. století byla ideálem krásy žena „mohutná“, selka s pevným silným tělem, která zajistila rodině mnoho potomků, měla fyzický fond a v krizi zastala i těžkou mužskou práci na poli a na selském dvoře.

Přišlo období Twiggy, kdy každá hubenost byla malá. Jedna generace střídala druhou a každá vyrůstala pod vlivem jiného ideálu krásy. Totéž se týká mužů. Muž přijímaný do rodiny byl v minulosti vnímán podle stylu života rodiny a byla mu už předem přisuzována pracovní pozice.

Dnes je život svobodnější, výběr není zatížen požadavky rodu, přesto myšlení starých rodičů zůstalo v zajetí doby, ve které se tvořil jejich životní názor.

V ordinaci seděla uplakaná paní K. s manželem. Mluvila ona, on jen pokyvoval na souhlas a dával výrazově najevo filosofickou jednotu se svojí ženou. Vychovali jedinou dceru, přistavěli jedno patro na starý domek po rodičích a čekali na klidné stáří. První patro bylo připravené pro dceru a její rodinu, kterou doufali, že si založí. Zuzka byla nadaná, nebyly s ní žádné problémy. Je dopravní inženýrkou, jen zatím nepřivedla toho pravého, aby měli rodiče jasno, jak to bude dál. Těšili se na vnoučata, na zetě, který dá do pořádku zahradu a vylepší bydlení v domě.

Konečně se dočkali. Přivedla si muže, představila ho jako Jiřího a doma se přestala zdržovat. Jednu sobotu jeli na hory, potom ke kamarádům na chatu, v létě pokračovali ve výletech, o svatbě nikdo z nich nemluvil. O práci v rodinném domku začal budoucí tchán. „Musíme dodělat půdu, dal by se tam přistavět i pokoj,“ řekl a čekal, co na to pan Jiří. Ten ale neříkal nic. Naopak začali řešit se Zuzkou nějakou kánoí a nový stan.

„Řekla jsem mužovi, necháme je, to nemá cenu, až se vezmou, všechno se změní.“ Vzali se a nic se nezměnilo.

Do pokoje v prvním patře nastěhovali mladí velkou matraci, položili ji na zem, přivezli dvě křesla a stolek z nějakého bazaru a bydleli. Kuchyňskou linku, která už byla vestavěná, využili po svém. Dali si tam varnou konvici, dva hrníčky a talíře. Víc toho nepotřebovali. Na stěně visela kytara, za dveřmi věšák na šaty, v předsíni byl složený stan a spacáky.

Chápala jsem pocity obou rodičů, dcera jim rozbíjela jejich sen. Chtěli jen její dobro a nevěděli, jak ji o tom přesvědčit. Pan Jiří byl podle slov paní K. „úplně k ničemu“. Plná svého neštěstí vyprávěla dál: „Přijedou, válí se tam oba na zemi, jídlo nechťej, že už někde jedli, a on jen žvaní a žvaní.“ Pan K. se přidal: „Není to žádný chlap. Někde kreslí nějaké mapy, nic neumí, zahrada ho nezajímá.“ Pokračují střídavě oba: „Ptali jsme se, co vlastně pan Jiří umí, a dcera se nám jen vysmála, že umí všechno, a až budou stárnout, že začne třeba doma i vařit.“

„Říkám, nech si, děvče, poradit, jen tě utahá, nic si nezařídíte a potom si najde jinou. A ona nám řekla, že ona ho také utahá, a proto se vzali, a ona také může jít za jiným, ale není proč, je jim fajn.“

Rodiče K. vyhledali odborníka, aby se poradili, jak dceři vysvětlit, že si kazí život, že jí utíká čas, že by měla kupovat nábytek a hezké nádobí, šetřit na koberce a pěkně se usadit. Chtějí dceři vysvětlit, že by měli myslet na děti a pracovat na domě.

Poskytovat radu v takovém případě není vůbec jednoduché.

Nad mojí otázkou, zda mají dceru rádi, jen nechápavě zvedli hlavu. „Vždyť proto jsme tady,“ vyhrkla paní K. a podívala se na manžela, aby se ujistila, že to řekla dobře. „Když ji máte rádi,“ povídám, „tak jí dejte, co jí dát chcete, nebo jí nedávejte nic, pokud nechcete, ale nechte ji žít podle svého.“ Seděli a zdálo se, že se zmenšují před očima. Snad měli pocit, že jim někdo bere z rukou jejich panenku. Chtěli ji oblékat, ukládat, dávat jí hezké rady. Bohužel zcela nepoužitelné.

Rady starších jsou většinou dobře míněné, mohou usnadnit práci i výdaje, vyřešit s vytvořenou životní zkušeností mnoho situací, ale ať to vypadá jako výhoda, byla by to jen prohra. Mladí se musejí svými nápady prokousat sami. Co vymyslí, to prožívají jako osobní radost. Stará generace a její zkušenost by je připravila o budoucí vzpomínky. Mít všechno hned hotové a bez chyb, vše estetické a ekonomické je někdy jen nuda a každý zná výrok, že hotový dům a zařízený byt je už jen čekání na smrt.

Starý schopný člověk chce dětem radit – v dobrém. Za mnoho let získávaných zkušeností hodně umí a ví, oni to vědí, ale nechťejí. Je to jako přijímat předžvýkaný chleba. Každý chce zkusit svoje nápady, svoje tvary, jiné barvy, tvořit si materiál na vzpomínky, včetně všech chyb, které už zažili, nebo které teprve přijdou. Je to jejich vlastní zkušenost, tu jim už nikdo nevezme. Připravený postavený byt, hotový dům i se zařízením, to je sterilní existence, jako život v hotelu.

Těšit se na něco, aby bylo možné se těšit z něčeho, znamená tvořit, vymýšlet originální řešení, diskutovat a posilovat vzájemnost.

Navíc je stará zkušenost vytvořená starou dobou, kdy nebyly současné služby, materiál ani názory. To, co dříve nešlo koupit a objednat, se dnes může zaplatit už hotové. To šetří čas a dává možnosti sebevzdělání, tréninku a většímu spektru zážitků.

Starší generace se někdy cítí málo využívaná, málo vyhledávaná pro odborné rady, prožívá pocity nevědky, že nikdo nechce nic z toho, co umí, co vyzkoušeli a ověřili. Ono ale manželství není exaktní věda, ale vztah plný zážitků, včetně chyb, kterým se oba za několik let smějí.

Umět žít znamená i nechat žít.

2.1 Rodinné štěstí očima rodičů a dětí

Pocity štěstí se mění s dobou a jsou přísně individuální i v rámci jedné generace. Nejhorším přítelem je člověk, který v neštěstí umí všechno vyřešit hned. Pomoc typu: „já být tebou“, „já se ti divím, že to neuděláš takhle“, je projevem primitivní necitlivosti. Nic nelze pochopit z minulosti rodičů, protože nelze vytvořit jasnou představu té doby. Doby, kdy byl vstup do života podmíněn majetkem rodičů. Vstup do života bez vlastního bytu či bez možnosti bydlet v rodinném domě byl často řešitelný jen ubytovnou, pronájmem jedné malé místnosti a čekáním na státní nebo družstevní byt. Bez pomoci rodičů vznikala nereálná situace pro založení rodiny. Nešlo to, ale kdo to má chápat? Nová generace, která si může vydělat, když chce pracovat, generace, kde každý schopný a pracovitý najde reálné řešení svého života? To nejde. Vyprávění o staré době člověka primitivního necitlivého nezajímá a vzdělaného obtěžuje, protože se mu do projevu starších vkrádají racionální úvahy dané jeho současnou zkušeností. Už nemůže věřit všemu, co je mu sdělováno, a zanáší do faktů své představy, podezření, pocity nepravdivého hodnocení minulého života, své pocity, že to určité nějak šlo, ale oni to nezvládli. To vztahu dvou generací vůbec neprospívá. Mladí prezentují své pocity rychle, často necitlivě a zraňují, starší si z jejich náhledů odnášejí jen pocity křivdy a nepochopení. Vzniká skrytá tenze, nepříznávané napětí na obou stranách dané tím, co nikdo z nich neví. Z potřeby přesvědčit ty druhé, že to šlo jinak, nebo z druhé strany, přesvědčit ty druhé, že tomu nerozumějí a že to jinak nešlo. Čím menší je tolerantní výbava toho či onoho, tím urgentnější jsou útoky na chyby staré nebo mladé generace. Rada odborníka

je „pryč od těchto diskusí“, neřešit dvě doby, nic se nemůže změnit, jen se může zkazit chvíle prožívaná v jedné rodině.

Každé dítě si s nalezeným partnerem bude rozebírat skutečné i přibarvené pocity ze svého dětství, bude hledat chyby rodičů – a analýzy ukazují, že je vzácné najít dospělého člověka, který hodnotí jen pozitivně to, co mu rodiče dali. Staří nejsou jiní. Mnozí nezpracovali vývojovou nutnost, že dítě stojí v jejich životě na prvním místě, ale rodič už na něm nikdy stát nebude.

Většina stárnoucích otců i matek pocituje smutek, cítí se a skutečně jsou na okraji velkého světa jejich dítěte. Záleží jen na vzájemné užitečnosti. Největší zájem o rodiče projevují děti, které je potřebují v jejich roli babiček a dědů, tak to bylo a je stále. Ti, kteří nechtějí nebo nemohou vstupovat do pomocné role, jsou opuštěni. Staví se do role rovnocenných kamarádů, ale jejich děti je nebudou se svými mladými kamarády zvat na párty. A to ani v případě, že stará generace má programy obdobné, intelektuální, pokrokové. Prostě to nejde. Mladí mají svůj přirozený svět a staří mají smůlu. Z jejich okruhu mizí zájmy, umírají přátelé, ubývá kontaktů. Ale to jim jejich děti řešit nebudou.

Šťěstí je pocit. Šťěstí není měřitelná skutečnost.

Majitelé drahých rezidencí, soukromých parcel, bazénů a kurtů jsou šťastní i nešťastní, stejně jako ti druzí žijící v malých bytech.

Majetek a peníze neumožní štěstí, jen pohodlnější život, pokud ho je s kým žít. Pochopit štěstí druhého je někdy velmi obtížné. Jen namyšlenost a lidská hloupost jsou základem snahy budovat pro někoho jeho vlastní šťastný život.

Představy o partnerech našeho dítěte jsou nesmyslné, vždyť rodiče neznají pocity svého dítěte, jeho skutečné potřeby, jen si vytvářejí podle svých hodnot své představy. Někdo o bohatství, jiný o vzdělání, o podřízenosti nebo o kráse. A věkový rozdíl ani minulé manželství jednoho z nich nehrají roli. Úsudky nad vztahem jiného člověka jsou obvykle obrazem přízemního nazírání nebo stařecké urputnosti.

Josefova matka

„Jeho žena je o deset let starší než on, k čemu to povede?“ řekla nešťastná matka pana Josefa. „Až jí bude padesát, bude stará a on pořád mladý muž, jen si zkazí život.“ Pokračovala v dalších úvahách, zaujata svou starostí a neschopna vnímat něco jiného.

Odborník ale hodnotil naději partnerů na normální život jinak. Nikdo nemůže nikomu zajistit životní štěstí, ale indicie tohoto páru poskytovaly určitou záruku klidu. On byl typ měkký, nejistý, zakomplexovaný energickou mat-

kou, se zažitým vzorem tichého a nepřítliš schopného otce. Ona veselá, vtipná, sportovně založená, ale především praktická a zároveň „mateřská“. Výlet pro ni byl tou nejzákladnější podmínkou prožitého volného dne. Zároveň měla pocit, že vítá roli pečující ochránitelky, a v manželovi vnímala své velké dítě. Nebrala si na svá bedra velký pracovní výkon, ale organizaci. Její muž byl zvyklý poslouchat, a tak to fungovalo bez střetů a nejistot. Neudělal sám nic, nezajistil dovolenou, ani nebalil zavazadla. Čekal na pokyn, a co žena určila, to realizoval s nadšením. Její pokyny „udělej, zabal, odnes, vyčisti“ přijímal až s povděkem. Chtěl žít hezky a sám to neuměl. Hledal do života velitelku, maminku, ženu, která mu bude programovat život. Měl štěstí. Našel přesně to, co k životu potřebuje.

Jeho žena bude pořád o deset let starší, ale její muž nepojede na hory ani dnes, chce dělat jen to, co plánuje jeho partnerka, a když bude v programu četba na gauči, nebude strádat a brzdit své mládí, bude si spokojeně číst.

2.2 Snacha a zeť – tchyně a tchán

Rodiče si nikdo nevybírá. Rodiče svého partnera také ne. Se životním druhem každý přibírá i jeho celou rodinu, někdy i děti z předchozího manželství, nebo jeho zátěžovou profesi.

Mladí o nových rodičích ze strany ženy či muže příliš neuvažují, naopak staří si několik let dopředu modelují a představují „ideál“, který si zaslouží přízeň jejich milovaného dítěte. Vědí, že jejich potomek je nesamostatný, že utíká před problémy, nekomunikuje v konfliktní situaci, že neplní své povinnosti, nedbá o pořádek v bytě rodičů, ale to nic nemění na tom, že partner, kterého přivede, musí splňovat jejich představy hodného a slušného člověka. To, co jejich dítě nezvládá, se obvykle nepromítá partnerům. Ti by měli zachraňovat situaci, oblékat syna, který se nenaučil chodit čistě a vkusně oděný, hledat dceru, která se nepřestala toulat s kamarádkami a vrací se domů za rozbřesku. Vinu za chyby svých dětí hledají rodiče v mnoha případech u jejich životních partnerů.

Jindra si přivedl do malé vsi svoji lásku. Obdivoval její vitalitu, humor, sportovní nadšení. Sám byl kutil a sport mu mnoho neříkal. Jezdili spolu každé ráno autobusem do okresního města, kde oba pracovali. Odpoledne se vracel Jindra kromě pátku sám. Simona měla tréninky. Hrávala závodně, teď už jen rekreačně basketbal a trénovala dorostenky v gymnastice. Jezdila domů

až večer. Jindra měl času dost, nakoupil, společně si připravili jednoduchou večeři, a když nehráli šachy, šli do přírody nebo četli. Měli rozdílné zájmy, ale znali se už pět let, nehádali se, vzájemně se uznávali.

Jejich problémem se stala jeho matka. Potkávala syna v obchodech a nezajímala se o jeho pocity, jak je a nebo není šťastný. Hodnotila jeho život podle svých představ. Ona si přála, aby o syna někdo pečoval, staral se o jeho stravu, připravoval mu hezky prostřený stůl, a tak to také falešně laskavým hlasem prezentovala při návštěvách oběma „dětem“. „Ty nemůžeš nakupovat?“ zeptala se matka Simony a čekala na její rozpaky. Simona nebyla žádná „měkkota“ a věděla o sobě, že není líná ani se nevyhýbá neatraktivní práci, jen nechtěla být zařazovaná do nějakého hotového obrázku, jak má vypadat, a odpovědi překvapila všechny přítomné: „Nakupovat?“ řekla. „To mohu, ono ti tady u nás něco chybí?“

Maminka se mohla zasmát, ale to by neudělala, ani kdyby jí to někdo poradil. Urazila se jako zneuctěná matka a vyčítavě sledovala syna. Hledala zastání. Naštěstí se ho nedočkala.

Je to kus umění zachovat se tolerantně ke každému novému členu rodiny. Jde to, ale je nutné vyhýbat se hodnocení, které nikdo nepotřebuje. Ideální je čas od času otázka vůči svému dítěti. Obvykle komunikují matky a jejich starost se týká až na výjimky synů. Stačí se dívat do očí, je-li výraz dítěte nečitelný, stačí se zeptat: „Jsi spokojený?“ A už se neptat dál. Pokud se matka dozví, proč je syn šťastný, hroutí se a nesouhlasí. Se štěstím druhého ale nemůžeme souhlasit a nesouhlasit. To musíme brát jako fakt. Je šťastný. A dál nic nehledat. Rozumný rodič chce své dítě spokojené v manželství. Má ho spokojené, tak už může udělat jen jedno. Nehodnotit, co vidí, co slyší a co vnímá podle své skryté hierarchie hodnot. Rodiče se mohou radovat ze života dětí, ale nesmějí se snažit jejich způsob života chápat. To nejde.

Nejsou to jen vztahy mladých lidí, které jsou nepochopené. I oni si někdy osvojují právo hodnotit život rodičů z jedné či druhé strany. Hádku v páru neposoudí nikdo. Působí na okolí hrůzně a nemusí znamenat vůbec nic. Z největšího „kraválu“ je jen krásná noc, slzy a slova odpuštění. Laskavý chlad, distanční existence a lhostejnost jednoho ke druhému je nebezpečnější, ač to nebývá tak nápadné a nevede to okolí k hodnocení. I tady by měl platit stejný zákon. Pokud rodiče hodnotí svůj život jako velkou prožitou hodnotu, musí si mladý člověk odpustit přezíravé poznámky o jejich „selhávání a krizi“. Bývá to často zkreslený obraz přenesený na jejich partnera ještě v dětství nejčastěji tím, kdo ho měl místo rodičů často v péči. Je to přenos

starých, někdy i nepřátelských pocitů babičky či dědy. Takové nebezpečí se někdy neodhalí vůbec a proniká na povrch až o mnoho let později, kdy se tehdejší vnouče snaží se svým partnerem hodnotit své rodiče až dnes, z představ, pomocí přenosu.

Pochopit rodiče je stejně těžké, stejně jako rozumět štěstí svých dětí.

Eva a Ivan

Malý Ivánek se už nevešel do pokojíku na svobodárně, kde Eva s Ivanem žili. Nastěhovali se proto všichni tři do jedné malé místnosti k Ivanovým rodičům. Neměli tam ani skříň, šaty skladovali ve vedlejšíh městě na svobodárně, co potřebovali, ukládali na jedinou židli. Zažádali o byt v okresním městě, kde oba pracovali, a dostali byt ve staré zástavbě. Potřebovali pomoc prarodičů. Děda byl už starý, babička by se snad i starala, ale nikam jezdit nebude. Mladí vyměnili byt za maličkou garsonku v místě, kde žili prarodiče. Zajistili mateřskou školu a začali budovat. Nastěhovat dvě válendy a skříň, to by bylo hned, ale znamenalo to ukončit společenský život, ztratit své kamarády a zájmy, ale především Eva chtěla studovat dálkově univerzitu. Chtěli hodně i málo. Chtěli bydlet v blízkosti rodičů, zároveň neztratit své partácké kontakty, zvládnout Evino dálkové studium na vysoké škole a vychovávat malé dítě. Byli oba veselí, Ivan nesmírně nápaditý, budovali maličké bydlení a řešili denní starost o dítě, jak to šlo. Brali to jako možnost žít všichni pod jednou střechou, společně vařit sobotní a nedělní obědy, připravovat dítě do školy, prát a obstarávat běžnou domácnost. K tomu byl nutný jen prostor, kde by Ivan a Eva mohli spát. U rodičů to nešlo. Byla to zátěž pro mladé i pro staré. Ivan byl na práci sám. Neměl pracovitého tátu, který by řezal dřevo, stavěl obytné stěny a tapetoval, a k tomu neměli s Evou ani peníze – všechno se muselo udělat doma a levně. A hlavně bez další pracovní síly. Eva chodila z práce do bytu rodičů, kde se odehrával rodinný život. Byl to byt starých lidí, se vším, co k tomu patří. Ivan vytvořil z jednoho pokoje místnost „pro jejich rodinu“, ale prostor umožňoval nocleh jen pro malého Ivana. Babička byla trpělivá, dávala dítěti maximální lásku. Čas utíkal a malý Ivan někdy šokoval výrazy, když přicházeli rodiče z práce. „Ach jo, už jsou zase tady.“ To nebylo z jeho hlavy, ale nikdo to neřešil. Příchodem rodičů odpoledne domů vstupoval do bytu režim, úklid, pořádek, prádlo, nazývané babičkou jako zbytečné bláznění, s postojem „máma to tady udělá a my půjdeme ven“. Oba rodiče byli jeho matce vděční za hlídání, ale měli před očima obraz sobeckého vlastnictví, kde se rodiče stávali objektem kritiky, zvláště Eva, která chtěla společné prostory koupelny, záchodu a kuchyně zkulturnovat, šla tím babičce viditelně na nervy. Malý Ivan se nechával obsluhovat a byl stále ujišťován, že

všechno, co se, koupí, co je dobré, je jenom pro něho. Mámě Evě docházelo, že je to průšvih. Snažila se vylepšit starou kuchyň a udělat pořádek v koupelně, ale při úklidu musela vyslechnout, „že je to k ničemu, protože to bylo čisté, a ona tady dělá jen dusno“. Zvolila jiné řešení. Odpoledne bude s Ivánkem sportovat a od pátku bude malý spát s nimi v garsonce. Budou mít společná rána, v sobotu a v neděli si připraví svůj rodinný oběd a pojedou na výlet. První problém byl sport. Postoj tchyně byl navenek umírněný, ale s emočním vydíráním – „když bude nemocný, budete si ho hlídat sami“. Eva nechtěla konflikty, velký Ivan měl rodiče rád a těžko by to snášel. Byl typ, který chránil své rodiče před problémy a vděčně přijímal jejich pomoc. Chtěl všude pohodu. Proto se postavil za svoji mámu, když chtěla Eva koupit Ivánkovi kolo, proto souhlasil, že zlomenina na lyžích může být i smrtelná, a tak měla Eva odsportováno.

Soboty v garsonce skončily také neslavně. Babička přicházela pro Ivánka, měl tam u nich hračky, v přírodě byla nová hnízda a Ivánek chodil do přírody rád. Stejně nemohl na lyže, kolo se nesmělo koupit, máma chtěla chodit plavat a to je nebezpečné, a tak co. Eva pekla, vytvářela u prarodičů teplý domov v „nemožné kuchyni“, vyráběla dorty a učila syna alespoň vařit.

Táta Ivan se zlobil na názor učitelky, která jediná jim otevřeně řekla: „Je to vaše dítě, dělejte si, co chcete, ale musíte být sami. Babička vám ho bere.“ Eva souhlasila a plánovala, jak se všichni nacpou do garsonky. Jen nečekala citový nesouhlas manžela, který na obranu své matky, ale i svého pohodlí vystoupil klidově, ale jednoznačně: „Starala se nám o něho dost dlouho, bylo nám to dobré a teď nemáme právo jí ho vzít.“ To byl konec s pokusy o kompromis. Eva si uvědomila, že za pomoci manžela i jeho rodiny vystudovala, a snažila se nedělat kolem sebe dusno. Zvládali tedy výchovu především v krizích, „jen když se něco nedařilo“. Dětské nemoci, bolestivé zákroky, problémy ve škole, to byla jejich záležitost, tady platilo slovo rodičů. Zařídili péči energicky a obětavě a zachránili svým odvážným postojem malému i život.

S odstupem času se sami dívali na život s pocitem kolektivně zvládnuté výchovy a vytvořené vzájemné snášenlivosti. S odstupem času bude jejich život přehodnocován. Syn se musí zákonitě svěřovat své ženě a ta podle své vyspělosti bude přijímat informace nebo vnímat jeho intimní zážitky jako námět pro své kritické hodnocení. Záleží jen na tom, jak vyrovnanou partnerku si najde. Jak si bude vážit vychovanosti svého nynějšího manžela, nebo hledat konvenční rozpory v jeho vývoji. Po letech je možné se na situaci dívat mnoha pohledy. Důležité je jedno. Z dítěte se stal odpovědný a schopný muž, na jeho výchově se podílela rovným dílem trojice blízkých, každý uměl něco, nikdo všechno. Babička zachránila situaci jistot, pohádek, odpoledního

zázemí bez nutného klíče na krku, máma sportovní dovednosti, ale i hry, soutěže, společenské kontakty. To ona zachránila syna před „dělnickou kariérou“ z politických důvodů. Měla mnoho přátel a uměla diplomaticky nebýt sice politicky činná, ale zároveň nedráždit aktivisty svými veřejně opozičními postoji. Obdivovala hrdé postoje svého muže, který vstup sovětských vojsk nikdy nepodepsal, obětoval svoji intelektuální kariéru a přijal komunistický trest černé práce. Skutečně ho obdivovala, ale také s ním nesouhlasila, pokud šlo o syna. I kdyby pochopil dobu, ve které žili jeho rodiče, trpěl by za jejich historické postoje duchovní chudobou. Byl nadaný a potřeboval studium, aby byl to, na co měl. Eva a Ivan mu jako jeho rodiče nikdy nezajistili prostor velkého rodinného bytu, ale otevřeli mu prostor k poznání a k životu vzdělaného člověka. Nikdo v té rodině nebyl špatný a nikdo nebyl zlý.

Je to jedna z životních epizod, kde se nic nestalo, přestože se stalo mnoho, ale je to tak a nelze o tom už vést zpětnou polemiku. Doba se změnila a každý, kdo posuzuje život z pohledu současnosti, má pro rodiče bez střechy nad hlavou mnoho řešení. Tenkrát to také šlo jinak. Eva byla z rodiny, kde nebyl problém získat byt v patře rodinného domu. Neměli tam sice ani jeden zaměstnání, to by se časem jistě našlo, ale co je nejdůležitější, jejich manželství by pod tlakem prosazované filosofie Eviny rodiny ztroskotalo hned v počátcích. Život za pomoci jeho rodičů byl z pohledu tehdejší doby jediný řešení. Třetí řešení se nabízelo také, ale to nechtěla Eva. Nemít dítě.

3. Společné bydlení

Každý pár by měl bydlet samostatně, ale praxe je jiná. Žijí spolu ještě za studií, zakládají manželství a nemají naději na vlastní byt. Je běžné, že mladí musejí žít v malých panelových bytech u svých rodičů a ne vždy s představou brzkého přestěhování.

Častým řešením je původní dětský pokoj, který se stává soukromím nového páru. Ostatní prostory bytu zůstávají společné. Tady začíná první problém. Pokoj mladých je malý, snaží se zaujímat svoji pozici v pohodlnějších prostorách, a tak tráví večery v pokoji rodičů, kterému se obvykle říká „obývák“. Název sám zve všechny k obývání a rodičům zbývá pro vlastní klid ložnice, kde mimo skříní a lůžek není nic. A tak se snaží všichni dohromady zvládat večer v pokoji největším a po čase si jdou v mnoha případech všichni „na nervy“.

Byt, který je po mnoha letech života rodiny zařízený, neláká k žádným změnám. Je to náročné fyzicky i ekonomicky. Přesto je to nejlepší preventivní řešení vytvořit prostory k životu dvou samostatných párů a zároveň postavit pravidla hry v užívání všeho ostatního.

Pokoj rodičů nemůže být jen ložnice, ale je možné uvažovat o přesunech, malé ložnici nebo i velkém pokoji, kde zůstane spaní i pohodové sezení. Mladí i starí musejí mít v zátěžové situaci zcela jasná práva. Pocity „chceme pro ně to nejlepší“ nic neřeší, pokud vycházejí z představ jedněch nebo druhých. Je nutná komunikace, schopnost ustoupit, ale především zvládnout změny v zájmu všech.

Na mladých zůstává práce, budování, malování bytu, stěhování a namáhavé úklidy, na starých tolerance vůči změnám.

Konflikty vznikají velmi často díky malichernostem, kdy mladí perou a tchán je po noční, kdy starí sledují televizní pořady do pozdních nočních hodin, ukládají se ke spaní s nezbytnými zvuky z koupelny a ruší...

Kamenem úrazu bývá i kuchyň, která se společným bydlením stává prostorem nikoho, každý ji využije, ale příliš neuklízí. Totéž se týká pračky, sušáků prádla, kde mladí nestíhají, čas letí a suché prádlo, které najdou na hromadě na své posteli, vnímají jako vnikání do soukromí. Jsou přesvědčeni, že stačilo říct a oni by si to sundali. Viselo tam jen čtyři dny.

Drobností je mnoho, nejde o schválnosti, jen jsou rozdílné potřeby a odlišné vnímání času.

Platí zásada pro nekonfliktní existenci dvou generací. Když se starým něco nelíbí, musí o tom hovořit. Ale s kým? Pouze se svým dítětem. Prádlo

visí v koupelně? Rodiče nesmí zajímat, kdo u mladých pere, kdo nechal v kuchyni nádobí, kdo nemá uklizený nákup. Žádají pouze své dítě. Ať si to ve svém páru zařídí, jak chce. Pošle svoji ženu, nebo to uklidí sám. To už není věc rodičů.

Ještě horší jsou situace velitelské nadvlády.

Jednopatrový domek rodiny S. stál uprostřed malé horské obce, kde stačil jeden malý obchod a hospůdka pro rekreanty. Dcera Zuzana se po dobu studií příliš doma nezdržovala. Dojížděla domů z okresního města večer, v sobotu a v neděli se učila nebo trávila čas na tenisovém hřišti v blízkém městě. Už rok chodila s Jakubem. Vzali se a nastěhovali do Zuzčina pokoje v prvním patře domu. Rodiče jim nabízeli i další místnost, ale zatím nechtěli nic, jen bydlet spolu. Do pokoje si postavili vaříč, varnou konvici a topinkovač.

Nečekali žádné problémy. Překvapeně poslouchali protesty obou rodičů k vybavení jejich pokoje. „Dole máme kuchyň, v pokoji se nic vařit nebude,“ řekla matka Zuzany a odmítla další debatu. Necháпали, o co jde, a pokusili se o diskusi s oběma při večeři. „Chceme své soukromí, uděláme si ráno kávu do postele, stačí nám topinka, kuchyň nepotřebujeme,“ řekli a čekali, že vše se lehce vysvětlí. „Nebudete se od nás odtahovat, vždycky jsme jedli pohromadě a vy nám tady nebudete zavádět žádné novoty,“ pohrozil otec Zuzky Jakubovi a zahájil tak tichou válku v domě. Mladí jedli mimo dům, jezdili domů jen přespávat. Pozdravili rodiče, ale v přízemí se nezastavovali. Nahoru přišla matka Zuzany. „Našla jsem v pokoji špinavé prádlo,“ oznámila. Mladí se po sobě dívali a nechápali. Zuzka to nevydržela a vykřikla: „Ty se nám tady hrabeš?“ Její afektovaný protest zase nechápala matka. „Jak to myslíš, že se tady v něčem hrabu, vždycky jsem uklízela v celém domě, nepořádek tady nestrpím.“ Zuzana probřečela noc, Jakub chtěl uraženě odjet ihned – nebylo kam.

Situace neměla řešení. Matka vládla pětadvacet let, měla své požadavky na svůj dům a neústupnost po své matce i otci. Byla ze starého selského rodu a tam platilo, že hlava určuje všem, jak budou žít. A ona své právo velitelky uplatňovala s pocitem správně splněné životní povinnosti.

Jsou situace, kde dohoda není reálná.

Paní Olga je po cévní mozkové příhodě odkázaná na invalidní vozík, ze svého bariérového bytu musela odejít a neměla kam. Umí se sama z vozíku přemístit na záchod a na židli, ale práce už mnoho nezastane. Má tři dospělé syny, ale jeden cestuje, druhý má malý byt a dvě děti a třetí má dům, pracuje

ve městě, kde bydlí, ale starat se nechce. Musel by zařídit pokoj a stěhování, připravit jídlo jen k ohřátí v mikrovlnné troubě a zajistit prádlo. Ostatní jeho máma zvládne sama. „Ani jste to nezkusili?“ ptám se paní Olgy před propuštěním z léčení. „Ale zkusili,“ říká ona, „jeho žena mi prala, vařila a mně by se tam bydlelo dobře, ale začali se spolu hádat.“ Ani se neptám na důvody hádek, hned reaguji na zážitek z rodiny: „Proč jeho žena? On byl nemocný?“ Paní Olga jen kroutí hlavou: „Kdepak, je zdravý jako řípa, ale nic doma nedělá, všechno předal své ženě a ta má svých starostí dost.“

A zase je tady už opakovaný závěr. Tak byl touto matkou vychován a tak je správné, že tu její výchovu teď syn zúročuje právě na ní. Paní Olga si vychovala své děti po svém a sobě tak připravila bydlení na stáří. V domově důchodců.

Konflikt v rodině Ondry nebyl tak dramatický. Přijali možnost se vzít a bydlet u jeho rodičů. Bydleli v jednom bytě, mladí měli jeden pokoj, starší druhý a malou komoru jako skladiště.

Snaha domluvit se byla na obou stranách. Jen představa, jak má vypadat role Lenky a jak role jejich syna, byla u matky Ondřeje trochu odlišná. Pozorovala je laskavým zrakem, byla ráda, že se nehádají, že jsou k sobě pozorní. Žili u nich téměř rok, Lenka se připravovala na poslední zkoušky na právnické fakultě. Studovala po práci, věnovala přípravě na státní zkoušky veškerý volný čas.

Matka Ondřeje měla své představy o životě a v dobrém úmyslu se snažila korigovat jejich život: „Podívej, Lenko, Ondra má hromadu špinavých košil, nebudeš prát?“ Lenka nechápala co se na ní chce, měla dost své práce, čas před zkouškami rychle utíkal. Slušně odbyla matku, která ji zdržovala v jejich pokoji. „Ano, až přijde, hned mu to řeknu.“ Maminka zkameněla ve tváři a prožívala její reakci jako políček. Byla to citlivá žena, nechtěla způsobit žádné rozbroje, tiše odešla z pokoje a radila se s manželem. Ondrovi nic neřekli, cítili to jako žalování na jeho ženu. Naštěstí to vyklopila Lenka. Nestěžovala si, jen se radila, co s maminkou, aby ji nechala v klidu. Ondrovo řešení vrátilo klid do rodiny: „Řekni na každý jejich pokyn, že si to nepřeji, že jsem ti to zakázal a že proti mně nic dělat nebudeš.“

Nepochopili to a po dlouhé době při oslavě tátových narozenin se diskuse otevřela, i když jen jako v legraci. „Ty to Lence opravdu zakazuješ,“ ptali se oba, „nebo je to nějaký vtíp?“ Ondra zasáhl skvěle a přesvědčivě: „Zakazuji, chci mít doma doktorku a veselou holku, která se raduje z toho, co umí, chci vidět co nejdřív její diplom.“ Než se rodiče nadechli k protestu dodal: „Prádlo

umí vyprat každý blbec, ale právníkem nemůže být každý. Ať se kouká učit a neztrácí čas na takových blbostech.“ Matka nechtěla narušit slavnostní náladu, ale přesto se pokusila o lehký protest: „A ty ten blbeček být můžeš?“ Debata se už vracela k úsměvné náladě. „Jasně, mami, já mám školu hotovou, tak už tím blbečkem nebudu.“ A dodal poslední, asi nejdůležitější větu. Byl to právník a řeč mu velkou starost nedělala. „Mami, nevrtej do našeho života, hadry nejsou všechno, já dostudoval díky vám, ale i díky Lence, moc mi před rokem pomohla – a dost debat.“

Jeho rezolutní tečka měla svoji platnost. Rodiče to sice nepochopili, ve svém pokoji si i v budoucnu šuškali, že ten jejich kluk to s tou svojí láskou přehání, ale navenek se už nedělo nic.

Nabízené bydlení musí být zároveň nabízenou svobodou. Staří nezakládají útulek, nezavádějí novou nadvládu, nejsou v roli vychovatelů a vůdců, jen v roli kamarádů, kteří nabízejí na čas pomoc.

Život Hany se změnil po narození dítěte. Museli z podnikové ubytovny a jediným řešením bylo bydlení s jeho rodiči. Místa měli v domě dost, ale vychovali syna bez schopnosti komunikovat. Nejednal s rodiči o způsobu života v jejich domě, choval se, jako by se ho to ani netýkalo. Byl doma, přijal společné hospodářství a nerozuměl stížnostem Hanky. Otec vytápěl celý dům, matka v neděli vařila pro celou rodinu, podle jeho představ se měli fajn.

Hana to cítila jinak a nikdo ji nechápal. V neděli maminka prostřela velký stůl, nalila polívčičku pro malého Radima, tatínek naleštil přístroje a zasedli ke stolu. Bez Hanky. Ta krmila malé batole. Polykala slzy a mlčela. Všichni byli spokojeni. „Ona,“ jak říkali, „má jídlo na sporáku, potom si to vezme.“

Rozruch nastal při návštěvě jejich dcery, která byla výřečná, nebojácná, zcela odlišná od svého bratra. Zažila se svojí rodinou obdobný nedělní oběd a zasáhla: „My budeme obědvat?“ zeptala se nechápavě. „Brácho, běž si nakrmit malého a ty, Hanko, pojď jíst, když se to u nás takhle vede.“ Její projev byl jako blesk z čistého nebe. S matkou si to vyříkala rychle a bez zábran. „Brácha je tady doma, Hanka si musí připadat jako služka. Když nejíte až po usnutí Radimka, chovejte se k Hance jako k návštěvě, a ne jako ke služebné.“ Hana se najednou změnila. Otočila se ke svému muži a před všemi tiše, ale s emocí v hlase prohlásila: „Chtěla jsem už stejně odjet, budu bydlet u tety. Když přijede tvoje sestra, připadám si chvíli jako člověk, jinak ne.“ A odešla. Uložila Radima a začala balit.

Byl to začátek konce, ale díky zásahu a odvaze Hany, která odjela a nikomu už nic nevysvětlovala, se její muž sice mlčky, ale aktivně postaral o vlastní bydlení a rodina se nerozpadla.

Ochrana svého dítěte je cesta do pekel.

Rodiče vnímají své dítě i přes veškerou snahu s větší protektivností, skrytě ho chrání a představují si jeho životního partnera jako poslušnějšího a zároveň pečujícího, závislého a vděčného. Aniž by si to uvědomovali, usilují u toho svého o mocenskou pozici v páru, citlivě reagují na submisivní projevy vůči jeho partnerovi. Nesnášejí závislost svého dítěte na životním druhovi. Je to nebezpečné. Boj o moc je v mladých párech dnes jedním z častých motivů zbytečných rozchodů a posilovaný rodiči jen posiluje sebevědomí toho, kdo žije ve vlastním světě, ve svém zázemí.

Ochranu vyžaduje nový člen rodiny.

4. Rodinné oslavy

Jsou obrazem tradice, citových vztahů, ale i generačních pocitů. Dárek mámy je důkazem toho, jak myslí, jak chápe potřeby svého velkého dítěte. Dárek nebyl vždy symbolem něčeho:

- vtipného
- zbytečného
- nápaditého
- co nepotřebujeme, ale rádi přijímáme
- co vyvolává nové poznání

Dárek býval doplňkem nutného, praktického, užitečného, něčeho, co se stejně musí pořizovat, tak se k tomu využívaly oslavy. Někde se v dárkovém balení objevují ještě i dnes dárky podle starší generace, typu praktický ubrus, teplé podkolenky nebo povlečení na postele. Byla doba, kdy kožešinová vesta byla skutečně vzácným darem. Byla cenově nedostupná a nikdo v obci si ji sám pro sebe nepořídil, na staré povlaky se našivaly záplaty a nové byly vnímány jako velká pozornost pro chudou rodinu. Totéž platilo o botách nebo o záclonách.

Babička s dědou tak v dobrém úmyslu balí ještě dnes koupelové pěny, šampony a ručníky a mladí lidé sarkasticky vtipkují, že už jim chybí jen hygienické ubrusy a mýdlo. Ale to je nepochopení pocitů. Kolínská voda byla pro tyto lidi v době jejich mládí vytouženým darem, a proto dnes chtějí to, po čem sami toužili, dát milovaným dětem. Jejich touhy jsou už úplně někde jinde, doba se zcela změnila a nelze předpokládat, že staří rodiče zabalí pro své děti nový softwarový program.

To lze pochopit.

Co je méně srozumitelné, jsou formální nesmysly, předávané dětmi jako pozornost vůči rodičům. Ti, jako důchodci, obvykle nečekají na nové svetry a košile. Nikdy se už nenaučí ty loňské, ještě zcela funkční vyrazovat, protože mají švy nebo knoflíčky už z módy. Budou jen hromadit neužitečné dary ve skříních a mít stále nedostatek toho, co by jim zpříjemnilo život, ale co oni za své skromné peníze nikdy pořizovat nebudou. Pijí levné pivo, krásnou přírodu obdivují jen v televizních pořadech. Techniku mají zastaralou, ani o té nové nic nevědí. To jejich potomci vidí, ale někteří neumějí diplomaticky a zároveň obětavě vytvořit v rodinách starých rodičů něco, co změní jejich denní život. Koupit větší televizní obrazovku a starý televizor výměnou odvézt, to zvládnou už jen mladí. Koupit baterii dobrého piva nebo

velikou láhev sladké becherovky pro babičku, která si chodí tajně do skříně ucucávat, jsou nápady, ve kterých se skrývá cit. Myslí skutečně na své blízké a zpříjemňují jim život. Často nejde ani o peníze, ale o čas a chuť myslet, vžívat se do pocitů druhé generace.

Umět dát dárek znamená umět přemýšlet o druhém člověku a umět tomu, koho máme rádi, dát to nejcennější. Svůj čas.

Rodiče malých dětí si někdy kladou otázku: „Jak oslavovat narozeniny, svátky, vánoce?“

Odpověď je jednoduchá. Je to jedno jak, důležité je být spolu a příliš si vzájemně nevnučovat odlišný styl oslav. Řešením je respektovat způsoby toho, u koho se oslavuje. V rodině rodičů přijímat jejich zažitý styl, u dětí zase jejich. Není dobrý a špatný způsob, jak slavit výročí, ale platí, že je dobré společně oslavovat a špatné je slavné dny ignorovat nebo zapomínat. Problémem zůstávají zase dárky.

Desetiletá Zita vymyslela před vánoci sama dárek pro babičku a pro dědu. Neměla moc peněz, koupila dvě chňapky do kuchyně, na jednu přišila obrázek kočky a na druhou obrázek pejska. A ještě je u návleku obšila barevnou bavlnkou. Dědovi modrou a babičce červenou.

Pod stromečkem pokukovala, kdy dojde řada na její balíčky. Nikomu své dárky neukázala, ani mámě, chtěla, aby to bylo velké překvapení. Konečně. Střídala se s bráškou, teď rozdává dárky ona. Podala dárek babičce i dědovi zároveň a čekala... Děda rozbalil „pomocníka“ k plotně, zkusil strčit ruku do otvoru a řekl: „Já mám raději velký hadr.“ Babička uznale pokývala hlavou a její hodnocení „no, ta je hezká“ nevyznělo moc radostně. Bráška Marek koupil dědovi lahvičku piva, babičce krabičku s bonbony a ani nesledoval, jakou radost projeví. Bylo to jako naschvál. Děda se zaradoval a povídal: „Škoda, že není studené, hned si ho dám do ledničky“, a babička rozbalila plněné bonbony a všem nabízela. Zita měla po radosti. Brácha neudělal nic a každý měl z jeho dárku radost, jí to dalo tolik práce a nebylo to k ničemu.

Za rok bude starší, už nebude dělat stejné chyby. Koupí pro každého něco, hlavně levně, rychle a bez přemýšlení. Škoda, že letos je ještě malá pitomá holka.

Jednou pochopí, že její prarodiče byli konzumenti, vánoce pro ně byl především plný stůl pití a jídla. Neuměli se radovat z pozornosti, kdy na ně někdo myslel, dělal pro ně něco vlastníma rukama; nikdo je to nenaučil.

Aleš byl vnukem velmi bohaté babičky, jeho bratr Jakub i on byli odma-lička zahrnováni dary, které si ještě ani nepřáli, po kterých zatím netoužili. Neuměli se z ničeho radovat, co dostali, ležérně přijali a zůstávali ve své lhos-tejné existenci. Byli vedeni matkou, která v sobě měla velký motor uklízečky, byla absolventkou střední školy, ale neměla žádné zájmy, jen snad pečovat o malého pejska a uklízet v domě. Otec se nezajímal ani o toho pejska. Bohatý provoz jejich rodiny dotovala babička. Říkali jí velký sponzor. Tak se to zaved-lo a nikoho nezajímalo, jak by žili, kdyby nebyl automatický přísun pravidel-né dotace. Vánoce, to byla přehlídka exkluzivních novinek, od fotoaparátu, kterým po vánocích nikdo nefotografoval, až po motocykl za prostých čtvrt milionu, na kterém patnáctiletý Jakub ještě nesměl jezdit. Měl ho postavený uprostřed pokoje a projížděl se na něm na rodinném dvoře.

Aleš se už od základky nudil. S rodiči se nebavil, nebylo o čem, většinou polehával, sledoval televizní pořady a filmy i tři za sebou. Návštěvu babičky s dědou ignoroval. Oni na něho mluvili, on si přetáhl kapuci od bundy přes hlavu a dával najevo, že je obtěžován. Rodiče neřešili nadřazené jednání obou synů, při oslavě šedesátin babičky přijímali jako zcela normální skutečnost, že jí chlapci nepopřáli, neměli pro ni žádný dárek a ke stolu nepřišel ani jeden z nich. Jakub sledoval video, Aleš v televizi autosalon. Nemuseli se namáhat ani k jubilejnímu stolu. Všechny lahůdky nanosila matka s tichým souhlasem otce do jejich pokojíků.

Brzy po oslavách se Aleš odstěhoval k Jitce. Našel si ji na diskotéce, byla hezká, hodná a bylo jí devatenáct. V bytě Jitčinych rodičů by nikdo neměl velké pohodlí, a tak jako vždy opět zasáhla babička. Byla majitelkou několika domů, předala mladým jen klíče. Byt, který měl krásný výhled na Brno, nepo-strádal vestavěnou kuchyň i koupelnu, stačilo jen nastěhovat sedačku a širo-kou postel. Jitka studovala, Aleš byl neúspěšný gymnasista, zatím bez práce, ale měsíční fond dodávaný babičkou stačil na pěkný život. Jitka dostávala stipendium a od rodičů měsíční příspěvek. Nic jim nechybělo. Špinavé prádlo odnášela Jitka k rodičům na vyprání, byt přijela uklidit Alešova maminka.

Těhotenství neplánovali, něco selhalo. Jitku to zaskočilo, oba její rodiče pediatriy také. „Potrat“ nevyslovil nikdo z nich, jen plánovali, jak to všichni udělají, aby Jitka studovala dál a malé mělo vše, co potřebuje. Začínalo se jevit jako ideální, že Aleš nepracuje, že je doma jako jedna stabilní jistota. Radostnou zprávu přijal Aleš „jako fór“. Dítě nechce. „Pokud si to necháš, ať se o to starají vaši.“ Měl na mysli její rodiče. Konec. Láska vyprchala jako otevře-né šampaňské. Jitka se vrátila domů, Jakub k rodičům. Byt zůstal opuštěný.

Aleš se rozhodl správně. Nemůže mít dítě, není schopen se starat ani sám o sebe, ani o svoji ženu. Je sám nezralé a neodpovědné dítě. Je sobecký, připravený se jen bavit, nebo nudit. Neumí pracovat, neumí se o nic a o nikoho postarat. Hledat viníka je dnes zbytečné. Umět pracovat s bohatstvím je obdobné umění, jako pracovat s mocí. Je to jen pozlátko a nesmí zadusit základní lidské hodnoty.

Aleš žil mnoho let, jako by byl mrtvý, i když nepohřbený. Vytvořil se u něho návyk lhostejně existovat a z toho se už nevzpamatuje. Bude hledat jen pohodlí a hru. Z každé zátěže uteče. Nebude se učit žít doopravdy a na nápravu už je pozdě.

5. Vliv staré generace na děti svých dětí

Mladí rodiče si stěžují velice často na nedostatek času. Překonávají „časové zátěže“, kdy je dítě nemocné, potřebuje se s někým učit, chce sportovat a samo to ještě neumí. Někdo ho musí naučit vařit, opravovat kolo, vyčistit si zablácené boty, zasadit stromky a vypěstovat ředkvičky. To je hodně času a vyžaduje to velkou trpělivost.

Děti, dnes už v roli rodičů, žijí stejně, jako žili kdysi jejich dnes už stárnoucí rodiče. Žijí svět současnosti. Vychovávají děti pro nynější, ale i budoucí svět. Ten bude opět jiný, jako je ten současný život značně odlišný od minulého, kdy žili prarodiče. Názory babičky a dědy jsou pro děti jejich dětí důležité jen jako obraz minulosti, aby věděli, „jak to vypadalo, když oni ještě nebyli na světě“. Názory jsou uplatnitelné jen zřídka. Dotýkají se jiné morálky, jiných společenských zvyklostí, narážejí na nové trendy v technice, hudbě, ve způsobu komunikace. Vnučka nepíše zamilované dopisy a neběhá naproti pošťákovi, píše zprávy do telefonu, dopisuje si s kamarády přes internet a prarodiče stojí v údivu nad „jiným světem“.

Výchova plně svěřená do rukou babičky a dědy má své nenahraditelné hodnoty, ale i mnohé nevýhody.

Největším přínosem starších je jejich oddanost dítěti, kdy hodnotu času vnímají jako hodnotu věnovanou svým vnoučatům. Už se nechtějí učit a rozvíjet svoji profesi, chtějí mít jinou užitečnost. Touží po dětské závislosti, chtějí i pomáhat mladým rodičům, ale především touží po ztracené osobní důležitosti. Proto se ambivalentně střetává jejich pozitivní i negativní vliv.

Největším přínosem je obvykle:

- trpělivost
- schopnost prožívat teď a tady
- vytváření jistoty a zázemí

Umějí bez roztěkanosti a spěchu věnovat svůj čas. Konev vody v rukách prarodičů je pro vnouče radost. Děda nespěchá, zavlažuje kousek po kousku a povídá, jak to která kytička potřebuje, kdy povyroste a jak bude vypadat. A to je pro dítě stejně krásné jako čtení pohádky. Táta uklízí a spěchá, máma říká „nezdržuj, mám toho moc“. Ale tady u dědy a babičky je pořád čas. A to je dobře. Povídání o koze zvládne máma i táta, ale babička, ta si nazývá boty a jde se na podívat k Novotným, jak ta jejich koza mečí. To se malým moc líbí.

Věšení prádla je v dědečkově domečku také lepší. Každý něco dělá. Děda nosí, babička věší, vnouče podává kolíčky a odpoledne zkouší s dědou, jak už je prádlo suché. A zase se podávají kolíčky, uklízí, koše se odnášejí... Je to jiné než doma.

Starší generace přináší do výchovy velkou pomoc, ale i zátěže. Jak vychovávali kdysi své děti, tak budou i dnes působit na vnoučata. Nemohou jinak. Budou trpělivější, oddanější a dají do toho veškerý svůj čas. To ano.

Ale co nemohou změnit, je jejich povaha, jejich důslednost nebo povolnost, jejich schopnost nebo neschopnost vidět chování dítěte. Trpí slepotou k agresivitě, dítě vzdorně stojí, odmítá jít, kope do omítky domu, hodí nedojezený rohlík na zem. Oni to nevidí. Na výtku, že dítě je vedeno do samolibosti a agresivity, reagují odmítavě – „on to u nás nedělá, to jen dneska“. Jindy reagují omluvně – „ona to tak nemyslí, jen si hraje“.

Nevýhodou prarodičovské lásky je jejich schopnost lhát a bez pocitů viny krýt dítě v jeho nepravostech před jeho rodiči.

Takové situace jsou citlivé na řešení. Na jedné straně je tu veliká pomoc, dítě nemusí po nemoci hned do školky, rodiče mají čas na své programy, ale na druhé straně je tady nezdravá ochrana, nedůsledné odpouštění chyb a falešně prožívaný pocit, že „to tak nebylo“.

Signálem je vzdor, který se už po třetím roce vytrácel a najednou se vrací cyklicky zpět.

Pokud existuje druhý svět dítěte, kde to jde jinak, pohodlně, bez omluv a důsledků, vytváří se v něm odpor, který uplatňuje, když se to nejméně hodí a když to nikdo nečeká. Chce rodičům něco pokazit. Lze říct, že se dětsky mstí. Důslednou výchovu, která je u dědy a babičky zrušena, prožívá u rodičů jako projev jejich malé lásky k němu. A reaguje útočně.

Může to být i jinak. Nemusí se objevit žádný vzdor a odpor. Je to otázka genotypu. Pokud je už v rodě dispozice k opozičnímu chování, kdy lze ve vrozeném vzorci malého vnoučete očekávat rysy sobectví, dominance, vzdoru, individualismu a vysokého sebeprosazování, je nebezpečí dvojí výchovy vysoké.

6. Závěr

Jak žít a nezbláznit se?

Žít po svém.

Nevyčítat své omyly někomu jinému.

Umět nést za své chyby důsledky.

Všechno se za jeden život nepovede. Mít pocity viny je mnohdy na místě, ale také je dobré vědět, že jsou rodiče, kteří nešli pro pohlavek daleko, rodiče, kteří si nedělali starost s pocity svého dítěte a jen zakazovali, omezovali a nechápali. A jejich děti jim ve stáří poslušně posluhují a mají pro ně jen hezká slova. To je ta životní nespravedlnost, určená vrozenou dispozicí, kde za nás rozhodují geny.

Jak vypadá genetická výbava, nevíme, máme jedinou možnost. Co nejméně riskovat. Dělat co nejméně výchovných chyb.

Život člověka, který přivede na svět dítě, má obvykle tři fáze:

První je starost – o dítě.

Druhá jen starost – o sebe, o prožívání plnohodnotného vztahu už bez dětí.

Třetí je starost – o rodiče. Potřebují nakoupit, uvařit, uklidit, zavést do nemocnice a na úřady, ale především potřebují s někým mluvit... A to je opět hodně času a trpělivosti – a je to méně zábavné.

Slovo autorky pro nejstarší čtenáře této knihy

1. Pokud můžete, buďte soběstační.
2. Váš byt nebo dům bude jednou patřit vašim dětem, teď je váš. Nedávejte ho nikomu, pokud žijete. Vytvoříte si sami v sobě pocit, že překážíte a zabíráte místo.
3. Svě peníze užívejte, pokud máte dobré zdraví.
Do hrobu si je nevezmete, ale rozdávejte je dětem a vnoučatům podle vlastního rozhodnutí. Nenechejte s nimi nikoho hospodařit. Vytvoříte si zbytečné pocity, že už nemáte pro nikoho žádnou cenu, jen těm mladým ujídáte.

**JAK ŽÍT
A NEZBLÁZNIT SE**
PhDr. LIDMILA PEKAŘOVÁ

Redakce Radka Janečková
Sazba Petr Jančík
Vydal Václav Lukeš, nakladatelství Poznání,
Hraniční 19, Olomouc
Tisk Finidr, s. r. o., Lipová 1965, Český Těšín

Olomouc 2006

Distribuce – Poznání
tř. 1. máje 29, 772 00 Olomouc
tel.: 585 225 151
www.poznani-knihy.cz, e-mail: poznani@volny.cz

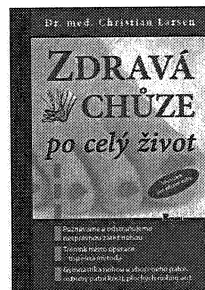
ISBN 80-86606-49-X

• ZDRAVÁ CHŮZE PO CELÝ ŽIVOT

– Larsen Ch.

Více než třetina všech dospělých si stěžuje na problémy či nemoci nohou. Přitom existuje mnoho způsobů, jak podporovat své nohy a pečovat o ně. Objevte ztracené vědomosti o tom, jak si zachovat zdravé, krásné a pevné nohy. Tato přehledná příručka vám pomůže přesně zhodnotit stav vašich nohou. Poté vás seznámí s účinným tréninkovým programem, který je šitý přesně na míru vašim potřebám. Najdete zde mnoho praktických řešení, jak změnit svůj každodenní život. Pro ty z vás, kteří pěstujete sport jako hobby, jsou připraveny cenné rady, jak se vyhnout nesprávné zátěži.

Vázaná, 155 str., 280 Kč

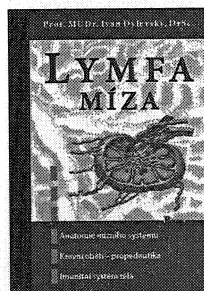

• LYMFA – MÍZA

– Prof. MUDr. Ivan Dylevský, DrSc.

Učebnice pro nezdravotnické i zdravotnické pracovníky, kteří přicházejí do styku s poruchami nebo následky poškození, případně přetížení mízního systému. Text nepředpokládá předchozí zdravotnické vzdělání. Obecné anatomické a fyziologické znalosti jsou samozřejmě pro studium tak specializované kapitoly, jakou je lymfologie, výhodné, ale s doprovodným výkladem a další obrazovou dokumentací lze základy stavby a funkce mízního systému zvládnout.

Váz., 110 str., 198 Kč

• FUNDOVANÉ DOTEKY – Finando S. a D.

Autoři vycházejí z celoživotního systematického díla dr. Janet Travellové, které objasňuje a třídí syndromy myofasciální bolesti. Její práce se stala základem pro následnou aplikaci tradiční čínské medicíny. Tato kniha tedy představuje ucelený systém hodnocení a léčby bolestí svalů a jejich obalů na základě identifikace bodů přenesených bolestí. Autoři hledají příčiny vzniku a faktory podílející se na trvání bolesti. Věnují se povaze a procesu palpace (pohmatu), která je ústředním faktorem zhodnocení stavu pacienta a je nezbytná pro nápravu. Zároveň nabízí protahovací a posilovací cvičení, která vyhovují jednotlivým fázím procesu léčby.

Vázaná, 220 str., 368 Kč

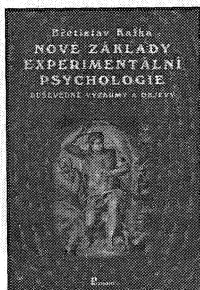

• CO NÁM STOJÍ NA CESTĚ K BOHATSTVÍ – Svijaš A.

Stvořitel, který vybudoval náš svět, si přál, abychom se ze života radovali, a právě díky materiálnímu zajištění bude naše radost ze života intenzivnější. Kniha je určena téměř všem. Úspěšným podnikatelům, aby lépe poznali mechanismy ovlivňující efektivitu jejich práce. Neúspěšným podnikatelům, aby přišli na skryté příčiny svého neúspěchu. Zaměstnancům, aby pochopili, proč dostávají právě takový plat, jaký dostávají. Ženám v domácnosti, aby mohly pomoci svým manželům dosáhnout úspěchu. Nezaměstnaným, aby pochopili, proč se dostali do situace bez peněz.

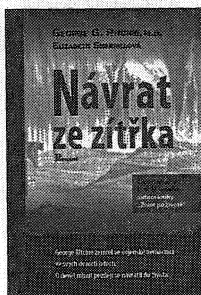
Brožovaná, 228 str., 190 Kč

• NOVÉ ZÁKLADY EXPERIMENTÁLNÍ PSYCHOLOGIE – Kafka B.

Nové doplněné vydání knihy, ve které autor popsal svou celoživotní snahu o překonání hranic schopností a nalezení nových možností lidské duše. Díky svým vlohám a kritickému přístupu k vlastnímu poznání rozpracoval metodu, s jejíž pomocí komunikoval s médii ve čtvrtém stupni hypnotického spánku. V této knize popsal jednotlivé pokusy od přenosu myšlenek, přes hledání osob a předmětů, diagnostiku a léčení chorob až po otázky smyslu našeho bytí.

Vázaná, 449 str., 368 Kč

• NÁVRAT ZE ZÍTŘKA – Ritchie, G. G.

Ve svých dvaceti letech George Ritchie zemřel ve vojenské nemocnici. O devět minut později se navrátil do života. Co se mu během těchto minut stalo, bylo tak přesvědčivé, že to změnilo jeho život navždy. Kniha vypráví o jeho mimotělesném setkání s dalšími nefyzickými bytostmi, o jeho cestě skrze různé dimenze času a prostoru a nakonec o jeho transformujícím setkání se Světlem světa, Synem Božím. Jeden z nejpodivuhodnějších popisů posmrtného života, života na „druhé straně“, kniha plná naděje – Návrat ze zítřka může změnit k lepšímu i váš život!

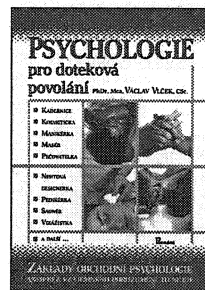
Vázaná, 168 stran, 158 Kč

• PSYCHOLOGIE PRO DOTEKOVÁ POVOLÁNÍ

– Vlček V.

Tato učební pomůcka je určena všem, kdož se připravují k výkonu svého budoucího povolání v rekvalifikačních kurzech orientovaných na problematiku dotekových povolání: kadeřnice, kosmetička, manikérka, masér, pečovatelka, pedikérka, saunér, vizážistka a další. Publikaci lze též použít na středních školách jako doplňující literaturu.

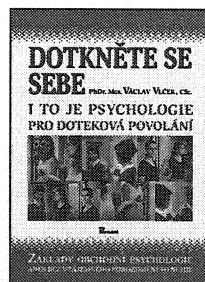
Brožovaná, 140 str., 138 Kč

• DOTKNĚTE SE SEBE – Vlček V.

Kniha obsahuje pracovní poznámky, které jsou tak trochu volným pokračováním knihy „Psychologie pro doteková povolání“. Tato učební pomůcka nebyla jako celek nikdy přednášena či vyučována tak jako její předchůdce. Vznikla však převážně na základě dotazů posluchačů po autorových přednáškách.

Brožovaná, 109 str., 100 Kč

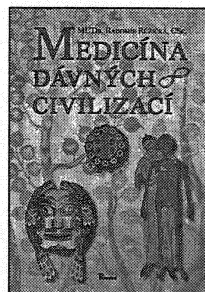

• MEDICÍNA DÁVNÝCH CIVILIZACÍ

– Růžička R.

Byl opravdu otcem medicíny Hippokratés a její pravlastí starověké Řecko? Kniha představí medicínu starověkých civilizací, zejména indické, čínské, řecké a římské. Seznámí s novými poznatky o starých egyptských léčebných postupech pomocí pyramidální energie, s výzkumy a novými objevy v Amazonii. Stranou nezůstane ani šamanská léčba a rovněž celá řada náboženských zákonů, jako například zákaz užívání některých potravin, dodržování půstů a dnů odpočinku, či příkazy týkající se lidské sexuality, které plnily vlastně roli hygienických pravidel.

Vázaná, 348 str., 280 Kč

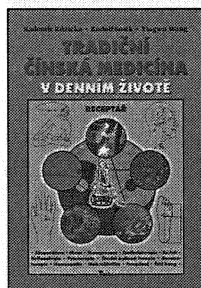

• AKUPUNKTURA V TEORII A PRAXI

– Růžička R.

Kniha je základní v řadě autorových prací o akupunktuře. Akupunktura je jedním ze základních pilířů tradiční čínské medicíny. Zatímco „západní medicína“ je založena na strukturální, orgánové bázi, východní medicína má za základ energeticko-informační děje, vychází z poznatku, že lepší je nemoci předcházet než ji léčit. Akupunktura přináší velmi dobré výsledky u funkčních a zvrtných onemocnění a bolestivých stavů.

Vázaná 510 str., 398 Kč

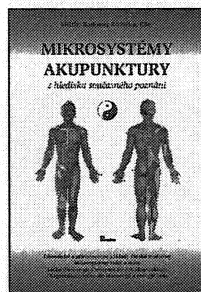

• TRADIČNÍ ČÍNSKÁ MEDICÍNA V DENNÍM ŽIVOTĚ

– Růžička R., Sosík R., Wang Y.

Kniha předkládá logický pohled na nemoci a potíže podle tradiční čínské medicíny. Jsou zde uvedeny návody na léčbu prostřednictvím akupunktury, akupresury, moxy (požehování), čínské fytotherapie, cvičení čchi kung, léčebné postupy pomocí akupunkturních mikrosystémů, aurikuloterapie, su jok akupunktury, reflexních zón, vztahu akupunktury k homeopatii a další.

Brožovaná, 400 str., 198 Kč

• MIKROSYSTÉMY AKUPUNKTURY Z HLEDISKA SOUČASNÉHO POZNÁNÍ – Růžička R.

Kniha představuje pokus o aplikaci současných poznatků přírodních, ale i společenských věd v porovnání se systémy starých filozofií Východu, a tím i vysvětlení základních zákonů akupunktury. Tradiční medicína Orientu je založena na energeticko-informační bázi, která je základní linií knihy. Zkušenost ukázala, že mikrosystémy akupunktury mají oprávnění. Jsou snadněji pochopitelné a vedou ke snadné a jednoduché diagnostice i léčbě či samoléčbě. V knize jsou uvedeny mikrosystémy na ruce a noze, přičemž velká část je věnována nové formě – akupunktuře Su-Jok a také akupunktuře v závislosti na energii času.

Brožovaná 440 str., 330 Kč

• TAI-ČI - CVIČENÍ Z ČÍNSKÝCH PARKŮ

- Turneber J.

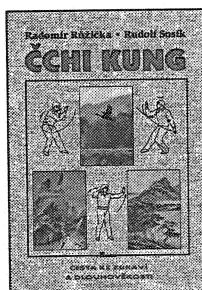
V době civilizačních chorob, stresů, nedostatku pohybu, extrémního fyzického i psychického zatížení a vyčerpání si už mnozí lidé začínají sami hledat aktivity, které by tato negativa omezily, případně zcela eliminovaly. Vyrůstá také povědomí o tradičních čínských cvičeních, především pak o tai-či. Autor trochu jinak, než je obvyklé, popisuje své osobní názory a zkušenosti získané z dosavadní patnáctileté praxe učitele tai-či a některých dalších stylů wu-šu, včetně čchi-kungu. Opírá se především o poznatky ze svých deseti studijních pobytů v Číně. Kniha je doplněna barevnými fotografiemi.

Vázaná, 200 str. Cena: 270 Kč

• ČCHI KUNG - Růžička R., Sosík R.

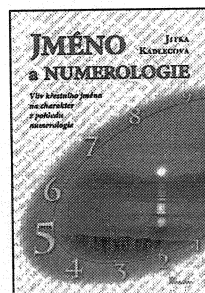
Čchi kung jsou tradiční čínská cvičení pro zdraví a dlouhověkost. V souladu s čínskou medicínou může člověk s jejich pomocí ovlivňovat své fyzické i duševní zdraví. V první části knihy jsou popsány teoretické a filozofické základy (celostní přístup, princip jin a jang, čchi, teorie pěti prvků a energetické dráhy jednotlivých orgánů). V praktické části jsou popsána jednotlivá cvičení počínaje Osmi kusy brokátu, Dvanácti cviky zvěrokruhu přes Malý a Velký nebeský cyklus, Uvolňovací čchi kung a Čchi kung mušle až po Cvičení divoké husy a Falun Gong.

Brožovaná, 180 str., 150 Kč

• JMÉNO A NUMEROLOGIE - Kadlecová J.

Málokdo si uvědomuje, že podáte-li někomu ruku a vyslovíte své jméno, říkáte toho o sobě docela dost. A o tom je tato kniha. Dozvíte se mnohé nejen o povaze své, ale i jiných lidí, kteří vám vstupují do života.

Brožovaná, 203 str., 178 Kč

**Objednávat můžete na adrese: Zásilkové knihkupectví Poznání,
1. máje 29, 772 00 Olomouc, tel.: 585 225 151,
e-mail: poznani@volny.cz, www.poznani-knihy.cz**

